Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/natuurlykehistor02linn

NATUURLYKE HISTORIE
OF
UITVOERIGE BESCHRYVING
DER
DIEREN, PLANTEN
EN
MINERAALEN,
Volgens het SAMENSTEL van den Heer
LINNÆUS.
Met naauwkeurige Afbeeldingen.

EERSTE DEELS, TWEEDE STUK.
Vervolg der
ZOOGENDE DIEREN.

TE AMSTERDAM,
By *F. HOUTTUYN*,
MDCCLXI.

INHOUD VAN DIT STUK.

EERSTE AFDEELING.

De ZOOGENDE DIEREN.

XII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* ROBBEN, *waar onder de* Zee-Beeren, Zee-Leeuwen, Walrussen, Zee-Kalven *en* Zee Honden, *begreepen zyn.* . . . . . Bladz. 1

XIII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* HONDEN, *waar onder de* Wolven, Vossen *en* Jakhalsen. — 33

XIV. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* KATTEN, *bevattende de* Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Lossen *en andere Roofdieren.* . — 95

XV. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* FRETTEN, *waar onder de* Ichneumon *of* Rot van Pharao, *twee Amerikaansche* Stinkdieren, *als ook de* Sivet- *en* Genet-Katten, *begreepen zyn.* . . — 147

XVI. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* WEZELEN; *bevattende de* Otters, Veelvraat, Marter, Bontsem, Fret *en het* Sabeldier. . . — 167

XVII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* BEEREN, *waar onder de* Dassen *en* Coati's *of* Halfvossen *uit Amerika, begreepen zyn.* . . — 212

XVIII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* ZWYNEN *of* VARKENS; *waar toe ook het Amerikaansche* Muskus Zwyn *en 't Oostindische Hoorn-Varken*, Babyroussa *genaamd, behooren.* . — 248

XIX. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* ARMADILLEN, *onderscheiden in zes Soorten, naar dat zy, tusschen hunne Schilden, met een, drie, vier, zes, zeven of negen* Gordels, *zyn omringd.* . — 277

XX. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* EGELEN, *en hun verschil van de* Stekel-Varkens. . — 287

XXI. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* MOLLEN, *zo de* Europische, *zwarte, witte en bonte, als de roode* Amerikaansche *en de Goudkleurige van* Siberie. Bladz. 299

XXII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* SPITSMUIZEN, *waar onder de* zwarte Virginische Mol *is begreepen.* . . . . . —— 312

XXIII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* PHILANDERS, *zo die met een Zak of Beurs aan den Buik, welke* Buidel-Rotten, *als de genen die enkel* Bosch-Rotten *genoemd worden.* . . . —— 316

XXIV. HOOFDST. *Beschryving van den* RHINOCEROS, *zo den* Eenhoornigen, *als den* Tweehoornigen; *waar in 't Geschil over 't getal der Hoornen opgehelderd wordt.* —— 327

XXV. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* STEKEL-VARKENS, *in 't byzonder dat van* Malakka, *waar in de kostbaare Steen, genaamd* Pedro del Porco, *wordt gevonden.* . . . . —— 352

XXVI. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* HAAZEN, *waar onder de* Konynen *begreepen zyn.* . —— 369

XXVII. HOOFDST. *Beschryving van den* BEVER. *Zyn zonderlinge bekwaamheid om zig een* Woonplaats te bouwen. *Manieren om ze te vangen. Eigenschappen van 't* Bevergeil. *De* Muskus-Rot *of kleine Bever.* . . . . . . —— 409

XXVIII. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt der MUIZEN, *waar in, behalve de* gewoone *inlandsche en vreemde* Bosch- *en* Water-Rotten, Huis *en* Veldmuizen, *ook begreepen zyn*, *'t* Guineesch Biggetje, *het* Marmeldier, *de* Egyptische Springer *en* Vliegende Muis. . . . . —— 437

XXIX. HOOFDST. *Beschryving van 't* Geslagt *der* INKHOORNEN, *zo wel de* graauwe *Europeaansche als de* witte, zwarte, bruine, geele *en* gestreepte *uit de andere Wereldsdeelen en de* Vliegende Inkhoorn *uit de Noordsche Landen.* . . —— 493

AAN-

AANWYZING DER PLAATEN,

en der Bladzyden

alwaar de Figuuren aangehaald of beschreeven worden.

PLAAT XI. Afbeelding van de ROBBEN. *tegen over* Bladz. 11

Fig. 1. 't Bekkeneel van een *Walrus*-Kop. *bl.* 12.

— 2. Een Hoektand v. de Zee-Koe. *bl.* 13.

— 3. Een Slagtand van 't Zee-Paard. *bl.* 13.

— 4. 't Been uit de Schaft van een *Walrus.* *bl.* 14.

— 5. Een *Zee-Kalf* uit de Middellandsche Zee. *bl.* 16, 25.

A. Een Borstel v. de Knevels vergr.

— 6. Een *Rob* of *Zee-Hond* uit de Noordzee. *bl.* 16, 28.

PLAAT XII. Tafel van de HONDEN. ——— Bladz. 39

PLAAT XIII. Afbeeld. v. de FRETTEN. ——— Bladz. 149

Fig. 1. De *Ichneumon* of het Ceylons Vosje. *bl.* 149.

— 2. Het Amerikaansche *Stinkdier* of Kwasje. *bl.* 154.

— 3. De *Sivet-Kat.* *bl.* 159.

PLAAT XIV. Afbeeld. v. de WEZELEN. ——— Bladz. 183

Fig. 1. De gemeene of Europeaansche *Otter.* *bl.* 183.

— 2. Gestalte van deszelfs Nieren. *bl.* 184.

— 3. Het Ovaale Gat in 't Hart. *bl* 186.

— 4. De *Veelvraat*, uit de Noordsche Landen. *bl.* 189.

— 5. Het gemeene *Wezeltje.* *bl.* 208.

PLAAT

PLAAT XV. Afbeelding van de COATI'S. ——— Bladz. 237

Fig. 1. De *Coati*, een Amerikaans Dier. *bl.* 237.

— 2. De *Coati monde.* *bl.* 238.

— 3. De Voorpoot. *Fig.* 4. De Agterpoot.

— 5. De Voetzool v. de Coatimonde *bl.* 245.

PLAAT XVI. Afbeeld. v. de ARMADILLEN. ——— Bladz. 277

Fig. 1 De Afrikaansche. *bl.* 279

— 2. De Amerik. met drie Gordels. *bl.* 280.

— 3. Een andere met neg. Gordels. *bl.* 284.

— 4. 't Bekkeneel v. deszelfs Kop. *bl.* 278.

PLAAT XVII. Afbeeld. v. de EGELEN, enz. ——— Bladz. 289

Fig. 1. De Europische *Egel.* *bl.* 289.

— 2. De Siberische *Mol.* *bl.* 311.

— 3. De *Spitsmuis.* *bl.* 312.

— 4. *Water*-Spitsmuis. *bl.* 315

PLAAT XVIII. Afb. v. de PHILANDERS. ——— Bladz. 321

Fig. 1. De *Philander* of Bosch-Rot. *bl.* 321.

— 2. Een Buidel-Rot. *bl.* 322.

— 3. De *Amerikaansche* Philander. *bl.* 324.

— 4. De *Surinaamsche* Bosch-Rot. *bl.* 325.

PLAAT XIX. Afbeelding van de STEKELVARKENS. ——— Bladz. 359

Fig. 1. Dat van de Hudsons Baay. *bl.* 360.

— 2. 't Orientaalsche of v. Malakka. *bl.* 367.

PLAAT XX. Afbeeld. van de MUIZEN. ——— Bladz. 447

Fig. 1. De *Lemming* of Noorweegsche Bergmuis. *bl.* 454

— 2. De Egyptische *Springer.* *bl.* 488.

— 3. De *Vliegende* Muis v. Virginie. *bl.* 492.

PLAAT XXI. Afbeelding van de INKHOORNEN. ——— Bladz. 499

Fig. 1. De Barbarische of Afrikaans. *bl.* 500.

— 2. De Amerikaanse. *bl.* 501.

— 3. De Vliegende uit Poolen, Lapland en Siberie. *bl.* 503.

BESCHRYVING
DER
DIEREN.

EERSTE AFDEELING.
De ZOOGENDE DIEREN.

XII. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt der Robben , *waar onder de* Zee-Beeren , Zee-Leeuwen , Walrussen , Zee-Kalven *en* Zee-Honden , *begreepen zyn. Vangst der Walrussen en Zee-Honden. Gebruik van hunne Tanden, Huid en Spek.*

IN de Derde Rang der Zoogende Dieren , die *Feræ*, dat is Roofdieren, of liever Verscheurende Dieren, genoemd worden, geeft men de eerste plaats aan Schepzelen , die weleer geteld plagten te worden onder de Visschen, en inderdaad zo wel in Zee leeven kunnen als op 't Land , zo dat het eigentlyk Water- en Landdieren, of Dieren van beiderley Leven * zyn. De Latynsche Geslagtnaam Phoca is afkomstig van 't Griekfch Woord *Phoce* , 't welk van de Ouden gegeven werdt aan de Zee-Koeijen of Zee-

Naams-reden.

* *Amphibia*

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

Zee-Kalven; gelyk nog heden sommige Dieren van dit Geslagt op verscheide plaatsen worden genoemd. Immers de Spaansche Naam is *Lobo marino*, de Italiaansche *Vecchio marino*, en de Genueesche *Buo* of *Bove marino*. De verschillendheid der Naamen van deeze Dieren wordt, voor 't overige, t'eenemaal door de uitwendige Lighaamsgestalte veroorzaakt, naar dat zy deze of gene Landdieren meer of min gelyken. De Hollanders geeven aan de gemeenste Soort den naam van *Robben*.

Kenmerken volgens LINNÆUS.

De bovenste Voortanden zyn, volgens LINNÆUS, zes in getal gelyk in alle de Dieren, die tot den Rang der Roofdieren behooren. Zy staan evenwydig; de uitwaardse zyn de grootste. In de Onderkaak heeft het vier Voortanden, die evenwydig zyn, van gelyke grootte, niet digt aan elkander, en niet zeer scherp: twee Honds- of Hoektanden, die in de Bovenkaak van de Snytanden, in de Onderkaak van de Kiezen af staan: vyf of zes driepuntige Kiezen of Agtertanden: geen Ooren uitwendig: de Agterpooten te samen gevoegd.

Soorten.

De Heer KLEIN heeft de Robben gebragt in het Vyfde Gezin der Hairige Dieren die gevingerd zyn, waar onder hy ook den Otter, Bever, Walrus en Zee-Koe of Manati, betrekt. De Heer BRISSON maakt zynen Vyftienden Rang van de Robben alleen. LINNÆUS geeft thans van dit Geslagt vier Soorten op, naamelyk.

(1) *Rob met Ooren aan den Kop.*

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK. I. *Phoca Ursina.* Zee-Beer.

Dit Dier wordt van den Heer STELLER, in de Verhandelingen der Akademie van Petersburg, omſtandig beſchreeven. Het heeft de langte van negen-en-zeventig Duimen; de omtrek des Lighaams bedraagt by de Schouders zeſtig, by de Staart ſlegts twintig Duimen. De dikke Huid is met digt zwart Hair bezet, doch 't zelve heeft, in de Wyfjes, een Aſchgraauwe kleur. De Kop zweemt veel naar dien van een Beer: de Baard beſtaat uit lange witte Borſtels, doch die maar dun ſtaan. Beide Kaakebeenen zyn met ſpitſe Tanden gewapend, waar van men 'er twintig telt boven en zeſtien onder in den Bek. De Oogen zyn van grootte als Oſſen-Oogen: de Ooren klein, ſtyf en ſpits, en hebben inwaards maar een naauwen Ingang, dien deeze Dieren in 't Water kunnen toeſluiten. De Hals is dik, gelyk ook het Lyf boven aan, doch nederwaards, om de Lenden heen, wordt het veel dunner. De Voorpooten zyn niet, gelyk in de Zee-Kalven, onder de Huid verborgen, maar openbaaren zig, gelyk in andere Viervoetige Dieren, geheelenal: zy zyn ook met Hair begroeid, doch kaal aan 't end, en de Vingers of Toonen, welken het Dier 'er vyf heeft, zyn met de Huid bedekt, die te gelyk den geheelen Voet omringt, zo dat men van buiten geen Leden noch Vingeren kan onder-

(1) Urſus Marinus. *Act. Petropolit.* 2. *Ann.* 1749.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

derscheiden, maar de Voet vertoont zig als een ongedaantige Lap of als een Zwemvin: egter gebruikt het deeze Voeten om te loopen. De Agterpooten dienen meer tot zwemmen, als ook in plaats van Handen, dewyl het 'er zig mede kraauwt gelyk de Honden. Als het loopt gebruikt het alleenlyk de Voorpooten, zettende zig met het Agterlyf op den Grond en laatende de Agterpooten nasleepen. Zy staan geheel aan 't end van 't Lyf, gelyk in eenige Watervogelen, leggende ook ten deele onder de Huid verborgen, en kunnen derhalven niet uitgestrekt worden, doch het Dier kan ieder Poot in 't byzonder beweegen. De vyf Toonen zyn veel langer dan die der Voorpooten, en ieder met een byzondere Huid bekleed; zo dat deeze Agterpooten de gedaante hebben van Zwemvinnen, die aan 't end in vyf Lappen zyn verdeeld. Deeze Dieren zyn voorzien met twee Uijers, die nevens de Schamelheid leggen.

Levens-manier.

De Zee-Beeren hebben hun verblyf aan de Kusten van *Kamschatka*, beoosten Asie. Zy zwemmen met veel geweld. De Mannetjes hebben veele Wyfjes, en leeven met dezelven en de Jongen van beiderley Kunne, troepswyze, wel ten getale van honderdtwintig, by-een. Zy paaren op den Oever, het Wyfje agterover. Naauwlyks vreezen zy voor een Mensch en byten op den Steen, dien men naar hun smyt. De Ouderdom maaktze, door overmaat van Vetheid, log, en doet ze leggen blyven. Zy kie-

zen

zen een Steen tot hunne Legerstee uit, dien zy niet verlaaten. Men verhaalt, dat zy Kryg voeren om hunne Wyven, om hunne Legplaats, om 't geen billyk en regt is. Den een bezwykende, komt hem een ander hulpe bieden, deezen weder een ander, nooit twee tegen een; tot dat ze allen in 't Gevegt zyn geweest. Bedroefd zynde schreijen zy bitter.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

(2) *Rob met een Kam van vooren aan den Kop.*

II. *Phoca Leonina.* Zee-Leeuw.

De Zee-Leeuwen, zegt gemelde STELLER, zyn, wat hunne uit- en inwendige gestalte betreft, volkomen gelyk aan de Zee-Beeren, en worden 'er alleen in 't volgende van onderscheiden. Zy zyn tweemaal zo groot als de Zee-Beeren; de kleur van 't Hair is in de Mannetjes rood, in de Wyfjes bruingeel. Om den Hals heeft het Mannetje een dikken Krans van gekrinkelde Hairen, byna gelyk de Leeuwen, waar van het Dier zynen Naam gekreegen zal hebben.

Dit Dier is inzonderheid door den Tocht van den Heer ANSON, Kommandeur van de Vloot zyner Groot Brittannische Majesteit, welke in den jaare 1740 naar de Zuidzee zeilde, bekend geworden. Het woont naar de Zuid-Pool toe, zegt de Heer LINNÆUS. Men vindt het door den Kapellaan van gemelden Kommandeur, onder

(2) Leo marinus. ANSON. *Itin.* 100. *Tab.* 100. *Ansons Reizen.* Amsterdam 1749. bladz. 115.

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

der de Dieren, aan 't Strand van 't Eiland *Juan Fernandez*, 't welk beweften de Amerikaanfche Kuft op omtrent 34 Graaden Zuider Breedte legt, aldus befchreeven.

Levens-manier.

Zy gelyken van gedaante naar de Zee-Kalven of Zee-Honden, maar zyn veel grooter, hebbende de langte van twaalf Voeten op 't minfte en de dikte van omtrent drie Voeten. Men vindt 'er fomtyds één onder, van twintig Voeten lang en vyf Voeten dik, en deeze groote zyn de Mannetjes, die, gelyk een Haan met zyne Hennen, troepswyze leeven, en dikwils met elkander om den voorrang vegten. De Huid is met kort glad Hair bedekt, gelyk de Robben, en daar onder zit het Spek zeer dik, fomtyds wel ter dikte van een Voet. De Mannetjes hebben zeker Uitwas aan de Neus, dat over den Bek heen hangt; doch dit hebben de Wyfjes niet. Zy leeven by Zomer in 't Water, en komen 's Winters aan Land, leggende by geheele troepen in Slykerige plaatfen. Als dan brengen zy Jongen voort, gemeenlyk twee 't eener Dragt, die by de Geboorte reeds de grootte hebben van een gemeen Zee-Kalf. Deeze Dieren maaken eenig Geluid, dat naar het gnorren van Varkens zweemt, en fomtyds briefchen zy als de Paarden; 't welk inzonderheid fchynt te gebeuren, wanneer de Wagters, die zy uitzetten, hun van eenig naderend gevaar verwittigen. Het Vleefch is eetbaar en fchynt, door gewoonte of gebrek van beter,

zelfs

zelfs met smaak gegeten te kunnen worden: het Spek levert een menigte goede Traan uit.

I. Afdeel. XII. Hoofdstuk.

Het Mannetje heeft een Kam aan de Bovenlip, zegt de Heer LINNÆUS: twee Tanden die byna uitsteeken in de Onderkaak. Zy zwemmen by troepen, vegten voor de Wyfjes, houden Wagt.

III. *Rosmarus.* Walrus.

(3) *Rob met de bovenste Hoektanden buiten den Bek uitsteekende.*

By de Autheuren, die in 't Latyn geschreeven hebben, wordt dit Dier gemeenlyk *Rosmarus* genoemd, welke Naam waarschynlyk uit het Duitsche Woord *Ros*, een Paard en *Meer*, de Zee, is samengesteld, en dus betekent een Zee-Paard. Zo vindt men het ook van RAJUS beschreeven, onder den naam van *Zee-Paard, verkeerdelyk* Hippopotamus *geheeten.* De Russen noemen het *Morss*; de Engelschen *Morse* of *Sea-Horse* of *Sea-Cow*; in de Noorsche Taal heet het *Rosmul* of ook *Rostunger* en *Hav-Hest*, welk laatste een Zee-Paard betekent. Gemeenlyk egter voert het in de Noordsche Landen den naam van *Valrus*, *Wall-Ross* of Walrus; doch de Franschen, aan de Kusten van Amerika, noemen

(3) Rosmarus. OLEAR. *Mus.* 38. Tab. XXIII. Fig. 3. JONST. *Pisc.* Tab. XLIV. WORM. *Mus.* 289. BONAN. *Mus.* 269. Fig. 27. Mors f. Morsz., Rosmarus. GESN. *Aq.* 211. Wallross. MART. Spitsb. 78. Tab. I. P. f. B. Equus marinus, seu Hippopotamus falso dictus. RAJ. *Quadr.* 191.

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

men het *Vache-Marine*, of Zee-Koe, en om die reden is het van sommigen, zo der Ouden als der Hedendaagschen, met de *Manati* of Zee-Koe der Westindiën verward geworden; daar het egter door zyne kromme ver uitsteekende Tanden, en door zyne Agterpooten, duidelyk van onderscheiden is; zo dat het ook van sommigen de Zee-Olyphant, of het *Beest met de groote Tand*, is genoemd geworden.

Rang-schikking.

By JOHNSTON vindt men de Walrus, met de Robben, in den Rang der Walvisschen gebragt. De Heer KLEIN brengt hem in den Rang der Dieren, die Hairig over 't Lyf zyn en gevingerde Pooten hebben, en wel in de Vyfde Familie, met vyf Vingeren, doch die met een Vlies aan een verknogt zyn, gelyk Ganze- of Eende-Pooten. De Heer BRISSON brengt hem met den Olyphant in zynen Derden Rang, onder de Dieren die geen Snytanden, doch Hoektanden en Kiezen hebben; verschillende de Walrus, dien hy *Odobenus* noemt, daar in van den Olyphant, dat zyne Tanden nederwaards en die van den Olyphant opwaards gekromd zyn, en dat de Walrus geen Snoet heeft. De Afbeelding, welke JOHNSTON daar van Tab. XLIV, onder den naam *Rosmarus vetus*, gegeven heeft, zegt hy, is goed. Ik vind geen reden, om die, welke men in een Nederduitsch Werk over den Walvisch-Vangst (*) vindt, te verwerpen.

Zie

(*) ZORGDRAGER. *Groenl. Visschery*. p. 196. Zie ook

Zie hier hoe de Heer BRISSON den Walrus beſchryft. Dit Dier, zegt hy, is zeer groot; het heeft ſomtyds de langte van zeſtien en eenen omtrek van agt Voeten. Het is met vier korte Pooten voorzien, aan ieder van welke vyf Vingeren zyn, gewapend met Nagelen, en door de Huid te ſamen gevoegd. De agterſten zyn geheel naar agteren gedraaid, en ſchynen niets anders te zyn dan de Staart van het Dier. De Kop is groot en platagtig van vooren: de Snoet is met ſtyve dikke Hairen bezet. Het heeft geen Snytanden, doch twee Hoektanden in de Bovenkaak, twee Voeten of daar omtrent lang, nederwaards gekromd, en in beide de Kaaken agt Kiezen, vier wederzyds. In plaats van uitwendige Ooren heeft het op ieder zyde van den Kop een Gat, waar door het hoort. De Huid, die de dikte van omtrent een Duim heeft, is met kort ſtyf Hair bezet, van kleur uit den bruinen vuilgeel. Het onthoudt zig in de Noordelyke Landen.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK. Beſchryving van BRISSON.

Dat de Agterpooten van den Walrus niet met elkander zyn vereenigd is blykbaar; doch derzelver Vingeren kunnen ſomtyds met een Vlies te ſamen zyn gevoegd, ſomtyds van elkander geſcheiden; gelyk men dit verſchil in de Zeehonden waarneemt. De Heer ANDERSON merkt aan, dat de vier Pooten van dit Dier door de Hamburgſche

Aanmerking over de Pooten.

ook de *Hed. Hiſt.* of *Tegenw. Staat van alle Volk.* VII. D. bladz. 962.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

burgſche Zeelieden *Vlaaren* genoemd worden, en in 't oude Saxiſch *Flaeran*, 't welk Wieken of Vleugels betekent. Zy dienen het zelve niet zo zeer om mede te loopen als tot het zwemmen, en dewyl alle de Pooten met ſcherpe Klaauwen voorzien zyn, kunnen de Walruſſen 'er, tot het beklimmen der Ys-Schotſen, ook gebruik van maaken. In dit opzigt, egter, wil men dat zy meer dienſt van hunne ſterke kromme Slagtanden hebben, waar van zy zig bedienen als haaken, 't zy om zig aan 't Ys, aan Klippen, of by 't Strand op te haalen, 't zy om in den Slaap zig daar mede vaſt te houden. Voorts gebruiken zy die Tanden, zo men wil, om in de Modder op den bodem der Zee te wroeten, ten einde aldaar een ſoort van Schulpviſch op te zoeken, welke hun gewoone Voedzel is; hoewel men zegt, dat zy ook andere Viſch, ja Kruiden en Zee-Wier, eeten.

Woon- en Wykplaats van den Walrus.

De Heer LINNÆUS merkt den Walrus aan, als een bewooner van de Landen die binnen den Noordpools-Kring begreepen zyn. Ik vind, dat hy ook ſomtyds op de Kuſten van Noorwegen gezien wordt (*), en men heeft, weinige jaaren geleeden, een Jong in de Zuiderzee gevangen. De voornaamſte Woon- en Wykplaats van dit Dier ſchynt egter aan de Kuſten van Groenland,

Ys-

(*) E. PONTOPPIDANS, Nat. Hiſt. von Norwegen. Koppenh. 1754. p. 299.

Ysland en Spitsbergen, te zyn, of liever geweest te zyn; want men heeft ze van veele plaatsen, daar zy eertyds menigvuldig waren, verjaagd. In 't voorste van de voorgaande Eeuw gaven de Walrussen aanleiding tot den Walvisch-Vangst. Deeze Dieren, waar van men de Tanden eerst aan 't Strand vondt, werden vervolgens, om de Tanden alleen, in menigte aan de Kusten van Moskovie, aan die van 't Beeren-Eiland en elders, gedood; korte jaaren daarna, dagt men om van de Romp 't Spek af te snyden en Traan daar van te kooken, 't welk in den Jaare 1605, de eerste maal, door de Engelschen geschiedde.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

Walrussen Vangst.

De menigte van Walrussen, die men toen op eenige plaatsen vondt, was byster groot. Aan 't Beeren-Eiland werden 'er, in 't Jaar 1608, in zeven Uuren tyds, meer dan negenhonderd gedood: twee Jaaren daarna op éénen dag vyfhonderd. Een Man alleen maakte 'er veertig met zyne Lens af. In korte Jaaren, egter, wierden deeze Dieren schuuw; zy kwamen minder op 't Land, en werden 'er zelden by zulke groote Troepen aangetroffen. Men moest zeer behendig zyn, ze van agteren bezetten, om hun den weg naar 't Water af te snyden, en zig ten uitersten voor hun hoeden; dewyl ze, in de engte gebragt zynde, zig op een zeer verwoede wyze, tragtten te verweeren. De dikte en taaiheid van hunne Huid maakte, dat men veel moeite hadt om ze met Lensen dood

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

te ſteeken, en op de glibberige Ys-ſchotſen zyn zy nog moeijelyker te betrappen. Op 't minſte geraas, dat zy hooren, laaten zy zig daar af in Zee rollen, en men kan ze zelfs met een Kogel niet gemakkelyk treffen. Om die reden, en dewyl zy zo weinig Spek uitleveren, is de Walruſſen-Vangſt allengs in verval geraakt.

Deeze Dieren brullen of loeijen op gelyke wyze als de Zee-Leeuwen, en zyn ook van niet minder grootte, naamelyk als een Koe of Paard, ja dikwils veel grooter. Een gemeene Walrus levert een half Kwarteel Spek uit. De Slagtanden komen uit het bovenſte Kaakebeen, ter plaatſe daar de Walrus een ruigen Baard heeft: zy zyn 'er diep ingekaſt en ſtaan aan hunne inplanting zo wyd van elkander, dat de Onderkaak, met zyne punt, daar tuſſchen in ſchiet. Hunne figuur is Zeiſſenswyze krom naar beneden, gelyk men uit de nevensgaande Afbeelding van een Walrus-Kop kan zien, die door zyne gedaante veel van de Koppen der Viervoetige Dieren, welke op 't Land leeven, verſchilt. Ik vind 'er, gelyk de Heer BRISSON aanmerkt, ook geen blyk in van eenige Voortanden, die egter, volgens LINNÆUS, een Kenmerk zyn van dit Geſlagt.

PL. XI. *Fig.* 1.

Gebruik der Tanden.

Deeze Tanden worden ons meeſt uit Rusland toegevoerd, zynde gemeenlyk twee Voeten lang en omtrent drie Ponden zwaar; doch men vindt 'er ook grooter. Zy gelden by 't gewigt meer dan Yvoor, en het Pit of Merg is

dien-

dienſtig tot het vervaardigen van gemarmelde Meshegten, die zeer fraay zyn; gelyk men van Olyphants-Kiezen Geveſten van Houwers en dergelyken maakt: doch tot Konſt-Draaiwerk zyn de Walrus-Tanden niet zeer bekwaam. Ook is het voorgeeven, dat men van dezelven Tanden maaken zou, om die de Menſchen, in plaats van Natuurlyke, in den Mond te zetten: een dwaaling, welke uit de verwarring van dit Dier met het Zee-Paard, den waaren *Hippopotamus*, of met de Zee-Koe der Weſt-Indiën, genaamd *Manati*, ſchynt te zyn geſprooten. Om die reden heb ik zo wel een Hoektand van de Zee-Koe, als een Slagtand van het Zee-Paard, dat ik in 't vervolg beſchryven zal, by elkander hier nevens gevoegd. Van deeze, als veel duurzaamer zynde dan die van Walrus, en met een zeer witte Korſt overtoogen, worden de gemelde Tanden, ja zelfs geheele ryën Tanden, om in den Mond te zetten, gemaakt.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

Fig. 2.
Fig. 3.

De Huid der Walruſſen is zeer grof: men heeft 'er gezien van meer dan een Duim dik en wel vierhonderd Ponden zwaar. De taaiheid maakt dezelve, nog nat en verſch zynde, tot Zeelen of Touwen bekwaamer dan tot Leder, dewyl zy, gelyk de Oſſe-Huiden in Kalk gelegd om te bereiden, broosch wordt. Men zegt my, dat dezelve naar Duitſchland gezonden en aldaar gebruikt wordt in de Bergwerken. Sommige deelen des Lighaams zyn, volgens de Op-

De Huid, Schaft, enz.

 tel-

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

telling van MARTENS, eetbaar; maar ANDERSON verhaalt, dat hy van een Schipper had vernomen, hoe eenigen van deszelfs Scheepsvolk, de Nieren gegeten hebbende van dit Dier, daar door zeer bedwelmd geworden waren, 't welk niet overging dan door den tyd en van schrikkelyke Hoofdpyn werdt gevolgd. In de Schaft is een Been, van gedaante als *Fig.* 4 is afgebeeld, 't welk men, doch zeer oneigen, een Walrus-Kraan noemt; dewyl het van binnen geen doorloopende Buis, maar een Spongieuse zelfstandigheid of Merg heeft. Ik kan daarom niet gelooven, dat de Schaft geheel van Been zy, gelyk sommigen verzekeren. Gedroogd zynde, wordt het Poeijer van dit Been door de Moskovieten tot afdryving van den Steen gebruikt; het bevordert ook de Kraam en zet de Nageboorte af, zo BARTHOLINUS getuigt: ja, iemand door het dikke Spongieuse end Bier te laaten opzuigen, is tegen het moeielyk Wateren, zegt hy, dienstig bevonden (*).

PL. XI. *Fig.* 4.

IV. *Phoca Vitulina.*

(4) *Rob met de Hoektanden in den Bek besloten.*

Rob of Zee-Hond.

De algemeene Naam van dit Dier, zo in Deenemarken als in Sweeden, is *Zee-Hond*, en dus noemt men 't niet alleen by ons, maar zelfs ook

(*) *Rarior.* Cent. II. Hist. XLIII.

(4) Phoca sive Vitulus marinus. GESN. *Aq.* 702. ALDROV. *Pisc.* 722. JONST. *Pisc.* 44. DODART. *Act.* 191. Tab. 191. RAJ. *Quadr.* 189.

ook aan de Kaap de Goede Hoop; by de Engelschen *Seal* of *Seal-Hundt*. In 't Sweedsch geeft men het den Naam van *Siaelt*, in 't Noorweegsch van *Kambe*, in 't Groenlandsch van *Pusa*. I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

Kenmerken.

JOHNSTON hadt de Robben mede onder de Walvisschen t'huis gebragt. KLEIN brengtze in de zelfde Familie met de Walrussen. BRISSON maakt zynen Vyftienden Rang van de Robben alleen, onder den naam van *Phoca* of Zee-Kalf: waar van hy het Kenmerk aldus opgeeft. Het heeft in de Bovenkaak zes, in de Onderkaak vier Snytanden: aan ieder Poot vyf genagelde Vingeren, met Vliezen te samen gevoegd: de Agterpooten zyn agterwaards uitgestrekt. Hy merkt aan, dat dit Dier vier Hoektanden heeft, gelyk die der Honden, te weeten in ieder Kaak aan beide zyden één: dat het getal van deszelfs Kiezen niet bestendig is. Het is een Dier, zegt hy, van beiderley Leven, doch onthoudt zig langer in de Zee dan op 't Land.

Woonplaats.

De Robben woonen in de Europische Zee zegt LINNÆUS, en in de Oostzee zyn zy menigvuldig. Ik geloof dat zy niet minder in andere Zee-en zyn: want men vindt in den Reistogt van den Heer ANSON aangemerkt, dat 'er groote menigten van deeze Robben aan de Kusten van Zuid-Amerika, zelf in de Zuidzee, gevonden werden, die het Landvolk daar tot Spyze strekten. Men vindt 'er, gelyk bekend is, den Stapel van, om zo te spreeken, binnen den Noord-

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

Noordpools-kring, aan en op den zoom van 't Ys, zelfs in Spitsbergen en de Straat-Davis.

Verschil van 't Zee-Kalfen den Zee-Hond. PL. XI. *Fig.* 5, 6.

Schoon de Heeren LINNÆUS, BRISSON en KLEIN, van de Zee-Kalven en Zee-Honden, als van een zelfde Dier fpreeken, komt het my egter voor, dat 'er een aanmerkelyk onderfcheid in de Lighaamsgeftalte tusfchen dezelven zy. Immers iedereen, die de Afbeeldingen, hier van dezelven gegeven, met elkander vergelykt, zal dit moeten toeftemmen. *Fig.* 5, is de Afbeelding, welke de Heer LINNÆUS aanhaalt, van het Zee-Kalf in de Middellandfche Zee gevangen, en door de Leden der Akademie van Parys uitgegeven: *Fig.* 6, is die van een Zee-Hond, welken de Hooggeleerde Heer ALBINUS, in 't Jaar 1748, den 24 February, te Leiden, op de Vertoonplaats der Ontleedkunde, in myn byzyn heeft laaten openen. Men kan op deeze beide Afbeeldingen zo veel ftaat maaken als op iets ter Wereld, en behoeft niet te twyfelen, of dezelven zyn naar *weezentlyke Dieren* getekend.

Verfcheidenheden van Zee-Honden.

De Heer LINNÆUS hadt, in zyne *Fauna Suecica*, van tweederley Zeehonden gefproken; waar van de een in January jongt de ander in February; de een by Troepen huishoudt, de ander op zig zelf alleen; de een grys is de ander zwart. KLEIN zegt, ten dien opzigte, dat hy nooit zwarte had gezien. De Heer PONTOPPIDANS maakt gewag, dat 'er aan de Kuft van Noorwegen oude Zee-Honden gevonden

wor-

worden, van grootte byna als een Paard, waar van men eenigen *Klapmutsen* noemt, om dat zy op den Kop een slappe Huid hebben, welke zy over de Oogen en Snoet heen kunnen smyten. Maar de Heer PARSONS, Lid der Koninglyke Societeit van Londen, spreekt nog van andere Verscheidenheden, die de langte van den Hals en 't Lyf, en de gestalte van den Kop betreffen, welke hy insgelyks door naauwkeurige Afbeeldingen opheldert. Zie hier zyn eigen Woorden (*).

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

„ Sommige Soorten zyn 'er van dit Geslagt „ der *Phoca*, die nooit tot meer dan een Voet „ langte groeijen, en verder vindt men allerley „ middelsoorten, hunnen vollen wasdom heb- „ bende, van deeze grootte af tot aan die van de „ Manati en Walrus. De Huiden van alle de „ Soorten hebben kort Hair, en zyn gemen- „ geld, van strookoleur en geel af, tot aan het „ allerdonkerste bruin en zwart. Somwylen zyn „ zy regelmaatig geschakeerd; somwylen keur- „ lyk gesprenkeld; somtyds met bruine Wol- „ ken op een geelen Grond, gelyk een Schim- „ mel Paard; somtyds, wederom, beslaat het „ bruin of zwart het grootste deel der Huid, „ hebbende minder van het geel; en, om kort „ te gaan, zelfs die van de zelfde Soort zyn zo „ verscheidelyk gevlakt of gewolkt, als Hon- „ den van een zelfde tuk. Ook is 't waar- schyn-

Waarneemingen van Dr. PARSONS.

(*) *Philos. Transact.* VOL. XLVII. pag. 114.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

„ schynlyk, dat, in weinig bezogte Eilanden en „ Landstreeken, andere Soorten van deezen „ Stam zullen zyn, die men nog niet ontdekt „ heeft: doch men moet opmerken, dat, wanneer zig geen ander verschil, dan de enkele „ verandering van kleur, onder haar vertoont; „ naamelyk in haare grootte, evenredigheden, „ Tanden of Ledemaaten; zy niet meer voor „ verschillende Soorten te houden zyn, dan „ Koeijen die verscheiderley verdeelingen hebben in de Wolken of Vlakken van 't Hair „ op hunne Huiden."

Verschei-de Soorten van Robben.

De Heer PARSONS spreekt vervolgens van de Verdeeling, welke door den Heer LINNÆUS voorheen in 't Geslagt der *Phoca* gemaakt was, toen die Natuurkenner hetzelve maar in de twee Soorten, van Phoca *met bedekte* en Phoca *met uitsteekende* Hoektanden, onderscheidde (*), en hy stelt van de eerste Soort, dat is die der *Zee-Honden*, de volgende Verscheidenheden voor, welke hy door Afbeeldingen van zodanige Dieren, naar 't leven gemaakt, opheldert; naamelyk.

1. KLEINE ZEE-HOND, *de Palmen der Voorpooten gevingerd, genageld met ronde Nagelen.*

De gewoone Rob, het Zee-Kalf van CHARLETON en veele andere Autheuren. Men vindtze aan de Kusten van 't Eiland Wight, die van Cornwall en byna alle Landen.

2. KLEI-

(*) *System. Nat.* Ed. VI.

2. KLEINE ZEE-HOND, *met een langer Hals, een Kop zweemende naar dien van een Otter, de Voorpooten breed, niet gevingerd.*

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

De langhalzige Rob van GREW. Men vindtze aan de Kuſten van verſcheide Landen.

3. KLEINE ZEE-HOND, *met de Voorpooten gevingerd, genageld, den Hals gekneepen, den Kop als van een Schildpad.*

De Schildpadskoppige Rob. Zy onthoudt zig aan de Oevers in verſcheide deelen van Europa.

4. GROOTE ZEEHOND, *met de Voorpooten gevingerd, genageld, het Lyf langer.*

De Langlyvige Rob. Men vindtze aan de Kuſten van Cornwall en van 't Eiland White.

Als eene vyfde Verſcheidenheid ſtelt de Heer *Parſons* den Zee-Leeuw van den Heer Anſon voor, die van de anderen in 't algemeen, welker Agterpooten breed zyn als gewoonlyk, verſchillen zou, doordien zyne Agterpooten in tweeën zyn geſpleeten: doch het blykt klaar, dat hy dit Dier verwart met de *Manati* of Zee-Koe der Weſtindiën.

Voorts ſpreekt hy van de Leerzaamheid der Robben of Zee-Honden, die, gelyk CHARLETON reeds gemeld heeft, van de Viſſchers en Zeelieden, aan de Kuſten van Cornwall en 't Eiland Wight, gevangen zynde, zo tam worden gemaakt, dat men Geld kan winnen met de Aardigheden van deeze Dieren te vertoonen. Hunne Leerzaamheid.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

„ Wy hebben 'er tegenwoordig, zegt hy, een „ in de Stad [te Londen], die zeer behendig „ is. Hy beantwoordt het roepen van zyn Baas, „ en neemt deszelfs bevelen in agt: eet uit zy- „ ne Handen; klautert uit het Water en ſtrekt „ zig ter voller langte uit, wanneer het hem „ belaſt wordt: dan kruipt hy, op 't gegeven „ bevel, weder in het Water, en ſtrekt, om „ kort te gaan, zyn Hals uit, om zyn Baas te „ kuſſen, zo dikwils en zo lang, als men het „ begeert."

Zy worden ſomtyds voor Meerminnen of Syreenen aangezien.

't Komt my ook niet onwaarſchynlyk voor, dat deeze Dieren ſomtyds aanleiding gegeven hebben om het oude Denkbeeld, dat 'er *Meerminnen* of *Syreenen*, dat is Schepzels van boven Menſch van onderen Viſch, in de Zee gevonden worden, in ligtgeloovige Herſenen ſtand te doen houden of te verſterken. In 't Voorjaar 1755 hadt men in 't Y, omtrent Aſſendelft, zodanig eene Vertooning, welke veel gerugts maakte (*). „ De Syreen uit Braſilie, die, zo „ BARTHOLINUS verhaalt, te Leiden is ontleed „ geworden door P. PAVIUS, komt my ver- „ dagt voor, zegt LINNÆUS, wegens de uitſtee- „ kende Ooren en een zo dunnen Hals in een „ Zoogend Waterdier: ook vindt men dit van „ de Reizigers niet nader beveſtigd." Zou men niet het zelfde zeggen mogen van dat Schep-

(*) Zie de *Nederl. Jaarboeken*. Mey 1755, bladz. 337.

Schepzeltje, 't welk in 't Jaar 1758, op de Kermis van St. Germain, te Parys, levendig vertoond en afgebeeld was, hebbende de langte van omtrent twee Voeten (*). Immers de Vertooningen van zodanige Schepfelen in de Zee, waar van thans wederom met zo veel ophef wordt gefproken (†), fchynt t'eenemaal met die van Robben of Zee-Honden overeen te komen.

I. Afdeel. XII. Hoofdstuk.

Robbenflagery in Groenland.

In Groenland, of op het Ys in den Noorder-Oceaan, worden de Zee-Honden, nog Jaarlyks, in menigte gedood. De Schepen, die daar op uitgaan, houden zig langs den Zoom van 't Ys, en, op de dryvende Schotfen of in Baaijen aan de Ooftkuft van Groenland, vinden zy fomtyds geheele Schoolen. Men heeft weinig moeite of konft noodig om ze te dooden, indien men flegts behendig en fterk genoeg van Volk is, om ze van naby te kunnen befpringen: want een enkele Slag, met een Stok, op de Neus, brengt deeze Dieren in onmagt. De Robben, die men tegenwoordig doodt, zyn meeft klein en jong, leverende met hun dertigen naauwlyks een Kwarteel Spek uit (‡). Egter worden nog heden-

(*) Zie *the Gentlem. Magazine*, for December 1759. p. 560.

(†) In Er. Pontoppidans, Nat. Hist. van Norwegen. p. 365.

(‡) De Hoornfche Robbeflager, de *Expeditie* genaamd, heeft in de twee Jaaren, dat dit Schip naar Groenland is geweeft, naamelyk 1759 en 1760, gevangen ongevaar vyfduizend Robben, 't welk volgens de Lyften heeft uitgeleverd maar 173 Vaten of

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

dendaags, alle Jaaren, eenige Schepen uit Noorwegen op dien Vangst uitgezonden, die somtyds wel zeven- of agthonderd Vaten Spek mede terug brengen, dewyl men dikwils, op éénen dag, twee- of driehonderd Robben magtig wordt (*).

In de Robbeslagery heeft men opgemerkt, dat deeze Dieren, hoe lomp ook in 't aanzien, eene byzondere Voorzigtigheid gebruiken, om, terwyl zy leggen te slaapen, niet verrast te worden. Een van de Troep houdt de Wagt, en maakt, wanneer hy onraad verneemt, zeker Geluid, dat naar de Stem van een schorren Hond, die blaffen wil, gelykt. Ook verzekert men, dat zy, van het losse Ys verjaagd zynde en elders een andere Wykplaats moetende zoeken, in een zo regten koers voortzwemmen, dat men ze, zelfs op het Kompas, kan nazeilen, zonder gevaar van ze kwyt te raaken.

Vangst der Zee-Honden.

Aan de Kusten en Eilanden van de Oostzee en den Noorder Oceaan, gebruikt men andere manieren om de Robben of Zee-Honden, die daar zo gemakkelyk niet te betrappen zyn, magtig te worden. Behalven dat men ze schiet, zet men ook Netten uit, om ze te vangen. Weleer plagt men 'er Honden te hebben, die als op deeze Dieren ter Jagt gingen, doch dit geschiedt nu zelden. Een derde manier, die ook niet veel in gebruik is, wordt op *Faro* genoemd *auf Later* te

of Kwarteelen Spek, en dus zouden negen-en-twintig Robben een Kwarteel Spek geeven. ZORGDRAAGER schryft van de 15 of 16 een Kwarteel: zo dat zy

te gaan, en wel om dat dit geſchiedt in den tyd wanneer zy paaren. Aldaar zyn, op veele plaatſen, in de Rotſen aan de Zee groote Holen, als gewelfde Kelders, die van buiten maar een klein Gat tot een Ingang hebben, daar men met een Boot pas in kan vaaren. De Grond van deeze Holen loopt naar agteren ſchuins op, zo dat zy daar droog zyn, maakende ruime Gewelven, alwaar de Robben of Zee-Honden met elkander huishouden. Om ze te vangen neemt men twee Booten en een lang Touw met zig; de eene Boot vaart 'er binnen, de andere blyft 'er buiten, en 't Volk, dat daar in is, houdt het Touw vaſt, ten einde de ingevaren Boot, wanneer die vol Water geſlagen wordt, gelyk dikwils gebeurt, met het Volk daar uit te haalen. Die in de eerſte Boot zyn vaaren zo diep in het Hol, tot dat zy ſtuiten, en ſpringen dan op 't drooge; hebbende brandende Fakkelen by zig, wegens de duiſterheid van het Hol, alwaar 't hun zelden miſt eenigeZee-Honden aan te treffen.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

Doch in deeze Vangſt wordt een groote voorzigtigheid vereiſcht. Men houdt de Fakkels, die zo dik als een Mans Arm zyn, eerſt in de Boot verborgen, op dat de Robben het naakend gevaar niet zien of zig te Water begeven mogen. Wan-

zy kleiner of jonger moeten zyn, die men tegenwoordig daar vindt, dan voor eenige Jaaren.

(*) ER. PONTOPPIDANS, als boven. p. 239.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

Wanneer men Grond bereikt, ſpringt eerſt een Man in 't Water, die eene Knods in de hand heeft: hem volgt een ander, met de beide brandende Toortſen, die hy boven zyn Hoofd om hoog houdt, en een derde agter hem, ook met een Knods of Knuppel gewapend. Zo dra deeze Dieren het Licht zien, willen zy zig te Water begeeven, als weetende dat zy daar veilig zouden zyn, maar de weg is hun afgeſneeden. Dan rigtten zy zig naar den voorſten Man, en, indien het Mannetje hem eerſt ontmoet, heeft hy genoeg werks om zyn Lyf te beſchermen. Het gaat op de Voorpooten overend ſtaan, met opgeſperden Muil, en rukt dikwils dien Man den Knuppel uit de Handen, tot dat de ander komt en het Dier in de Nek ſlaat. Met het Wyfje, dat voor den Man wykt, hebben zy zo veel moeite niet. Als deeze Dieren maar regt op den Kop of op de Neus getroffen worden, vallen zy aanſtonds in onmagt, en dan ſnydt men ze, zonder draalen, den Hals af. Na dat alle de oude Robben dus afgemaakt zyn, gaat men de Jongen opzoeken, die, in het bovenſte van het Hol en ver van 't Water leggende, zig geheel ſtil houden, tot dat zy op dergelyke wyze geknuppeld worden en gekeeld. De gedoode Robben worden aan het Touw gebonden, en van de genen, die daar buiten in de Boot zyn, uit het Hol gehaald. Op deeze manier wordt men ſomtyds, in eens, wel vyftig ſtuks magtig, waar van de Ouden zo groot zyn

als een Os of Koe. Op dergelyke wyzen worden zy, aan de Wester- en Noorder-Eilanden van Schotland, ook gevangen.

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

Volgens het Berigt van den Heer ANDERSON, zouden in het Meir van *Baikul*, in Groot-Tartarie, dat een groote Verlaatbak is van de zoete Wateren, die uit verscheide Rivieren zig daar in ontlasten, ook een menigte van deeze Dieren zyn. De Heer HEIDENREICH, die van Petersburg, door geheel Siberie en Tartarie, tot aan de Grenzen van China gezonden was, om overal Mynen op te zoeken en de Mynwerken te herstellen, hadt hem verzekerd, dat dit weezentlyk zodanige Robben zyn, als men vindt in de Oostzee en den Oceaan; doch een weinig kleiner. Het Meir bevroozen zynde, maakten deeze Dieren hier en daar Openingen in het Ys, om lugt te scheppen; doch de Tartaaren en de Russen, die by dit Meir woonen, wisten ze daar uit te haalen met driehaakige Harpoenen en gebruikten in hunne Lampen geen andere Olie, dan die van het Spek der Robben bereid was. Hy onderstelt, dat de Voorouders van deeze Dieren uit de Ys-Zee, langs de Rivier *Jenisea*, tot in dit Meir, 't welk geheel ver Landwaards in legt, gekomen zullen zyn.

Lighaams-gestalte van het Zee-Kalf. PL. XI. *Fig.* 5.

Omtrent de Lighaamsgestalte en inwendige deelen der Robben, zal ik eerst de Beschryving doen van het Zee-Kalf in de Middellandsche Zee gevangen, hier voor PL. XI, *Fig.* 5, afge-

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK. gebeeld. De Fransche Akademisten merken aan (*), dat hetzelve meer overeenkomt met de *Phoca* der Ouden, dan met de Zee-Koe der Westindiën, en inderdaad zyne Tanden, die scherp als Wolfstanden waren, zonderen het genoegzaam daar van af. De Kop is ook zo digt niet tegen de Schouderen aan, en de Hals veel kennelyker, dan in de Afbeeldingen, die men van de Zee-Koe heeft. De langte was maar agt-en-twintig Duimen, van den Muil af tot aan het end der Agterpooten, die tegen elkander waren aangevoegd, met een kort Staartje, 't welk ARISTOTELES reeds by een Herte-Staartje vergeleeken heeft, tusschen beiden. De Voorpooten waren kort, en met het Been des Opper- en Onder-Arms besloten onder de Huid, die de Borst bedekte, en dus digt tegen 't Lyf aangevoegd, doch met Nagelen voorzien. Op zyne harde dikke Huid hadt het kort Hair, tusschen grys en vaal, een weinig bleeker aan den Buik, op de Rug met bruinroode Vlakken van grootte als een Nagel. De Kop was dik en groot naar 't Lyf, met een breeden Muil en diep staande groote Oogen; de Oorgaten klein. Aan den Bek hadt het lange Borstels of Knevels, niet *golfswyze bogtig*, maar golfswyze uitgerand, gelyk de Afbeelding, by Letter A, aanwyst.

Inwendige deelen. In de Maag, die langwerpig was, van gedaan-

(*) *Ouvrages adoptéz.* Tom. I. p. 191.

daante als een Darm, vondt men een Kluwen van Zee-Wier, ter grootte van een Noot, die den bovenſten Mond verſtopte. Haar binnenſte Rok was geplooid en maakte overlangs verſcheide Rimpels, die in het bovenſte gedeelte Golfswyze, doch in 't onderſte regt liepen, even gelyk in de laatſte Maag der herkaauwende Dieren. De Lever hadt zes Lobben, twee groote naar onderen en naar agteren, twee kleine voorwaards en naar boven. Aan dit Ingewand was een Galblaas. De Nieren geleeken veel naar Kalfsnieren, zynde niet, gelyk die der Beeren, uit verſcheide kleine Nieren ſamengeſteld, en alleenlyk met ondiepe groefjes verdeeld, doch menigvuldiger dan de Kalfsnieren; zo dat de Nier uit veele ſamengevoegde Klieren ſcheen te beſtaan. Ook vondt men, behalve het groote Bekken in de holte der Nier, nog veele kleine, door derzelver zelfsſtandigheid verſpreid. De Long hadt maar ééne Lob, ter wederzyde. Het Hart was rond en plat, met groote Holligheden en zeer kleine Ooren. Men vondt in de Hol-Ader een dergelyke Opening, als in de Menſchelyke Vrugt het Ovaale Gat genoemd wordt, dienende om het Bloed uit dezelve onmiddelyk over te brengen in de Slinker Holligheid en dus in de Groote Slagader, zonder te paſſeeren door de Long. Dit Geſtel heeft het Zee-Kalf ten uiterſten noodig, om den Omloop des Bloeds aan den gang

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

 te

I. AFDEEL. XII. HOOFD-STUK.

te doen blyven, dewyl het dikwils eenigen tyd onder Water moet vertoeven.

De Beenderen, enz.

Men heeft de Beenderen van dit Dier bevonden zeer hard te zyn, inzonderheid die van 't Bekkeneel, en geenzins Kraakbeenig, gelyk ARISTOTELES en PLINIUS verzekeren. Tusschen het Voor- en Agterbrein was een Beentje, gelyk in veele Viervoetige Dieren, doch plat en puntig, niet rond en dik als in de Zee-Koe der Westindiën. De Hersenen waren uit- en inwendig als die der Kalveren, doch naar evenredigheid van 't Hoofd grooter; 't welk veel verschilt van de gesteldheid in de Visschen, die gewoonlyk zeer weinig Brein hebben. Het Krystallyn van 't Oog was, gelyk in andere Waterdieren, Klootrond, en de Gezigtzenuw hadt haaren ingang midden in den bodem, regt tegen den Oogappel over, doch men vondt in het Oog die duizenderley kleuren niet, waar van de Oude Natuurkenners spreeken.

Beschryving van den Zee-Hond. PL. XI. *Fig.* 6.

De Heer ALBINUS heeft in den Zee-Hond, hier voor in *Fig.* 6 afgebeeld, onder anderen, het volgende opgemerkt (*). De langte was zes en een half Voet; de dikte meer dan gewoonlyk, als zynde het Dier bevrugt. Het hadt geen uitsteekende Ooren of Oorlappen; de Oogen waren beschermd met dergelyk een Vlies, als de Viervoetige Dieren in 't algemeen hebben. Aan de Bovenlip hadt het een soort van Knevels,

(*) *Annot. Acad.* Libr. III. Cap. XV.

vels, bestaande uit lange Hairen, die aan de zy- den op gelyke wyze uitgerand waren, als wy in het Zee-Kalf hebben gemeld, en als met knoopen zig vertoonden, 't welk ze deedt glinsteren. Zes Voortanden hadt het in de Boven-, vier in de Onderkaak gehad; vier Hoektanden veel grooter: de Kiezen zelfs eenigermaate scherp, en dus den geheelen Bek zeer bekwaam voor een Roofdier. De Tong was aan 't Voorend, of aan de tip, eenigzins rond uitgesneeden, zo dat zy dubbeld kon schynen. Uitwendig zag men zeer weinig van de Armen of Voorpooten, die, gelyk van het Zee-Kalf verhaald is, byna geheel onder de Huid verborgen waren, doch door uitrekking zig als Armen of Elleboogen vertoonden, waar aan een soort van Handen scheen te zyn, met vyf Vingeren, zeer scherp genageld, en met een Vlies te samen gevoegd. De Agterpooten hadden meer de gedaante van een Visschen-Staart; weshalve 't Gemeen zegt, dat de Zee Hond een dubbelde Staart heeft. De Palmen, niettemin, waren ook gevingerd en met Nagelen voorzien, doch niet gewapend; dewyl het Dier zig daar van slegts om te zwemmen, niet tot aangrypen van iets of tot verdediging schynt te kunnen bedienen. De opening van de Scheede en van den Aars, was uitwendig gemeen. Agter den Navel openbaarden zig de kentekenen van twee Uijers. De Huid was hard doch buigzaam: het Spek drie Duimen dik aan den Buik en nog veel dikker in den Nek. Over 't ge-

I. Afdeel. XII. Hoofdstuk.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK. 't geheele Lyf hadt dit Dier kort Hair, zo effen en glad, dat het zig byna als Hairloos vertoonde; de kleur was geelagtig doch met menigvuldige bruine Vlakken, en bleeker aan den Buik. De ongebooren Vrugt, die men in dit Schepzel vondt, hadt de langte van een Voet, en was nog byna kaal; egter reeds met Kneveltjes voorzien; de Pooten duidelyk gevingerd en genageld.

Levensmanier der Robben. De Robben zyn Dieren, die wel eenigen tyd, doch niet altyd, onder Water kunnen blyven. Zy ſlaapen op 't drooge of op 't Ys, alwaar zy ook paaren en hunne Jongen voortbrengen. Zy zouden miſſchien wel geheel buiten 't Water kunnen leeven; want REDI verhaalt, dat hy een Zee-Kalf. 't welk hem door den Groot-Hertog van Toskanen gezonden was, vier Weeken lang, zonder Eeten en buiten 't Water, gehouden heeft, dat nog langer zou geleefd hebben, indien men het niet ter Ontleedinge had gebruikt. In 't Slaapen ſnorken zy zo luid, dat zy omtrent een geraas maaken als het bulken van een Kalf. Hunne Jongen gebaard hebbende, blyven zy, naar men verhaalt, twaalf dagen op 't drooge, en de Moer geleidt ze eindelyk naar 't Water, om ze allengs te leeren zwemmen. Zy brengen een, twee, of drie Jongen op 't meeſte, in eener dragt ter Wereld. Haare Spyze ſchynt voornaamelyk Viſch te zyn, en men wil dat zy haare groote

Vet-

Vettigheid verkrygen in Schoolen van Haringen.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

'T Gebruik, dat men van deeze Dieren heeft, is menigvuldig. Aan de Kusten van 't Zuiderdeel van Zuid-Amerika, zo wel als in de Noordelyke Landen van onzen Aardkloot, wordt derzelver Vleesch en Spek van de Wilden niet alleen, maar ook van Europeaanen en andere Natiën, gegeten. Oudtyds schynt het in Engeland zelfs geen ongewoone Spyze te zyn geweest; want men vindt onder den Voorraad, die tot de Inhuldiging-Feesten van Bisschoppen gekogt werdt, ook van Bruinvisschen en Zee-Kalven melding gemaakt (*). Op de Eilanden van Schotland worden, nog hedendaags, de Robben ingezouten, en dikwils als Varkens-Spek gegeten. Ook verzekert men, dat de Olie of Traan, die gemaakt wordt van 't Spek van Jonge Robben, welke veel vetter dan de Ouden zyn, zo goed om te eeten is als Olyven-Olie, hebbende geen de minste kwaade Reuk. Vooral is deeze Olie zeer bekwaam om in de Lampen te branden. Het Volk, dat aan Straat Davis woont, gebruikt het Robben-Vleesch tot Spyze; het Bloed tot een Geneesmiddel; de Huid tot Kleederen en omkleeding van hunne Schuitjes; de Peezen en Darmen in plaats van Glas, van Zeilen, van Touw om te binden en van Gaaren om te naaijen; de Beenderen tot het

Nut en gebruik.

(*) *Philos. Transact.* Vol. XLVII. p. 117.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

het maaken van allerley ſoort van Werktuigen, zo in de Huishouding als op de Jagt. Men heeft zig oudtyds ingebeeld, dat Klootjes, uit de Ribben gedraaid, de Pyn der Aambeijen onmiddelyk deeden ophouden, en Kraalen, uit de Beenderen van een Zee-Kalf, aan 't Gewricht der Hand gehouden, ſtilden de Scheele Hoofdpyn en Duizeligheid, welk Ongemak aanſtonds wederkwam, als zy 'er af genomen werden (*). Dat Schoenen, van Robbevel gemaakt, dienſtig zyn om de Voeten voor 't Podagra te bewaaren, zal mogelyk meer geloof vinden. Het Vleeſch van de Jongen, en Vleeſchſop daar van gekookt, wordt by de Inboorlingen der Schotſche Eilanden als een Middel tegen Borſtkwaalen gebruikt.

Hun Spek en Huid.

De reden, dat deeze Dieren door de Robbeſlagers worden opgezogt, is, gelyk ik reeds aangemerkt heb, eensdeels derzelver Spek, waar van zo goede Traan gekookt wordt, als van dat der Walviſſchen. Ten anderen de Huid of 't Vel, dat men hier te Lande meeſt, met de ruige zyde buiten, tot het overtrekken van Reis-Kiſten en Koffers bezigt. Ik verneem, dat 'er een ſoort van Robbevelletjes uit de Indiën in Engeland wordt aangebragt, die men polyſt en daar mede Meſſen-Scheeden, Kokers, Tabaksdoozen, Orlogie-Kaſſen en andere Werktuigen of Gereedſchappen, van buiten bekleedt. Deeze Huiden, die middelmaatig twee Voeten lang zyn

(*) BARTHOL. *Rarior.* Cent. II. Hiſt. XI.

zyn en een Voet breed, hebben in 't geheel geen Hair, en zyn op de buitenzyde van de Rug als met Paarlen beſtrooid: zo dat zy, in dat opzigt, geheel van die der Zee-Honden verſchillen.

I. AFDEEL. XII. HOOFDSTUK.

XIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van het Geſlagt *der* HONDEN, *waar onder de* Wolf, Vos *en meer dergelyke Beeſten, begreepen zyn. Hunne Kenmerken en Eigenſchappen. Menigvuldige Verſcheidenheden. Oorzaaken van de* Hondsdolheid *onderzogt. Wilde Honden in de andere Wereldsdeelen. Vangſt der Wolven en Voſſen. Aart van de* Hyæna *en* Jakhalzen.

Naams-oorſprong.

De Latynſche Naam van den HOND, die tot een Geſlagtnaam ſtrekt voor deeze Beeſten, ſchynt veeleer afleidelyk te zyn van den Griekſchen Naam, dan van 't woord *Canere*, zingen; dat immers op de Honden geen betrekking heeft. Het Griekſch, waar van *Kunos* de *Genitivus* is, komt zeer natuurlyk van een Woord, dat onder anderen ook de drift tot Voortplanting betekent; als waar toe de Honden hunne genegenheid meer betoonen dan veele andere Beeſten; of 't moeſt zyn, dat dit Werkwoord van den Hond die betekenis gekreegen had. Bezwaarlyker, misſchien, zal men den oor-

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. oorfprong uitvinden van den Hebreeufchen Naam, *Keleb*, van den Hoogduitfchen, *Hund*, van den Spaanfchen, *Perro*, of van den Engelfchen, *Dog*. De Italiaanfche Naam *Cane*, en de Franfche *Chien*, zyn buiten twyfel van het Latynfche Woord *Canis* afkomftig.

Rangfchikking. De Hond is van den Heer KLEIN gebragt in zynen Tweeden Rang, onder de Dieren die Hairig over 't Lyf en gevingerd zyn, maakende met de Katten en alle andere Dieren, die vyf Klaauwen aan de Pooten hebben, de vierde Familie daar van uit (*). De Heer BRISSON maakt in zynen Zeftienden Rang, beftaande uit Dieren die zes Snytanden hebben in ieder Kaak en genagelde Vingeren (†), twee Afdeelingen; waar van de eerfte zodanige Dieren bevat, die de Vingeren van elkander afgefcheiden hebben; de tweede zodanigen, welker Vingeren met een Vlies zyn te famen gevoegd. De Hond, met veele dergelyke Beeften, behoort tot de eerfte Afdeeling, waar in hy wederom een onderfcheiding maakt volgens het getal der Vingeren, brengende die Beeften, welke in dat opzigt overeenkomen, tot één Geflagt. Dus behooren, volgens BRISSON, tot het Geflagt der Honden ook die Dieren, welke men gemeenlyk Wolven en Vosfen noemt; als hebbende vyf genagel-

(*) Zie de *Uitgezogte Verhandel.* I. DEEL, bladz. 459.

(†) Zie 't I. STUK deezer *Natuurlyke Hiftorie*, bladz. 113.

gelde Vingers aan de Voor- en vier aan de Agterpooten; doch de *Hyæna*, die 'er vier aan de Voorpooten en vyf aan de Agterpooten heeft, is 'er van afgezonderd. I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

De Kenmerken van 't Geflagt der Honden, volgens den Heer LINNÆUS, zyn deeze. Zy hebben in de Bovenkaak zes Snytanden, waar van de zydelingſe langer zyn en van de anderen af ſtaande; de middelſten met puntjes aan de kanten; in de Onderkaak ook zes Snytanden, de zydelingſe met puntjes: de Hoektanden enkeld, gekromd: de Kiezen zes of zeven in getal, of meer dan in de anderen. De Dieren van dit Geflagt zyn gulzig, verſcheuren al bytende, klimmen niet by de Boomen op, hebben een knobbelige Schaft. Kenmerken volgens LINNÆUS.

Zeven Soorten van dit Geflagt worden door LINNÆUS opgeteld, waar onder dat Dier, 't welk men gewoonlyk Hond noemt, met zyne Verſcheidenheden, de eerſte Soort is; daar aan volgen de Wolf, Hyæna, Vos, enz. als Mede-Soorten van dit zelfde Geflagt. Soorten.

(1) *Hond met de Staart (over de ſlinkerzyde) opgekruld.* I. *Canis.* Hond.

Dit Merkteken ſtrekt niet alleen tot onderſcheidinge der Honden van de Wolven, Vosſen en de overige Dieren van dit Geflagt, maar het

(1) Canis. GESNER. *Quadr.* 91. ALDROV. *Digit.* 482. JONST. *Quadr.* 122. RAJ. *Quadr.* 176.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. het onderscheidt den Hond byna van alle andere Viervoetige Dieren. Men kan, eenigzins, de reden daar van begrypen, als hier in bestaande, dat hy niet met het Lyf regt uitgestrekt, maar met de regterzyde voorwaards gekeerd loopt, waar door noodwendig de Staart over de andere zyde moet omgeboogen worden, om de Lugt geen tegenstand te bieden: ten minste, deeze reden vind ik daar van gegeven. En, wordt daar by gezegd (*), zo 'er een Hond voorkomen mogt, met de Staart over de regterzyde opgekruld, zou men wel eens onderzoeken mogen, of dan ook niet de regter Nier, die anders hoogst is, laager geplaatst zy dan de slinker.

Verscheidenheden. Onder de Honden komen misschien meer Verscheidenheden voor, dan onder eenige andere Soort van Dieren. Ik zal hier de voornaamste derzelven optellen.

1. *Canis domesticus.* (a). *Huishond.* Met regtopstaande Ooren, de Staart van onderen wollig. Hy heeft de grootte van een Vos.

2. *sagax.* (b). *Jagthond.* Met hangende Ooren, een overtallige genagelde Vinger aan de Agter-Schenkelen. De Staart is minder opgekruld. Men noemt hem gemeenlyk *Spoorhond*, wegens zyne bekwaamheid om het Wild op te spooren.

3. *grajus.* (c). *Windhond.* Ter grootte van een Wolf, met

(*) LINNÆI *Amœnit. Acad.* Vol. IV. *sub tit.* Canis familiaris.

(c) Canis Scoticus Venaticus. GESN. *Quadr.* 249. ALDR. 545.

met een ſmalle Snoet, een bultige Rug, een engen Buik, gladde Staart, dunne Pooten. Men noemt hem in 't Franſch *Levrier*, in 't Nederduitſch *Haazewind*. Hy is wegens zyne wonderbaare vlugheid in 't loopen, ſchoon niet veel blaffende, in 't Jaagen, dat met groote haaſt geſchiedt, zeer dienſtig. I. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK.

(d). *Wagthond*. Ter grootte van een Wolf, met de Wangen wyd neerhangende, zwaar geſpierd en ſterk van Leden. Men vindtze dikwils in de Slagthuizen. Zy zyn zeer bekwaam om de Kudden voor de Wolven te beſchutten. Men noemtze in 't Franſch *Mâtins*. 4. *moloſſus.*

(e). *Krulhond*. Met lang gekruld Hair, als een Schaapen-Vagt. Men noemt hem in 't Franſch *Barbet*, en ook wel Engelſche Hond. Hy is de leerzaamſte en trouwſte van allen, die gewilligſt te Water gaat: weshalve men hem ook *Waterhond* noemt. 5. *aquaticus.*

(f). *Schoothondje*. Dit is, om zo te ſpreeken, het dwergje van de Honden, hebbende maar de grootte van een Inkhoorn. Men plagt ze te noemen Spaanſche Schoothondjes en ook wel Juffrouwen Hondjes, dewyl de Dames 'er groot vermaak in ſchepten, om ze, 't zy in den Boezem, of elders, altyd by zig te hebben. Men houdtze door Konſt klein, bevogtigende de Ruggegraat, terwyl de Beeſtjes nog jong zyn, met Brandewyn, of ſcherpe Oliën daar op ſtrykende, 6. *Melitéus.*

(d) Canis ſagax, Sanguinarius. GESN. *Quadr.* 251.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. de, of door ze honger te laaten lyden. De Fransche naam is *Chien de Malte* of *Bichon.*

7. *fricator.* (g). *Steendog.* Met een opgewipte Neus, hangende Ooren en 't Lyf aan de zyden uitgezet. Zy zyn doorgaans geelagtig van Hair, zwart van Neus en klein van Gestalte; ook zagtzinniger dan de andere Honden en zeer gemeen. Men noemtze dikwils Mopsen. De Fransche Naam is *Doguin.*

8. *vertagus.* (h). *Dashond.* Met kromme of scheeve Pooten, het Lyf lang en veeltyds van gemengelde kleur. De Pooten zyn zeer kort, en om die reden sluipt deeze Hond gemakkelyker in de Holen der Dassen, Vossen en Konynen. De Fransche Naam is *Basset.* In Sweeden noemt men hem *Hanse.*

9. *avicularius.* (i). *Patryshond.* Met een geknotte Staart. Het Lighaam is doorgaans gevlakt: de Staart valt, terwyl het Dier jong is, door verrotting of uitteering af, zo dat de Hond er niet meer van behoudt dan een stompje, naauwlyks vier Vingerbreedten lang. In 't Fransch heet hy *Chien couchant.*

10. *extrarius.* (k). *Spaansche Hond.* Met lange, Wollige, hangende Ooren. Deeze Soort is by de Grooten zeer bemind. 't Lyf is klein, glad van Hair en zagt op 't aanraaken. Men noemt hem in 't Fransch *l'Espagneul.*

(l) *Turk-*

(i) Canis Pantherinus. ALDR. *Digit.* 555.
(k) ALDR. *Digit.* 561.

(l). *Turkſche Hond.* Geheel kaal zonder Hair op 't Lyf. Men noemt deeze Hondjes; die uit de heete Landen afkomſtig zyn, ook Barbaryſche Honden, in 't Franſch *Chiens d'Egypte.* De kleur is ſomtyds gitzwart.

I. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. II. *Ægyptius.*

Dit zyn de Verſcheidenheden die in de Soort der Honden voorkomen, volgens den Heer LINNÆUS. De Heer de BUFFON heeft een Tafel opgegeven van den oorſprong der verſchillende Raſſen onder de Honden, en, zo uit denzelven als uit de nevensgaande Beſchryving, blykt, dat hy den *Herders-Hond* aanmerkt als den Stamvader, die alle de Verſcheidenheden van Honden, welken 'er nu in de Wereld gevonden worden, wel meeſt door de verandering van Klimaat of Lugtſtreek, heeft voortgebragt. Van deezen komen drie voornaame Raſſen voort, het één regtlynig Zuidwaards, zynde de *Dryfbrak*, de twee anderen zylings, naamelyk Weſtwaards de *Dog*, Ooſtwaards de *Wagthond.* Van den Dryfbak komen, zylings, de andere *Brakken* en *Dashonden*: ook ſtammen daar van af de *Spaanſche* en *Krulhonden.* De Doggen hebben de *Steendoggen* uitgeleverd en door vermenging met de Wagthonden, in een zeer groote verbaſtering van het Ras, naar 't Zuiden, de *Bulhonden.* De Wagthond geeft den *Windhond* en de *Deenen*, gelyk de Dog de *Deentjes.* De Yslandſche, Laplandſche, Siberiſche en Wolfshonden, houdt hy voor kleine veranderingen van den eerſten Stamvader, de Herders

Hunne Afdaaling van den Herders-Hond, volgens BUFFON.

PLAAT XII.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

dershond, Noordwaards: de overigen merkt hy aan, als zynde door verscheiderley vermengingen der Rassen voortgebragt (*)

Onderscheiding der Rassen, door DAUBENTON.

De Heer DAUBENTON, alleenlyk agt geevende op den tegenwoordigen staat, maakt eene andere onderscheiding. Hy stelt, naamelyk, dat de Wagthonden, Deenen, Haazewinden, Herders- en Wolfshonden; Siberische, Ysländsche Honden, Dryfbrakken, Brakken, Dashonden, Krulhonden, Spions, Patryshonden, Deentjes, Turksche Honden en Doggen, *Hoofdrassen* zyn, die op zig zelve stand houden. Dan stelt hy *tweeslagtige* Rassen, die uit de vermenging der Hoofdrassen spruiten, naamelyk; kleine Krulhonden, Spaansche Schoothondjes, Leeuwtjes, Steendoggen, Bulhonden: eindelyk zodanige, *die van* tweeslagtige Rassen *voortkomen*, als Basterd-Deentjes, Artoische Honden, Alicantsche, van Burgos, Calabrische Honden, enz (*).

Gemeene Verdeeling der Honden.

De Menschen, die zig met teelen en verkoopen van Honden geneeren, maaken 'er drie Hoofdsoorten van: te weeten die *gladhairig*, *lang* of *ruighairig*, en geheel *kaal* of hairloos zyn. Onder de eerste Hoofdsoort stellen zy de Engelsche Doggen of Bulhonden, de Deenen en Haaze-Winden, die alle drie de grootste, sterkste Honden zyn: tot de Doggen behooren de

(*) Vergelyk de *Uitgezogte Verhandel.* III. DEEL, bl. 203. Men kan zig daar van uit de nevensgaande

de Steendoggen; tot de Deenen de Deentjes, Arlekyntjes, Basterd-Deentjes en Artoische Hondjes; tot de Windhonden, die kleiner zyn, verder de Brakken, enz. Onder de tweede Hoofdsoort, die ruig- of langhairig zyn, wordt van hun gesteld de Spaansche of Patrys-Hond, de Dashond, en verscheiderley Schoothondjes, Leeuwtjes, Siberische, groote en kleine Krulhonden. Geheel kaale of Hairloose Hondjes zyn 'er geen andere, dan de Turksche of Barbarysche, bekend.

I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk.

Siberische en Yslandsche Honden.

Onder alle deeze Honden hebben de Siberische, zo men aanmerkt, de zonderlingste gestalte. Zy zyn doorgaans geheel wit, of geheel zwart, of geheel grys; hunne grootte is middelmaatig; zy hebben de Oogen taamelyk klein, de Ooren kort, scherp en Hoornswys opstaande; kort Hair op de Ooren, aan den Kop en de Pooten; het overige van 't Lyf is bedekt met glad Hair, zo zagt als Zyde, omtrent een half Voet lang. Hunne aart is zeer zagtzinnig en streelende. De Yslandsche Honden zyn ook niet gemeen. De Onderkoning van Ysland, Graaf van Rantzau, deedt 'er eenen present aan den Heer DE MAUPERTUIS, die daar van de Aftekening heeft laaten maaken, welke hier nevens gaat. Hy geleek vry veel naar het Deentje en stondt zeer hoog op zyne Pooten, heb-

de Geslagt-Tafel van de Honden, PLAAT XII, eenig nader Denkbeeld vormen.

(†) Zie 't zelfde DEEL, aan 't begin.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

hebbende glad lang Hair, inzonderheid agter aan de Voorpooten en op de Staart.

Wilde Honden, in Afrika.

Behalve de gemelde Honden, die altemaal van natuure of door de afkomst, opvoeding en gewoonte, tam zyn, en den Mensch veeleer beschutten dan beschadigen, is 'er een Ras van wilde Honden over den Aardbodem verspreid, die zo wel in gedaante als in aart van onze Honden verschillen. Deeze wilde Honden hebben, dat zonderling is, in sommige Landen geen bekwaamheid, zo 't schynt, om te blaffen, maar zy huilen zo veel te yzelyker. Zodanigen zyn 'er, zo wel in Afrika als in Amerika. Van die van Guinée en de Goudkust wordt verzekerd, dat zy zelfs niet byten: zy zyn zeer leelyk, hebbende geen Hair over 't geheele Lyf en lange styve Ooren, als de Vossen. Aan de Kust van Congo, Angola en Benguela, loopen deeze Honden by groote Troepen, en doen niet alleen de Leeuwen, Tygers en andere verscheurende Dieren, maar zelfs de Olyphanten den Oorlog aan, zonder de Menschen eenigzins te beschadigen; niettegenstaande deeze Dieren van de Inboorlingen, door 't grootste deel van Afrika, gevangen worden en gedood, tot hunne Spyze.

In Amerika.

In Amerika vindt men, zo wel als in Asia, verscheiderley soort van Honden; doch 't is twyfelagtig, of de wilde Honden, die aldaar zyn, hunne afkomst hebben van wilde, dan van tamme Honden, die men in 't wild heeft laaten loo-

loopen. De Engelſchen vonden, op 't Eiland *Juan Fernandez*, geheele Troepen van wilde Honden, die men vernam, dat door de Spaanſchen aldaar waren geplant en ſedert voortgeteeld. Deeze Honden vielen op hun aan; zo dat men in 't algemeen niet van de wilde Honden zeggen kan, dat zy den Menſch niet aanranden. Daarentegen vonden eenigen van 't Scheepsvolk van 't verongelukte Schip de *Wager*, in de Noordelyke deelen aan den Ooſtkant van Zuid-Amerika, ver van de Volkplantingen der Europeaanen, ook geheele Troepen van wilde Honden, waar van zy eenige Jongen uit de Neſten namen en die tam maakten, welke hun als de getrouwſte tamme Honden bybleeven en dienden.

I. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK.

De Groenlanders hebben geen ander Huiſelyk Dier dan Honden, die, zo dra zy ze in 't wilde laaten loopen, zeer woeſt en wreed worden. De Honden-Eilanden, waar van ieder niet meer dan een Myl in den omtrek heeft, voeren dien naam van een groote menigte Honden, zo men wil meer dan vierduizend, welken de Groenlanders in den Winter daar op onderhouden. Zy voeden deeze Honden met een ſoort van Zee-Mos, met Moſſelen en dikwils ook met een weinig Robben-Spek, indien zy zelf dit misſen kunnen. Vervolgens vangen en dooden zy dezelven, gaande 'er op ter Jagt, en laaten ze in den Wind droogen, of ſteeken het Vleeſch weg, 't zy in de Sneeuw of onder 't Ys, by Zomer

In Groenland.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

zo wel als in den Winter, dat zy dan met veel smaak opeeten. Deeze Honden hebben een zeer langwerpigen Kop en Snoet; de Ooren hoog opstaande en puntig. Zy kunnen niet blaffen, en doen niet dan knorren en huilen. Buitendien zyn zy zeer luy en deugen in 't geheel niet tot de Jagt.

Een menigte van andere Dieren, die voor wilde Honden worden opgegeven, in de Wereldsdeelen buiten Europa, gaa ik voorby. Want van veelen blykt niet, of zy de Kenmerken der Honden hebben: sommigen behooren waarschynlyk tot den Veelvraat, Wolf, Vos of andere Dieren, die uiterlyk veel naar den Hond gelyken; en eenigen zyn zo buitenspoorig groot, dat het alle geloof te boven gaat; gelyk de Indiaansche Hond, waar van NIERENBERG spreekt, die drie Ellen hoog zou zyn, en die in het Tartarisch Landschap *Thebeth*, welke de grootte zouden hebben van een Ezel.

Eigenschappen der Honden.

De Hond is mogelyk, onder alle Dieren, dat gene, 't welk, boven en behalve de fraaiheid zyner Gestalte, om zyne Hoedanigheden, van de Menschen in 't algemeen, meest geliefkoost wordt. Inderdaad, hy heeft verscheide Eigenschappen, die hem tot verwondering en tevens tot nuttigheid en vermaak kunnen doen strekken. Zyne Leerzaamheid is zo groot, dat zy die van veele Menschen overtreft; zyne Onderdaanigheid aan zynen Meester gaat de verbeelding te boven, en zyne Getrouwheid is verbaazende.

Men

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Men ziet dagelyks Honden afgerigt op veelerley Konſten en Snaakeryën, die byna onmooglyk voorkomen in een Dier dat natuurlyk op vier Voeten gaat. Zelfs verzekert LEIBNITZ een Hond gezien te hebben, die verſcheide Woorden ſprak, 't welk denzelven van een Jongen was geleerd. Hy weet zig volmaakt te ſchikken naar den ſtaat waar in hy zig bevindt en naar de Levenswyze van zyn Meeſter, dien hy met alle magt beſchermt, ontziende Vuur noch Staal. De Vriendſchap en Weldaaden, die men hem bewyſt, vergeldt hy met de grootſte dankbaarheid en trouwe. Zelfs heeft men gezien, dat een Hond de dood van zynen Heer jammerlyk betreurde, zo by het Lyk als op het Graf. Hierom hebben ſommige Luiden van Vermogen, by Uiterſte Wille, ook voor het Onderhoud van hun trouwe Beeſt en Lieveling gezorgd. De Mahomethaanen, zelfs, hebben in hunne voornaame Steden Hospitaalen voor de Honden, zo TOURNEFORT verhaalt.

Kwaade Hoedanigheden.

Daarentegen hebben veele Honden, wederom, kwaade Eigenſchappen, die hun voor de Menſchelyke Maatſchappy gevaarlyk maaken. Zy zyn gramſtoorig, gulzig en wispeltuurig. Inderdaad, hoe kan men zig verlaaten op een Dier, dat de Reden niet, of zeer onvolmaakt gebruikt; dat door dwang en ſchrikkelyke Slagen, de hebbelykheid, om den Menſch te dienen en te vermaaken, moet worden ingeprent, en dat dikwils, in Vryheid gelaten, zyn na-

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

tuurlyken, wilden, wreeden aart, weder aanneemt: een Dier dat, in zyne verwoedheid, niemand verschoont. Ik zwyg van den staat van Dolheid, wanneer het den Mensch door eene besmettende Beet, of door zyn Speekzel, ja door den Adem alleen, zo sommigen willen, in een onvermydelyk Gevaar brengt, en zo veelen op een allerschrikkelykste wyze, ontydig, heeft in 't Graf gestort. Ik zwyg van de Geilheid, welke dit Dier op alle Tyden en Plaatsen, zonder eenige Schaamte, tot aanstoot van al de Wereld, pleegt; van de manier, op welke zulks geschiedt, en andere omstandigheden.

Nuttigheid voor den Mensch.

Groot, niettemin, is de nuttigheid, welke het Menschelyk Geslagt van de Honden heeft. Hunne fynheid van Reuk, Vlugheid, Behendigheid en Sterkte, heeftze van ouds her tot de Jagt zeer bekwaam gemaakt. Men gebruiktze niet alleen om het Viervoetig Wild na te spooren, te agterhaalen en op te brengen, maar zelfs tot den Vogelvangst. In sommige deelen van Noorwegen heeft het Landvolk zyn voornaamste bestaan daar van, en ieder Boer houdt, tot dien einde, dikwils twaalf, veertien of zestien Honden, daar op afgerigt, ja 'er ontstaan somtyds krakkeelen over derzelver getal. Zy haalen de Vogelen uit holen en gaten in Rotsen en Klippen, daar geen Menschen kunnen bykomen, en brengenze, even als de Patrys en Krulhonden de Vogelen die in de Lugt of in 't Water geschooten zyn, hunne Meesters toe. In sommige

ge deelen van Italie en Duitfchland, worden zy gebruikt om het Aardbrood, dat niets boven den Grond vertoont, op te fnuffelen en uit te wroeten. Ook worden de Honden zelfs op den Vangft der Beeren afgerigt, doch een Leeuw durven zy niet aantaften. De manier, om ze de Kudden by elkander te laaten houden, bewaaren en ophaalen, is in geheel Europa gemeen, zelfs in Lapland ten opzigt van de Rendieren. Zeer verwonderlyk is het te zien, hoe een klein Herdershondje, door zyn geblaf en fpringen voor de Osfen en Koeijen, deeze Beesten belet in de Moeslanden of Bouw-Akkers te komen, die dus voor Vernieling befchut worden. De Doggen, Wagt- en Bulhonden, bewaaren by nagt Huis en Hof voor allen aanval. Men heeft ze fomtyds om verlooren Dingen op te zoeken, om Brieven te beftellen, en andere Boodfchappen te verrigten, tot verwondering gebruikt. Oneindig is de dienft, dien men 'er in de Huishouding van hebben kan, met het Spit te draaijen, Boter te karnen, enz. Zelfs worden zy door de Tartaaren, in Siberie, voor Rytuigen gefpannen om die voort te trekken: een gebruik, dat ook wel elders plaats heeft.

I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk.

Veele andere Bekwaamheden worden 'er van de Honden verhaalt, die het geloof byna te boven gaan. In plaatfen, daar de ligtgeloovigheid heerfcht, merkt men hun Gehuil als het Voorteken van eenig Toeval, ja fomtyds van iemands dood aan. Onder de Tarters wil men

 daar

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

daar uit de aankomst van Reizigers of Vrinden voorspellen; de Indiaanen van Peru agten zulks een Voorbode van Aardbeevingen. In de Noordsche Landen, daar een andere manier van Jaagen plaats heeft dan by ons, wordt de Hond aan 's Jaagers Gordel vastgemaakt en men doet hem een Muilband aan, op dat hy niet blaffe, maar, met een opgeheven Neus, het Wild oplugte, naar 't welke hy den Jaager heen leidt. De Spions of Patryshonden weeten, op de Reuk of 't Gezigt, den Boom aan te wyzen, waar in een Vogel zit, en op 't Land blyven zy staan, wanneer zy een Patrys ontdekt hebben, die zy dan, volgens 't gegeven bevel van den Jaager, langzaam voort jaagen, en eindelyk verschrikkende doen opvliegen. Zonderling is ook de manier, op welke de Eendvogels in de Kooijen door een Hondje worden voortgelokt.

Levensmanier der Honden.

Uit de Tanden van den Hond is ligtelyk op te maaken, dat het een Verscheurend of Vleeschvreetend Dier zy; doch hy eet niet alle Vleesch, zonder onderscheid. De Waterhond, by voorbeeld, zal eenige Vogelen, die een kwaaden Reuk hebben, niet opbrengen. In Groot Cairo is een Jaarlyksch Inkomen geschikt om Vleesch te koopen voor de Honden, dat men buiten de Stad smyt, en waar op zy met de Valken in gemeenschap aazen, ten einde dus, door 't verteeren van de Krengen, de Lugt voor besmetting te bewaaren. In 't algemeen zyn de Honden op Vleesch, hoe stinkend ook, zeer belust; zelfs die in

de grootste weelde worden opgebragt, zullen, als zy 'er gelegenheid toe krygen, zig daar aan vergaapen. By gebrek kaauwen zy zelfs dikke Beenderen; want de teere dunne Beendertjes, en het Kraakbeen, zyn hunne grootste lekkerny. Indien zy geen Vleesch hebben, wordt van hun Brood en allerley Gebak, of gekookte Spyze, met Smaak gegeten; doch raauwe Wortelen of Kruiden zullen zy niet eeten, dan ziek zynde, als wanneer zy zeker Gras, dat men Hondsgras noemt, kaauwen, 't welk hun tot een Braakmiddel en dikwils tot Geneezing strekt. Hunne drank is Water, in kleine hoeveelheid, dat zy met de Tong lekken, om dat zy anders hunne Neusgaten in 't Water moesten houden.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Zonderling is de beschaamdheid van den Hond, waar van hy, iets kwaads bedreeven of iets gestoolen hebbende, een kenteken geeft, door de Staart nederwaards tusschen de Beenen te haalen en spoedig weg te sluipen. In 't doen van zyn Gevoeg of 't maaken van zyn Water, heeft de Natuur hem de Voorzigtigheid geleerd, om zulks te laaten vallen op Steenen en andere dorre plaatsen: want alle Planten byna gaan 'er door uit, gelyk men ziet omtrent de Hokken van Honden, die aan een Ketting leggen, alwaar behalve 't Varkensgras naauwlyks iets groeit. De Insekten en Wormen zelfs raaken deeze Vuiligheid niet aan, welker bedervende kragt, volgens de Waarneeming van LISTER, zo sterk is, dat Schoenen, waar mede men 'er in getreeden

 heeft,

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

heeft, indien zy niet ſpoedig gezuiverd worden, al waren zy nieuw geweeſt, binnen agt dagen op die plaats verrot zyn. Ook is het wonderlyk, dat zy zydelings aan den Wand, aan Schuttingen, Boomen of Paalen pisſen, en dit op plaatſen daar andere Honden gepiſt hebben. Men kan naauwlyks begrypen, van waar zy zo veel Water kunnen loozen, dewyl men hun, in eene Troep verzameld, elkander menigvuldigmaalen ziet bezyken. Menſchen, die Laarsjes draagen van Honden-Leder gemaakt, moeten dit ook dikwils ondergaan.

Ritzigheid der Honden.

Een Teef ritzig zynde, loopen de Honden haar troepswyze na, en verzamelen zig voor het Huis, waar in zy beſlooten wordt. Dit geeft dikwils aanleiding tot vegten onder deeze Dieren, als wanneer de kleinſten, in 't onderſpit raakende, van de grooten deerlyk gebeten worden, tot dat zy zig met de vlugt redden. Geen is 'er, onder de Troep, die, in zulk een geval, het arme Dier hulp bewyſt, en deszelfs ſchreeuwen dient alleen om de anderen aan te hitzen. Het gehuil der Honden, by nagt, wordt, niet minder dan het lollen der Katten, door deeze Minnedrift veroorzaakt. De Teef byt, in haare Ritzigheid, alle Honden, welken zy ontmoet, zonder dat die haar weder byten, ten ware zy geſneeden zyn. Zy laat, geduurende dien tyd, welke doorgaans negen Dagen duurt, zig dekken van verſcheiderley Honden, die 'er eenigen tyd aan vaſt blyven, en het is zeer

moeie-

moeielyk ze van een te scheiden, zonder dat een van beiden, inzonderheid de Teef, zig bezeere. I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk.

Voortteeling.

De tyd, welken de Teef draagt, is van zestig tot drie-en-zestig dagen, en, indien zy door een grooten Hond gedekt is, brengt zy doorgaans Jongen voort, die van grooter Ras zyn. Met haare Tanden byt zy de Streng af, zonder gevaar van Bloedstorting, en vreet de Nageboorte op. De Jongen komen blind ter wereld, en beginnen niet te zien voor den tienden dag. In deezen tusschentyd, en zo lang de Moer ze zoogt, slokt zy derzelver Vuiligheid en Pis op, ten einde het Nest niet bezoedeld worde. Zy likt de Jongen geduurig en past 'er zeer zorgvuldig op. Het getal derzelven, die zy t'eener dragt voortbrengt, is veeltyds agt en somwylen tien: doch daar zyn Teeven, die maar vyf, drie, of minder Jongen baaren. Men vindt 'er somtyds verscheidenheden onder, die een duidelyk Gevolg zyn van hunne vermenging met meer dan eenen Hond. Als een ruighairige Teef door een Hond met kort glad Hair gedekt is, zegt men dat, onder haare Jongen, de Teefjes alleen ruighairig zyn, en dat het tegendeel gebeurt, wanneer een gladhairige Teef gedekt is door een Krulhond. De Jongen hebben, ten einde van een Jaar, hun volkomen grootte, en de Teefjes laaten zig dikwils binnen 't Jaar dekken; doch op den Ouderdom van drie of vier Jaaren zyn zy daar toe bekwaamst.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. Leeftyd.

De Leeftyd van een Hond wordt gerekend op twaalf of vyftien Jaaren; doch fomtyds is 't wel twintig of daar boven. Ik vind aangetekend van een Krulhond, die in zyn agtentwintigfte Jaar ftierf. Vyf Jaaren was hy doof, ftom en bykans ftekeblind geweeft: hy trilde onder 't gaan en waggelde als een dronken Menfch: hy at niet dan Vleefchnat en Vogten: geduurig lag hy op een Kuffen aan den Haard, dewyl zyn Meester veel liefde voor hem hadt, en hem, tot zyn laatften adem toe, bezorgen wilde.

Hunne Stem.

Men kent den Ouderdom der Honden aan de geelheid hunner Tanden en de fchorheid van hun Geluid, dat anders het fchelfte is van alle Dieren. Men kan hun Geblaf en Gehuil zeer ver hooren, doch het Geblaf fchynt als een navolging te zyn van de Menfchelyke Stem of een Geluid, dat zy tot affchrikking van de Menfchen maaken; want men vindt niet alleen aangemerkt, dat de wilde Honden niet blaffen, maar zelfs dat de tamme Honden, op onbewoonde Eilanden gebragt, door den tyd alle bekwaamheid verliezen om dit Geluid te maaken. Sommigen hebben zulks toegefchreeven aan de Hitte van 't Klimaat, doch die is waarfchynlyk de reden niet. De Laplanders hebben een Geheim, om de verwoedfte Honden te doen zwygen en befchaamd de wyk te doen neemen, met de Staart tuffchen de Beenen: 't welk denkelyk maar in 't onbefchroomd ftyf aankyken beftaat. Een trouwe Hond huilt fchrikkelyk, wanneer hy zyn Mees-

ter

ter hoort schreeuwen om hulp, of traanen stor- I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk.
ten. Hy huilt ook dikwils onder 't geluy der Klokken of geklank van Speeltuigen; waar uit men opmaakt, dat de Honden geen Liefhebbers zyn van 't Musiek.

De Heer Daubenton merkt de Kenmerken, die de Heer Linnæus, en anderen, welken hy *Methodisten* noemt, opgegeven hebben van den Hond, als niet genoegzaam aan, om dit Dier van alle anderen te onderscheiden. Hy zegt, *dat zy niet allen even zeker zyn en maar een klein gedeelte der Beschryvinge van den Hond uitmaaken* (*). 't Is, inderdaad, een groot verschil, een beknopt Samenstel uit te geeven van al de drie Ryken der Natuure, of van eenige weinige Dieren dikke Boekdeelen te schryven, welken, indien men op deeze wyze de geheele Natuurlyke Historie vervolgen wil, verscheide Leeftyden van een Mensch vereischen en een geheele Bibliotheek opvullen zullen, eer dat die Beschryving ten einde is gebragt. Doch de gemelde Kenmerken, zo lang 'er geen beter opgegeven zyn, behoudende, zal ik, om 't gedagte gebrek eenigermaate te gemoet te komen, hier de Beschryving van de Lighaamsgestalte, uit den laatsten Druk van 't Werk van Linnæus, byvoegen.

Lighaamsgestalte.

Het Hoofd is aan den top gekield. De Onder-

(*) *Description du Chien.* Paris 1753. Octavo. pag. 102.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

derlip is aan de naakte zydelingſe randen, die getand zyn, bedekt. De Knevels zyn in vyf of zes ryën geſchikt. De Neusgaten halfmaanswyze, met een buitenwaards omgekromde holte. De Ooren hebben den bovenrand van hunnen grondſteun terug geboogen; den agterrand verdubbeld, den voorſten drielobbig. Zeven Hairige Wratten zyn op het Aangezigt. Agtderley Naaden kan men in de Huid onderſcheiden: die van den Hals, van 't Borſtbeen, de Elleboogſe, die van den Buik, van de Oogen, van de Lenden, van de Ooren en van den Aars. Tien Prammen, waar van vier aan de Borſt. De Pooten half gepalmd.

De Heer DAUBENTON maakt, ten opzigt van 't getal der Prammen, eene gewigtige Aanmerking. „ Men zegt gemeenlyk (dus ſpreekt hy) „ dat de Honden vyf Prammen wederzyds hebben, naamelyk vier aan de Borſt en zes aan „ den Buik: maar 'er zyn groote verſcheidenheden in het getal der Prammen van deeze „ Dieren. Onder een-en-twintig ſtuks van verſcheiderley Raſſen, zo Honden als Teeven, „ waar van ik de Prammen heb geteld, zyn 'er „ maar agt gevonden, die vyf wederzyds hadden; aan agt anderen waren 'er maar vier ter „ regter en vier ter ſlinker zyde; twee anderen „ hadden vyf aan de eene en niet meer dan vier „ aan de andere zyde; de twee laatſten, eindelyk, hadden vier Prammen aan de eene zyde „ en drie aan de andere."

'tGe-

't Geraamte van den Hond, merkt de Heer DAUBENTON aan, heeft, ten opzigt van het samenſtel van 't Bekkeneel, meer overeenkomſt met dat van 't Paard, den Ezel en 't Varken, dan met dat van den Os, den Ram en Bok, waar in 't Agterhoofdsbeen van de voorſte vlakte des Hoofds is afgeſcheiden, die door de Hoornen en 't Voorhoofdsbeen bepaald wordt; zo dat het Bekkeneel, op zyde gezien, een drichoekige gedaante heeft. Dat van den Hond is langwerpig en heeft van agteren een uitſtek, dat drie dikke Kammen maakt, die met hun agterſte end aan elkanderen gevoegd zyn. De een loopt voorwaards, over den top van 't Hoofd, de twee andere zylings tot aan de Beenige Oorgaten. De Oogholen gelyken daar in naar die van een Varken, dat zy van agteren met geen Beenigen Wand geſlooten zyn, en 'er ontbreekt ook een gedeelte van den Omtrek aan. Alle de Snytanden van de Bovenkaak hebben onder aan den voorkant twee kleine groefjes, die den Tand ſchynen te verdeelen in drie ongelyke deelen, en 'er als wederzyds een klein Tandje of Puntje aan maaken, daar men den naam van *Lobi* aan geeft, en om die reden zegt men, in 't Latyn, dat de Snytanden van den Hond (*Lobati*) gelobd of met Lobben zyn; ten minſte de vier middelſte van de Bovenkaak en de zylingſe Voortanden van de Onderkaak; in de anderen zyn dikwils deeze Groefjes en Puntjes niet te vinden. Het Tongbeen beſtaat uit ne-

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. 't Geraamte.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. negen Stukken, gelyk in de Stier, Ram, Bok, en gelykt veel naar derzelver Tongbeen. De Halswervelen komen ook meer met die der herkaauwende en eenhoevige Beeften, dan met die der Varkens overeen; vooral door het Doornagtig Uitftek van het tweede Wervelbeen, dat voorwaards ftrekt, niet op- en agterwaards. Dit Wervelbeen is langer dan de vyf volgende van den Hals. 't Getal der Rugge-Wervelen is dertien, dat der Lenden-Wervelen zeven. Onder het Heiligbeen heeft de Staart, in fommige Honden, nog wel twintig Wervelen. Het Borftbeen is zeer lang. De Schouderbladen verfchillen merkelyk, in gedaante, van die der andere Viervoetige Dieren. De Palmen der Voorpooten beftaan uit vier Vingers en een foort van Duim, en in de Zoolen der Agterpooten is gemeenlyk ook iets dat voor een vyfden Vinger of Duim verftrekt, doch dikwils zeer klein en onvolmaakt of wanfchapen (*). Men vindt in beiden de gewoone ryën van Beendertjes der Agterhand en Agtervoet, en die der Vingeren; zo dat die der Voetzoolen, in 't Geraamte, veel naar die van eens Menfchen Hand gelyken.

Inwendige Lighaamsdeelen. Omtrent de inwendige Lighaams-deelen van den Hond, heeft gemelde Heer het volgende waargenomen. De Blinde Darm verfchilt, in zyne gedaante, veel van dien der herkauwende en

(*) De Heer DAUBENTON fchynt den Heer LINNÆUS te berispen, dat hy den Hond maar vier Vingeren of Toonen aan de Agterpooten toefchryft; doch

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

en eenhoevige Dieren. In plaats van regt uit geftrekt te zyn, als in het Paard en den Ezel, of maar een weinig geboogen, gelyk in de Stier, Ram en Bok; is hy op twee plaatfen omgekromd en wordt in die plaatzing gehouden door een Celluleus geweefzel, 't welk hem, zo aan den Krinkeldarm, als aan de bogten zelf, verbindt en vaft maakt. In het Dier, dat tot de Ontleeding gebruikt werdt, zynde een Wagthond, van drie of vier Jaaren oud, over de twee Voeten hoog en drie en een vierde Voet lang, hadden alle de Darmen, met elkander, behalve den Blinden Darm, de langte van zeventien Voeten. De Maag was met haare bultigheid naar onderen gekeerd, gelyk in den Menfch: haar groote omtrek was van twee Voeten en vier, de kleine overdwars, of regt voor en agterwaards, van elf Duimen. De Lever hadt een zeer onregelmaatige figuur, en woog ruim vyfentwintig en een half Once, zynde uitwendig blaauwagtig, inwendig bruinrood. De Milt was langwerpig, geheel rood van kleur, boven breeder dan onder, en woog ruim veertien Drachmen. Het Alvlees was in twee takken verdeeld, waar van de kortfte zig agter de Maag, de andere langs den Twaalfvingeren-Darm uitftrekte, maakende by 't Portier van de Maag een hoek met elkander. De figuur der Nieren was regulier, doch

doch de Heer BRISSON doet het zelfde en merkt aan, dat men den vyfden Vinger der Agterpooten alleenlyk in de Huishonden vindt.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

doch de regter lag haare geheele langte hooger dan de ſlinker. Men vindt in dezelven ſomtyds dikke Wormen, die bloedrood zyn, welke de geheele zelfſtandigheid van de Nier uitceten, zo dat 'er niets dan de buitenſte Rok overblyft. De Long was in vier Lobben verdeeld, het Hart in 't midden van de Borſt geplaatſt, met de punt agterwaards. De Herſenen woogen drie Oncen min een Drachme en het Agterbrein drie Drachmen.

De elen der Voortteeling.

Thans zullen wy nog de deelen der Voortteeling in dit Dier beſchouwen. Doktor TYSON heeft aangemerkt, dat de Mannetjes Dieren, die Zaadblaasjes hebben, de Paaring ſchielyk volbrengen, doch de Hond niet met Zaadblaasjes voorzien zynde, zegt hy, ſchynt de Natuur, die 't wederzyds vermaak in de Paaring begunſtigt, tot dien einde by den Wortel van het Teellid een taamelyk groot Lighaam geplaatſt te hebben, beſtaande uit verſcheide Celletjes en een menigte van kleine Vaten, 't welk ten tyde van de Paaring zig uitzet, zodanig, dat het Teellid daar door belet wordt uit te glippen, tot zo lang, dat dit Lighaam, na de uitloozing van het Zaad, verſlapt. Hier mede zal hy de Voorſtaanders of Voorſtaande Klier bedoelen, die in den Hond veel grooter is dan in andere Dieren. Voorts heeft dezelve in het Teellid, of in de Schaft, een Been, gelyk de Wolf, Vos, en eenige andere Viervoetige Dieren. Dit Been legt, van agteren, tuſſchen de twee Spon-

gi-

gieuſe Lighaamen; voorwaards ſtrekt het zig niet uit tot aan het Hoofdje van de Schaft, dat twee Knobbels maakt, die dezelve zig als met Knoopen doen vertoonen. De zwelling van den agterſten van deeze Knobbels, daar de Voorhuid aan gehegt is, wordt thans, met meer waarſchynlykheid, gehouden voor de oorzaak van die vaſtkleeving. Voor 't overige is de Hond, uitwendig, met twee Ballen voorzien, die in een Zakje zyn beſlooten, doch men vindtze in zeer jonge Honden niet zigtbaar.

I. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK.

Men heeft weleer getwyfeld of de Teef een Kittelaar had, doch zeker deel, dat in het voorſte van den hals des Lyfmoeders, gelyk een Slakkenhoofd, met twee Hoornen uitpuilt, zal buiten twyfel daar voor te houden zyn. De Lyfmoeder is, gelyk die van de Koeijen, Schaapen, Geiten en Merriën, verdeeld in twee Armen, die tot aan de Nieren reiken; maar de Vliezen, welke de Vrugt omkleeden, verſchillen zeer veel. Het Vat- en Lamvlies hebben geen verlanging in de gedaante van Hoornen; maar het Pisvlies gelykt, in gedaante, zeer veel naar dat der herkaauwende Dieren en van de Zeug. Ieder Vrugt heeft haare drie Vliezen, waar in zy is beſlooten, en een eigen Moerkoek, die het Vatvlies, zynde het buitenſte derzelven, als een breede Gordel in 't midden omvangt. Ook vondt de Heer DAUBENTON, toen hy de Hoornen van de Lyfmoeder opende, op derzelver binnenſte Oppervlakte dwarſe

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Banden, waar van ieder, in breedte, kleur en zelfſtandigheid, overeenkwam met de Moerkoek van elke Vrugt.

Ziekte der Honden.

De Honden krygen meer Lighaams-Kwaalen dan andere Dieren; waarſchynlyk ten deele wegens hunne verkeering onder de Menſchen, ten deele uit de groote verſcheidenheid van Voedzel, dat zy dikwils niet dan bedorven nuttigen, en ſomtyds ook uit gebrek van zuiveren Drank. Het uitvallen van 't Hair en de Schurftigheid of Kraauwagie zyn zy in heete Landen zeer onderhevig, wanneer men ze niet dikwils waſcht en reinigt. Sommigen willen dat dit ook wel uit het te veel eeten van Vleeſch, of uit drinken van Bloed ontſtaat. Doof- en blindheid zyn Kwaalen die de oude Honden, inzonderheid de Reuën, dikwils overkomen. Zy zyn ook ſomtyds met den Steen in de Blaas gekweld, waar aan zy wel eens ſterven. De Lintworm en andere Wormen, groeijen zo wel in hun Gedarmte als in dat van den Menſch; 't welk, niet oneigen, aan 't drinken van troebel Water toegeſchreeven wordt. In den Zomer worden zy ook zeer geplaagd van Vlooien, die hun de Rug doen zweeren. Men weet dat zy de Kinderpokjes krygen kunnen, en in de Zuidelyke deelen van Amerika zyn de Honden zekere Veneriaale Ziekte onderhevig, daar aan niet ongelyk, die van de Inwooners de Peſt genoemd wordt. Het end van hunne Staart moet zeer gevoelig zyn, dewyl men door eenige druppe-

len

len Olie van Terpenthyn of dergelyke ſcherpe Vogten daar op te laaten vallen, het Dier byna uitzinnig maakt van Pyn, 't welk eenige Minuuten duurt. I. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK.

Geen gevaarlyker Ziekte, welke de Honden aantaſt, is 'er, zo voor hun zelf, als voor den Menſch, dan die, welke *Hondsdolheid* † wordt geheeten. Onder de tamme en Huiſelyke Dieren is de Hond wel de voornaamſte, die zy overkomt, hoewel de Katten deeze Ziekte ook krygen kunnen. In ſommige Wilde Dieren, gelyk de Wolf, ſchynt zy ook uit een inwendige oorzaak te ontſtaan; aan anderen wordt zy, gelyk aan den Menſch, door byten of anders mede gedeeld. Men heeft zulks, voor eenige Jaaren, in een Paard gezien, dat om die reden dood geſchooten werdt (*). Hondsdolheid. † *Rabies Canina*

Ik zal hier niet ſpreeken van de oorzaak deezer Ziekte in den Hond, die niet gemakkelyk is uit te vorſchen. PLINIUS en COLUMELLA ſchryven, dat men de Staart der Jonge Honden, op 't eind van veertig dagen, af moet ſnyden, om hun voor de Dolheid te behoeden. Zo dit op de Ondervinding gegrond is, zou men denken mogen, dat de Ontlaſting, daar door veroorzaakt, diende om de drooge, hitzige natuur van dit Dier, welke in de zwart- en dikheid van deszelfs Bloed doorſtraalt, te verbeteren. Aan gebrek van zuivere Drank en goede Spy- Oorzaaken.

(*) *Philoſ. Tranſact.* for. 1750. p. 474.

I. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. Spyze, in een heet of vinnig koud Saizoen, wordt zy doorgaans toegeſchreven, en om die reden wordt het onvoorzigtig aangemerkt, deeze Dieren, in de Hondsdagen, langs Straat te laaten loopen. Men ziet egter dat deeze Kwaal op alle tyden van 't Jaar, dan hier dan daar, deezen of genen Hond bejegent, zonder eenige blykbaare oorzaak: gelyk in den Jaare 1753, toen, in zo veele Steden van onze Provintiën, om die reden verbooden werdt, de Honden los te laaten loopen. Immers dit Verbod geſchiedde in de meeſten van die Steden reeds in 't Voorjaar, terwyl men in den heeten Zomer van 't Jaar 1750, noch in die overmaatige Hitte en Droogte van de Jaaren 1757 en 1759, noch in de zwaare Koude van den volgenden Winter, niets buitengewoons dienaangaande vernomen heeft.

Kentekenen. Deeze Ziekte openbaart zig in de Honden aan de volgende Kentekenen. Zy worden droevig, zoeken de eenzaamheid, kruipen weg, hebben afkeer van alle Spyze en Drank; zy loopen als ſluimerende met hangende Ooren en Staart, blaffen niet meer, maar knorren en vallen gramſtoorig aan op alle Menſchen, die zy niet kennen, doch zyn nog gezeglyk aan hunnen Meeſter. Dit is de eerſte trap van Dolheid, wanneer hunne Beet reeds gevaarlyk moet aangemerkt worden. Vervolgens beginnen zy te hygen, de Tong hangt hun uit den Bek al ſchuimende; zy vergeeten hunnen Meeſter, vallen

op

op hem aan, en byten hem, zo wel als andere Menſchen en Beeſten, die hun ontmoeten, of hun aandoen willen: zy loopen nu eens traag als half ſlaapende, dan vliegen zy weder voort, doch onbeſuiſt, zonder een regten koers te houden: de Oogen zyn half geſlooten, traanende en ſtoffig; de Tong blaauw; zy toonen alle blyken van uitzinnigheid en razerny. Dit is de tweede trap der Ziekte, en zy kunnen het dus naauwlyks een Etmaal uithouden of zy ſterven, indien men ze niet eer van kant helpt. De Beet is zo veel moeijelyker te geneezen, hoe doller het Dier zy en hoe nader aan zyn dood. I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk.

In Honden, die aan deeze Ziekte geſtorven waren, heeft men ſomtyds Wormen gevonden in de Nieren, Darmen, Herſenen of de holligheid der Neusgaten. Het ſchynt dat zulks, of de bedorven Spys en Drank, of 't gebrek derzelve, aanleiding kan geeven tot den eerſten trap van 't Kwaad, die vervolgens overſlaat tot eene zwaare Ontſteeking of Rotkoorts. Men heeft waargenomen, dat het Dier in deeze Ziekte nooit zweet; zo dat denkelyk de ſcherpe deeltjes der Vogten, die door de Huid ontlaſt moeſten worden, in het Lighaam blyven. In Menſchen, aan de Watervrees geſtorven, vindt men doorgaans de Werktuigen der Zwelging niet alleen, maar ook de Maag en 't Gedarmte, hier en daar, met ontſteeking of het Vuur bezet. Daar is veel Galagtig Slym in de Maag. Het Bloed is in de Slagaderen ongemeen vloei-

 baar

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. baar, doch opgehoopt in het Hart en de Longen, en daar byna gestold. Alle Spieren, Ingewanden, de Hersenen en andere vaste Lighaamsdeelen, zyn veel drooger dan gewoonlyk.

Middelen tot Geneezing. Van de Geneesmiddelen voor deeze droevige Kwaal, die 'er zekerlyk zyn, indien men in korte dagen dezelven gebruikt, zal ik niet in 't breede spreeken. Zulke Middelen, die het Vergift door de ongewaarwordelyke Uitwaasseming of Zweeten uitdryven, zyn van een beproefden dienst (*); doch het zuiveren van de Wond met Bytende Middelen, en zelfs met een Blaarpleister, moet zo min verzuimd worden als de Dompeling, die in sommige gevallen alleen schynt te voldoen, inzonderheid tot Geneezing van gebeten Beesten. Doch als de Watervrees zig reeds geopenbaard heeft, schynt men zo min van die, als van de onlangs aangeprezen Merkuriaale middelen en Opiaaten (†), zig tot nog toe veel te kunnen belooven.

Dewyl het somtyds een groote ongerustheid baart, of de Hond, daar men van gebeten is, indien dezelve by toeval of met voordagt is van kant geraakt, weezentlyk dol geweest zy, of niet, zo is daar toe een Middel uitgevonden (‡), dat

(*) Zie de *Nederl. Jaarboeken* van 't Jaar 1752, bladz. 1207.

(†) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen*, I. DEEL. bladz. 548, 551.

(‡) Zie *l'Histoir. de l'Acad. Royale des Sciences.* Ann. 1723.

dat men den Heelmeester PETIT te danken heeft. Men wryft de Keel, Tanden en het Tandvleesch, van den dooden Hond, met een stuk gekookt Vleesch, dat men vervolgens eenen leevenden Hond aanbiedt: indien hy het, al schreeuwende en huilende, weigert, zo (wil men) is de doode dol geweest, behoudens, niettemin, zo 'er Bloed ware in de Keel: maar, indien de brok van hem aangenomen en opgegeten wordt, behoeft men niets te dugten.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Gebruik van den Hond.

De Nuttigheid, welke de Ontleedkunde van den Hond getrokken heeft, is groot. Hy heeft ASELLIUS gediend tot het ontdekken van de Chylvoerende Vaten; PECQUETUS in het vinden van de Chylbuis, die door de Borst loopt; HARVÆUS om den Omloop van het Bloed aan te toonen; LOWER en anderen tot de In- en Overtapping, en tot die Proeve, wanneer men ziet, dat hy, de terugloopende Zenuw gebonden zynde, in 't geheel niet kan blaffen. Ja dit Dier maakt het voornaamste Onderwerp uit van de Vergelykende Ontleedkunde, en om die reden heeft de Hond al lang den naam gedragen van Martelaar der Geneeskundigen.

't Vleesch eetbaar.

Het Vleesch der Honden wordt van de Europeaanen, in 't algemeen, niet tot Spyze gebruikt, maar wel by de Inboorlingen van andere Wereldsdeelen. De Chineezen maaken de Honden vet en slagten ze gelyk onder ons de Schaapen. By de Ingezetenen van Senegal en Guinée, als ook by eenige Natiën van Amerika

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

en in Groenland, wordt het voor een lekkerny gehouden. Dit bewyst, dat men over de Smaaken niet moet twisten, gelyk het Spreekwoord zegt; waar in zelfs zekere Mode plaats heeft: dewyl de Grieken en Romeinen, die eertyds Honden-Vleesch gebruikten, hetzelve hedendaags niet zouden proeven willen. HIPPOCRATES spreekt 'er, op verscheide plaatsen zyner Werken, van, als van een gewoone Spyze, doch zwaar om te verteeren; maar dat der jonge Honden stelt hy, met de Haazen en Vogelen, onder de ligst verteerbaare Spyzen.

Jonge Honden op 't Lyf gelegd.

Men legt somwylen levendige jonge Honden op den Onderbuik, om de Kolykpyn door een zagte stoovende Warmte te doen bedaaren, en dikwils niet zonder vrugt. BARTHOLINUS verhaalt ons, dat een Hond in dit geval zo dra niet de Hitte van 's Lyders Lighaam gevoeld had, of hy raakte sterk aan 't braaken, en toen was het Kolyk aanstonds over. BORELLI verzekert, dat niets bekwaamer is, om de Pynen van 't Podagra te stillen, dan jonge Honden by zulk een Lyder te laaten slaapen, doch dat die Kwaal in dezelven overspruit, tot zulk een trap, dat zy niet meer loopen kunnen. Een Geneesheer van deeze Eeuw bevestigt dit (*). Ook vindt ik een zeer versch Voorbeeld van die Zaak, in den Stokholmschen Heer ASCHELIN, die, zeer Po-

't Likken der Beenen in 't Podagra.

(*) RANOUW, *Natuur- en Konst-Kabinet.* July en Aug. 1721. bladz. 5.

Podagreus zynde, van een Schoothondje, dat zyne Voeten likte, geneezen werdt, terwyl het Hondje de Podagra kreeg en daar aan ſtierf. Deeze Heer was 'er twee jaaren vry van, doch toen kreeg hy de Kwaal op nieuws, weshalve hy een anderen Hond nam, door wiens likken hy weder is herſteld geworden (*). De daagLykſe Ondervinding leert, dat het likken der Honden zeer dienſtig is, om de Wonden zo van hun zelf, als van Menſchen, te zuiveren en ſpoediger te doen geneezen. 't Gebeurt ook wel, dat deeze Dieren, indien de Wonden vuil zyn of met eenig Venyn beſmet, Ongemak daar van krygen. Men vindt verhaald, dat het oplikken van 't Speekzel van iemand, die door een Merkuriaal middel aan 't Kwylen was geraakt, een Hondje deedt ſterven. 't Is zonderling, dat deeze Dieren byna geen aandoening hebben van Slaapmiddelen (†). I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

In de Geneeskunde worden, bovendien, de jonge Hondjes ook gebruikt tot het maaken van een Olie of Balſem, die in de Winkelen der Apothekers van ſommige Steden te vinden is, onder den naam van *Jonge Honden Balſem*, wordende als een ſmeering tegen de Kneuzingen, Zwakheid der Zenuwen, Lammigheid en Lendenvang, zeer geroemd. Men laat, ten dien einde, jonge Hondjes kooken in Olyven-Olie, tot Balſem van jonge Honden.

(*) *Amœnitat. Academicarum.* VOL. IV. pag. 61.
(†) Zie de Uitgezogte Verhandelingen. IV. DEEL, bladz. 278.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

tot dat hun Gebeente zig van een fcheidt, en dan doet men in de Olie, na dat zy doorgezeegen is, toppen van Mariolein, wilde Thym, Poley, Orégo en St. Jans Kruid, waar mede men dezelve, veertien dagen lang, in de Zonnefchyn zet. De Bruffelfche Apotheek en Lemery beveelen, dat men de jonge Honden met Aardwormen in de Olie kooke, en die van Londen wil, dat men by het doorgezeegene zuivere Terpenthyn en Wyngeeft doe, om het Middel meer verfterkende te maaken, bekwaamer voor de Zenuwen, tot oploffing van Gezwellen, Kneuzingen, en tot verdryving der Jigtigheden.

Het Vet, de Keutels, enz.

Het Vet van den Hond is zeer doordringende, en wordt daarom gehouden voor een Wondmiddel, bekwaam tot heeling en zuivering. Men geeft het fomtyds inwendig tegen Borftkwaalen, wanneer het dient tot Rypmaaking en om de loozing der Rachels te bevorderen; doch het moet verfch bereid zyn, dewyl het fchielyk rans wordt, inzonderheid, wanneer het uit een Hond, door hem te braaden, is gehaald. De Keutels van den Hond, die van ouds in groot gebruik waren onder den naam van *Album Græcum*, zyn zeer zweetdryvende, verdunnende en zuiverende. Men plagtze in te geeven, van een half tot vier Scrupels, in een Wonddrank; doch dit Middel is, naar 't my toefchynt, zo wel uit de Mode, ten minfte in ons Land, als het uitwendig Gebruik, dat 'er de Heelmeefters van plagten te maaken om de Gezwellen te openen, de-

dewyl men thans beter en zekerder Bytmiddelen daar toe heeft. In de Roode Loop is dit Middel, hoe ook ETTMULLER 't zelve aanpryst, verdagt wegens zyne scherpheid, zo wel als in de kwaade Keel; doch uitwendig heeft men het, daar tegen, met veel vrugt in een Pap gebruikt, om de Zwelling te doen verslaan. Men pryst het thans aan in de Afgaande Koortsen. I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Van de Huid der Honden wordt Leder gemaakt, dat ongemeen zagt is; zo dat de Dames somtyds Handschoenen, daar van, by nagt aantrekken, tot verzagting van haar Vel. Men maakt ook Kousen van de Vagt der Krulhonden, die aan de Podagreuzen veel verligting geeven, zo wel als die van Honden-Leder; 't welk ook tot geneezing van Zeere Beenen en van Aderspatten dienstig geoordeeld wordt. De Huid.

(2) *Hond met een nederwaards gekromde Staart.* II. *Lupus.* Wolf.

Dit Dier heeft zynen Latynschen Naam misschien van den Griekschen *Lukos* ontleend. De Fransche Naam *Loup*, de Italiaansche *Lupo* en de Spaansche *Lobo*, zyn van het Latyn afkomstig. De Hebreeuwsche Naam is *Zeeb*, de Arabische *Dib*, en die van de Wolvin, welke in 't Latyn *Lupa*, in 't Fransch *Louve* heet, *Zeebab*. In 't Engelsch, Hoog- en Nederduitsch, heeft hy den zelfden Naam, die met den Poolschen

(2) Lupus, GESN. *Quadrup.* 634. ALDR. *Digit.* 144. JONST. *Quadr.* 89. RAJ. *Quadr.* 179.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Wolf.*

ſchen *Wilk* en Sweedſchen *Ulf* veel overeenkomſt heeft.

De Heer DE BUFFON, die alle moeite vrugteloos hadt aangewend, om een Wolvin te doen dekken van een Reu, en die, insgelyks, in het laaten paaren van een Teef met een Vos niet geſlaagd hadt, beſluit daar uit, dat de genen, die deeze Dieren ſlegts als wilde Honden aanmerken, of aan hun allen den gemeenen Naam van Hond geeven, zig bedriegen, doordien zy de Natuur niet geraadpleegd hebben (*). De Heer DAUBENTON, niettemin, erkent, dat de Wolf en Vos een weezentlyke betrekking of overeenkomſt hebben met den Hond (†). Ook brengt de Heer BRISSON de Wolven en Voſſen onder het Geſlagt der Honden; waar uit men ziet, dat de Franſche Dierbeſchryvers in dit opzigt niet minder van elkander verſchillen, dan de Heer DE BUFFON, met zyne zonderlinge Denkbeelden, van den Heer LINNÆUS. Ook merkt de Heer KLEIN aan, dat een Wolf, indien hy een tamme Teef, die loops is, magtig kan worden, zeer gaarne met dezelve paart: waar door de Stelling van den Heer DE BUFFON geheel ſchynt te vervallen.

Gedaante. Dit Dier gelykt veel naar de zogenaamde Wolfshonden, maar in grootte komt het nader aan

(*) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen.* III DEEL. bladz. 391.

(†) *Description du Chien.* Octavo. Paris 1758. pag. 100.

aan den Wagthond, waar van het meest door zyne styf opstaande Hairen om den Hals, zyn scheel gezigt, en dikke ruige Staart, te onderscheiden is. De langte zyns Lighaams, van 't bovenste van den Kop tot aan 't begin van den Staart, is, volgens den Heer BRISSON, omtrent twee Voeten agt Duimen, dat ongevaar drie Amsterdamse Voeten bedraagt: de hoogte van 't bovenste van de Rug tot aan den Grond, als hy overend staat, twintig Duimen. De Snoet is lang doch stomp, de Ooren zyn opstaande en kort; zyn Oogen glinsteren in de duisternis. De kleur van 't Hair is in jonge Wolven rosagtig, in oude Wolven geelagtig grys, somtyds met zwart op de Rug gemengeld. In de Noordelyke Landen van Europa vindt men 'er die geheel wit zyn, en aan de Grenzen van Poolen en Pruissen zouden, zo sommigen berigten, ook geheel zwarte zyn gevonden.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Wolf.*

De Bosschen en Wildernissen, van ons geheele Werelsdeel, zyn van dit verscheurende Gedierte niet ontbloot. Men heeft 'er egter in Switzerland en Italie weinigen, en 't schynt dat zy meest huisvesten in minst bewoonde Landstreecken. Men kan ze ook uitroeijen: want in 't Eiland van Groot Brittannie is, nu agthonderd Jaaren, geen Wolf gezien; uit hoofde dat zeker Koning de Schatting, zyne Onderdaanen opgelegd, met Wolfshuiden betaalen liet. In Vrankryk wordt door de Intendanten der Provinciën wel een Pistool tot belooning gegeven,

Woonplaats.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Wolf.*

voor ieder Wolfskop, die hun opgebragt wordt. Tegen 't end van den Sweedſchen Oorlog onder Karel den XII., nu ruim veertig Jaar geleeden, is dit Dier eerſt gemeen geworden in Sweeden, daar het te vooren zeldzaam was (*). Ook is het, omtrent dien tyd, en waarſchynlyk door 't overtrekken van het Krygsvolk, over 't Gebergte heen in Noorwegen gekomen, daar men te vooren nooit een Wolf gezien had, en heden is men 'er nergens voor beveiligd, dan op de Eilanden; dewyl het aan die Kuſt byna nooit zo ſterk vrieſt, dat zy over 't Ys daar komen kunnen (†).

Gulzigheid.

De bloote naam van Wolf jaagt den Menſch een ſchrik aan, hoewel hy inderdaad zo veel niet te vreezen is als een Beer, Leeuw of Tyger. Hy is byna onverzaadelyk gulzig, ſlokkende, zonder kaauwen, Vleeſch, Huid en Hair, Beenderen en andere harde Stoffen in, die hy ſomtyds onverteerd weder kwyt raakt. Hy gaat by nagt op den roof uit, en om die reden werden de Wolven van de Grieken *Nagthonden* geheeten. Het is hem met de andere Roofdieren gemeen, lang Honger te kunnen verdraagen, doch uitgehongerd zynde kan men zig geen verwoeder Dier verbeelden. Hy kan niet alleen een ongelooflyke veelheid van Spyze inſlok-

(*) *Fauna Suecica.* pag. 5.

(†) ER. PONTOPPIDANS, Nat. Hiſt. von Norwegen. II. Th. pag. 35.

ſtokken, maar hy vermoordt ongelyk meer, en laat daar van het grootſte deel, als tot Voorraad, leggen. In zyne woede verſchoont hy zelfs de Menſchen en vooral de jonge Kinderen niet, indien hy dezelven betrappen kan; weshalve de Laplanders zorgvuldig zyn, om hunne Vrouwen die hoog Zwanger zyn, en welken dit Dier op de reuk ſchynt te kennen, daar voor te bewaaren. 't Gebeurt dikwils, dat een Wolf, uit gebrek van Spyze, zelfs Honden aantaſt en die van de Ketting ſcheurt, of Paarden van voor 't Rytuig wegrukt.

I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Wolf.*

Zyn gewoone Spyze zyn Mollen, Rotten, Haazen, Konynen, Varkens, Schaapen en ander Vee, doch hy bemint inzonderheid de Bokjes, Lammeren, Kalven en jonge Herten of Rendieren. Hy gebruikt niet alleen geweld maar liſt tot het bekomen van zyne prooy, en in een Stal geraakt zynde onder 't Wolvee, is de vernieling, welke hy daar aanregt, byſter groot. Ook kan men niets, daar hy mede weg loopt, uit zyne Klaauwen redden, zo ſterk is hy in 't Gebit en zo ſtyf van Nek, ſmytende een levendig Lam op zyne Rug, en vliedende daar mede heen.

Wanneer de Honger hem al te zeer plaagt, zo eet hy ook Leem, indien hy die kan vinden; doch dezelve, onverteerbaar zynde, blyft in de Darmen ſteeken, tot dat de Wolf weder Vleeſch en Bloed van leevende Menſchen of Beeſten magtig wordt. Want in dit geval ontziet hy

 niets,

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Wolf.*

niets, en in het doorreizen der Wilderniſſen van ſommige Landen heeft men byzonder noodig des nagts goede Wagt te houden, om niet door een troep raazende Wolven overvallen te worden. In Noorwegen gaat het Volk, om die reden, des Winters zelden zonder Schietgeweer te Kerk.

Vreesagtigheid.

Onder dit alles egter is de Wolf byſter vreesagtig, en men mag haaſt zeggen, dat geen Beeſt, 't welk voor hem ſtaan durft, iets te dugten heeft. In de Boſſchen trilt hy van angſt en ſchrikt voor allerley ſoort van Geluid, inzonderheid voor dat van Klokken, Trompetten en Walthoorens, zelfs voor het rinkelen van een bos Sleutels. Men verhaalt, het gebeurd te zyn, dat een Vrouwsperſoon met een Wolf en Vos, by nagt, in eenen zelfden Kuil gevallen ware, waar in zy allen bleeven, zonder zig te durven verroeren, tot dat het dag wierdt; wanneer men eerſt deeze Dieren doodde en toen de Vrouw, die half dood was van ſchrik, daar uit hielp. Hy zal zeldzaam een Dier aantaſten, dat aan een Paal of Boom is vaſtgebonden, uit vreeze, zo 't ſchynt, dat 'er eenig Menſch omtrent zy. Indien een Kudde Rendieren, Koeijen of Bokken, zig by elkander houdt, en hem de Hoornen biedt, zo dat hy geen derzelven van agteren kan aantaſten, gelyk zyn gewoonte is, zyn zy buiten gevaar. Ook heeft men gezien dat één Koe, ja zelfs één Bok, hem op die wyze afwees.

Tot

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Middelen tot vernieling der Wolven.

Tot uitroeijing of vernieling van dit schaadelyk Gedierte worden allerwegen verscheide middelen in 't werk gesteld. Men rigt Honden af op de Wolven-Jagt: men zet Angels en Valstrikken: men stelt een geladen Snaphaan by het Lok-Aas, maakende hetzelve met een Touwtje aan den Haan vast; zo dat de Wolf, dat wegrukkende, den Haan overhaalt en dus zig zelf doodschiet. 't Gebeurt ook wel, dat men, indien men weet dat een Wolf zig in een Bosch bevindt, hetzelve met Netten omringt, en dan een Kring van gewapende Boeren daar om heen slaat, die den Wolf, wanneer hy, door geraas van Jagthoorens en Honden daar uit gejaagd zynde, in 't Net loopt, aanstonds afmaaken. Somtyds worden Wolfskuilen gedolven, die men van boven met allerley groente bedekt; doch dan is men genoodzaakt zulks in de Nabuurschap bekend te maaken, en niettemin is 't wel gebeurd, dat een Mensch by den Wolf daar in viel. Ook wordt een geelagtige Zwam die aan de Pynboomen groeit, of iets anders, onder 't Aas gemengd, waar mede men dit Dier tragt te vergiftigen, of men brengt het, door middel van zeker toebereid Aas, in bedwelmdheid, dat men het in den Slaap kan overvallen en afmaaken (*).

Hunne slimheid.

Dit Dier, ondertusschen, hoe wreedaartig ook

(*) Zie CHOMEL, *Huishoudelyk Woordenboek*, op 't Woord WOLF.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Wolf.*

ook, is in zyne jongheid niet ontembaar. Men heeft gezien dat een jonge Wolf vreedzaam met de Huishonden omging, met dezelven speelde, de Wagt hieldt en aan zyns Meesters zyde te slaapen lag. Doch in dit geval is groote voorzigtigheid noodig: want de Wolf verandert wel, gelyk het Spreekwoord met reden zegt, van Hair maar niet van Hoedanigheid. Doktor GAHRLIEB, Lid van de Keizerlyke Akademie der Natuur-onderzoekeren, verhaalt ons, dat een Goudsmid van Dantzig, *Johan Pohlman* genaamd, een jong Wolfje had opgevoed, houdende het langer dan een jaar gekluisterd in zynen Tuin, dien hy in de Voorstad hadt. Dit Dier, grooter wordende, hieldt zig niet meer te vrede met de portie, welke hem dagelyks, naar gewoonte, wierdt uitgedeeld: nogthans deedt hy de Ganzen, Endvogels, Paauwen, Hoenderen en 't ander Gedierte van zyn Meester, geen kwaad ter wereld: maar hy verzorgde zig ten kosten van de Nabuuren, Over dag bleef hy in het Hok stil leggen: 's nagts hadt hy de behendigheid van zyn Halsband af te doen, om op den roof te kunnen uitgaan; waar na hy terug kwam en deedt zig den Halsband weder aan. De Buuren wierden de dagelykse vermindering van hun Pluimgediert gewaar, zonder om deezen Dief te denken; tot dat zy hem eindelyk, by nagt waakende, op de daad betrapten. Men klaagde 'er over aan den Heer, die het geleeden nadeel betaalde, en den Roover ver-

oor-

oordeelde om ontleed te worden; 't geen weezentlyk is geschied.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Wolven van Afrika en Amerika.

In de andere Wereldsdeelen zyn ook deeze of dergelyke Dieren. In Afrika vindt men 'er, die den Kop en Hals zeer groot hebben, doch voor 't overige naar de Wolven van Europa gelyken. De Wolf van Amerika, zegt CATESBY, is van kleur en gestalte als de Europische, doch wat kleiner. Anderen verhaalen, dat het in *Louisiana* krielt van Wolven, die niet meer hoogte hebben dan vyftien Duimen, en veel minder gevaarlyk zyn; misschien, om dat het hun minder aan Voedzel mankeert. Wanneer men ze aan den Oever van een Rivier bemerkt, daar de Reizigers tegen den Avond hunne Hutten opslaan, is het een teken, dat de wilde Ossen zig niet ver van daar onthouden. De Indiaanen gebruikten ze als Honden, voor dat men hun die uit Europa bragt, en zy gelyken inderdaad zeer naar Honden. Mr. LA PAGE verhaalt, dat hy in dat Land een grooten zwarten Wolf en Wolvin gezien hadt, die beiden geschooten werden; doch deeze waren 'er, volgens 't berigt der Inboorlingen, zeer zeldzaam.

Dolheid.

De Wolven zyn, gelyk de Honden, somtyds de Dolheid onderhevig, doch met dit verschil, dat zy niettemin eeten en geen schrik hebben voor het Water. Het Venyn van hunne Beet is niettemin werkzaamer en scherper, indien men zulks afleiden mag van de zwaarheid der Toevallen, daar door veroorzaakt. De Beet

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Wolf.*

veroorzaakt, zo wel als die van een dollen Hond, eene Watervrees, die doodelyk is, indien men niet intyds bekwaame Middelen daar tegen gebruikt. Een Wolf, in dien toestand uit de Bosschen komende, zwerft in de Velden om, en byt alles wat leven heeft, dat hy ontmoet. Niets wederstaat hem, en hy zwemt zelfs breede Rivieren over (*). Men zag van zyne verwoedheid onlangs een voorbeeld in het aantasten van een Officier in Vrankryk, die na het verscheuren van zyn Paard op een deerlyke wyze van den dollen Wolf gebeten werdt, zo dat hy 'er het Leven naauwlyks af bragt (†).

De Wolven zyn Trek-Beesten.

De Autheuren verhaalen ons, dat de Wolven, hoe ouder zy worden, hoe gevaarlyker zyn, alzo zy, dan geen Beesten meer betrappen kunnende, den Mensch zoeken te verrassen. In alle Landen van Europa, die taamelyk digt bewoond zyn, en inzonderheid daar de Vorsten of Grooten zig met de Jagt vermaaken, wordt zo veel zorg tot uitroeijinge van deeze Dieren aangewend, dat men 'er zelden een oude zal ontmoeten. Doch de Fransche Jaagers merken aan, dat de Wolven Trekbeesten zyn, die somtyds van verre komen, als men het minste zulks vermoeden zou; gelyk uit het Bosch van *Ardennes*, het *Zwarte Wald*, en andere groote Wil-

(*) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen.* I. DEEL. bladz. 544.

(†) Zie den *Nederl. Postryder*, Aug. 1760. bladz. 207.

Wilderniſſen. Zy houden zelfs voor zeker, dat 'er een Jaar is van Herten, een van wilde Zwynen en een ander van Wolven. Maar, 't geen de meeſte veelheid van Wolven in een Land brengt, zyn de Oorlogen; dewyl zy de Legers volgen uit hoofde van het Aas, dat zy aan doode Menſchen en Beeſten vinden, op plaatſen daar dezelven geſtaan of elkander Slag geleverd hebben. I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Wolf.*

Men beweert ook, dat dit Dier in January en February het verwoedſte zy, dewyl alsdan de Wolvin, geduurende tien of twaalf dagen, loops is. Indien 'er verſcheide Wolven in de zelfde Landſtreek zyn, loopen zy alsdan de Wolvin, even als de Reuën een ritzige Teef, agter na. Men heeft 'er tot twaalf toe geteld, in ééne troep, die onder wegs zodanig met elkander hadden gevogten, dat eenigen gantſch bebloed waren, en de gekwetſten wentelden zig in Slykerige Poelen, die dus bloedig werden gemaakt. Eene Wolvin houdt de Wolven, die haar volgen, verſcheide dagen aan de loop, zonder dat zy eeten, drinken of ſlaapen; dermaate zyn zy door geilheid vervoerd. De Wolvin gaat negen Weeken zwaar; zelden duurt het langer, en zy brengt zes of zeven Jongen ter Wereld, nu meer dan min. De Jaagers merken aan, dat het getal doorgaans oneven is, hoewel men ook Neſten met agt Jongen gevonden heeft. Om dezelven te ſpyzigen, vreet zy haaren Buik vol, en ſpuuwt het dan in of by het Neſt weder uit. Paaring en Voortteeling.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Wolf.*

Men kan haar niet meer verbitteren, dan door de Jongen weg te rooven; egter worden die dikwils van andere Wolven opgevreten; zelfs al zynze reeds wat opgeſchooten: doch dit is geen wonder, want de Wolven vallen zelfs op elkander aan. Zy huilen wel ſomtyds yzelyk, doch blaffen niet, en als menze ſlaat, met een Kogel treft of vermoordt, maakenze geen Geluid. Hunne Leeftyd is niet langer, dan die van den Hond, en bereikt, zo men wil, zelden meer dan dertien of veertien Jaaren.

Pooten en Hals.

Om het Spoor van een Wolf te vinden moet men agt geeven op de Voetſtappen, welken hy in 't Zand, loſſe Aarde of natte Kley maakt, en die merkelyk van de Voetſtappen van een Hond verſchillen. Want de twee middelſte Vingers der Voorpooten zyn digt tegen elkander aan gevoegd, en de twee buitenſten wyken 'er van af. Alle die Vingeren zyn, even als de Honden-Pooten, met korte, byna regte, ſtompe Nagelen gewapend, welken dit Dier zo min intrekt, als de Hond. Men heeft zig ingebeeld, dat zyn Hals uit één Been beſtond, dewyl hy in 't omkyken zyn geheele Lighaam omwendt; doch dit ontſtaat daar uit, dat de dwarſe Uitſtekken der Rugge- en Lenden-Wervelen door een volkomen Scharnier te ſamen zyn gewricht.

Inwendige deelen.

In de Ontleeding van een Wolf, vondt men de Borſt zeer ruim, met twaalf Ribben wederzyds, en het Dolkswys Kraakbeen als een Spatel van gedaante. De Lugtpyp was zeer wyd

aan

aan haar begin; de Long verdeeld in twee groote Lobben, die weder, ter regter zyde in vier, ter flinker zyde in drie kleine Lobbetjes gefmaldeeld waren: het Hart byna geheel rond: het Middelrift hard en dik: de Maag aan den bodem breed, in 't midden naauw, hebbende haar binnenfte Vlies geplooid en als famengefteld uit verfcheide Koorden. Van boven bevatte dit Ingewand een geel Vogt, 't welk naar Gal geleek; op den bodem als geklopte Eijerdoiren. De Nugteren en Krinkeldarm waren zeer rood; de Karteldarm fterk uitgezet; de Blinde kort en wyd; de Endeldarm zeer dik. In het Darmfcheil vertoonden zig een menigte Takmaakingen zo fyn als de fynft gewerkte Kant, doormengd met harde zwartagtige Kliertjes. De Lever, aan den rand als in riemen gefneeden, hadt eene geelagtig roode kleur, en was in twee groote Lobben verdeeld, die te famen negen kleine Lobbetjes maakten. De Jaagers geeven voor, dat de Ouderdom van de Wolven en Voffen aan het getal dier Verdeelingen van de Lever te kennen zy. De Milt was dun, zeer lang, plat en van eene loodkleur. In de regter Nier werden twee dikke hoogroode Wormen gevonden, die dezelve byna geheel hadden uitgeknaagd, doch de flinker was volkomen gezond, rood van zelfftandigheid. De Schaft van dit Dier geleek volkomen naar die van den Hond; zynde met een Been van binnen voorzien, en aan den Wortel Kraakbeenig. De Snoeren der

I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk.

Wolf.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

Zaadvaten waren dik en met een doorſchynend Vlies bekleed; de Pisblaas taamelyk groot: de Ballen als een kleine Ockernoot.

Wolf. Nuttigheid.

De Wolf is byna geheel nuttig na zyn dood, en men zou mogen zeggen, dat daar door het Kwaad, 't welk dit Dier geduurende zyn Leven heeft aangeregt, grootelyks vergoed wordt. Het Vleeſch, Hart en de Lever van den Wolf, by een of elk in 't byzonder gekookt en met Boter toegemaakt op de wyze van een *Ragout*, is dienſtig, zo men wil, tegen de Vallende Ziekte, Waterzugt, moeielyke Baaring en de Teering. Sommigen geeven het, gedroogd en tot Poeijer gemaakt, geduurende eenigen tyd in, ter gifte van een Scrupel tot een Drachme. In de Verzameling van de Duitſche Natuur-onderzoekers vindt men een Waarneeming van Doktor GOTTLIEB REUSNERUS, die verhaalt, dat hy een Dame van groote Kwaliteit gekend had, welke tegen de Miskraamen, die haar verſcheide maalen overgekomen waren, te Raad gegeven werdt, op 't end haarer Zwangerheid Wolfsvleeſch, verſcheidelyk toegemaakt, te gebruiken, 't gene zy met een goeden uitſlag in 't werk ſtelde, en dus niet alleen behoorlyk in de Kraam kwam, maar ook van de Opſtyging, aan welke zy te vooren dikwils, met zwaare Stuiptrekkingen, onderhevig was, verloſt werdt (*). Zyn Darmen, gedroogd en tot poeijer gemaakt,

(*) *Ephemerid. Naturæ Curioſorum.* TOM. I. Ann. 1727, pag. 91.

maakt, worden tegen het Winderig en Graveel-Kolyk aangepreezen. Zyn Vet of Smeer is zeer verwarmende, ontbindende en den Zenuwen dienstig. Van het Poeijer der Beenderen wordt tegen de inwendige Kwetzuuren of Kneuzingen, in de Wonddranken en dergelyke Middelen, gebruik gemaakt. I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Wolf.*

De Tanden der Wolven, in Zilver gezet, gebruikt men somtyds om de eerste Tandjes der jonge Kinderen te doen uitkomen, met hun daar op te laaten byten. Van de Huid van dit Dier maakte oudtyds het Noordsch Krygsvolk zyne Wapenrokken, verbeeldende zig dus voor een Houw beveiligd te zyn. Tegenwoordig maakt men 'er Moffen, Wanten en Kamisoolen van, die zeer warm zyn. Ook worden 'er de Schoenen of Muilen der Podagreuzen, en der genen die koud van Voeten zyn, dikwils mede gevoerd: ja men verzekert dat de Vlooijen de Reuk daar van niet verdraagen kunnen; 't welk deeze Huid nog van meer waarde maaken zou. De Vagt en Tanden.

(3) *Hond met een regte gebandeerde Staart, de Hairen in de Nek overend staande, de Ooren kaal.* III. *Hyæna.*

Voornaame Schryvers, zelfs Brisson en Klein, verwarren dit Dier met de *Gulo* of Veel-

(3) Lupus marinus. Bellon. *Aquat.* 33. Tab. 34. Jonst. *Quadr.* Tab. 57. Gesn. *Quadr.* 674. Taxus Porcinus, sive Hyæna veterum. Kæmph. *Amænit.* 411. Tab. 407. Fig. 4.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Hyæna.*

Veelvraat, die niet alleen ten opzigt van zyn Lighaamsgeſtalte en Eigenſchappen, maar ook ten opzigt van zyne Woonplaats, van de *Hyæna* verſchilt, zynde door den Heer LINNÆUS met de Otters onder het Geſlagt der Wezelen t'huis gebragt. GESNER verzekert, dat dit Dier de *Tzebecrebe* en *Semelaraboth* van de Heilige Schriftuur zy. Veele fabelen zyn 'er van verhaald, die inzonderheid op zyne loosheid en wreedheid of vreetzugt betrekking hebben. Men vertelde, dat hy de Stem der Menſchen nabootſte, en ze dus verlokkende in het Net kreeg, dezelven dan verſlindende; iets 't gene dit Dier weezentlyk ten opzigt van andere Dieren pleegt. Of het zo wel in 't Water leeven kan als op 't Land, en daarom den Naam verkreegen heeft van *Zee-Wolf*, kan ik niet verzekeren.

Beſchryving.

De grootte is als een Varken. Op de rug heeft het regtopſtaande Borſtels van omtrent een Span lang, met zwarte toppen. De Oogen ſtaan digter aan den Bek dan gewoonlyk. De Ooren zyn kaal. De Staart en Pooten zyn met zwartagtige Ringen gebandeerd. Over 't Lyf heeft het bruine en zwarte Streepen, dwars loopende, van de Rug naar den Buik. Het graaft Kuilen in den Grond en onthoudt zig in derzelver Holte, loerende op zyne Prooy. Ook haalt het de Lyken uit de Graven en verſlindtze. De Woonplaats is in Indie.

Het Dier, 't welk de Heer BRISSON onder deezen naam beſchryft, en dat hy zegt in Afrika

frika huis te houden, waar van hy ook een byzonder Geslagt maakt, afgescheiden van den Hond, om dat het vier Vingeren met Nagels aan de Voor- en vyf aan de Agterpooten heeft, is, zegt hy, van gedaante en grootte als een Wolf; met korte Ooren; over 't geheele Lyf met taamelyk lang, zwart Hair bekleed. De Afbeeldingen, voegt hy 'er by, van de *Hyæna* by GESNERUS, en van de *Zilio Hyæna*, by JOHNSTON, zouden goed zyn, indien zy geheel zwart waren, zonder Vlakken. Wy hebben gezien, dat de Hyæna wel duidelyk gestreept is en gevlakt.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Hyæna.*

GALENUS zegt, dat de Olie, waar in de Hyæna gekookt wordt, kragtiger is dan *Oleum Vulpinum* tot verdryving van Jigtigheden en koude Pynen der Lighaamsdeelen. Het Bloed van dit Dier strekte den Jaageren tot Drank en, met een weinig Honig gemengd zynde, werdt het op de Bruilofts-Feesten voorgezet.

(4) *Hond met een regte Staart, die aan 't end wit is.*

IV. *Vulpes.* Vos.

De Vos heeft, gelyk de Natuurbeschryvers aanmerken, een weezentlyke betrekking tot den Hond; gelykende niet alleen van Gedaante veel naar denzelven maar ook een blaffend Geluid maakende; weshalve hy, zo wel door BRIS-

(4) Vulpes. GESN. *Quadr.* 966. ALDROV. *Digit.* 195. JONST. *Quadr.* 82. RAJ. *Quadr.* 177.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vos.*

BRISSON als LINNÆUS, in het Geſlagt der Honden begreepen wordt.

Naamsreden.

De Latynſche Naam *Vulpes* ſchynt eene verkorting te zyn van *Volipes*, waar mede de gezwindheid van dit Dier, in 't loopen, betekend wordt. De Hoogduitſche Naam is *Fuchſs*, de Engelſche *Fox*, de Franſche *Renard*, de Sweedſche *Raef*, de Italiaanſche *Volpe*. In 't Hebreeuſch werdt dit Dier *Schual* genoemd, in 't Griekſch *Alopex*, 't welk ſommigen afleiden van het bedriegen der Oogen, om dat de Vos, zo ras byna als men hem in 't oog gekreegen heeft, het Gezigt ontglipt.

Loosheid.

Van ouds her is dit Dier aangemerkt als een Zinnebeeld van behendigheid en liſt, dewyl het daar in de meeſte andere Dieren ſchynt te overtreffen. Menſchen, die een ander weeten te verſchalken, worden looze Voſſen genoemd. Inderdaad, de Ondervinding leert, dat de Ouden in het verhaalen van de Loosheden, waar van deeze Dieren, zo tot hunne beveiliging, als tot het bejaagen van hun Aas, gebruik maaken, de zaak niet vergroot hebben. De Holen, daar zy in huisveſten, hebben zo veele bogten en uitgangen, dat geen Jaager met zyne Honden in ſtaat is, dus den Vos in zyn geweld te krygen. Verwonderlyk is het te zien, hoe hy de Honden om den tuin leidt door zynen krommen loop, komende nooit buiten de Boſchjes, alwaar hy eindelyk middel vindt, om onder de groente weg of in den Grond te kruipen, en ſtellende dus al-

alle de vlugheid der Jagthonden te leur. Ook weet hy zig, wanneer de Honden gereed zyn om hem te vatten, fomtyds te redden door middel van zyn Staart, die hy bepift en dan zyne Vervolgers daar mede in de Oogen kwispelt; zo dat zy, voor een oogenblik blind wordende, hem weder kwyt raaken uit het Gezigt. I. Afdeel. XIII. Hoofdstuk. *Vos.*

Het gewoone Voedzel van den Vos is allerley foort van Gevogelte, dat hy betrappen kan, gelyk Hoenderen, Ganzen, Eendvogels, enz. Hy weet dezelven fomtyds zodanig te doen verfchrikken, dat zy van Stok vallen; dan grypt hy ze met den Bek in den Hals en ontwykt door zyne vlugheid, met zyne Prooy, de genen die op 't gerugt zyn toegefchooten, 't zy Menfchen of Honden. Hy gaat ook ter Jagt op Haazen, Konynen, en ander Wild, waar van hy zeer veel vernielt. In 't vervolgen van dezelven keft hy gelyk een Dashond, en verfchrikt dus het Beeft, 't welk door een anderen Vos, die aan de baan of doorgang oppaft, gevangen wordt. Hy eet ook Mollen, Aardmuizen, wilde Katten en Lammeren; Springhaanen, Wespen, Kikvorfchen, en allerley foort van Vifch. Men verhaalt, dat hy aan de Oevers der Rivieren liftiglyk zit te loeren, tot dat 'er een Otter komt, om zyne Prooy op te eeten, dien hy dan, fchielyk opfpringende, doet verfchrikken; zo dat de Otter zyn gevangen Vifch aan den Vos ten buit laat. Op dergelyke manier weet hy ook Kraaijen en andere Roof- Liftigheid.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vos.*

Roofvogels te verrassen. Zelfs wil men, dat hy zig somtyds dood veinst, om het Gedierte, 't welk in deezen op hem aanvalt, te betrappen. Den Wyngaard kan hy ook beschadigen, doordien Druiven en andere Vrugten zyne Snoepery zyn.

Vossen-Vangst.

Niettegenstaande dit alles is de Vossen-Jagt niet onvermaakelyk, die, van hoe veel moeite ook vergezeld, dikwils met Honden ondernomen wordt, en des Winters, in de Sneeuw, doorgaans niet kwaalyk uitvalt. 't Is zeer moeielyk zyn Spoor te ontdekken, om dat de Voetstappen zo weinig van die der Honden verschillen; doch hy zet zyne Hielen zo styf niet neer, noch zo wyd van elkander, ten zy men hevig jaage. De beste tyd tot die Jagt is in 't vroege Voorjaar, wanneer de Bosschen lugtigst en de Vagten op haar best zyn. Men laat de Vossen ook wel door Dashondjes met scheeve Pooten, of kleine Spoorhonden, uit hunne Holen dryven, om van den Jaager geschooten te worden. Men vangtze ook wel door middel van Lok-Aas, en Vallen of Strikken, doch de Yzeren Angels zyn best daar toe, die de gedaante van Voet-Angels hebben: want de Vos, in een Strik of Val gevangen zynde, wendt alle moeite aan om die te vernielen, laatende zelfs dikwils een van zyne Pooten in de loop, wanneer hy zig redden kan, door die af te byten of af te scheuren. In de Noordsche Landen, daar de Vossen zeer veel schade toebrengen aan de Kudden,

den, wordt 'er somtyds vergiftig Aas voor gelegd, om deeze Dieren maar van kant te helpen; waar toe niet alleen de zogenaamde Braaknooten, maar zelfs bittere Amandelen, dienstig zyn. I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vos.*

Deeze Dieren zyn aan dergelyke Ziekten als de Honden onderhevig; zy paaren op de zelfde manier, en, zo men verhaalt, somtyds met Honden. Zeldzaam kan men een bevrugt Wyfje magtig worden, om dat die zig nooit ver van honk begeeven, en op het minste geraas weder in het Hol kruipen. De Jaagers, die ze hebben opgewroet, verzekeren, dat het diepste in drie Gaten is verdeeld, het een tot een Nest voor de Jongen, welken zy doorgaans vier te gelyk werpen; het andere tot berging van Voorraad en het derde voor de Vuiligheden. Het Dier toont niet minder drift, dan de Wolvin, om haare Jongen te beschermen, die met hun allen, aan den ingang van het Hol, afwagten, dat de Moer hun Spyze brengt. Voortteeling.

De vermaarde Geneesheer, TH. BARTHOLINUS, verhaalt een Waarneeming van zyn Zoon, die digt aan den Wortel van den Staart, vyf Vingerbreedten van het Stuitbeen, zekere Kliertjes gevonden hadt, die een zeer aangenaame Reuk, als van Violen, uitgaven, en SCHWENKFELD zegt, in zyne Historie der Viervoetige Dieren van Silezie, even 't zelfde. Egter zyn 'er andere Ontleedkundigen geweest, die deeze Kliertjes, noch de Borstelige Hairtjes, daar in Ontleeding.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Vos.*

geworteld, noch dien aangenaamen Reuk, in eene Vos, die in 't voorst van Mey gedood was, geenszins hebben kunnen vinden. Zy wierden, in tegendeel, by de Ontleeding van dit Dier een schrikkelyken Stank gewaar, zodanig dat men 'er mede in de open Lugt moest gaan; 't welk geenszins uit eenige Verrotting sproot. Voorts vonden zy de inwendige deelen omtrent even als die van den Hond gesteld.

Gebruik in de Genees-kunde.

De Olieagtige deelen van den Vos moeten fynder of vlugger zyn dan die van den Hond, dewyl zyn Pis zo scherp en stinkende is. Men gebruikt 'er het Vleesch en Vet en de Long van in de Geneeskunde. Het Vleesch, zo gezoden als gebraden, wordt als verzagtende in verscheide Borstkwaalen aangepreezen. Ook kan men het tot Spyze eeten, en zulks geschiedt in de Noordsche Landen meermaalen; doch het smaakt zeer geil en onaangenaam. Het geheele Dier, gevild zynde en ontweid, wordt in Olie gekookt, volgens het Voorschrift van eenige Apotheeken; zynde die Olie dan een zeer goed uitwendig Middel, tegen de verhardingen, uitdroogingen en uitteeringen der Ledemaaten. Het Vossen-Vet wordt daar tegen ook gebruikt, en inzonderheid tegen de Beroerdheid, Lammigheid en andere Zenuwkwaalen. Maar de Long is wel het meeste vermaard, als een Middel van byzondere kragt tegen de ongemakken van de Borst. SCHNEIDERUS verhaalde, dat hy een Man, wiens Long van een Mus-

ketkogel

Ketkogel was doorboord, en die, met Bloedige Rachels, dikwils brokken van zyn Long opgaf, daar mede genezen hadt. Men maakt daar van, met verfcheide andere Borftmiddelen en Honig, die bekende *Loboch de Pulmone Vulpis*, welke oudtyds in zo veel agting is geweeft. Men vindt ook aan de Lever, Milt, Gal en 't Bloed van den Vos, eenige kragten toegefchreeven, die weinig opmerking verdienen: doch 't is zeker, dat zyne Vuiligheid of Keutels de ruuwheid wegneemen van het Vel.

I. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Vos.*

De voornaamfte dienft, dien men thans van deeze Dieren heeft, beftaat in derzelver Vagt, waar van het Bont tot Voering in Rokken en Winterkleederen gebruikt wordt. Dit Bont is van zeer verfchillende Waardy, naar de kleur der Vagten, die gemeenlyk roodagtig of geelagtig ros zyn, met graauwe Hairen op de Rug en eenige witte Plekken aan den Buik getekend. Van zodanige Vagten worden, 't eene Jaar door 't ander, wel vierduizend te Bergen in Noorwegen uitgevoerd. Doch daar zyn nog witte en zwarte, als ook eenige roffe met een zwart Kruis boven op de Rug, ja zelfs blaauwe of blaauwagtige Vagten. Het Vel der zwarte Voffen is zo koftbaar, dat men voor ieder zulke Vagt in Moskovie, alwaar 'er de voornaamfte Luiden Mutfen van plagten te draagen, wel eens vyftien Dukaaten betaald heeft.

Verfcheiden kolenr der Vagten.

Sommige Schryvers merken deeze kleuren al-

Gryze Vos

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. van Noord Amerika.

alleenlyk aan als Verſcheidenheden, te meer, om dat de Yslandſche, Sweedſche en Laplandſche Voſſen, zo 't ſchynt, in den Winter wit, in den Zomer Aſchkleurig blaauw zyn. CATESBY geeft de Afbeelding van den *Gryzen Vos*, uit Virginie en Carolina, die ook niet van de gemeene Europeaanſche verſchilt dan in kleur, en die van Louiſiana hebben een Zilverglans, op een gedeelte van de Vagt. De gekruiſte Vos, zegt BRISSON, wordt in Poolen, Sweeden en zelfs aan de Kaap der Goede Hope, op 't Zuidend van Afrika, gevonden. Dus blykt, dat in alle de Wereldsdeelen Voſſen zyn, die mogelyk weinig anders dan in kleur verſchillen, hoewel de gryze Vos van CATESBY in holle Boomen huisveſt. LINNÆUS hadt te vooren vyf Verſcheidenheden opgeteld in Sweeden (*); naamelyk de geel roſſe, de witte, blaauwagtige, gekruiſte en roeſtkleurige. Thans beſchryft hy den voorgemelden met een witpuntige Staart, dat deszelfs Lighaam uit den geelen ros is: de Ooren regt: de Kaaken wit: de Pooten van vooren zwartagtig: en dat hy onder den Grond in Holen huisveſt, die hy zelf graaft. Vervolgens geeft hy nog deeze twee als byzondere Soorten op, van 't zelfde Geſlagt.

V. *Alopex.*

(5) *Hond met een regte Staart, zwart aan 't end.*

Dee-

(*) *Fauna Suecica*, p. 6.

Deeze, zegt hy, wordt gemeenlyk *Veld-Vos* geheeten; hy woont in Europa en Asia, de eerstgemelde ook in Afrika. I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK.

(6) *Hond met een regte Staart, die aan 't end van de zelfde kleur is.* VI. *Lagopus.*

Dit is de witte en blaauwagtige Vos, die in Sweeden *Fiall Racka* genoemd wordt in den Winter, als hy wit is, en *Blaraf* in den Zomer, als hy blaauw is. Men vindt hem in de Laplandsche Gebergten en in Siberie. De Pooten zyn met dik Hair bezet, even als die van de Haazen.

(7) *Hond, de Gulden Wolf genaamd.* VII. *Aureus.* Jakhals.

De Beschryving van dit Dier is tot nog toe zo onvolkomen, dat de Heer LINNÆUS geen Kentekenen hadt om het van de andere soorten van Honden te onderscheiden, dan de kleur, die donker rood is met een geelen glans; om welke reden meest alle Dierbeschryvers hetzelve genoemd hebben de Gulden Wolf. Immers de gestalte van 't Lighaam gelykt byzonder naar die van een Wolf, doch de Staart meest naar die van een Vos: de grootte is tusschen beiden in. Het onthoudt zig in de Oostersche Landen, alwaar het by geheele Troepen zwerft, wor-

(7) Lupus Aureus. KÆMPF. *Amœnit.* 413. Tab. 407. Fig. 3. RAJ. *Quadr.* 174. Vulpes Indiæ Orientalis. VALENT. *Mus.* Tab. 452. Adill. BELL. *Itin.* 160.

I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Jakhals.*

wordende van de Persiaanen, zo KÆMPHER getuigt, *Siechaal*, van de hedendaagsche Grieken *Squilachi* geheten. Het maakt, zegt men, gaten in de Muuren der Huizen, om 'er in te komen, en boort in de Begraafplaatsen, om de Lyken magtig te worden. Het schynt, egter, dat sommigen dit Dier verward hebben met de Hyæna, waar van het grootelyks onderscheiden is door zyn vreezelyk Gehuil, by nagt, 't welk byzonder naar het kryten van jonge Kinderen zweemt, wanneer het in een Hok is opgesloo-ten. In vryheid zynde is dit Gehuil nog yzelyker, als met het lollen van Katten gemengd, en dient, zo 't schynt, om elkander toe te roepen; zo dat men deeze Dieren wel voor Wilde Katten gehouden heeft. Het is een der verwoedste Roofdieren, zodanig, dat verscheidene, in een Troep eenige Buit bekomen hebbende, daar over dikwils elkander verscheuren.

Jagt voor den Leeuw.

DAPPER zegt, dat de Leeuw een Dier met zig brengt, 't welk de Hollanders *Jakhals* noemen, gelykende naar een Vos, en zeer scherp van Reuk. Dit zou den Leeuw dienen tot het oplugten en vangen van zyne Prooy, die het vervolgens met denzelven deelde. De Jakhalsen zyn door hunne vlugheid, inderdaad, bekwaamer, om het Wild te agterhaalen, dan de Leeuw, maar, als zy 't gevangen hebben, moeten zy voor zyne Klaauwen zwigten, en kunnen 'er niet aankomen, voor dat hy zyn genoegen daar van heeft. Men begrypt ligt, dat

hun

hun Gehuil hun aan den Leeuw verraadt, en aanleiding geeft om zig te vervoegen naar de plaats, daar Buit is. De Kentekenen egter of de Dieren aan de Kaap, die van de Hottentotten *Tanli* of *Kenli* genoemd worden, waarlyk zulke Jakhalzen zyn, ontbreeken ons. I. AFDEEL. XIII. HOOFDSTUK. *Jakhals.*

XIV. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* KATTEN, *waar onder de* Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Lossen *en andere Roofdieren, begreepen zyn. Derzelver Kenmerken en Eigenschappen. Verscheide Soorten van wilde* Katten *in andere Wereldsdeelen. Nut en gebruik van hunne Vagt en andere Lighaamsdeelen voor den Mensch.*

De Latynsche Naam *Felis*, die aan dit Geslagt van Dieren gegeven wordt, schynt van een Grieksch Woord, 't welk Loosheid betekent, afgeleid te moeten worden. De Nederduitsche Naam KAT, is, gelyk de benaamingen van dit Dier in de meeste andere Taalen van Europa, buiten twyfel van 't Woord *Catus* afkomstig, 't welk zynen oorsprong van 't Grieksch Woord *Gale*, of van 't Hebreeuwsche *Catul*, zou kunnen hebben. Naamsreden.

De Dieren van dit Geslagt zyn niet gulzig; zy beklimmen gemakkelyk de Boomen, en loeren voornaamelyk by nagt; zegt de Heer LINNÆUS. Hunne Kenmerken bestaan, behalve de al- Kenmerken.

I. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

algemeene van den Rang der Roof-Dieren, in de Voortanden gelyk te hebben van grootte; de Agtertanden of Kiezen drie by een; de Tong Raspswyze met de puntjes naar agteren: Nagelen aan de Pooten die zy kunnen intrekken en uitſteeken naar believen. BRISSON doet 'er by, dat de Nagelen haakswyze krom zyn; de Kop, zegt hy, is, in alle de Soorten van dit Geſlagt, rond, de Snoet kort, en de Staart in de meeſten zeer lang; 't welk de gemeene Kenmerken zyn, waar aan men de Katten van de Honden onderſcheidt.

Soorten.

Van oude tyden her heeft men een Kattenaartig Geſlagt van Dieren geſteld, wier Aangezigt, om zo te ſpreeken, vierkant is, en die de Nagelen der Voorpooten in zekere Scheeden verbergen, gelyk PLINIUS zegt, ſteekende dezelven niet uit, dan tot het aanvatten van hunne Prooy of om zig te verweeren; weshalve deeze Dieren ook bedrieglyk en niet te betrouwen zyn, te meer daar hun Gelaat veelal niets wreeds aanduidt. De hedendaagſche Natuurbeſchryvers, KLEIN, BRISSON en LINNÆUS, ſtemmen met elkander overeen, dat in dit Geſlagt vyf Hoofdſoorten van Dieren, naamelyk de Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Loſſen, de tamme benevens verſcheiderley wilde Katten, begreepen zyn.

I. *Leo.* Leeuw.

(1) *Kat met een zeer lange Staart, die een Kwaſt*

(1) Leo, GESN. *Quadr.* 572. ALDROV. *Digit.* 2. JONST.

Kwast aan 't end heeft, het Lyf ros van kleur. I. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK.

De Naam, welken dit Dier in alle deelen van Europa voert, is met een weinig verandering van den Latynschen Naam, die met den Griekschen overeenstemt, afkomstig. Dus noemt men het in 't Italiaansch *Leone*, in 't Spaansch *Leon*, in 't Fransch en Engelsch *Lion*, in 't Sweedsch *Leyon*, en in 't Hoogduitsch *Leib* of *Lowe*. In de Oostersche Landen, in tegendeel, heeft het verscheiderley Naamen; wordende by de Persiaanen *Gehad*, by de Arabieren *Asad* en by de Chaldeën *Ariavan* geheeten. In 't Hebreeusch veranderde de benaaming van den Leeuw naar zyn verschillende Ouderdom: eerst van de Leeuwin geworpen zynde, werdt het Welp *Gur* geheeten; het Jong, nog zonder kwaadaartigheid, *Kephir*; maar ouder wordende *Ariech*, wegens het naloopen van zyne Prooy: in zyne grootste wakkerheid *Labbi* en oud wordende *Schachatz*; zeer oud zynde *Laisch*: doch de gewoone Naam in 't Hebreeusch is *Labbi* of *Ariech*. Zyn Naam.

De Leeuw voert, van ouds her, den Eertytel van *Koning der Dieren*, een benaaming, waar van de oorsprong voornaamelyk schynt te bestaan in eenige Eigenschappen, in welken hy de anderen overtreft. Zyn Gelaat, waar in de Gram- Eertytel.

JONST. *Quadr.* 72. DODART. *Act.* 1. Tab. 1 & 7. Tab. 7. RAJ. *Quadr.* 162.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

Gramfchap, wanneer hy vertoornd is, zig duidelyk openbaart; zyne Gang, die zekere Deftigheid fchynt uit te drukken; zyne brullende Stem, die de Wouden doet dreunen en de Menfchen niet alleen, maar alle Dieren, een byfteren fchrik aanjaagt; doch wel inzonderheid zyne Kragt en Moedigheid, hebben aanleiding daar toe kunnen geeven: te meer, dewyl men in zyn Gedrag iets meende te ontdekken, 't welk zweemde naar een Vorftelyke Houding.

Onvertzaagdheid.

De ftoutheid, van dit fchrikkelyk Dier, is wereldkundig. Zyne onvertzaagheid is zo groot, dat hy nooit voor zyne Vyanden, 't zy Menfchen of Beeften, hoe fterk ook in getal en hoe gewapend, de vlugt neemt, wykende alleenlyk agterwaards, zonder de hielen te laaten zien. Aan den anderen kant, vermydt hy voorzigtiglyk het gevaar dat hem dreigt. 't Gebeurde eens te Florence, dat zeker Heer een Muil-Ezel had, die geheel boosaartig en onbeftuurzaam was, zo dat men 'er geen dienft ter wereld van trekken kon. Om die reden befloot hy dit Beeft aan de woede der Wilde Dieren, in de Diergaarde van den Groot Hertog, op te offeren. Een Leeuw, derhalve, werdt uitgelaten, op wiens gezigt de Muil-Ezel in een hoek van 't Perk de wyk nam, alwaar hy niet dan van éénen kant kon aangetaft worden, zettende zig, met den Kop over zyde en het Gat naar den Leeuw toe, in poftuur. De Koning der Dieren, even of hy de moeielykheid van den Aan-

val

val kende, tradt langzaam toe, en, terwyl hy den Muil-Ezel van agteren naderde, floeg dezelve agter uit en gaf den Leeuw zulk een geweldige Schop tegen zynen Muil, dat hem verfcheide Tanden braken; waar van men de ftukken in de Lugt zag vliegen. Hier op week de Leeuw te rug, tot in zyn Hok, laatende den Muil-Ezel, tot groote verwondering der Aanfchouweren, van 't Slagveld meefter.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

Van de Edelmoedigheid van dit Dier zyn menigvuldige Voorbeelden. Pater LABAT verhaalt 'er twee, die hem door verfcheide Getuigen beveftigd waren. Een Jakobyner Geeftelyke, genaamd JOSEPH COLOMBET, zig in Slaaverny te *Mequinez* bevindende, nam met een van zyne medgezellen het befluit, om zig door de vlugt vry te maaken: hopende, dewyl zy het Land genoegzaam kenden, de Vefting *Larathe*, die aan de Portugeezen behoort op de Barbaryfche Kuft, te bereiken. Zy vonden middel om te ontfnappen, en, niet reizende dan by nagt, gingen zy over dag ruften in de Boffchen, bedekkende zig met Bladeren en Ruigte, tegen 't branden van de Zon. Na twee dagen Reizens kwamen zy aan een Meir, zynde het eenigfte Water, dat zy federt hun Vertrek gezien hadden, en 't eerfte Voorwerp, dat hunne Oogen trof, was een Leeuw, die zig zeer digt by hun bevondt, fchynende den Oever te bewaaren van het Meir. Een oogenblik beraads in een gevaar, dat zo dringend was, deedt hun de party kie-

Edelmoedigheid.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

kiezen om zig op de Kniejen neer te werpen voor dien ſchrikkelyken Nabuur, en, met eene droeve jammerklagt deeden zy hem een verhaal van hun ongeluk. De Leeuw ſcheen van hunne vernedering in 't hart getroffen: hy onttrok zig gewillig op eenigen afſtand en liet hun vry drinken. De ſtoutſte draalde niet, om het Meir te naderen, daar hy zyne Fleſch vulde, terwyl de ander met ſmeeken aanhieldt. Vervolgens gingen zy in 't gezigt van den Leeuw voort, die geen de minſte beweeging maakte om hun leed te doen, en 's anderendaags kwamen zy gelukkig te Larathe.

Het tweede Avontuur was te Florence gebeurd. Een Leeuw van den Groot Hertog, uit de Diergaarde gebroken zynde, kwam de Stad in, en vervulde alle Inwooners met verbaasdheid. Onder de Vlugtelingen bevondt zig een Vrouw, die haar Kind op den Arm droeg, en in overmaat van ſchrik hetzelve vallen liet. De Leeuw greep hetzelve en ſcheen gereed om het op te vreeten, wanneer de Moeder, door de allertederſte beweegingen van de Natuur genoopt, met veragting van alle gevaar, terug keerde, zig voor de voeten van den Leeuw nederwierp en om haar Kind badt. De Leeuw keek haar ſtyf aan; ſcheen geraakt door haar gekryt en traanen, en eindelyk, het Kind laatende leggen, ging hy weg zonder haar of hetzelve in 't minſte te beſchadigen.

Men merkt in 't algemeen aan, dat de Leeuw

zel-

zelden Dieren kwaad doet, die zig voor hem vernederen, en Pater LABAT berigt ons, uit het Verhaal van den vermaarden Reiziger PAUL LUCAS, dat hy een byzonder ontzag voor de Vrouwspersoonen heeft. Te *Momesta*, by Tunis, zynde, hadt hy gezien dat de Vrouwluy van dat Land, zonder andere Wapenen dan Stokken en Steenen, de Leeuwen vervolgden, en hun dwongen om de Prooy te verlaaten. Men verzekert ook, dat dit Dier voor Slangen zeer bevreesd is, zodanig dat de Mooren hem door het slingeren met hunnen Tulband somtyds weeten af te keeren, dewyl die, losgemaakt zynde, eenigermaate naar een Slang zweemt. Indien zy, op de Jagt, een Leeuw ontmoeten, die hongerig is, kunnen zy zig best redden met hun Paard in de loop te laaten, terwyl de Honden, vol schrik, om hun Lyf hengelen of langs den Grond kruipen. Vuur, indien zy tyd hebben om het aan te steeken, strekt ook tot verschrikkinge van den Leeuw; doch 't is een fabel, dat hy voor 't kraaijen der Haanen beeft. Op Gevogelte en dergelyk klein Gedierte slaat hy weinig agt.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

De Franschen op 't Fort *St. Louis* in Afrika, hadden een fraaije Leeuwin, die zy aan een Ketting bewaarden, om ze naar Vrankryk over te zenden. Dit Dier werdt aangetast door een Ongemak aan de Kaak, 't welk men zo gevaarlyk oordeelt voor de Leeuwen, als de Waterzugt in de Borst voor 't Menschelyk Geslagt is.

 Niet

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

Niet meer in ſtaat zynde om te eeten, werdt dit Dier weldra tot een uiterſte gebragt, en het Volk van 't Fort, dat de Leeuwin buiten hope van herſtelling agtte, nam haar de Ketting af, en wierp het Lyf in een nabuurig Veld. In deezen ſtaat was zy, wanneer een Franſch Heer haar, by zyne terugkomſt van de Jagt, vondt leggen, met de Oogen geſlooten, den Bek open en reeds vol Mieren. Hy erbarmde zig over 't arme Dier, en verbeeldende dat 'er nog eenig Leven in ware, wieſch hy de Keel met Water, en deedt het een weinig Melks inzwelgen. Dit eenvoudige Middel was van wonderbaare uitwerking: men bragt de Leeuwin weder in 't Fort, en bezorgde haar zo wel, dat zy by trappen haare kragten wederkreeg: maar zy hadt ſedert zulk eene genegenheid voor haaren weldoener, dat zy niets gebruiken wilde dan uit zyne Handen, en, t'eenemaal genezen zynde, volgde zy hem in 't Eiland overal, met een Touw aan den Hals, even als of 't een Hond ware.

'T Geval begunſtigt ſomtyds zwakke Dieren zodanig, dat zy voordeel op den Leeuw behaalen. Terwyl de Heer BRUE Direkteur was van de Franſche Kompagnie te Senegal, werdt op 't Eiland *St. Louis* een geheele Troep Geiten gebragt, die men gekogt hadt van de Mooren. In het Fort, nu, bevondt zig een ſchoone Leeuw, die daar, ſedert veele Jaaren, zorgvuldig was opgevoed: deszelfs Gezigt verſchrikte

de

de Geiten zodanig, dat zy altemaal de vlugt namen, op ééne enkele naa, welke, den Leeuw ftoutelyk onder de Oogen kykende, één ftap agterwaards deedt, en daar op, met de Hoorens vooruit fteekende, naar denzelven toe tradt. Deeze Aanval, verfcheide maalen herhaald zynde, ontftelde den Leeuw dermaate, dat hy, als een Hond, tusfchen de Beenen van den Direkteur weg kroop, om dien Vyand te ontwyken. Men telt ook eenige Dieren op, die niet fchroomen met den Leeuw te vegten; gelyk de Tyger en 't wilde Zwyn. De Olyphant, hoe ontzaglyk door zyne Grootte, wordt dikwils van hem overweldigd. In 't jaar 1695 vondt men in een Moeras, by *Marocco*, een Leeuw en Zwyn, beiden ftervende van de Wonden, die zy elkander hadden toegebragt: zynde de Ruigte daar omftreeks plat getreeden en met het Bloed van deeze Dieren befprengd.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

De natuurlyke Woonplaats van de Leeuwen, die zeer weinig Koude verdraagen kunnen, is onder de verzengde Lugtftreek, en voornaamelyk in Afrika, alwaar men 'er vindt die Goudgeel, wit en zwart zyn, en in Libye fommigen, zo men wil, met een roode Keel, het Lyf blaauw en met zwarte Vlakken gefprenkeld. Men vindt 'er ook eenigen in Afie, daar zy Afchgraauw zyn, en in Amerika, doch van kleiner foort. De Mooren graaven, om de Leeuwen te vangen, Gaten of Groeven, als Wolfskuilen, die zy met eenige Ruigte overdek-

Vangft der Leeuwen in Afrika.

I. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Leeuw.* dekken, leggende daar op het Lok-aas, 't welk in een ſtuk Vleeſch beſtaat: het Dier, daar in gevallen zynde, wordt met Werpſpieſſen of met Houwers afgemaakt. Wanneer de Negers, aan de Kuſt van Afrika, een Neſt met Leeuwen-Welpen vinden, zo neemen zy die daar uit, om ze aan de Europeaanen te verkoopen, en, indien 't gebeurt, dat de Leeuwin hun nazet, werpen zy dezelve een Jong toe, waar mede dit Dier heen loopt; daar zy, middelerwyl, zig met hunne Roof in veiligheid begeeven. Wy hebben gezien, dat de Leeuwen, zo wel als andere Dieren, tembaar zyn.

In Europa ziet men thans weinig Leeuwen, zelfs in de Diergaarden van Koningen en Vorſten, om dat zy 'er zeer zelden vermenigvuldigen, en ook niet lang leeven; 't zy wegens het bedwang, daar zy zig in bevinden; 't zy uit hoofde van het ongunſtige Klimaat. In het Groot Hertoglyke Dieren-Paleis, te Florence, plagten 'er verſcheidene te zyn. Zy koſten veel van Onderhoud, want ſommigen eeten dagelyks agttien of twintig Ponden Oſſenvleeſch. Billyk mag men zig verwonderen, zo wel, hoe de Romeinen zulk een menigte van deeze Dieren hadden, daar Cæsar 'er, tot vierhonderd te gelyk, in het Amphitheater verſchynen deedt: als dat zy met dezelven zo gemeenzaam waren, laatende hunne Triomfwagens ſomtyds door Leeuwen trekken. Augustus hadt 'er eenigen zo tam, dat zy met Haazen ſpeelden, zonder de-

dezelven kwaad te doen. Het gebruik der Leeuwen in de Schouwſpelen, om 'er Menſchen of andere Dieren tegen te laaten kampen, was gemeen.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Leeuw.

Voortteeling.

De Mannetjes Leeuw heeft om den Hals lange Maanen, die op zyn Borſt hangen, en zyn Kop den zwier geeven van eens Menſchen Hoofd. Hoe ouder hy is, hoe langer deeze Maanen zyn. Het Wyfje, in tegendeel, heeft zulke Maanen niet, en gelykt eenigermaate naar een Beer, zynde ook langer van Snoet. Zy brengt, zo men wil, vier of vyf Jongen t'eener dragt voort, en dezelve kunnen, zegt men, aanſtonds zien. Doch de Waarneemingen, zo wel omtrent dit Stuk, als de manier van Paaring en den Leeftyd der Leeuwen, wanneer zy zig in Vryheid bevinden, ontbreeken ons. Dit weet men, dat deeze Dieren ſnel kunnen loopen, in het najaagen van hunne Prooy, en dat 'er in Afrika zyn; die de Grootte hebben van kleine Paardjes. De Franſche Akademiſten hebben een Leeuw ontleed, die, nog zeer jong zynde, reeds de langte hadt van zes en een half Parysſche Voeten, gemeten van 't end van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, en de hoogte van vier en een half Voet: dat is omtrent zeven Amſterdamſche Voeten lang en niet veel minder dan vyf voeten hoog: zo dat dit, gelyk zy aanmerken, een zeer groot Dier zou geworden zyn.

Inwendige deelen.

Het aanmerkelykſte, dat hun in de Ontlee-

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

ding van den Leeuw voorkwam, was de grootte van het Hart, 't welk de Leeuw, naar evenredigheid, veel grooter heeft, dan eenig ander Dier. Zyn Herſenen, in tegendeel, waren by uitſtek klein. Men vondt, dat alle de Ringen van de Lugtpyp een geheelen kring uitmaakten, uitgenomen twee of drie onder het Strottenhoofd, aan welken maar zeer weinig ontbrak, om geheel te zyn. De verbaazende grofheid en kragt van Stem, die zig in 't brullen van dit Dier openbaart, ſcheen hun toe, van de wydte en vaſtheid van dit Werktuig af te hangen. De Tong was, gelyk die der Katten, bezet met puntjes, naar agteren gekeerd, doch veel langer en ſcherper; waar aan, zonder twyfel, de gevaarlykheid van het likken der Leeuwen toe te ſchryven is; 't welk de gelikte deelen Velleloos maakt. Zy bevonden, dat de oogſchynlyke dikte van den Kop en den Hals, in dit Dier, meeſt toe te ſchryven was aan de menigte van Vleeſch, die deeze deelen dekte en aan de grofheid der Kaakbeenderen. De Nagelen der Pooten hadden geene Scheeden, om dezelven, by 't intrekken, te kunnen verbergen; gelyk PLINIUS meldt: waar in de Leeuw van de overige Dieren van dit Geſlagt verſchilt. Niettemin trekt hy zyne Nagelen in, en wel tuſſchen de Vingeren; zo het hun toeſcheen, door middel van een byzondere Geleding van 't uitertje Knokkeltje. De Styfheid van den Hals was aan de langte der Graatagtige Uitſtek-

ken

ken van de Wervelbeenderen toe te ſchryven, die aan elkander gehegt waren met zulke ſtyve en harde Banden, als of de geheele Hals maar uit één enkel Been beſtond. Voorts merkten zy ten opzigt van de deelen der Voortteeling aan, dat de Pisbuis geheel regt liep, van de Blaas af tot aan het end der Roede, en de plaatzing was zodanig, dat de reden blykt, waarom de Leeuw agter uit zyn Water looſt, paarende op de wyze der Haazen en Kameelen. In een Leeuwinne vondt men de Lyfmoeder, op gelyke wyze als die der Teeven, in twee lange Hoornen verdeeld.

I. Afdeel. XIV. Hoofd-stuk. *Leeuw.*

Gebruik

De Afrikaanen eeten, zo men verzekert, het Vleeſch der Leeuwen, die zy vangen en dooden, 't welk men voorgeeft een gezonde Koſt te zyn. Men kan van 't wel bekomen der Spyzen, zo min als van de Smaakelykheid of Onſmaakelykheid, een vaſten Regel maaken. Het Hart van dit Dier, gedroogd en tot Poeijer gewreeven, wordt, zo wel als deszelfs Bloed, tegen de Vallende Ziekte en Derdendaagſche Koorts aangepreezen. Het laatſte, inzonderheid, agt men Zweetdryvende en Tegengiftig. Zyn Vet of Smeer is zekerlyk zeer doordringende en tot verdryving van Koude Gezwellen dienſtig. De Huid wordt in de Landen, daar deeze Dieren gemeen zyn, tot Dekens en Spreijen der Ledikanten of Slaapſteden gebruikt. Herkules maakte van de Huid eens Leeuws, dien hy in zeker Woud verſcheurd hadt,

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Leeuw.*

hadt, zyn Praalgewaad. In Europa dienen de Leeuwshuiden, die 'er kostbaar zyn, somtyds tot Overkleeden der Zitbanken in Karossen, en by ons tot dekzel van het Lyf in Arresleeden. Het Leder, daar zy uit bestaan, is taamelyk sterk, en met rosagtig, kort, styf, een weinig gekruld Hair bezet.

II. *Tigris.* Tyger.

(2) *Kat met een zeer lange Staart, hebbende Vlakken op 't Lyf die altemaal gestreept zyn.*

De Naam, dien dit Dier in alle hedendaagsche Taalen van Europa voert, is zekerlyk afkomstig van den Griekschen Naam *Tigris*, dien de Latynen zonder eenige verandering overgenomen hebben. In 't Spaansch, Italiaansch en Fransch, noemt men het *Tigra* of *Tigre*, in 't Hoogduitsch, Sweedsch en Engelsch *Tiger*, en in 't Nederduitsch *Tyger*.

Verschil over dit Dier.

De Tyger is by de Ouden niet zeer bekend geweest, ten minste niet duidelyk beschreeven, of men heeft 'er de Luipaarden en dergelyke Roofdieren mede verward. Het verschil der Schryveren bestaat niet alleen in de gedaante der Vlakken, die sommigen zeggen rond te zyn, anderen langwerpig; maar ook in de Grootte. STRABO maakt hem zo groot als een Paard en eens zo groot als de Leeuw. Sommigen geeven hem een korten Hals, gelyk aan andere Die-

(2) Tigris. GESN. *Quadrup.* 936. ALDR. *Digit.* 101. JONST. *Quadr.* 84. BONT. *Jav.* 52. Tab. 53. RAJ. *Quadr.* 165.

Dieren, die hun Voedzel niet van den Grond haalen: anderen in tegendeel vertoonen zyn Hals vry lang. Daar zyn 'er ook, die, in deeze twyfeling, zig verbeelden, dat de Tyger maar een groot Soort van Luipaarden zy, en anderen denken, of de gedaante der Vlakken ook veranderen zou kunnen. Onder dit alles schynt 'er geen reden te zyn, om dit Dier te ontkennen, waar van GESNERUS de Afbeelding gegeven en ALDROVANDUS de Huid gezien heeft, die met langwerpige Vlakken, als Striemen van 't geeffelen met Roeden, was getekend; gelyk JOHNSTON Tab. LIV. daar van de Afbeelding geeft, doch dezelve is, gelyk die van BONTIUS, zo de Heer BRISSON aanmerkt, gebrekkelyk in de gedaante van den Kop.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Tyger.*

Eigenschappen.

De meeste Schryvers spreeken ook van den Tyger als een zeer gemeen Dier, daar ondertusschen PLINIUS verhaalt, dat men te Rome, alwaar de Praalzugt en Liefhebbery der Kampgevegten een menigte Wilde Dieren deedt verzamelen, de Tygers zeer zeldzaam vondt. Hy zegt, dat AUGUSTUS, by de Inwyding van het Theater van Marcellus, na de Pantherdieren by honderden vertoond te hebben, eenen Tyger zien liet, die in een Hok beslooten was. En tot geluk van 't Menschdom zyn deeze Dieren niet zeer gemeen op den Aardbodem. VIRGILIUS noemt den Tyger een allerwreedst en allervlugst Roofdier, en de Berigten der Hedendaagschen leeren ons, dat 'er geen zo

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Tyger.*

Verscheurende is, ten opzigt van den Mensch, gelyk ook het Mannetje dikwils zyn eigen Jong om 't leven brengt; waarschynlyk een voorzorg der Natuur, op dat dit wreede Roofdier niet te veel zou voortteelen.

Lighaams-gestalte.

De Tyger heeft omtrent de Grootte van een Leeuw. Zyn Kop gelykt veel naar die van een Kat: de Oogen zyn geelagtig en vlammende; het Gelaat is verraderlyk; de Tanden zyn sterk, scherp en snydende. Verwonderlyk is zyne Vlugheid in 't klimmen en springen, terwyl hy altoos op de Pooten neerkomt, gelyk de Katten, en van de lange, kromme Nagelen, die hy daar aan heeft, weet hy zig zeer wel te bedienen tot het vasthouden van zyne Prooy. Geen Gedierte is veilig voor zyne Roofzugt: hy tast zelfs Olyphanten aan, en scheurt derzelver Tromp somtyds af. Indien hy deeze, of andere groote Dieren, in de Rug weet te vatten, zo hebben zy geen ander middel, om zig te redden, dan zig 't onderst boven te keeren, ten einde hem door hunne Zwaarte te verpletteren of dood te drukken: doch zyne taaiheid maakt, dat hy dikwils weder onder hun van daan kruipt, en dan, met verdubbeling van woede aanvallende, wordt hy 'er zekerlyk meester van.

De Heer KLEIN verhaalt een zonderling Geval, dat men in de Keurvorstelyke Diergaarde, te Dresden, met eenen Tyger hadt. 't Was daar de gewoonte, om, op zekere Dagen, het eene

Dier

Dier na het andere uit de Bewaarplaats te laaten, om de Hokken te reinigen, en, wanneer zy, na dat dit geschied was, 'er weder in gekomen waren, deedt men de Valdeuren toe. Door groote onagtzaamheid bleef, op zekeren Dag, een Tyger buiten, en de Oppasser, die iets in den Tuin te doen hadt, werdt aanstonds van denzelven aangevallen. In dit uiterste gevaar hadt hy moeds genoeg, om den Keel van 't Dier te grypen met zyne flinkerhand, die hy toekneep, terwyl hy met den regter Arm hetzelve om 't Lyf vatte, en dus styf tegen zyne Borst aandrukte, zo dat het zyne Tanden noch Klaauwen tegen hem gebruiken konde. In dien gevaarlyken staat bleef hy ongevaar vier of vyf Minuuten, tot dat hy eindelyk, op zyne Kragten niet langer betrouwende, het Dier met al zyn vermogen van zig stiet; 't welk daar op zig weder naar den Hoek begaf, daar het verschoolen was geweest, en hy, gelyk men ligt begrypen kan, draalde niet, om door de Deur uit den Tuin te vlugten.

I. Afdeel. XIV. Hoofd-stuk. *Tyger.*

De Woonplaats van den Tyger is in Asia zegt Linnæus; men vindt hem in Asia en Afrika, zo Brisson meldt, en, volgens deezen laatsten, zou in Brasil een Dier huisvesten, waar aan de Portugeezen den Eernaam geeven van den *Koninglyken Tyger.* Deeze is een van de grootsten, zegt hy, hebbende van 't end van den Bek, tot aan 't begin van de Staart, de langte van vier Voeten negen Duimen; de hoogte is om-

Woonplaats.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Tyger.*

omtrent drie Voeten: de Staart derdhalf Voet lang en de Kop veertien Duimen. Op de Rug is de kleur vaal, aan de Zyden bleek graauw, aan den Buik wit; over 't geheele Lyf met lange zwarte Vlakken geftreept. Dus zoude dan deeze Soort van Katten in alle Wereldsdeelen, buiten Europa, huisveften: doch die van de Kaap der Goede Hope, welke van KOLBE *Wolf-Tyger* en van BRISSON *Tigre-Barbet* genoemd wordt, om dat hy dik gekruld Hair als de Krul- of Waterhond heeft, fchynt veeleer tot de Luipaarden of Panthers te behooren.

Tygers in Afie.

In de Algemeene Hiftorie der Reizen wordt ons verhaald, dat in China de Tygers niet alleen zeer talryk, maar ook van ongemeene grootte en by uitftek wreed zyn. 't Is ongelooflyk hoe veel Menfchen zy daar dooden en verflinden. Men meldt, dat zy zig troepswyze houden, en dat 'er onder zyn, grooter dan een Kalf van een Jaar oud. Een Geeftelyke hadt 'er zulk een over een Muur zien fpringen, die een Mans langte hoog was, neemende een Varken, van omtrent honderd Ponden zwaar, op zyne Rug, en gaande daar mede over den Muur heen, naar een nabuurig Bofch. 't Is te begrypen dat men in de Dorpen van dat Land, die open leggen, in den Winter, wanneer het deeze Dieren aan Spyze ontbreekt, niet zeer veilig woonen moet; dewyl men geen andere befchutting dan de Muuren daar tegen heeft, en dus genoodzaakt is, de Deuren en Venfters altyd vroeg te fluiten: want

het

het eenigste geluk voor deeze Menschen is, dat de Tygers niet, voor 't vallen van den Avond, op Roof uitgaan. Hun Geschreeuw by nagt beneemt dikwils den Slaap aan de Dorpelingen, die zig van deeze woedende Dieren omringd en als belegerd vinden.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Tyger.*

Hoe wreed de Tygers ook in Tartarie zyn, men merkt aan, dat zy zig zeer verschrikt toonen, wanneer zy vervallen in 't midden van een troep Jaagers, die hun spits bieden. In plaats dat een Hertebeest zig veel beweeging geeft, en alle poogingen aanwendt, om 'er tusschen door te ontkomen; gaat de Tyger op zyn Gat zitten, en houdt langduurig het geblaf der Honden en 't gesnor der Pylen, die in zyne Vagt smooren, uit. Wanneer, eindelyk, zyne grimmigheid ten top stygt, schiet hy eensklaps met zulk een vlugheid, als of hy maar een sprong deed, op de Jaagers toe, die met gevelde Speeren hem ontvangen, en in dit gevaarlyke oogenblik hem zodanig weeten te treffen, dat 'er zelden iemand beschadigd wordt. De Keizerlyke Jaagers zyn hier in zeer behendig, en de Grooten van China niet alleen, maar ook de Vorsten van Tartarie, stellen 'er Eer in, op de Tyger-Jagt te gaan. Men vermydt, egter, zorgvuldig, dit Dier op een enge plaats aan te tasten: want het springt met verwoedheid op een Man te Paard aan, en verscheurt of verworgt hem in een oogenblik; vlugtende dan weg, zo gezwind, dat men het Dier niet kan

Tyger-Jagt in China.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

agterhaalen. Hier uit blykt, dat de aart der Tygeren ook veel overeenkomst met dien der Katten heeft.

Tyger. Wreedaartigheid.

De Tygers zyn, zo wel als de Leeuwen, tembaar, doch men kan 'er nooit op vertrouwen, dewyl zy, by de eerste gelegenheid, blyken geeven van hunnen wreeden aart. Pater LABAT verhaalt, dat de Heer BRUE, Direkteur en Kommandant-Generaal der Kompagnie van Senegal, een jongen Tyger by zynen Leeuw opgevoed hebbende, alle moeite daar toe vrugteloos aanwendde. De schrik voor Slagen alleen belette de uitwerkingen der kwaadaartigheid van dit Dier. Hy bediende zig van een Zweep, met een Bel daar aan, om 't zelve te kastyden, en, dewyl hy niet spaarzaam daar in was, nam de Tyger, zo dra hy 't Geluid van de Bel hoorde, de vlugt, en sprong, indien de Deur geslooten was, ten Venster uit. LOPEZ hadt een jongen Tyger opgevoed met Geiten-Melk, en dezelve volgde hem, als een Hondje, naa, doch geen ander Mensch zou dien, zonder gevaar, hebben kunnen aanraaken. Ook vrat die, op zekeren dag, den Hond van zynen Meester op: by eene andere gelegenheid verscheurde hy een kostelyk Paard: des men, uit vreeze voor erger toevallen, besloot, dit Dier van kant te maaken. De Reiziger PHILIPS verhaalt, dat het Volk van Kaap *Corse* hem een jongen Tyger, die getemd was, vereerde. Men deedt hem eerst in een Houten Hok, daar hy

hy gevoed werdt met Ingewand van Vogelen, willende geen ander Voedzel dan Vleefch gebruiken. De Blanken konden hunne Hand tusfchen de Traaliën door fteeken en met hem fpeelen, maar op 't zien van een Neger wierdt hy verwoed. PHILIPS ftak hem dikwils de Hand in den Bek en greep zyn Tong, zonder dat hy hem beet. Doch 't komt my voor, dat dit een Luipaard zal geweeft zyn.

I. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Tyger.*

Gemelde Heer BRUE wilde eens de Proef neemen, hoe een Zwyn zig tegen den Tyger verweeren zou kunnen. Hy deedt een grooten Beer vafthouden, en alle de andere Varkens naar 't end van het Eiland, waar op het Fort *St. Louis* legt, hebbende doen jaagen, liet hy den Tyger op dit Varken los. Het Dier fcheen in 't eerft weinig vreeze te hebben voor den Tyger; want, na dat het eenige Beeten met den Bek en Slagen met de Klaauwen van den Tyger ontvangen hadt, ging het zitten in een hoek van 't Fort, en geduurende een langen tyd behaalde 'er de Tyger geen voordeel op. Eindelyk, egter, werdt de Beer zo digt befprongen, dat hy, verfchrikt zynde, begon te gieren, en daarop kwamen alle zyne Makkers als dol toeloopen, maakende het den Tyger zo benaauwd, dat hy, om zyn Huid, en miffchien om zyn Leeven te behouden, genoodzaakt was in de Graft van het Fort te fpringen, alwaar de Varkens hem niet volgen durfden.

I. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Tyger.* Ontleedkundige Beſchryving.

In de Verzameling van de Roomſch Keizerlyke Akademie der Natuur-Onderzoekeren vindt men de Ontleedkundige Beſchryving van een Tyger, door den Heer Wolfstrigel. De Darmen waren veel korter dan in den Menſch en veele andere Dieren, hebbende niet meer dan driemaal de langte van het Lyf. In de dikke Darmen werden geen Celletjes of Beurſen gevonden, waar uit men afleidt, hoe de Tygers zo veel aan Buikloop onderhevig zyn. Voor 't overige vondt men de Ingewanden des Buiks t'eenemaal gelyk aan die der Katten. De Milt was zo groot niet als die van den Leeuw, en 't zelfde viel omtrent het Hart aan te merken. De Longen vondt men in een groote menigte kleine Lobbetjes verdeeld en zeer rood van zelfſtandigheid, gelyk de Nieren. Het Agterbrein was, even als in den Koning der Dieren, van de Herſenen afgeſcheiden door een Beenig Uitſtek. Veel uitgeſtrektheid hadt die holte, welke men doorgaans noemt de derde Holligheid van het Brein. De Spieren, inzonderheid die van den Slaap des Hoofds, waren zeer ſterk, en voorzien met overvloed van Zenuwen, gelyk 'er ook een menigte zig in de Spieren van de Staart verſpreidde, die uit zeven-en-twintig Wervelen beſtondt. Aan het Bekkeneel werden verſcheide Uitpuilingen waargenomen, die ſcheenen te ſtrekken tot ſterker aanhegting van de Kaakſpieren. De Oogen ſtonden zo ver niet van elkander, als in de Leeuw; voor 't overige-

ge kwamen de Beenderen in gedaante en hardheid veel overeen met die van dit Dier; de Nagelen waren ook eveneens en de Tanden Zaagswyze, als die der Katten. I. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Tyger.*

De Negers in Afrika, zegt men, dat ook het Vleefch van Tygers eeten. Het Hair der Lippen wordt by hun voor een doodelyk Vergift gehouden. Om die reden laat de Koning van Congo de genen, die hem een Tyger-Huid zonder Knevels brengen, zwaar ftraffen. Men verhaalt, dat het, onder Spyzen gemengd zynde, een foort van dolheid veroorzaakt, die in de dood eindigt. De Mandaryns in China gebruiken deeze Huiden, zonder den Kop of Staart daar af te doen, om in openbaare Plegtigheden hunne Draagftoelen toe te dekken, en aan 't Hof worden dezelven, in den Winter, tot Overkleeden der Zetels gebruikt. Doorgaans zyn dezelven rosagtig geel, met lange bruine of zwarte Streepen. 't Is, inderdaad, van het allerkoftbaarfte en fraaifte Bont. Gebruik.

(3) *Kat met een zeer lange Staart, de bovenfte Vlakken op 't Lyf rond, de onderften langwerpig.* III. *Pardus.* Luipaard.

Dat Dier, 't welk men gemeenlyk Luipaard noemt,

(3) Panthera, Pardalis, Pardus, Leopardus, Gesn. *Quadrup.* 824. Pardus mas, Panthera fœmina. Alp. *Ægyptior.* 237. Tab. 15. f. 2. Pardalis. Raj. *Quadr.* 166. Tigris Mexicana. Hern. *Mex.* 498. Tab. 498. Pin. Dafypus. Nieremb. *Nat.* 153. Tab. 153.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Luipaard.*

noemt, heeft zynen Naam, in meest alle Taalen van Europa, van 't samengestelde Woord *Leopardus*, 't welk schynt afkomstig te zyn van de verbeelding der Ouden, dat het uit de vermenging van een Leeuw en Panther-Dier, of misschien van een Leeuw en Tyger, zou zyn gesprooten. In 't oude Testament vindt men meermaalen van Luipaarden gewag gemaakt; doch 't is niet zeker, welk een Soort van deeze Dieren door het Woord *Namer*, in 't Hebreeusch en andere Oostersche Taalen, betekend worde, zo min, als door 't Grieksche Woord *Pardalis*, of *Pardalion*: dan alleen dat het een gevlakte Huid had en zeer verscheurende was, waar op de Grieksche Naam, *Panther*, schynt te zinspeelen. De Heer PERRAULT verbeeldt zig, dat het Mannetje en Wyfje van den Luipaard in kleur verschillen, hebbende het Wyfje maar wit en zwart alleen, het Mannetje nog vaal of ros daarenboven. Volgens hem zou de Luipaard het Mannetje, de Panther het Wyfje zyn; waardoor het gevoelen van BOCHART, dat men door den Luipaard het Panther-Dier zelf te verstaan hebbe, wordt opgehelderd.

Woonplaats.

De Luipaard is, zo wel als de Leeuw en Tyger, een Dier dat niet dan in de Heete Landen natuurlyk huisvest. Men vindt het zo wel in Afrika als in de Oostindiën, zegt de Heer BRISSON, die 'er byvoegt, dat het in gedaante en grootte zeer veel gelykt naar den Amerikaanschen Tyger, die de vierde Soort is van LIN-

NÆUS,

NÆUS; doch daar van in de figuur en schikking der Vlakken op de Huid verschilt. Zyn kleur, zegt hy, is witagtig geel, gesprenkeld met zwarte Vlakken, die onder aan den Buik langwerpig, doch op de Rug rond zyn, altemaal van elkander afgescheiden. Aan de Voorpooten heeft het vyf, doch aan de Agterpooten vier Klaauwen.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Luipaard.*

KOLBE onderscheidt de Luipaarden daar in van de Tygers, dat hunne Vlakken niet volmaakt rond zyn, hebbende zekere uitranding, die ze doet gelyken naar het Hoefyzer van een Paard. Ook zyn zy, zegt hy, veel kleinder dan de Tygers: doch dewyl hy de Tygers ronde Vlakken toeschryft, zo brengt dit ons in verwarring. DAPPER verhaalt, dat de Luipaarden kleine Oogen hebben, een wyde Keel, scherpe Tanden, ronde Ooren, een langen Hals en Staart. Hun Lyf is aan de Borst smal, aan de Heupen breed, met dikke Billen en Schenkelen, en in 't algemeen zeer plomp, dewyl men geen Gewrichten kan zien. De Huid is bruingeel, met wit en zwart gesprenkeld. De Oogen glinsteren in de Duisternis, als Vuurvlammen, doch in het Daglicht zyn zy bleek. Het Dier heeft weinig Vet, om dat het door de Hitte veel daar van verliest. Zyn Hart is groot naar evenredigheid van het Lighaam. Het Wyfje heeft vier Prammen aan 't midden van den Buik.

Men verhaalt dat de Luipaarden dikwils met Leeuwen, ook somtyds met Wolven en zelfs met Honden paaren. Van 't Haanen-Gekraay,

Eigenschappen.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Luipaard.*

van Slangen en van Look, zyn zy afkeerig, en hebben een natuurlyken weerzin tegen de Hyæna. Hunne Vyandschap jegens den Mensch zou zo ver gaan, dat zy op een Afbeeldzel van denzelven aanvallen en het aan stukken scheuren. Men wil egter, dat zy, een genoegzaamen Voorraad hebbende van Beesten, de Menschen geen kwaad doen. De verwoestingen, die zy onder de Kudden aanregten, zyn afgryzelyk, en gaan zelfs die van den Tyger te boven. Want de Luipaarden willen geen Dier vreeten, ten zy het door hun zelf gedood is; alzo het warme Bloed te zuigen hun grootste lekkerny schynt uit te maaken.

Zeldzaame Gewoonte der Negers.

De Negers in Afrika zyn derhalve ook niet traag in het vervolgen der Luipaarden. Wanneer men 'er een gevangen heeft in een der Dorpen, moet dit Dier gebragt worden daar de Koning zyn Verblyf heeft, en, dewyl men het den *Koning der Bosschen* noemt, zo heeft dit aanleiding gegeven tot een zonderling Gebruik. De Inwooners van het Koninglyk Dorp trekken uit, en bieden de genen, die het gevangen Dier 'er in willen brengen, een vinnigen tegenstand; dewyl zy het schandelyk agten, dat een ander Koning dan de hunne in de Plaats zou komen. Hier uit ontstaat een Gevegt van Vuist- en Stokslagen, tot dat 'er een Afgezondene van den Vorst verschynt, die de Brengers binnen leidt. De Luipaard op de Markt gebragt zynde, daar al het Volk vergaderd is, wordt gevild: men

ver-

vereert de Huid en Tanden aan den Koning: het Vleesch, gekookt zynde, wordt rondgedeeld onder 't Gemeen, 't welk dien Dag, als een plegtigen Feesttyd, met veel verheuging doorbrengt. Ondertusschen eet de Koning zelf niet daar van: hy maakt ook geen gebruik van de Huid, maar verkoopt dezelve en de Tanden schenkt hy aan zyne Wyven, die ze aan haare Kleederen, of, onder Koraalen gemengd, om den Hals hangen.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Luipaard.*

Gebruik.

Het Tyger- en Luipaarden-Vleesch is zeer blank, murw en smaakelyk; doch hoe voedzaam en smaakelyk het ook zy, zegt KOLBE, men vindt veele Europeaanen aan de Kaap, die 't zelve nooit zullen proeven, uit hoofde van ik weet niet welke schrikkelyke denkbeelden, welken zy zig uit de Verwoedheid deezer Dieren gemaakt hebben. De Hottentotten eeten 't zelve gebraden of gezooden, en dat der Jongen is, naar men verzekert, zo malsch als Hoenderen-Vleesch. Volgens DIOSCORIDES gaat het Vet of Smeer der Luipaarden voor een der beste Blanketzels. De Vagt is niet minder fraay en kostbaar dan het Tyger-Bont.

IV. *Onca.* Amerikaansche Tyger.

(4) *Kat met een lange Staart, het Lyf geelagtig, met zwarte Vlakken getekend, die rond zyn doch hoekig, in 't midden geel.*

De

(4) Pardus, sive Lynx Brasiliensis. RAJ. *Quadrup.* 168. Jaguara. MARCGR. *Brasil.* 235.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Amerikaansche Tyger.*

De Brasiliaanen geeven den naam van *Jaguara* aan een Dier, 't welk de Portugeezen *Onza* noemen, en dat, wegens zyne zwarte Vlakken, naar den Los zweemt; doch waar van het, door de langte van zyn Staart, zo RAJUS aanmerkt, grootelyks verschilt. Het geheele Lighaamsgestel is als dat van een Kat, de Nagelen zyn halfmaanswyze en zeer scherp; de Oogen blaauw en glinsteren in 't donker als Vuur. By HERNANDEZ, die het den Mexikaanschen Tyger noemt, is van dit Dier een goede Afbeelding, doch de beste in de Historie van de Akademie der Weetenschappen van Parys, en het schynt niet te verschillen van dat Dier, 't welk by SEBA, Tab XXXII. No. 7 en 8, is afgebeeld, doch dezelve behoorde tot een ander Wereldsdeel.

De Heer BRISSON beschryft deezen Amerikaanschen Tyger, omstandig. De langte zyns Lighaams, zegt hy, van 't end van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, is vier Voeten: die van de Staart twee en een halve Voet; die der Voorpooten, van de Borst af tot aan 't end der Vingeren, anderhalven Voet; der Agterpooten, van den Buik tot aan 't end der Vingeren, een Voet en tien Duimen. Zyn Kop is dik; de Oogen klein en vlammende; de Ooren klein en rond afgesneeden. Aan de Voorpooten zyn vyf, aan de Agterpooten vier Klaauwen. De Knevels aan den Bek gelyken volkomen naar die van een Kat. Van boven

ven is het Lyf gantſch geelagtig, met zwarte Vlakken getekend, waar van ſommigen zodanig geſchikt zyn, dat zy als eene Roos verbeelden. Van onderen is 't Lyf witagtig, ook met zwarte Vlakken. Het Hair is in volwaſſenen kort, in de Jongere langer en een weinig gekruld.

I. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Amerikaanſche Tyger.*

Brisson en Linnæus merken dit Dier alleen aan, als in de nieuwe Wereld huisveſtende, doch volgens Labat zyn in Aſia ook een ſoort van Luipaarden, met een by uitſtek fraaye Vagt, die hy onder den naam van *Onca's* beſchryft, en pryſt wegens hunne Vlugheid. De Perſiaanen, zegt hy, neemen ze, voor of agter zig, mede op hunne Paarden, tot de Jagt der Rhee-Bokken, en laaten het Dier, wanneer zy zulk een Beeſt in 't gezigt hebben, los, dat dan hetzelve, dikwils, als in een oogenblik beſpringt en de Keel afbyt. Indien de Rhee-Bok den Tyger ontſnapt, zo is dit Dier vol ſpyt, moetende door de Jaagers geſtreeld en gevleid worden, eer zy het weder op hun Paard zetten. Men ziet ligt, dat dit het Dier *Jaguara* niet zyn kan, 't welk in wreedheid, zo men wil, den Luipaard overtreft, en de Menſchen zo wel aantaſt als de Beeſten: of de Perſiaanen moeſten een byzondere manier hebben, om het dien wilden aart te doen afleggen.

Jagt der Perſiaanen met Tygers.

De *Onca's* van Afrika, zegt de zelfde Reiziger, zyn zo leerzaam niet; miſſchien om dat de Negers zig niet toeleggen om ze op de Jagt

 af

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Amerikaansche Tyger.*

af te rigten. Zy hebben de grootte omtrent van een Windhond. De Kop is rond, de Keel wyd, en de Bek met scherpe Tanden bezet: doch in 't Gelaat van deeze Dieren openbaart zig geen de minste schyn van Wreedheid, hoewel zy een weinig woest zyn van aart. Zy naderen de Dorpen en de Perken, daar Lammeren of Schaapen en andere Beesten zig bevinden, niet dan by nagt: men heeft nooit gehoord, dat een *Onca* Mannen, Vrouwen of Kinderen had aangetast: buitendien smaakt hem alles; doch het Dier heeft niets goeds dan de Vagt, die keurlyk gevlakt is, met zeer hooge koleuren.

Zwarte Tyger.

Men wil dat dit de zwarte Tyger zy van BRISSON, dien de Brasiliaanen *Jaguareta* noemen, en zo wel in Guajana als in Brasil huisvest: doch het schynt my toe, dat zy merkelyk verschillen. Want die heeft de Grootte van een één-Jaarig Kalf: het Hair is, over 't geheele Lyf, glimmend zwart, golfswyze geschaduwd, met Vlakken, die gitzwart zyn, 'er door verspreid: gelykende anders t'eenemaal naar den Amerikaanschen Tyger; zo de Heer BRISSON aantekent.

V. *Pardalis.* Kat-Pard.

(5) *Kat met een lange Staart, de Vlakken boven op 't Lyf gestreept, de onderste rondagtig.*

Dit

(5) Cato-Pardus Mexicanus. HERN. *Mexic.* 512. Tab. 512. Catus-Pardus, sive Catus Americanorum. RAJ. *Quadr.* 169.

Dit Dier wordt van de Engelſchen, volgens Rajus, de *Berg-Kat* genoemd, om dat het in gedaante zo veel overeenkomſt met een Kat heeft. Linnæus hadt 'er in de Diergaarde van den Heer Cliffort één gezien, 't welk hy aldus beſchryft. De grootte was als een Das; de kleur van boven bruin, van onderen witagtig. Over 't geheele Lyf liepen in de langte zwarte ſtreepen en ſtippen, maar de Pooten en het Onderlyf waren alleenlyk met zwarte ſtippen, de Zyden met breeder Streepen, wit en bruin, getekend. Het hadt korte Ooren, met een geſpleeten rand, zonder Kwaſtjes: vyf- en vier-Vingerige Pooten: een Staart van langte als de Katten, ringswyze geſprenkeld of gevlakt: vier ryën Knevels, in ieder ry drie of vyf Hairen, wit zynde, aan den wortel zwart, zo lang als de Kop.

I. Afdeel. XIV. Hoofdstuk. *Katpard.*

De Kat-Pard onthoudt zig in de Boſſchen van Amerika, zo Brisson verzekert, en Linnæus ſchryft aan dezelve ook de nieuwe Wereld tot eene Woonplaats toe. Het ſchynt, egter, dat dit Dier ook in Afrika en Aſia gevonden worde; ja de Turken, voornaamelyk in Barbarie, houden het in hunne Huizen als een Kat; ten minſte, indien dit het Dier zy, 't welk de Leden der Akademie van Parys ontleed hebben. Sommigen hebben gemeend, dat het uit de vermenging van een Luipaard met een Kat, of van de Panther met een Kater, konde geſprooten zyn,

 doch

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Katpard.* doch de gemelde Akademisten agten dit onwaarschynlyk.

Ontleedkundige Beschryving. Het Dier, 't welk zy ontleedden, hadt de langte van twee en een halven, de hoogte van anderhalven Voet; een Staart van agt Duimen: zo dat het in grootte als een middelsoort was tusschen den Luipaard en Kater. Het was ongemeen vet, daar de Luipaarden volgens GALENUS zeer mager zyn; doch men vermoedde, dat het in de Jongheid gelubd ware, dewyl 'er, behalve de Roede, de voorstaande Klier en 't Vleezig Uitwas in den Pisgang, geen deelen der Voortteeling in gevonden werden. Het was ros of roodagtig over 't geheele Lyf, maar aan den Buik, Keel en Pooten, witagtig. De Milt geleek naar een Eikenblad, zynde, aan den rand, op verscheide plaatsen ingekeept. Het Hart was ronder en minder puntig, dan in veele andere Roofdieren.

De Kat-Pard is scherp van Gezigt en byzonder vlug in 't bespringen van kleiner Dieren, gelyk Wezeltjes en dergelyken, die hem tot Spyze strekken, en waar op hy, even gelyk de Katten, zit te loeren. De wyde Muil, scherpe Tanden en Klaauwen, maaken hem tot een zeer vinnig Beest.

VI. *Catus.* Kater. (6) *Kat met een lange Staart, hebbende zwartagtige Banden over 't Lyf, drie in de langte op de Rug en geslingerde streepen op de Zyden.*

Dit

(6) Felis Caudâ elongatâ, Auribus æqualibus. *Faun.*

Dit is het Dier, dat men gemeenlyk *Kater*, en het Wyfje *Kat* noemt. LINNÆUS hadt het te vooren door het Kenmerk, dat de Ooren gelyk van rand zyn, van de voorgaande Soorten uit dit Geslagt, en, door de langte der Staart, van de volgende onderscheiden. In 't Hebreeusch wordt de Kat genoemd *Catul*, en *Schanar* of *Schunara*; in 't Arabisch *Sunar*: de Italiaansche Naam is *Gatta* of *Gatto*, de Spaansche *Gato*, de Hoogduitsche *Katz*, de Engelsche *Cat*, de Fransche *Chat*. I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Men kan de Katten in 't algemeen onderscheiden in Huiskatten en wilde Katten, welke laatsten, volgens den Heer DAUBENTON, het oirsprongelyk Ras der eersten zyn. De Huiskatten verschillen van elkander, en van de wilde Katten, byna niet, dan in de kleur en langte van het Hair. Onder de Huiskatten tekent hy 'er eene aan, die de Lippen en de Voetzool zwart heeft; eene met hoogroode Lippen; de Spaansche Katten, die ros zyn, met witte en zwarte Vlakken; de Karthuizer Katten, die blaauwagtig zyn, en de Kat van Angora, die het langste Hair van allen heeft (*). Verscheidenheden.

Wilde Katten worden 'er, zo de Heer DE BUF- Wilde Katten.

Faun. Suec. p. 3. *Syst. Nat.* p. 4. N. 6. Felis, vulgo Catus. GESN. *Quadr.* 98. ALDROV. *Quadr.* 565. RAJ. *Quadr.* 98. Felis ALDR. *Digit.* 564. JONST. *Quadr.* 180. Tab. 72.

(*) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen.* II. Deel. Bladz. 523, enz.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

BUFFON aanmerkt, byna onder alle Lugtſtreeken gevonden, zonder veel verſchil van gedaante, dan dat zy wat grooter dan de Huiskatten zyn. Ook paaren zy dikwils met dezelven, en de Jongen, daar van voortkomende, zyn gelyk aan de andere Katten. Men kan de wilde Katten niet gemakkelyk tam maaken. In de Zuidelyke deelen van Europa ſchynen zy van ſierlyker koleuren te zyn dan in de Noordelyke Landen (*).

Eigenſchappen.

De Kat is een ontrouw Huisgenoot, die men niet dan uit noodzaaklykheid onderhoudt, om van een ander nog ſchadelyker Huisvyand, dien men niet verjaagen kan, bevryd te zyn. Weinig Menſchen zyn 'er, die de Katten houden tot hun vermaak; want, hoe zeer ook tam gemaakt, blyft hun zekere kwaadaartigheid by, en de diefagtigheid is van haare natuur, zo 't ſchynt, onafſcheidelyk. Met veel loosheid weeten zy haar ſlag waar te neemen, en behendig weg te ſluipen, wanneer zy op de daad betrapt worden; ontwykende dus de wel verdiende ſtraffe en komende dikwils niet voor den dag, eer men ze roept of lokt. Geheel verſchillende van den Hond, die zig door Slagen betert, kanten zy zig met verwoedheid daar tegen aan, en ſchynen niet dan grimmiger daar door te worden, tot gevaar zelfs van den genen, die ze aanrandt.

Het

(*) 't Zelfde, Bladz. 535.

Het Lighaamsgeftel van de Kat fchynt die Geaartheid te begunftigen. Zy is zeer vlug en fnel, klauterende, zonder eenige vermoeijing, by loodregt ftaande Paalen en Boomen op, en loopende, zonder gevaar, langs den fmallen bovenkant van Schuttingen. Een Muis, Vogeltje of ander klein Dier, dat zy befpringen kan, is zo dra naauwlyks van haar gezien of bevindt zig in haare Klaauwen. Grootelyks dient ook daar toe de bekwaamheid, die zy hebben om in 't donker te kunnen zien; dat haar, in het vangen der Rotten en Muizen, een groot voordeel geeft.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Waarom zy in 't duifter zien?

Wat de reden van dit laatfte zy, is niet zo gemakkelyk te bepaalen. Men weet dat de Katten hunnen Oogappel veel meer kunnen famentrekken dan de Menfch en de meefte andere Dieren; zo dat die, tegen een fterk Licht of tegen de Zon gefteld zynde, een naauwe Spleet wordt; doch zo dra zy in de Duifternis, of maar in Schemerlicht zyn, doet de Veerkragt van het Druivenvlies den Oogappel zeer wyd en volkomen rond worden. Dit geeft zekerlyk haar gelegenheid, om in een flaauw Licht klaar te kunnen zien: want men wordt het zelfde in ons Menfchen gewaar, en de Nagtvogelen, gelyk de Kat-Uilen en dergelyken, heeft men bevonden een zeer wyden Oogappel te hebben, omtrent zo groot als 't geheele Hoornvlies: maar, dewyl de Katten, op plaatfen daar 't geheel donker is, klaar kunnen zien, zo is 't niet on-

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

onwaarschynlyk, dat 'er binnen haare Oogen, en wel in het met Vaatjes doorweven Vlies, dat het Glasagtig Vogt omkleedt, zekere Eigenschap zy, bekwaam om Elektrikaal Licht voort te brengen; waar van men in het wryven onzer Oogen, wanneer die geheel geslooten zyn, ook eenig blyk bespeurt. Immers het glinsteren van de Oogen deezer Dieren, in de duisternis, valt anders niet gemakkelyk te verklaaren.

En altyd op de Pooten vallen.

Men vraagt ook, waarom de Katten en andere Dieren van dit Geslagt, in 't vallen, altyd neerkomen op de Pooten, zelfs schoon zy in 't eerst den Kop om laag hadden? 't Is zeker, dat zy zig, eigentlyk gesproken, in de Lugt niet kunnen omkeeren, zonder eenig Steunpunt: maar de vreeze, waar in zy zig bevinden, doet hun de Ruggegraat krom buigen, waar door de Ingewanden opwaards geperst worden, en, dat zy tevens den Kop en Voorpooten uitstrekken naar de plaats van waar zy zyn afgevallen, als om die weder te vinden, doet deeze deelen de werking van een Hefboom maaken op het Zwaarte-Punt des Lighaams; zo dat zy een halven draay doen in de Lugt, gelyk de Heer PARENT betoogd heeft. De allerfynste kennis der Werktuigkunde, zegt die Akademist, zou in zulk een Geval geen beter middel aan de hand kunnen geeven, dan 't gene de Natuur, uit een louter Hartstogtelyke drift, in deezen doet gebeuren.

Haar behaagen in

De Katten haaten de morsigheid, en maaken zig

zig de Pooten niet gaarn nat. Zy bedekken haare Vuiligheid zorgvuldig en likken zig geduurig het Lyf, de Pooten en Staart, met haare ruuwe ſtekelige Tong. Het Huis, daar zy in opgevoed zyn, willen zy niet gaarn verlaaten, en keeren, indien zy niet zeer ver gebragt zyn, dikwils daar heen te rug. Het is haar aangenaam van den Menſch te worden geſtrookt, geſtreeld en gevleid; en dan maaken zy een zagt geluid, dat men by 't ſnorren van een Spinnewiel vergelykt. Het maauwen is haar in 't byzonder eigen. Behalven de Rotten en Muizen, die haare lekkerſte Spyze ſchynen te zyn, houden zy veel van Viſch, Spek en Vleeſch, voornaamelyk van Gevogelte. Zy zoeken en verkiezen altyd een zagte Legerſtee. De reuk van den Wortel der *Valeriana*, zo de wilde als de Tuinplant, doch vooral die van 't *Marum Syriacum* en van de *Nepeta*, welke om die reden Kattekruid genoemd wordt, beminnen zy zodanig, dat zy door wryven en ſtryken die Kruiden, indien men ze niet zorgvuldig beſchut, in 't kort vernielen, maakende veelerley grappige Poſtuuren, die tot een blyk ſtrekken van het groot vermaak, dat zy daar in ſcheppen. Men kan ze ook niet by de Lyken van Menſchen betrouwen, dewyl zy die ſomtyds beſchadigen.

I. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. ſommige Dingen.

De Heer GRANGER, Korreſpondent der Akademie van Parys, ſchreef aan wylen den Heer REAUMUR een zeldzaam Voorval, daar toe betrekkelyk, 't welk, kort na zyne aankomſte,

In de Lyken van Menſchen.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

te *Cairo* in Egypte gebeurd was. Eenig jong Volk van de Kophten, die nu en dan eens met elkander een Drink-Gelag hielden, willende de trotsheid fnuiken van één hunner, die zig beroemde de ſterkſte te zyn, beſlooten; hem een pots te ſpeelen, en gaven hem, ten dien einde, zonder dat hy 't gewaar wierd, een Vierde-Loots *Opium* in. Eenigen tyd daarna wierdt deeze Jongman raazende en daarop volgde de uitwerking, die zy verwagt hadden, dat hy naamelyk in een diepen Slaap viel, maar, tegen hun oogmerk, om nooit weder te ontwaaken. Toen zyne Makkers, 's anderendaags, hem kwamen bezoeken, om den gek met hem te ſteeken, dat zy hem zo gemakkelyk overwonnen hadden, ſtonden zy verbaasd, het Lighaam zonder Pols, het Aangezigt blaauw, den Mond geſlooten, en, om kort te gaan, den Perſoon zieltoogende te vinden. Men ontboodt ylings een Prieſter, die ook Geneesheer was, en vrugteloos de allerkragtigſte Middelen in 't werk ſtelde. De Heer GRANGER, die ook gehaald werdt, kwam 'er niet dan na 't overlyden by, hebbende de Ziekte maar vyftien Uuren geduurd. Hy vondt het Lyk aan de Armen en Beenen bedekt met loodverwige Gezwellen, als Wennen, ter grootte van een jong Kindjes Hoofd, die onverdraaglyk ſtonken. 't Aanmerkelykſte was, dat twee- of driehonderd Katten, uit de nabuurige Huizen, zig in aller yl en troepswyze derwaards begaven, die men hieldt

voor

voor vermomde Toverhexen, komende om het Lyk weg te haalen: doch geen Gebeden, het maaken van Kruissen of 't sprengen van Wywater, waren van eenige kragt daar tegen. De Heer GRANGER en de Priester mogten zeggen zo veel zy wilden, dat de Katten door de reuk van 't Lyk derwaards gelokt waren; zy konden de Omstanders niet overtuigen, voor dat men, de Poort geopend hebbende, de Dieren aanstonds op het Lyk zag springen en 't zelve zo gretig gaan likken, dat zy hetzelve waarschynlyk, indien menze had laaten begaan, geheel zouden opgevreeten hebben.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Zy willen niet besslooten zyn.

De geheele Wereld weet, dat de Katten niet beslooten willen zyn. Zy beminnen de Vryheid en een naauwe Gevangenis brengt ze in woede en door wanhope tot razerny; indien zy niet by uitstek tam zyn. Zy schynen nergens om te denken, dan om haare verlossinge uit het bedwang. Schoon de Kat, zegt de Heer LEMERY, de gedugtste, grootste en onvertzaagdste Vervolger is van Rotten en Muizen, laat zy ze doch, in zulk een geval, ongekweld. Ik deed eens, uit nieuwsgierigheid, een Kat in een Yzeren Kouw, waar in ik ook eenige Muizen liet loopen: de Kat verroerde zig niet, maar bleef met haar gewoone deftigheid zitten; en maakte geene pooging om op haar prooy aan te vallen: de Muizen, in tegendeel, die in 't eerst verschrikt waren geweest door de tegenwoordigheid van hunnen wreeden gemeenen Vyand,

 niets

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

niets dan eene gunstige zagtzinnigheid daar in bespeurende, begonnen te bedaaren, zy naderden de Kat, speelden 'er mede, ja verstoutten zig somtyds om haar te byten. De Kat, zig weinig kreunende aan die baldaadigheden, gaf, als om ze te berispen, aan ieder Muis een kleine slag met haar Poot, waar door zy eenige oogenblikken in bedwelmdheid lagen, doch daar na begonnen zy het Spel van nieuws af aan; waar over de Kat zig eindelyk verdrietig toonde. Men maakte 'er een end van, door de Kouw te openen, en in dit Gevegt, 't welk taamelyk lang van duuring geweest was, hadt geen der Partyën het leven verlooren.

Gevaarlykheid.

Sommigen willen dat de Adem der Katten voor den Mensch gevaarlyk zy, en MATTHIOLUS verzekert, dat dezelve Borstkwaalen kan veroorzaaken. Wat hier van zy, 't is ontwyfelbaar, dat men beter doet, zig van deeze Dieren niet te laaten likken of met de Snoet tegen het Aangezigt wryven; en vooral dezelven niet te laaten in een Vertrek daar men slaapt: want zy zyn niet te betrouwen. De Benaauwdheid, waar in sommige Menschen raaken, die zig in een Kamer bevinden daar een Kat is, zelfs zonder dezelve gehoord te hebben of gezien; kan men bezwaarlyk aan de enkele Inbeelding toeschryven. De Historie-Schryvers verhaalen, dat HENRIK de III., Koning van Vrankryk, zo veel Afkeerigheid hadt van de Katten, dat hy van kleur veranderde en in flaauwte viel, wanneer

hy

hy 'er een in 't oog kreeg. Zy worden somtyds dol en haar Beet brengt heviger Toevallen voort dan die der dolle Honden. I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Men kan deeze Dieren, zo wel als de Honden, leeren dansen op de maat, door een Hoepel of over een Stok springen, zig dood houden, en andere Konstenaryën meer. Voor eenige Jaaren zag men, op de Kermis van St. Germain te Parys, een Koncert, dat veel verwondering baarde. Het bestondt, naamelyk, uit Katten, in een zelfde Gewaad gekleed, en in Zitbankjes geplaatst, met een Musiekblad voor zig: in 't midden was een Aap, die de maat sloeg, en op dit teken begonnen de Katten zo yslyk te schreeuwen en te lollen, dat zulks, onder 't geluid van eenige Violen, de belachelykste Harmonie gaf, die men kan verzinnen. Veele Luiden, zelfs van Aanzien en Rang, begaven zig derwaards, om eenige oogenblikken door dit zeldzaam Maatgezang zig te vervrolyken. Leerzaamheid.

In Europa worden de Katten in 't Voorjaar krols, doch in de Indiën zyn zy het byna het geheele Jaar door. By nagt gaan zy voornaamelyk uit krollen, en dan hoort men ze een Geluid maaken, 't welk veel naar het schreeuwen en kryten van jonge Kinderen zweemt. De Kat schynt in geilheid boven den Kater uit te munten, lokkende denzelven aan door haare Stem en Gebaarden. In het Paaren geeft zy niettemin kentekenen van gevoelige Pyn, 't De Kroltyd.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

welk buiten twyfel aan de ſcherpe puntjes, waar mede het Hoofdje der Schaft in de Katers bezet is, en die agterwaards gekeerd ſtaan, gelyk aan de Tong, moet toegeſchreeven worden. Zy wordt van den Kater in de Nek vaſt gehouden, dewyl zy hem anders zoude ontworſtelen. Doktor TYSON meende, dat zulks geſchiedde wegens de kortheid van 't Mannelyk Lid in de Katers en dat het byten in den Nek aan de Katten die Pyn veroorzaakte. De Katers worden door 't lubben veel vetter, grooter, zagtzinniger, en bekwaamer tot Huisdieren gemaakt.

Jonge Katten.

De Katten vermenigvuldigen ſterk. Zy brengen, egter, gemeenlyk, hier te Lande, geen vyf of zes Jongen, gelyk ARISTOTELES zegt, maar vier, drie, twee en ſomtyds maar één Jong voort, 't welk overeenkomt met GESNERUS. Men verkieſt de Katjes, die in 't Voorjaar, boven die in de Herfſt gebooren zyn, wegens de Vlooijen. De Kat bemint haare Jongen zeer, zy mag naauwlyks lyden dat dezelven aangeraakt worden, en vatze met den Bek in de Nek, om ze weder in 't Neſt te brengen, of op een andere plaats, daar zy dezelven tot veiligheid of koeſtering verbergt. 't Is egter ook waar, dat zy ſomtyds tot die buitenſpoorige wreedheid komt, van haare Jongen op te vreeten. Gekraamd hebbende ſchroomt zy niet, Honden aan te vallen, en die op de Rug te ſpringen; welken zy in een dolle drift

ver-

vervolgt en met het overend ſtaande Hair op de vlugt jaagt. De tyd der Dragt is omtrent negen Weeken en de Jongen zyn negen Dagen blind. Vervolgens toonen zy een groote geneigdheid tot ſpeelen, en vermaaken door hunne Potſeryën niet alleen Kinderen maar zelfs Bejaarde Lieden. I. Afdeel. XIV. Hoofdstuk.

Plinius ſtelt den Leeftyd der Katten op zes Jaaren: volgens Gesnerus komt die, in Switzerland, doorgaans tot tien Jaaren, en het is vermoedelyk, dat degenen, die geſneeden zyn, langer dan de anderen leeven. Men heeft 'er zelfs ongeſneedenen gezien van veel hooger Ouderdom. Ons wordt verhaald van een Juffrouw, die een Kat hadt, welke op haar negentiende Jaar nog gezond en vlug was, en in de Kraam kwam van één Jong. Leeftyd.

Onder de Katten komen dikwils Wanſchepzels voort, 't welk geenszins te verwonderen is, dewyl zy ook met andere Dieren paaren. Boyle verhaalt, dat dit in 't Jaar 1684, te Londen, tuſſchen een groote Rot en een Kat voorviel, zynde de Jongen, daar van komende, half Rot half Kat geweeſt, die men in de Koninglyke Diergaarde heeft opgevoed. In de Verzameling der Keizerlyke Akademie van Duitſchland, wordt van Doktor Clauderus verhaald, dat een Kat, te doen gehad hebbende met een Inkhooren, drie Katjes en een Inkhoorentje ter Wereld bragt. Een ander Heer meldt ons, dat een Kat, welker Jongen verdronken waren, Wanſchepzels onder de Katten.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

zig van een Inkhooren zuigen liet; 't welk grootelyks te verwonderen is, dewyl men weet, dat de Inkhoorens ook wel van de Katten worden aangetaſt en gedood. In het Kabinet van den Koning van Vrankryk, vindt men verſcheide jonge Katjes met twee Koppen en andere wanſtaltigheden.

Geſtalte der Nagelen of Klaauwen.

De Heer DAUBENTON beſchryft de Lighaamsgeſtalte van de Kat, als ook de inwendige deelen, omſtandig (*). Ik zal hier alleen nog maar agt geeven op de Nagelen, die in de Katten en Tygers zeer konſtig geſchikt zyn, om by gelegenheid tot het gebruik te dienen, 't welk deeze Dieren zo menigvuldig van hunne Klaauwen maaken, waar in hun grootſte Vermogen beſtaat. De Natuur heeft op een zonderlinge wyze gezorgd, om deeze Nagelen voor 't ſtomp worden te bewaaren. Ieder is met een Band voorzien, die door zyn Veerkragt den Nagel doet in blyven; wanneer de Spier, die van binnen is, niet trekt: dan zit de Nagel in de tusſchenruimte der twee Toonen verborgen, en komt daar niet van daan, om te krabben of iets aan te vatten, ten zy de gemelde Spier werke. Voorts dienen de Uitſtrekkers der Vingeren om de Nagels ſtyf te houden, en worden door den Band geholpen, die als tot een Scheede ſtrekt. De Katten gebruiken in 't loopen zelden de Na-

(*) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen*. II. DEEL. Bladz. 532.

Nagelen, gaande veeleer op het zagte Kussentje van Vleesch, dat onder aan haare Pooten is. Dewyl haare Hiel, gelyk in de Aapen, Leeuwen, Honden, ver af is van 't voorste van den Voet, kunnen zy gemakkelyk gaan opzitten, gelyk men 't noemt. In 't drinken slabberen zy, gelyk alle de Dieren, wier Onderkaak korter is dan de Bovenkaak.

I. Afdeel. XIV. Hoofdstuk.

Onder de Egyptenaaren was de Kat een voorname Godheid: men badt ze aan, 't zy in de natuurlyke gedaante, 't zy in die van een Mensch met het Hoofd van een Kat. Die een Kat, 't zy by ongeluk of met voordagt, doodde, werdt streng gestraft. Indien 'er eene haar eigen dood stierf, bedreef men deswegens Rouwe; ook werdt het Dier gebalsemd, naar een gewyde Plaats gebragt en begraven, zelfs met meer Staatie dan een Mensch. By gelegenheid van Brand werdt, naar 't verhaal van HERODOTUS, meer zorg voor het behoud der Katten gedragen, dan voor dat van Huis en Goed, en van 't leven der Menschen. Zo ver gaat de Bygeloovigheid, dat zy zelfs de Reden geheel verbant!

De Kat een Afgod der Egyptenaaren.

GESNERUS verhaalt, dat, ten zynen tyde, in Switzerland Menschen waren, die, niet de Huiselyke, maar wilde Katten aten, na dezelven Kop en Staart te hebben afgesneeden; en ze dan hielden voor een lekkere Spyze. Hy voegt 'er by, te hebben hooren zeggen, dat in het Narboneesch Gallie zekere Inwooners de Katten tot

Van den Mensch tot Spyze gebruikt.

 Voed-

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

Voedzel gebruikten, na dezelven, gedood zynde, een of twee Etmaalen in de open Lugt te hebben laaten hangen, op dat zy malſcher worden en de ſterke reuk verliezen zouden. Hedendaags vindt men in Vrankryk nog Menſchen, die wel gevoede en vette Katten, inzonderheid de Karthuizer-Katten, eeten, 't zy gebraaden of geſtoofd, zeggende dat derzelver Vleeſch zo lekker is als dat van Haazen of Konynen. Men behoeft zig dan niet te verwonderen, dat deeze Dieren in belegerde Steden, of in andere Gevallen van Hongersnood, den eerſten aanſtoot lyden.

Dienſt in de Geneeskunde.

Haare Huid of Vagt, bereid zynde, wordt tot Bont gebruikt, en is tot verwarming der Leden of van het Lighaam, door uitwendige oplegging dienſtig. By 't Gemeene Volk is 't een gewoone Raad, een Kat levendig, by de Rug, overlangs door te klooven, en de helft daar van, nog warm zynde, in de Pleuris op de pynlyke Zyde te leggen, laatende dezelve daar op vyftien of agttien Uuren, of zo lang, tot dat de Reuk voor den Lyder onverdraaglyk wordt. Dit is waarlyk een der beſte Plaatsmiddelen, die men zou kunnen bedenken. ETTMULLER verzekert, dat het Afkookzel van een levendige Kat in Water, tot dat het Vleeſch van de Beenen afgaat, de Dieren, die Ziek zyn, geneeſt, indien men hun 't zelve laat inzwelgen. In de Verzamelingen der Duitſche Natuur-Onderzoekers vindt men een Waarnee-

ming

ming van Doktor LEDELIUS, dat een Jong Meisje van een hardnekkige Derdendaagſe Koorts verloſt werdt, door Melkwey te drinken, waar in men een Kat gewasſchen hadt: welk Middel haar ſterk Zweeten deedt. Het Vet, vooral van de wilde Kat, is wegens zyne verzagtende, doordringende en verwarmende kragt, in de Geneeskunde van veel gebruik. Men wryft 'er de Leden mede, die door verlamming uitgeteerd zyn, en ſtrykt het op de Navel der genen, die met de Vallende Ziekte geplaagd worden. LEMERY berigt ons, dat de Vyt genezen wordt, door den Vinger verſcheide maalen 's daags te ſteeken in 't Oor van een leevendige Kat, en t'elkens een Kwartier Uurs daar in te houden. Haar Bloed geneeſt de Krauwagie en de Vuiligheid dient tegen de Pynen van 't Voet-euvel. I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK.

(7) *Kat met een zeer korte Staart, die aan 't end zwart is, de Ooren aan de tippen met een bosje Hair.* VII. *Lynx.* LOS.

Dit Dier heeft van zyn ſcherp Gezigt, zo men wil, den Griekſchen naam van *Lynx*, dien het in 't Spaanſch en Engelſch nagenoeg behoudt. In 't Hoogduitſch heeft men denzelven veranderd of nagevolgd in het Woord *Luchs*, 't

(7) Felis cauda truncata, Corpore rufescente maculato. *Fauna. Suecica.* pag. 4. *Syſt. Nat.* 4. N. 7. *It. Wgoth.* 222. Lynx Cervarius. GESN. *Quadrup.* 677. TOURNEF. *It.* 2. p. 185. Lynx. ALDROV. *Digit.* 90. JONST. *Quadr.* 82. Tab. LXXI. RAJ. *Quadr.* 166.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Los.*

't welk men in 't Neerduitsch *Los* uitspreekt. Maar in 't Fransch wordt het *Loup Cervier* of Herten-Wolf geheten; om dat het in de Bosschen de Herten veel afbreuk doet, en in zyne verscheurende aart veel naar een Wolf gelykt; misschien ook in gedaante.

Verschei-denheden.

Men vindt, naamelyk, drie of vierderley Verscheidenheden van Lossen, die naar de gestalte in Wolfs-, Vos- en Kat-Lossen, naar de grootte in Veulen- en Kalf-Lossen onderscheiden worden. De kleinste noemt men in 't Fransch *Chat Cervier*: hy is zeldzaamer, en werdt in de voorige Uitgave van het samenstel der Natuure, door den Heer LINNÆUS, als een byzondere soort van 't Katten-Geslagt beschreeven, onder den naam van *Kat met een geknotte Staart, een wit gevlakt Lighaam*; doch thans heeft hy 'er geene melding van gemaakt.

De Heer PERRAULT geeft zig veel moeite, om te onderzoeken of dit Dier de *Thos* der Ouden zy, gelyk veele Schryvers van de voorgaande Eeuw zig verbeeld hebben: doch hy vindt de korte Pooten, welken ARISTOTELES; de beschroomdheid, welke HOMERUS; of de menschlievendheid en andere Eigenschappen die PLINIUS aan de *Thos* toeschryft, geenzins in de Los. Volgens HERMOLAUS zou deeze onder den naam van *Chaos* door PLINIUS bedoeld zyn, wanneer hy meldt dat POMPEJUS 'er in zyn Schouwburg te Rome vertoonde, die met Vlakken als een Luipaard getekend

en

en aan hem uit Gallie, dat is uit de middelfte deelen van Europa, gezonden waren; doch dewyl deeze Dieren de gedaante van een Wolf hadden, verbeeldt de Heer PERRAULT zig, dat de Los weezentlyk de *Lynx* der Ouden zy en niet de *Chaos* (*). Ik heb reeds aangemerkt, dat de geftalte van dit Dier niet minder dan zyne grootte en kleur verfchilt, en de Afbeelding, welke door den Heer PONTOPPIDANS daar van gegeven wordt (†), zweemt vry veel naar een Wolf.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Los.*

Verfcheurende aart.

De Los is een plaag der Noordelyke deelen van den Aardbodem, gelyk de Tygers en Luipaarden van de heete Landen. Hy onthoudt zig niet alleen in Europa maar ook in Afia en Amerika, woonende in de Boffchen, alwaar hy, in een Hol of in de ruigte verborgen, te loeren legt op allerley Beeften en zelfs op Menfchen, die hy op een zeer verren afftand kan zien, en onverhoeds befpringt. De Loffen zyn zeer lekker, en eeten, van een Schaap of Rhee, dikwils niet meer dan de Kop en Lever; zo dat men een vermoord Beeft vindende, 't welk dus is toegefteld, met reden mag befluiten, dat een Los daar om ftreeks zy. Somtyds fleept hy ook zyn Roof weg en begraaft ze, gelyk de Beer. Hy heeft een byzondere bekwaamheid, om een Schaapftal te ondermynen, en dus door onder-aard-

(*) *Ouvrages adoptéz.* Tom. I. p. 119.
(†) Nat. Hist. van Norwegen. p. 22.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Los.*

aardſche gaten daar in te komen, als wanneer hy daar zyne Woede den teugel viert. 't Gebeurde onlangs in Noorwegen, dat een Bok, het graaven van den Los bemerkende, zo dra dezelve den Kop door den Grond ſtak, eer nog het Lyf volgen kon, zo geweldig met de Hoornen daar tegen ſtiet, dat deze gevaarlyke Vyand in de Kuil dood bleef.

Jagt der Tartaaren met Losſen.

Hoe wreedagtig ook deeze Dieren zyn; het ſchynt dat zy getemd kunnen worden, om den Menſch te dienen. Immers MARCUS PAULUS de Venetiaan verhaalt, dat de Groote Cham of Keizer van Tartarie, onder verſcheide wilde Dieren, die hy deedt opvoeden, om ze op de Jagt te gebruiken, ook Luipaarden en Loſſen hadt, benevens zeer groote en ſchoone Leeuwen, die zyne Jaagers op een Kar of Wagen voerden naar de plaats der Jagt. Men gebruikte dezelven om wilde Zwynen, Beeren, Herten, Bokken, Ezels en Oſſen te vangen. Ook hadt de Keizer dikwils 't vermaak, van dezelven tegen ongetemde Dieren van dien aart te zien vegten. Dit is niet ongeloofbaar, wanneer men aanmerkt, dat in een Land, daar deeze Roofdieren natuurlyk gevonden worden, de Boſſchen anders niet veilig voor de menſchen te doorkruiſſen zouden zyn, tot de Jagt.

Zonderling is de behendigheid, welke een Los, van een Bulhond aangetaſt wordende, gebruikt, om zig te redden. Hy werpt zig aanſtondt op de Rug, ſteekt de vier Pooten om

hoog,

hoog, en neemt, wanneer de Hond toe wil byten, meenende reeds meester te zyn, zynen slag zo wel waar, dat de Hond het met de dood bekoopen moet. Zyne Klaauwen zyn ook zeer krom en scherp, en de Tanden zeer lang. Voorts heeft dit Dier, uit- en inwendig, veel van de gestalte der Katten, daar het in 't klimmen en springen insgelyks veel overeenkomst mede heeft, dan dat het hooger op de Pooten staat. Zyne Darmen vondt men, gelyk in den Leeuw, maar driemaal zo lang als 't Lighaam; 't welk veel korter is dan in den Mensch en veele andere Dieren. De Slaapspieren waren by uitstek dik en sterk. Ik zal alleen nog agt geeven op het maakzel van het Oog, gelyk hetzelve door de Fransche Akademisten bevonden werdt; als ten opzigt van den Los, wegens zyn scherp Gezigt, voornaamelyk in aanmerking komende.

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Los.*

Maakzel der Oogen.

De Oogbol hadt een Duim in middellyn, zynde byna Klootrond, uitgenomen het Hoornvlies, 't welk een weinig puntig uitpuilde, en overal een halve Linie dik was. Men vondt het, naar gewoonte, aan het harde Vlies gehegt door de onderlinge verdunning van het uiterste deezer twee Vliezen, die beiden op deeze plaats als een Spiegel-Lyst schuins gerand, zig zodanig samenvoegen dat zy met elkander niet meer dikte hebben dan elk op zig zelve, dewyl het dunste van de schuinte, in het een, op het dikste van het andere legt. Het harde Vlies, van buiten wit zynde en een weinig zwart van

I. AFDEEL. XIV. HOOFDSTUK. *Los.*

binnen door de aanraaking van 't Druivenvlies, hadt in 't diepſte van het Oog niet meer dikte dan van dik Papier. De Regenboog was van vooren geel, doorzaaid met een menigte van roode Lyntjes, afgebroken en ongelyk van grootte, zwart van agteren. Het Kryſtallyn hadt de breedte van zeven Liniën overdwars, de dikte van vyf, waar van drie de voorſte en twee de agterſte verhevenrondheid maakten. Het Glas-Vogt was zeer helder en doorſchynende. Het uitbreidzel van 't Druivenvlies, zynde van kleur een weinig blaauwagtig wit, werdt van de Gezigtzenuw niet in zyn uiterſte doorboord, gelyk men 't in de meeſte Dieren vindt, maar nagenoeg in 't middelpunt. De Gezigtzenuw hadt in zyn midden een roode ſtip, naar 't zwarte trekkende.

Gebruik van de Vagt en Tanden.

De Vagt van den Los, inzonderheid de witte of bleek geele, met zwarte plekken, die men in Kanada, ja ook in Deenemarken, Noorwegen en Sweeden, doch zeer zeldzaam vindt, maakt het allerkeurlykſte Bont uit van de Noordſche Landen, geldende aldaar agt, tien of twaalf Ryksdaalders. Uit Siberie komen 'er die by uitſtek fraay zyn; doch die men in Poolen, Pruisſen en Duitſchland vindt, zyn zelden zo ſierlyk, en meeſtendeels ros, onregelmaatig getekend of geheel zonder Vlakken. Men heeft opgemerkt, dat ieder Hairtje ſomtyds van drie kleuren is; in de langte aan den wortel, naamelyk, grysbruin, in 't midden byna ros, en aan het end

wit

wit. De Tanden, die zo wit zyn als Yvoor, en Elswyze ſcherp, ſomtyds drie Duimen lang, zouden tegen de Kramp dienſtig zyn, wanneer men ze by zig draagt; doch ſommigen willen dat de Nagel van den regter Poot, die voor een Duim verſtrekt, deeze eigenſchap heeft; waar uit de ydelheid van dit Geneesmiddel blykt. I. AFDEEL. XIV. HOOFD-STUK. *Los.*

XV. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* FRETTEN, *waar onder de* Ichneumon *of* Rot van Pharao, *twee Amerikaanſche* Stinkdieren, *als ook de* Sivet- *en* Genet-Katten, *begreepen zyn, De Eigenſchappen van de* Mungo *of* Slangendooder; *van de* Chinche *door Feuillée beſchreeven. De Inzameling en 't gebruik van 't* Sivet.

MEn moet hier niet denken om dat Dier, het welk gemeenlyk *Fret* genoemd en gebruikt wordt tot den Konynen-Vangſt. De Heer LINNÆUS begrypt, onder den naam van FRETTEN (*Viverræ*), een Geſlagt van Dieren, 't welk door zyne Kenmerken onderſcheiden is van de Wezelen, tot welker Geſlagt de Fret van hem geſteld wordt te behooren. By KLEIN en BRISSON zyn deeze Dieren meeſtal onder de Wezelen gerekend. Zie hier de Kenmerken, welken LINNÆUS aan de Fretten toeſchryft. Onderſcheiding.

Zy hebben zes Voortanden, waar van de mid- Kenmerken.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. I. *Viverra Ichneumon.* Rot van Pharao.

delften korter dan de anderen zyn: meer dan drie Kiezen of Agter-Tanden. De Tong is raspswyze met de puntjes agterwaards gekeerd, daar de Wezels een gladde Tong hebben. De Nagelen fteeken uit.

LINNÆUS telt vyf Soorten op van dit Geflagt van Dieren, naamelyk de Ichneumen of Rot van Pharao, twee Amerikaanfche Stinkdieren, de Sivet- en Genet-Kat. Zy zyn voornaamelyk door de kleur en de geftalte der Staart van elkander onderfcheiden.

(1) *Fret, welker Staart van den Wortel af verdikt zynde, allengs weder dun wordt.*

De Griekfche Naam *Ichneumon*, waar by dit Dier van ouds bekend is, komt van een Woord dat op 't fpoor volgen of opfnuffelen betekent; een Eigenfchap der Fretten in 't algemeen en van dit Dier in 't byzonder. Men heeft het ook, wegens het booren met zyne Snoet, 't zy in de Aarde of door de ruigte heen, Varkenaartig genoemd. ALDROVANDUS geeft het den bynaam van de *Egyptifche Otter*, ALPINUS van *Rot van Pharao*, by welken naam het thans gemeenlyk bekend ftaat.

De

(1) Meles digitis mediis longioribus, lateralibus æqualibus, Unguibus fubuniformibus. HASSELQ. *Itin.* 191. Meles Unguibus uniformibus leucophœa. *Syft. Nat.* Ed. VI. Mus Pharaönis. ALPIN. *Ægypt.* 14. Tab. 3. Ichneumon. BELLON. *Itin,* 96. *Pisc.* 44. GESN. *Quadr.* 568. ALDR. *Quadr.* 300. Tab. 301.
Muftela glauca. *Syft. Nat.* 5. *Amœnit. Acad.* 2, p. 109.

De Heer LINNÆUS hadt den Rot van Pharao voorheen onder de Dassen betrokken, noemende denzelven *Das, met alle Nagelen van de zelfde figuur, aschgraauw van kleur.* Thans brengt hy denzelven hier onder de Fretten en voegt 'er by, als eene Verscheidenheid misschien, het Dier, 't welk *Mungo* genoemd wordt of de *Slangendooder*, dat te vooren door hem geplaatst was onder de Wezels en *Zee-groene Wezel* geheeten: zynde waarschynlyk het zelfde, waar van de Afbeelding, hier nevensgaande, door SEBA, onder den naam van *Ichneumon* of *Ceylons Vosje*, gegeven was.

I. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Rot van Pharao.*

PL. XIII. *Fig.* 1.

Het woont in Egypte, zegt hy, en voornaamelyk in Indie. Men kan het tam maaken. 't Voorhoofd is vlak; de Bovenlip steekt uit, de Ooren zyn rondagtig. Een enkele ry van Knevels staat in alle deeze Dieren aan de zydelingse randen der Lippen. De Tong is ruuw: de Duim van de overige Vingers afgescheiden: de Staart dik aan den Wortel, allengs verdunnende, zo lang als 't Lyf. Het heeft een beursje voor de opening van den Aars, dat in de Hitte open staat. Het Hair is uit wit en zwartagtig grys, ringswyze, gemengeld. De groot-

Beschryving van LINNÆUS.

109. Mustella sive Viverra, Indis Mangutia. KÆMPF. AMOENIT. 574. Tab. 567. Quil, seu Quirpele. GARC. *Arom.* 163. Serpenticida sive Muncos. RUMPH. *Herb.* 7. p. 69. Tab. 28. Fig. 2, 3. Ichneumon Indicus. EDW. *Av.* 199. Ichneumon, sive Vulpecula Zeilanica. SEB. *Mus.* I. p. 66. Tab. XLI. Fig. 1.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Rot van Pharao.*

grootte is van een Kat: het loopt op de Hielen: het leeft van kruipende Dieren, Muizen, Vogels, Eijeren, Kruiden. De Eijeren der Krokodillen graaft het op en ſlurptze uit. 't Is een Vyand der Slangen.

Beſchryving van BRISSON.

Alle Afbeeldingen, welken men van de Ichneumon by de Autheuren vindt, zelfs die van GESNER, JOHNSTON en ALPINUS, zyn volgens den Heer BRISSON ondeugende. Hy zegt, dat deszelfs langte is, van 't end des Beks tot aan 't begin van de Staart, een Voet en negen Duimen, die van de Staart anderhalven Voet. Het Dier ſtaat laag op de Pooten, en is over 't geheele Lyf, uitgenomen aan den Buik, die geelagtig ros is, bedekt met witagtig en zwart Hair, dat ſtyf is en ruig gelyk 't Hair van een Wolf. Maar men vindt nog een andere ſoort, die alleen in grootte daar van verſchilt, zynde maar dertien Duimen lang, met een Staart van negen Duimen, en deeze is, zegt BRISSON, volmaakt met die van SEBA overeenkomſtig, welke aldus beſchreeven wordt.

Het Ceylonſche Vosje van SEBA. PL. XIII. Fig. 1.

De Hollanders noemen 't zelve het *Ceylonſch Kwasje*, en by de Ouden is het *Alkaſis*, by anderen *Suillum* geheeten; ſnuivende ſterk onder 't opzoeken van zyn Voedzel, wroetende in den Grond, en een ſnoet hebbende byna gelyk een Varken, hoewel de Kop meeſt naar dien van een Wezel gelykt, met een langen Hals, ronde Ooren en groote heldere Oogen. Voor 't overige zweemt het door zyn ſtekelige

Vagt,

Vagt, die rosagtig grys of gemengeld is, en door zyn ruige dikke Staart, het Lyf van onderen geel, vry veel naar een Vos. Men hadt het uit Ceylon aan SEBA toegebragt, die 't zelve eenige Maanden, aan een Kettingje, in zyn Huis hieldt, daar het alles gewoon was te byten en te verfcheuren, 't geen het van Hout of Touwwerk kon bykomen. Over dag fliep het geruft in zyn Hok, daar men het met flaan naauwlyks in kon krygen; maar tegen de nagt kwam het buiten, en liep fnuffelende rond, zo ver zyne Ketting reikte. By Boomen en Muuren kon het, even als een Kat, opklauteren. Het at zeer gretig Spinnekoppen, Wormen, als ook Wortelen van Boomen en Planten, die het behendig wift uit den Grond te wroeten. Het deedt niemand kwaad, doch het bleef altyd fchuuw en de morfigheid van 't zelve, als ook het geduurig wroeten in den Grond, deeden hem eindelyk 't befluit neemen, om het in *Spiritus*, dien men Kilduivel noemt, te fmooren.

I. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Rot van Pharao.*

Dewyl de Ichneumon en de *Mungo*, die men *Mangutia* by de Indiaanen noemt, beiden tembaar zyn en tot Huifelyke Dieren gemaakt kunnen worden, wanneer men ze, even gelyk de Katten, nahoudt om het Ongediert te vernielen: zo zou men haaft mogen denken, of dit Ceylonfche Kwasje daar van in aart verfchilde. KOLBE befchryft een Ichneumon die in de Landen van de Kaap der Goede Hope zeer gemeen is. Daar van zweemen, zegt hy, de Tong, Tan-

Mungo of Slangendooder.

I. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Rot van Pharao.*

den en Oogappel, naar die van een Kat, waar van hy ook de grootte heeft, doch de geſtalte is als die van de Spitsmuis, zynde het geheele Lyf bedekt met lange ſtyve Hairen, geſtreept en gevlakt met wit, zwart en geel. Deeze is een groote Vernielder van Slangen, en zuigt de Eijeren der Vogelen uit, die hy kan vinden; weshalve men hem voor een ſoort van Fret aanziet, zegt deeze Schryver.

Zonderling is de behendigheid, welke dit Dier gebruikt, om de Eijeren, die zo groot zyn, dat hy ze in den Bek niet vatten kan, aan ſtukken te breeken. Hy werpt ze in de Lugt, of rolt ze langs den Grond; of, zo hy een Steen vindt, weet hy ze met de Voorpooten daar tegen te kneuzen, houdende middelerwyl met de Agterpooten den Steen vaſt. Men kan 'er mede, als met een Hondje ſpeelen, doch, indien hy eenig Aas heeft, blaaſt of knort hy als de Katten, en valt met verwoedheid aan, op den genen, die hem ſtooren wil. Hy weet de Slangen ſomtyds by den Kop of in de Nek te vatten, zonder dat zy hem kwaad doen kunnen. De Brilſlang is inzonderheid zyn Doodvyand, daar hy in 't Gevegt van gebeten wordende, aanſtonds een Kruid zoekt, zo men wil, om zig te geneezen, en dat gekauwd hebbende het Gevegt hervat. De Indiaanen maaken zig wys, dat hy een Wortel opzoekt, *Mungos* by hun genaamd, die tegengiftig zoude zyn, en waar van zy hem *Mangutia* noemen. KÆMFER, die

kun-

kundige Reiziger, hadt zulk een Diertje, 't welk tam gemaakt zynde hem vergezelde en overal volgde; hy verhaalt, dit Gevegt ook bygewoond te hebben, doch welk een Kruid of Wortel het, gekwetst zynde, opzogt, hadt hy niet kunnen ontdekken. Het onthoudt zig in de heete Landen van Asie.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Rot van Pharao.*

De Ichneumon aast niet alleen op Kruipende Dieren, maar ook op Vogelen en anderen, welker gezwindheid hem toevlugt doet neemen tot behendigheid en list, om ze magtig te worden. Hy kruipt, langs den Grond, byna onzigtbaar voort, en, eenig geraas verneemende, gebruikt hy de begaafdheid om ver te kunnen springen, waar mede de Natuur hem heeft voorzien, 't welk hem in staat stelt om Veldhoenders en ander Pluimgediert te overweldigen. In dit Geval is hy schaadelyk, doch zyne vernieling van Slangen en ander Ongediert maakt dat men de Ichneumons in Egypte voortteelt en ter Markt brengt. Zy baaren zo veel Jongen omtrent als de Honden, en kunnen ook op veelerley Konstjes worden afgerigt. 't Aanmerkelykste is, dat de Ichneumon geen Wind verdraagen kan, kruipende, als 't hard waait, aanstonds in zyn Hol.

Behendigheid.

Indien het Verhaal der oude Schryveren, dat de Ichneumon den slaapende Krokodil door den gaapende Bek in den Buik kruipt, en dan, deszelfs Ingewanden doorvreetende, dit Ondier dus vernielt, hedendaags niet voor een Fabel ge-

Vernieling der Krokodillen.

I. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK.

Rot van Pharao.

gehouden werd, zou men zig weinig verwonderen over de Goddelyke Eere, die van de Egyptenaaren aan dit Diertje plagt beweezen te worden. De hedendaagſche Schryvers ſtaan egter toe, dat het Jonge Krokodillen dikwils aanvalt en van kant helpt; 't geen zeer wel te gelooven is, dewyl het groote Honden, ja de Kemels zelfs, durft aantaſten. De Eijeren van de Krokodil zyn des Ichneumons voornaame lekkerny, en 't ſchynt dat de Natuur hier door wyslyk zorg gedraagen heeft, dat dit Ondier niet te ſterk vermenigvuldige.

II. *Mephitis.* Stinkdier. PL. XIII. *Fig.* 2.

(2) *Fret met een bruine Staart, die geel geringd is, het Lyf Kaſtanje-bruin, van onderen geelagtig.*

Dit Dier, waar van de Afbeelding hier nevens gaat, mag met regt den naam voeren van *Stinkdier*, 't welk het Woord *Mephitis* betekent: want, vergramd zynde, geeft het, met een Veeſt, een ſtank uit, afſchuwlyker dan iemand zig kan verbeelden. 't Is een Amerikaanſch Dier, 't welk van de Indiaanen *Kwasje* genoemd wordt, hebbende de grootte van een Marter. HERNANDEZ noemt het *Vosje*, in kleur gelykende naar *gebrand Turkſch Koorn.* SEBA *Ichneumon van Yzquiepatl* of Amerikaanſch Vosje, van die kleur. BRISSON zegt, dat de Afbeelding, door SEBA 'er van

(2) Yzquiepatl. HERN. *Mexic.* 332. SEB. *Mus.* I. p. 68. Tab. XLII. Fig. 1. RAJ. *Quadr.* 181.

van gegeven, goed is en befchryft het aldus. I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Stinkdier.*

De langte des Lighaams is omtrent anderhalven Voet. Het heeft korte Ooren, het voorfte van den Kop is rond, de fnoet langwerpig: de Pooten zyn kort, voorzien met lange, kromme, zwarte Nagelen. Over 't geheele Lyf, uitgenomen den Buik, die geelagtig is, heeft het een bekleedzel van zwartagtig Kaftanie-bruin Hair; zynde de kleur op 't voorfte van den Kop zo donker niet als op de Rug. De Staart, die de langte omtrent van het Lighaam heeft, is bruin en als met geele Ringen. Men vindt ze in Nieuw Spanje en te Suriname. Befchryving.

SEBA kreeg dit Dier van Suriname, en hieldt het, een geheelen Zomer, in zyne Tuin in 't leven, daar het aan een Kettingje vaft was gemaakt. Het was niet kwaadaartig en beet niemand: men kon het, wanneer men het te eeten gaf, gelyk een Hondje behandelen. Het groef met zynen Snoet in de Aarde, gebruikende de Voorpooten tot zyn behulp, waar van de Toonen met lange kromme Nagelen gewapend waren. Overdag hieldt het zig fchuil, in een foort van Hol, dat het voor zig zelve gemaakt had: het kwam 'er tegen den avond uit en na zig gereinigd te hebben begon het te loopen, waarende de geheele nagt, ter regter en en flinkerhand, zo ver de Ketting het toeliet, en fnuffelende met de Neus langs den Grond. Het hadt geen fmaak in Vleefch, Brood en veelerley ander Voedzel, maar geele Wortelen, Eigenfchappen.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK.

Rupſen, Spinnekoppen, waren zyne lekkerny. Men vondt het, in 't laatſt van Auguſtus, waarſchynlyk wegens de Koude, dood in zyn Hol leggen.

III. *Putorius.* Amerikaanſche Bontſem.

(3) *Fret met vier witagtige Streepen, die evenwydig loopen, op de Rug.*

Deeze, die by BRISSON de elfde Soort is in het Geſlagt der Wezelen, wordt van hem genoemd de *geſtreepte Bontſem.* Hy is omtrent van grootte als de voorgaande, doch een weinig langer van Snoet, met een ruige Staart. De Stank en de manier op welke het dien uitgeeft, is even als in 't andere Stinkdier. CATESBY heeft 'er eene zeer fraaye Afbeelding van gegeven. Men vindt deezen Bontſem door 't geheele vaſte Land van Noord-Amerika.

Een Dier genaamd *Chinche.*

Pater FEUILLE'E ſpreekt (*) van zeker Dier, *Chinche* genaamd, 't welk hy in Zuid-Amerika ſchoot, en dat door zyn ongemeenen ſtank niet alleen, maar ook in andere opzigten, veel overeenkomſt ſchynt te hebben met deeze Stinkdieren. „ Het heeft de grootte, zegt hy, van „ onze Katten: de Kop is langwerpig, ver„ ſmallende tot aan 't end van de Bovenkaak, „ die voorby de Onderkaak uitſteekt. De ope„ ning van den Bek ſtrekt zydelings, tot aan „ den

(2) Putorius Americanus ſtriatus. CATESB. *Carol.* 2. p. 62. t. 62. Polcat, Skunk Fiskatta. KALM. *Itin.* 2. p. 378.

(*) *Obſervat. Phyſiq. Botan.* &c. Tom. I. p. 272.

„ den uitwendigen hoek der Oogen, die lang „ zyn doch zeer toegekneepen, wit met een „ zwarten kring. Het heeft breede Ooren, „ byna als die van een Mensch, met de randen der Kraakbeenderen inwaards omgekruld „ en de Lelletjes een weinig naar beneden hangende: zo dat de geheele figuur aanwyst, „ dat het zeer scherp van Gehoor moet zyn. „ Twee witte Streepen, haaren oirsprong neemende op den Kop, gaan boven de Ooren „ heen, van elkander afwykende, en eindigen „ boogswyze aan de zyden van den Buik. De „ Pooten zyn kort, aan 't end verdeeld in vyf „ Toonen, die ieder gewapend zyn met een lange, scherpe, zwarte Nagel, dienende het „ Dier om in den Grond te booren. Zyn Rug „ is verheven, gelyk die van een Varken, en „ de Buik van onderen geheel plat. De kleur „ van zyne Vagt is donker grys en het Hair zo „ lang als dat van onze Katten: de Staart, die „ de langte van 't Lighaam heeft, verschilt „ niets van die van een Vos. Het onthoudt „ zig in den Grond, gelyk onze Konynen, „ maar het graaft zyne Holen niet diep.

I. Afdeel. XV. Hoofdstuk. *Stinkdier.*

„ Na dat ik dit Dier afgetekend had, (vervolgt Pater FEUILLEE) keerde ik naar de Tent „ terug, en was 'er nog wel tien Schreeden af, „ wanneer onze Officiers de leelyke Reuk bemerkten, die ik medebragt; schoon ik het „ Dier, om den afschuwelyken Stank, op de „ plaats had laaten leggen. Derhalven niet in

Deszelfs afgryzelyke Stank.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Stinkdier.*

„ de Tent durvende komen, deed ik my Klee-
„ deren brengen op een afgelegen plaats aan de
„ Rivier, alwaar ik my van 't hoofd tot de voe-
„ ten verschoonde, laatende de Kleederen, die
„ ik onder 't aftekenen had aan gehad, in
„ 't Water steeken en een etmaal daar in bly-
„ ven, wanneer ik ze, daar uitgehaald zynde,
„ in de Zonneschyn liet droogen; denkende
„ dat zy dus die kwaade Reuk geheel zouden
„ kwyt zyn; doch 'er bleef nog iets in over,
„ 't geen niet weg ging, dan na dat zy zeven
„ of agt Dagen in de open Lugt gehangen
„ hadden.

Eigenschappen.

„ Een Inboorling van het Land, die met ons
„ de Rivier *de la Plata* was afgevaren, onder-
„ rigtte my aangaande de hoedanigheden van
„ dit Dier. Hy zeid'; dat deszelfs leelyke
„ Reuk voortkwam van de Pis, en dat het, om
„ de prooy niet te worden van eenig Roofdier,
„ zo dra het 'er een gewaar wierd, of daar van
„ vervolgd werdt, op zyne Staart piste, en
„ die dan tot een Kwispel gebruikte, om de
„ Pis in de Lugt te verspreiden, 't welk maak-
„ te, dat geen ander het durfde aantasten. Hy
„ voegde 'er by, dat het, om in zyn Hol niet
„ verrast te worden, tegen den avond, wan-
„ neer het zig ter rust begaf, in den ingang van
„ het Hol zyn Water maakte, en dat men,
„ om van deezen Stank spoedig verlost te wor-
„ den, alleen maar oud Leder, of iets anders,
„ dat een leelyke Reuk en dikke Rook geeft,
„ be-

„ behoefde te branden. Ik vernam nog, bo- „ vendien, dat deeze Dieren zeer gretig zyn „ naar Gevogelte, 't geen ik my gemakkelyk „ liet wys maaken; eensdeels, om dat een zo onbe- „ woond Land, als dit, 'er anders mede vervuld „ moest zyn; ten anderen, om dat de Vogelen „ hier niets dan den vlakken grond hebbende om „ te nestelen, hunne Eijeren en Jongen niet „ voor deeze Dieren verbergen kunnen.

I. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Stinkdier.*

HERNANDEZ spreekt van twee zodanige Dieren, waar van het eene, ook *Ysquiepatl* genaamd, van het voorgaande alleenlyk verschilt door verscheide witte Streepen op de rug te hebben; het andere *Conepatl* geheeten, slegts twee witte Streepen of Banden heeft, die wederzyds loopen en zig zelfs tot op de Staart uitstrekken.

(4) *Fret met een gebandeerde Staart; de Rug zwart en wit, golfswyze gestreept.*

IV. *Zibetha.* Sivet-Kat. PL. XIII. *Fig.* 3.

De Heer KLEIN zegt, dat dit Dier niet tot de Katten behoort, maar veeleer tot de Honden, naar welken het zo wel door de gedaante van den Kop en Snoet, als door die der Tanden, gelykt. Door de overige gestalte zyns Lighaams, egter, zweemt het meer naar de Katten, en daar van zal het, in 't gemeen, dien naam hebben. De Heer BRISSON telt het on-

(4) Civetta. CLUS. *Cur.* 57. Animal Zibethicum. RAJ. *Quadr.* 178. DODART. *Act.* 155. HERN. *Mexican.* 538, 580, 581. OLEAR. *Mus.* 7. Tab. 6. Fig. 3. Hyæna Veteribus, nunc Civetta. BELLON. *Itin.* 94.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Sivet-Kat.*

onder de Daſſen, gelyk de Heer LINNÆUS te vooren ook gedaan hadt; doch thans wordt het van deezen onder de Fretten t'huis gebragt.

Lighaams-geſtalte.

De Lighaamsgeſtalte is als volgt. Van 't end van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, heeft dit Dier de langte van ruim twee Voeten. De Kop is ſmal, de Snoet lang, de Oogen klein, zwart en langwerpig; de Ooren byna gelyk als die der Katten, maar zo puntig niet en kleinder: de Pooten kort: voornaamelyk de voorſten, die maar vyf Duim lang zyn, met regte, ſcherpe, zwarte Nagelen gewapend. De Kop en Pooten zyn met kort Hair bezet, doch op het Lyf heeft het tweederley ſoort van Hair, 't eene kort, zagt en gekruld als Wol, zynde bruinagtig grys; 't andere veel langer, en gemengeld uit wit, zwart en rosagtig; waar van het komt, dat het boven op 't Lyf met Banden en Vlakken, van verſcheiderley kleur en grootte, geſprenkeld ſchynt te zyn. Het end van de Neus is zwart, de Snoet wit, doch ter wederzyde van den Kop heeft het een groote zwarte Vlak, in welke de Oogen ſtaan. De Staart is ringswyze getekend met eenige zwarte Vlakken, doch aan de bovenkant geheel zwart.

Eigenſchappen.

De Sivet-Kat is in verſcheide Landſchappen van Afrika gemeen. Men vindtze ook in China en andere deelen van Aſie. THEVENOT heeft 'er verſcheidene te Cairo gezien, en hy verzekert, dat deszelfs Beet gevaarlyk zy. De Afrikaanen vangen deeze Dieren met Strikken of

of in Vallen, waar na men ze in Yzeren Kooijen bewaart. Egter is dit Dier niet ontembaar, gelyk CARDANUS wil: want SCALIGER merkt aan, dat hy te Rome en Mantua verſcheide Sivet-Katten gezien heeft, die zo tam waren, dat zy van Menſchen, zonder hinder, op de Schouders gedragen werden. BELLONIUS verzekert, dat een Konſul van Florence, te Alexandrie, eene Sivet-Kat had, daar men, zonder eenig gevaar, mede ſpeelen kon; zynde, van Jongs af, met Vrouwen-Melk opgevoed.

I. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Sivet-Kat.*

Deeze Dieren koſten veel van Onderhoud; doch de Stoffe, die zy uitleveren, is de moeite waardig. Sommige Menſchen zyn 'er, die de Koſt winnen met dezelven te houden, voedende hun met Eijeren en Melk, waar door het Sivet witter wordt dan dat van Afrika en Aſie, alwaar deeze Dieren alleenlyk aazen op Vleeſch of Gevogelte. Dit is gemeenlyk het werk van Jooden, zo wel in Holland als te Cairo in Egypte. De Portugeezen aan de Kuſt van Guinée trekken groot voordeel van die Stoffe in te zamelen, welke zy in Fleſchjes naar Liſſabon en elders zenden, alwaar zy duur verkogt wordt. BOSMAN verhaalt, dat een jonge Sivet-Kat, daar te Lande, doorgaans agt of negen Schellingen geldt. Doktor STIBBS heeft aangemerkt, dat dit Dier, langer dan een Maand, zonder drinken kan leeven, en dat het, met Viſch gevoed wordende, meer Sivet geeft. Zy graaven, gelyk de Konynen, holen in het Aardryk.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Sivet Kat.* Beurfen van 't Sivet.

In de Ontleedkundige Befchryving van dit Dier, zal ik voornaamelyk agt geeven op die Deelen, in welken de gemelde Stoffe vergaard wordt. Zo wel de Mannetjes als de Wyfjes hebben, tuffchen het Aarsgat en de Schaamdeelen, uitwendig een lange Spleet, die zig in de Afbeelding zeer zigtbaar vertoont, en de Opening uitmaakt van een Holte, die van binnen bekleed is met kort Hair, geevende door twee Gaten, daar men den Vinger kan infteeken, toegang naar twee Zakken of Beurfen, dat de eigentlyke Ontvang- en Bewaarplaatfen van 't Sivet zyn. Inwendig vondt men deeze Beurfen bekleed met een Huid, die wit en rompelig was, gelyk het Vel van een geplukten Vogel, zynde met een menigte uitpuilingen bezet, als een foort van Klieren, daar men, door drukking, de gemelde Stoffe uit kan perfen.

BARTHOLINUS heeft, met veel zorgvuldigheid, de byzondere Kanaalen gezogt en niet kunnen vinden, door welken het Sivet naar deeze Beurfen gebragt wordt: doch de Franfche Akademiften verbeelden zig, dat het geen andere kunnen zyn dan Slag-aderen, die van de Onderbuikfe zig derwaards verfpreiden. Zy meenen, dat de Klieren in de Wanden deezer Beurfen met eene eigenfchap begaafd zyn, om de gemelde Stoffe af te fcheiden van het Bloed: doch hier openbaaren zig twee zwaarigheden; de eene, dat geen ander Lighaamsdeel van dit Dier den byzonderen Reuk heeft, die aan het Si-

Sivet eigen is; de andere, dat de gemelde Vaten in de Mannetjes zeer groot, doch in de Wyfjes naauwlyks zigtbaar zyn, terwyl deeze, zo wel als die, Sivet uitleveren: zo dat in de gemelde Klieren veeleer zekere bereidende Kragt om de Stoffe, die haar toegevoerd wordt, deezen Reuk by te zetten, moet ondersteld worden plaats te hebben (*).

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Sivet-Kat.*

Manier om 't Sivet te bekomen.

DAPPER en THEVENOT merken aan, dat men, deeze Stoffe willende uithaalen, het Dier met een stok agterwaards dryft, naar een end van zyn Hok; dan vat men deszelfs Staart, die men tusschen de Traaliën door haalt, en maakt de Agterpooten vast, steekende verder twee Planken ter zyden in, daar het als tusschen bekneld wordt, zo dat het zig naauwlyks kan beweegen. Wanneer het Dier, in deeze plaatzing, wel verzekerd is, brengt men in de opening van de Beurs een klein Zilveren of Yvooren Lepeltje, waar mede de Wanden zagtelyk worden afgeschraapt, zo dat de Klieren, naar 't schynt, door deeze Werking haar Vogt ontlasten. Zy geschiedt niet dagelyks, maar om de drie Dagen, en in sommige Saizoenen om den anderen Dag; leverende, op 't allermeeste, een half Loot van deeze Stoffe uit. En, om dat de veelheid zo klein is, wordt dezelve van de Jooden, die ze vergaaren, gewoonlyk vervalscht; 't welk

(*) Men vergelyke, ten dien opzigte, het gene ik van de Werking der Klieren tot de Afscheiding der Vogten, in het I. STUK, bladz. 271, gezegd heb.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Sivet-Kat.*

't welk zy doen, zo men wil, door de Beurſen, van binnen, met Olie te beſtryken, zynde dit miſſchien ook wel noodig, dewyl de Wanden anders, door het afſchraapen, teveel lyden zouden.

De Heer MORGAGNI zegt, dat dergelyke Beursjes, als in de Sivet-Kat, ook gevonden worden aan 't Fondament van veele andere Dieren; gelyk in de Honden, Katten, Voſſen, Wezelen, Bontſems, enz. Zo dat de Heer GREW zelfs meende, dat dezelve aan de Vleeſchvreetende Dieren eigen waren, geevende doorgaans een aanmerkelyken Reuk of Stank. De Franſche Akademiſten, egter, merken aan, dat deeze Beurſen of Zakjes in de Sivet-Kat grootelyks verſchillende zyn van die in alle andere Dieren, en daar uit ſtellen zy, onder anderen, vaſt, dat het de *Hyæna* der Ouden zy: weshalve men ze ook *Hyæna Odorifera* genoemd vindt. En het onderſcheid derzelve, in dit ſtuk, van de gemelde Dieren, ſchynt nog meer te blyken uit de Spieren, welken deeze Beurſen of Zakken hebben, zynde door BARTHOLINUS afgebeeld, maar niet beſchreeven, en dienende waarſchynlyk om deeze Stoffe, wanneer zy te overvloedig is, uit te perſen. Immers dat dezelve, in te groote veelheid vergaard of ſcherp geworden zynde, voor het Dier onverdraaglyk wordt, leert de Ondervinding: ook weet men, dat zy het Sivet, in 't wild loopende, van zelf loozen, 't welk de Negers, in Afrika, ſomtyds aan Steenen of Boomen vinden, en dan zorg-

vul-

vuldig affchraapen en verzamelen: ja de ontlafting daar van, wanneer die op de gewoone manier gefchiedt, fchynt aan het Dier aangenaam te zyn.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. *Sivet-Kat.*

Gebruik.

Het Sivet is, wanneer men 't zelve uithaalt, van dikte als Honig of Boter, wit, trekkende een weinig naar den graauwen; doch het verandert allengs van kleur en wordt eindelyk bruin. Het heeft in 't eerft een zeer fterke Reuk, die voor veelen onverdraaglyk is en Hoofdpyn verwekt; maar met andere Drogeryën gemengd, gelyk de Parfumeurs doen, wordt het tot een zeer aangenaam Reukwerk gemaakt, dat meeft tot Wellust dient, en in Italie veel in gebruik is tegen de Onvrugtbaarheid of enkel tot opwekking van de Minnedrift. Men plagt zig ook te verbeelden, dat het tegen de Opftyging dienftig zoude zyn, doch de Ondervinding leert, hedendaags, dat dergelyke Kwaalen veeleer daar door verwekt, en dat dezelven, in tegendeel, door ftinkende Middelen, gelyk Bevergeil, verdreeven worden. 't Zou egter, wel kunnen zyn, dat het door prikkeling te veroorzaaken in de Deelen, daar het aan geftreeken wordt, een geheel andere uitking, dan onder de Neus gehouden zynde, te weeg bragt.

(5) *Fret met een gebandeerde Staart, het Lyf Goudgeelagtig zwart, gevlakt.*

V. *Genetta.* De Genet-Kat.

(5) Genetta feu Ginetta. RAJ. *Quadr.* 201. BELL. *Itin.* 76. GESN. *Quadr.* 550.

I. AFDEEL. XV. HOOFDSTUK. Genet-Kat. De gemeene Naam van dit Dier is by de Duitschers *Genith-Katz*, by de Sweeden *Desmans-Kat*; hoewel het met de Kat, in gedaante, weinig overeenkomst heeft. LINNÆUS hadt het voorheen geplaatst onder de Wezelen, gelyk BRISSON nog doet, zeggende dat de Afbeeldingen, die men 'er by JOHNSTON, ALDROVANDUS en GESNERUS, van vindt, taamelyk goed zyn.

Beschryving. De grootte is als een klein Vosje of als een Kat, waar van het de Ooren heeft; doch 't Lyf is veel dunner, de Snoet zeer smal en puntig. Het Hair heeft een donkerbruine kleur, met een geelen weerschyn, en met zwarte Vlakken doorspreid, over 't geheele Lyf. De Staart is met zwarte en witagtige Ringen zeer fierlyk gebandeerd.

Eigenschappen. De Genet-Kat onthoudt zig in de Oostersche Landen, aan de Oevers, zegt LINNÆUS. Anderen willen dat dit Dier uit Spanje afkomstig zy. 't Is zeker, dat men 'er te Konstantinopolen in de Huizen vindt, die tam gemaakt zyn, en door 't vangen van Muizen en Rotten den dienst doen van Katten. Men plagt weleer de Vagt ook tot Bont te gebruiken.

XVI. HOOFD-

I. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK.

XVI. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* WEZELEN; *waar onder de* Otters, Veelvraat, Marter, Bontsem, Fret, *het* Sabeldier, *en, zo de* gemeene Wezel, *als de* Hermelyn, *begreepen zyn. Eigenschappen en Levensmanier van den* Brasiliaanschen *of* Amerikaanschen Otter: *deszelfs Vangst op* Kamschatka *aan de Oostkust van Asie; bereiding en gebruik van zyne Vagt, als ook van het* Bont *deezer Dieren in 't algemeen, enz.*

Onderscheiding.

TOt het Geslagt der WEZELEN worden door de Hedendaagschen ook verscheide Dieren gebragt, die gemeenlyk andere Naamen voeren. De Heer KLEIN telt twaalf Soorten van Wezelen, de gemeene naamelyk, de witte of Hermelyn, de Fret, Europische en Amerikaansche Bontsem, Marter, Sabeldier, Rot van Pharao, Javaansche en Ceylonsche Wezel of Kwasje, benevens eene zonder Staart, en eene die gantsch zwart is, hebbende een witte Staart, uit de Oostersche Landen. BRISSON beschryft dertien Soorten van Wezelen, brengende de Genet-Kat ook tot dit Geslagt. De Heer LINNÆUS heeft 'er de Otters en Veelvraat toe betrokken, gelyk wy aanstonds zien zullen.

Kenmerken.

De Kenmerken zyn: zes Voortanden te hebben in ieder Kaak, doch waar van die in de Bovenkaak scherper en afgescheiden van de Hoek-

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

tanden, die in de Onderkaak ſtomper en digt aangevoegd zyn, met twee inwaardſe. De Tong is glad. BRISSON voegt 'er by, dat deeze Dieren aan ieder Poot vyf genagelde Vingers hebben, allen van elkander afgeſcheiden, den Duim van de andere Vingers afſtaande en hooger gewricht. 't Lyf, zegt hy, is in allen dun en de Pooten kort; waar by LINNÆUS doet, dat zy loopen met een gekromde Ruggegraat, op de Boomen klimmen en uit den een in den anderen ſpringen. Welk laatſte ik egter niet zie, hoe het op den Otter betrekkelyk zy.

De Soorten van Wezelen zyn, volgens deezen Natuurkenner, negen; naamelyk de Otter, Veelvraat, Marter, Bontſem, Fret, Sabeldier, Hermelyn, Wezel, enz.

I. *Lutris.* Braſiliaanſche Otter.

(1) *Wezel met de Voetzoolen, die gevliesd zyn, Hairig, de Staart viermaal korter dan het Lighaam.*

Dit Dier is te vooren door den Heer LINNÆUS, met den gemeenen Otter, als een byzonder Geſlagt onder de Roofdieren geplaatſt geweeſt en genaamd, *Otter met den Duim korter dan de andere Vingers.* De Heer BRISSON ſchynt te twyfelen, of de Pooten van deezen wel gevliesd, dat is de Vingers of Toonen met een Vlies te ſamen gevoegd zyn, gelyk in de Eu-

ro-

(1) Lutra marina. *Act. Petropol.* 1749. p. 267. Lutra Braſilienſis. RAJ. *Quadr.* p. 187.

ropifche Otter, 't welk anderen egter fchynen vaft te ftellen. Ik vind van hem aangemerkt, dat hy kleiner zy dan de onze, terwyl anderen verhaalen, dat hy wel eens zo groot is en een *zeer lange* Staart heeft. Men noemt hem, in Brafil, *Jija* of *Carigueibeju*, en onder dien naam is hy by JOHNSTON, Tab. LX., afgebeeld. Volgens MARCGRAVIUS is het geheele Lyf zwart, doch de Kop bruin en onder aan de Keel heeft hy een geele Vlak, verfchillende anders weinig van de onzen. In Noord-Amerika onthoudt zig een dergelyke Otter en deeze fchynt het te zyn, dien men ook in Afie vindt, zynde door den Heer STELLER in de Verhandelingen der Akademie van Petersburg, onder den naam van *Zee-Otter*, befchreeven, als volgt.

I. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Otter.*

Deeze Dieren fchynen geen Inboorlingen te zyn van Afie. De Heidenen van *Kamtfchatka*, zo wel als de Ruffen, zyn al voor langen tyd in 't denkbeeld geweeft, dat zy van andere nabuurige Landen derwaards overkwamen, en men kan daar aan naauwlyks twyfelen, indien men aanmerkt, dat zy alleen op Schotfen Ys, met een Ooften Wind, daar aankomen; zo dat men 'er, indien 't een zagte Winter is, zeer weinigen gewaar wordt. Men vangtze op verfcheide plaatfen aan de Kuft, doch alleen daar het Land van den Oceaan befpoeld wordt, tuffchen vyftig en zes-en-vyftig Graaden Breedte, en de Zee, van *Lapatka* byna tot aan Kaap *Kronoski*, heeft 'er zynen naam van.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. Otter-Vangst op *Kamtschatka.*

De Otter-Vangst geschiedt aldaar 't geheele Jaar door, doch op zeer verschillende wyzen naar het Saizoen. In den Winter, voornaamelyk in de Maanden February, Maart en April, worden zy zeer overvloedig gevangen, maar met een verbaazende arbeid, een ongelooflyke stoutheid en dikwils niet zonder dat veel Menschen om den Hals raaken. Op het Ys, dat in menigte van de Amerikaansche Kusten, of van de tusschen gelegene Eilanden, naar de Kust van Kamtschatka toe zet, en aldaar op elkander schuift, begeeven zig de Heidenen, die aan den Oever overal in Strooijen Hutten zitten op te passen, met Plankjes onder hunne Voeten gebonden, op dat zy 'er niet door heen zouden zakken. Zy zyn met een Houten Knods en een Mes gewapend, en gaan dus, 't zy alleen, of met een Hond op de Jagt, slaande de Otters, die hun voorkomen, dood en dezelven in eenige oogenblikken de Huid afstroopende; terwyl zy de Voeten geduurig beweegen, om niet te verzinken; laatende het Vleesch leggen, indien zy te ver van den Oever zyn. De Hond, middelerwyl, gaat een anderen Otter opzoeken, die hem ziende zig tragt te verbergen, doch van den Jaager, die den Hond op 't Spoor volgt, afgemaakt wordt. Deeze Jagt houdt hun dermaate bezig, dat zy dikwils zo ver in Zee gaan, tot hun het vaste Land uit het Gezigt is geraakt; somtyds gebeurt dit door Storm of Sneeuw-Jagt, en zy worden ook wel, met het Ys, van

den Oever afgedreeven, en zwerven eenige Dagen op Gods genade, tot dat hun een andere Wind eens wederom, als by geluk, aan den Wal brengt. Men kan niet zonder verbaasdheid die ſtoute Otter-Jagt van het Vaſte Land beſchouwen; terwyl het Ys, met de Golven, nu opgeheven wordt dan weder daalt; zo dat de Jaagers nu op een Berg, die effen te vooren een Dal of Kuil was, loopen, een oogenblik daar na wederom als in den Afgrond verzinken. De Plankjes, die zy onder aan hunne Voeten binden, zyn vyf of zes Voet lang en agt Duim breed.

I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Otter.*

Somwylen, egter, is de Ottervangſt gemakkelyker, rykelyker en met weinig gevaar: dan, naamelyk, wanneer, het Ys lang aan den Oever blyvende, de Otters, onder een Onweersbuy, zonder hun weeten, en door het geruis der Boomen misleid, dat zy voor het gedruis der Golven houden, zig verſcheide Uuren gaans op 't vaſte Land begeeven; dan kan één Man 'er ſomtyds wel dertig of veertig de nek breeken, krygende dus zo wel het Vleeſch als de Vagten ten buit. Hoe meer en ſterker Ys aan de Kusten komt; hoe rykelyker Vangſt. In de Jaaren 1740, 1741 en 1742, hadt men 'er Ys en Otters genoeg, doch de zwakheid van het Ys, daar geen Jaagers zig op vertrouwen durfden, maakte de Jagt ſchraal. In den Zomer vangt men ook nog ſomtyds, die, toen het Ys weg dreef, aan de Kuſt gebleeven zyn. Men ſteektze,

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

ze, op 't drooge, met een ſoort van Lenſen dood, of jaagt ze, in Zee, met Schuitjes naa, 't welk de Otters niet ontkomen kunnen; dewyl zy niet zeer vlug zwemmen en het niet lang onder Water kunnen houden: ook worden zy, ſomtyds, op de Rotſen, in den Slaap dood geſlagen. Men vangtze zelfs met Netten, door middel van een Houten Otter hun daar in lokkende, en dan byten zy, uit ſpyt of wanhope, zig ſomtyds de Voorpooten af; ja, indien een Mannetje met een Wyfje daar in gevangen wordt, rukken zy elkander de Oogen uit, verſcheurende de Huid en Vagt met de Tanden, even of zy die voor den Menſch nutteloos maaken wilden.

Levensmanier.

Deeze Dieren onthouden zig natuurlyk, met ongelooflyk groote Troepen, op de Eilanden in den Oceaan, tuſſchen Aſia en Noord-Amerika, alwaar zy paaren en voortteelen. Hun Voedzel beſtaat in veelerley Schulp- en Schaal-Visviſſchen, die zy, als 't Water met de Ebbe is afgeloopen, aan de Stranden en op de Ondiepten of tuſſchen de Rotſen, opzoeken en verſlinden. Zy eeten ook grooter Viſſchen, en by gebrek zelfs Zee-Wier of dergelyke Kruiden. In den Zomer begeeven zy zig ver op 't Land langs de Rivieren heen, tot in de Meiren, alzo zy het zoet Water zeer beminnen: zoekende, by heet Weer, hunne verſchuiling in de Schaduwagtige Valeijen tuſſchen de Gebergten; alwaar zy zig, gelyk de Aapen, met elkander in vee-

veelerley Spel vermaaken. Ook hebben zy, uit Zee komende, de manier, van zig het Water af te fchudden, gelyk de Honden, het Aangezigt met de Voorpooten te ftryken, als de Katten, en hun Hair in order te fchikken; 't welk hun zo veel vermaak geeft, dat menze, terwyl zy dit doen, gemakkelyk kan om hals brengen. In fnelheid van loopen overtreffen zy alle andere Dieren, die zo wel in 't Water als op 't Land leeven. Op den Kop kan men ze, met een harden Slag, in eens afmaaken, maar op de Rug verdraagen zy wel twintig Slagen. 't Gebeurt, dat men ze, zo men meende, wel getroffen hebbende, hun een oogenblik daar na, als ter fluik, ziet opftaan en ontfnappen. Ook toonen zy, in veele andere opzigten, hunne loosheid en Katten-aart. Van de Zee-Leeuwen en Zee-Beeren worden zy dikwils gevangen en gedood. Zy zwemmen nu eens voor, dan agter-over, op zyde, ja regtoverend ftaande, en fpeelen te gelyk, omhelzende malkander, gelyk de Menfchen, met de Voorpooten. 't Is zonderling te zien, hoe zy, de Knods ontweeken zynde, den fpot, als 't ware, fteeken met den Jaager, door het maaken van veele belachelyke Gebaarden. Ook houden zy dikwils de eene Poot om hoog, terwyl zy naar een Menfch kyken, als om de Oogen voor 't fchynzel van de Zon te befchutten. Zy zyn, inderdaad, zwak van Gezigt op 't Land, doch zeer fcherp van Gehoor. Het Geluid, dat zy maaken,

Otter.

 zweemt

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. zweemt naar het geschrey van jonge Kinderen. Zy leeven onder elkander, zo 't schynt, zeer vreedzaam en genoeglyk.

Otter. Paaring en Voortteeling. De Voortteeling van deeze Otters is niet minder aanmerkelyk. De Heer STELLER, die dit alles op 't *Berings*-Eiland, alwaar hy met de zynen Schipbreuk geleeden hadt, naauwkeurig waargenomen heeft; verzekert dat het Mannetje niet meer dan één Wyfje heeft, waar by het zig altyd houdt, zo op 't Land als in 't Water. De Wyfjes, zegt hy, draagen haare Jongen agt of negen Maanden, en geeven ze bykans een geheel Jaar lang Zog: zo dat men ze zelden zonder Jongen ziet. Zy schynen onverschillig, op alle tyden van 't Jaar, te paaren. De Wyfjes werpen de Jongen altyd op 't Land: zy draagenze in den Bek, gelyk de Katten: in Zee slaapende, houden zy dezelven met de Voorpooten, gelyk een Moeder haar Kind in de Armen houdt: zy smyten ze dikwils in 't Water, om aan 't zwemmen te gewennen: als zy vermoeid zyn neemen ze die weder op en kussen ze op de Menschelyke wyze. Somtyds werpen zy ook de Jongen in de lugt en vangen ze als een Bal met de Voorpooten, ja speelen 'er zo lieftallig mede, als de allertederste Moeder met haar kroost kan doen. 't Is ongelooflyk, welk een Liefde zy hebben voor de Jongen, Hoe zeer zy ook van de Jaagers vervolgd worden, 't zy in de Zee of op 't Land, zy laaten dezelven nooit uit den Bek vallen, en om die reden gebeurt

I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Otter.*

beurt het dikwils, dat zy dood geslagen worden, daar zy anders zig zouden hebben kunnen redden. Hunne Paaring geschiedt op de zelfde wyze als die der Menschen.

Lighaamsgestalte.

De langte van een der grootste Mannetjes was, van het uiterste van den Snoet tot aan het begin van de Staart, omtrent drie Parysche Voeten, en die van de Staart ruim één Voet: zo dat deeze Dieren omtrent de grootte hebben van een middelbaaren Hond, den Kop rondagtig en als van een Kat, de Neus opgewipt, de Oogen zwart, de Ooren klein en rond. De Hals is duidelyk van het Lighaam onderscheiden, gelyk in de Landdieren in 't algemeen, waar van zy hoofdzaakelyk verschillen door de Pooten, die niet alleen zeer kort zyn, maar ook digt aan den Aars geplaatst, gelyk in den gewoonen Otter; egter niet, gelyk in de Robben, onder 't Vel verborgen, maar geheel uitsteekende. De Voorpooten zyn korter dan de Agterpooten, en daarom is het Lyf van vooren laager, en de Rug bultig. De Voetzool der eerstgemelden is wel in vyf Vingeren verdeeld, die met Nagelen gewapend zyn, en met een Vlies te samen gevoegd, gelyk die der Otteren, doch zo digt met Hair begroeid, dat men geen scheiding kan ontdekken. In de Agterpooten openbaart zig een groot verschil met de Landdieren, alzo dezelven veel breeder, langer en platter Voetzoolen hebben, zweemende zeer naar de Pooten der Robben. Deeze Pooten dienen hun,

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

in 't Water, als een Visschen Staart, om te zwemmen, doch in 't loopen, dat zy niettemin vlug kunnen doen, zyn dezelven hun geen klein beletzel. De Schaft is, in 't Mannetje, Beenig, en de Ballen openbaaren zig uitwendig niet veel.

Het Vleesch eetbaar.

Het Vleesch der volwassen Otters, zegt STELLER, is veel teerder en smaakelyker dan dat der Robben. De Wyfjes zyn vetst, en hoe verder op haar Dragt hoe vetter, tegen de natuur der Landdieren. Der Jongen Vleesch is het allerlekkerste, en kan niet gemakkelyk van dat van een Zuiglam onderscheiden worden, 't zy gebraden of gezooden, geevende ook zeer lekker Vleeschsop. Het Otter-Vleesch was op 't *Berings*-Eiland onze voornaamste Spyze; ja een algemeen Geneesmiddel, alzo wy, door 't zelve te eeten, van 't Scheurbuik verlost werden, en het bekwam niemand kwaalyk, schoon wy het dagelyks zonder Brood, en somtyds half raauw, aten. De Lever, 't Hart, de Nieren, verschillen in Smaak het allerminste niet van die der Kalveren. De Heidenen, op Kamtschatka en de Kurillische Eilanden, geeven de eerste plaats aan Arenden, de tweede aan Ottervleesch. Zy eeten de Lever en Nieren raauw, welker Smaakelykheid zy roemen. Het Schraapzel van 't Been dat in de Schaft is, wordt van hun, gelyk ook van de Russen, als een bekwaam middel tegen de Koorts gebruikt.

Keurlyke Vagt.

De Vagt, die dat gene in deezen Otter uitmaakt,

maakt; 't welk gelegenheid geeft om de Schoonheid van dit Schepzel te roemen, verschilt zeer naar den Ouderdom en den tyd van 't Jaar. In veelen is de kleur bruin, gelyk in de gemeene Otters; en die worden, zo wel als de genen die slegts met een korte Wolligheid bekleed zyn, weinig geagt. Men vindt ook geheel witte, die als Zilverkleurig zig vertoonen, doch deze zyn zeer zeldzaam, en zo 't schynt niet alleen de oudsten, maar ook de snoodsten. Die lang, dik en zwart Hair hebben, worden voor de kostbaarsten gehouden: het langste Hair zit op de Rug, Staart en in de Zyden; in veelen is aan de Kop, Kin en Keel, zagt wit Hair onder 't zwarte gemengd, 't gene die Deelen fraay gesprenkeld maakt. Voor dertig jaaren werden de beste Huiden, van de Heidenen in 't Land van Kamtschatka, tegen een Mes of Vuurslag verruild en door de Russische Kooplieden, voor vyf, zes, agt of tien Roebels verkogt; maar, sedert de Chineezen 'er op gevallen zyn, gelden de besten aldaar van vyfentwintig tot dertig Roebels, in China zeventig of tagtig, en, in Rusland gebragt zynde, somtyds wel honderd Roebels het stuk. De Chineezen, naamelyk, agten deeze Huiden meer dan die der Sabeldieren, Wezelen en Vossen, om dat derzelver Bont de Zyden Kleederen, behalve de fraaiheid, welke het daar aan geeft, zwaarder maakt, het Lighaam digter doet omvatten en den Wind meer tegenstand bieden. Zy maaken 'er derhalve

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

ve Randen aan, van dit Bont, een Hand breed, daar zy het geheele Kleed mede omzoomen; 't welk ook by de Kalmukſche en Siberiſche Volkeren, ja zelfs by de Ruſſen van beiderley Sexe, zeer in gebruik is. In 't Land van Kamtſchatka weet men van geen grooter Sieraad, dan een Kleed als een Źak ſamengenaaid van witte Rendieren Huiden, met Franje van Otter-Vagt gezoomd: als ook Mutſen en Wanten daar van gemaakt.

Bereiding der Huiden.

De bereiding der Huiden geſchiedt, by de Ruſſen, op de volgende manier. Men ſcheidt 'er, wanneer zy afgeſtroopt zyn, eerſt het Spieren-Vlies met een Mes af; dan worden ze, zo ſterk als doenlyk is, uitgerekt: want, behalve dat dit den Prys vermeerdert, wordt daar door de Vagt ligter, hoewel zy ten opzigt van 't Hair in fraaiheid verlieſt. Men ſchikt het Hair vervolgens in order, of kamt hetzelve, met Beendertjes uit de Wieken der Meeuwen, en zy ſlaapen 'er eenige Weeken naakt op, waar door de Vagten gladder en mooijer worden. Als de Koſakken Huiden krygen van de Heidenen, ſlaan zy dezelven verſcheide maalen, op de Sneeuw, met Stokken, en, indien het Hair bruin of van een andere kleur dan zwart is, weeten zy het, met een mengzel van Aluin en *Empetrum*-Beziën, in Vet van Viſſchen dik gekookt, te kleuren, waar door de Vagt zwarter en gladder wordt. Dit bedrog kan men ontdekken door een Hairtje uit te trekken, 't welk aan den Wortel zyn natuurlyke kleur nog zal hebben. Van de Heidenen

denen worden de meeste Vellen, zonder eenige toebereiding, aan de Kooplieden geleverd; als wanneer men opgemerkt heeft, dat de kleur op die wyze minst verandert.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

II. *Lutra.* Otter.

(2) *Wezel met de Voetzoolen, die gevliesd zyn, kaal, de Staart half zo lang als 't Lighaam.*

De Naam, dien dit Dier in 't Nederduitsch, Hoogduitsch en Engelsch voert, zal buiten twyfel afkomstig zyn van den Latynschen Naam *Lutra*; even zo wel als de Italiaansche *Lodria* of *Lodra*, de Fransche *Loutre* en de Spaansche *Nutria*. Het Latynsche Woord is van het Grieksch *louein*, 't welk wasschen, spoelen, betekent, dewyl de Otter geduurig te Water gaat, misschien af te leiden. Volgens RAJUS werdt hy, om die reden, van de Grieken *Enudris* geheeten.

Woonplaats.

De Otter is in alle Landen van Europa, aan de Rivieren en Vischryke Meiren, gemeen; in de Zuidelyke deelen zo wel als in de Noordelyke, alwaar men hem zelfs aan de Zee-Oevers vindt: zo dat hy zig zo wel in zout als in zoet Water onthoudt. Wanneer de Jaagers zyn verblyfplaats willen opspooren, letten zy op de voetstappen zyner Agterpooten, en op de Vuiligheden, die met Vischgraaten zyn doormengd. Ook

(2) Lutra digitis æqualibus. *Faun. Suec.* 10. Lutra. BELL. *Aquat.* 31. Tab. 32. GESN. *Aquat.* 515. ALDR. *Quadr.* 294. DODART. Act. 147. Tab. 147. RAJ. *Quadr.* 187.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

Ook is hy aan de Holen, die hy in 't doorgraaven van Dyken en Dammen maakt, zeer kenbaar; doch deeze Holen loopen dikwils zo ver inwaards en zo bogtig, dat men hem daar in niet kan betrappen. Hy huisveſt ſomtyds in de uitgeholde Stammen van oude Boomen, die aan 't Water ſtaan, of in de tuſſchenwydte van groote Steenen, waar uit de genen, die op 't Otter-ſchieten uitgaan, hem weeten te lokken, door op een klein Fluitje blaazende de Stem van zyns gelyken naar te bootzen.

Schadelykheid.

De Schade, welke dit Dier aan den Viſch, in de Rivieren of Vyvers toebrengt, is zeer groot. Viſch is de gewoone Spyze der Otteren niet alleen, maar zy zyn zeer lekker, eetende, als zy de ruimte hebben, ſlegts het vetſte en lekkerſte daar van en het overige aan de Meeuwen, Kraaijen, Arenden, of andere Roofdieren, ten prooy laatende. Bovendien ſleepen zy ook een menigte Viſch in hunne Holen weg, die daar verrot en bederft, en dus niet van de Otters, dan by gebrek, gegeten wordt. Men verzekert, dat zy, verhongerd zynde, ook wel op Lammeren aanvallen en die dooden. 't Is ontwyfelbaar, dat zy het Watergevogelte niet ſpaaren, indien zy hetzelve betrappen kunnen.

Behendigheid.

De Natuur heeft aan dit Dier een byzondere behendigheid gegeven, om de Viſſchen, die het al zwemmende onmogelyk zou kunnen inhaalen, te vangen. In Viſchryke Rivieren zwemt de Ot-

Otter tegen den Stroom van 't Water op, en dus loopt hem zyne Prooy gelyk als in den Mond, zo dat hy zig gemakkelyk kan verzadigen; laatende, 't geen hem niet fmaakt of overfchiet, maar dryven. In Vyvers en ftilftaande Wateren verfchrikt hy dikwils de Viffchen, door een flag met zyne Staart, die daar op zig naar den Wal begeevende van hem, op zyn gemak, gevangen worden. Op die wyze fchroomt hy niet Viffchen, die langer zyn dan hy zelf is, aan te pakken; wanneer hy dezelven omkeerende tegen zyn Buik drukt, en ze, een Gat in de Keel bytende, aanftonds weerloos maakt. Zeer kenbaar is, in zulk een geval, de plaats aan het geweld, dat 'er gefchiedt, en 't Bloed, 't welk geplengd wordt; daar ondertuffchen de Otter, in die omftandigheid, onder Water naauwlyks te betrappen is, hoewel hy ook fomtyds in de Netten en Fuiken, indien dezelven fterk genoeg zyn, vaft loopt en door enkel gebrek van Lugt verftikt. Honderd gelegenheden zyn 'er voor hem, om leggende tuffchen 't Riet, of in gaten aan de kant, of in ruigte en tuffchen Steenen op den Grond van 't Water, al loerende af te wagten, dat hem zyn Aas van zelf in handen valle. 't Is zeker, dat hy ook Kikvorfchen en Kreeften eet.

I. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Otter.*

Men heeft zig van deeze behendigheid der Otteren ook wel eens tot voordeel weeten te bedienen. De Jongen, die men tegen den Herfft fomtyds vindt, of ook wel Ouden, in-

Hy is tot den Vifch-Vangft dienftig.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

dien men ze levendig kan vangen, waar toe zekere Yzeren Angels of Valstrikken bekwaam zyn; worden tam gemaakt en zodanig opgebragt, dat zy gezeglyk zyn. Men leertze op zekere manier te Water gaan, Visch te vangen en die t'huis te brengen aan hunnen Meester; geevende dan den Kop, of eenig Afval, aan den Otter ten loon. Dit moet al van ouds in gebruik zyn geweest in de Noordelyke Landen, en het geschiedt nog hedendaags in Sweeden; alwaar de Koks, zo JOHNSTON verhaalt, gewoon waren, de Otters met een Wenk in de Vyvers te zenden, om hun Visch in de Keuken te brengen (*).

Lighaams-geſtalte.

Men heeft tot nog toe geen regte Afbeeldingen van een zo gemeen Dier, als de Otter is, gehad. Of schoon de Heer BRISSON verzekert, dat de Figuur, welke daar van in de Verzameling der Fransche Akademie gegeven wordt, *zeer goed* zy, vind ik doch van zeker Heer, die, nu tien jaaren geleeden, eene Ontleedkundige Verhandeling over drie Wyfjes Otters uitgaf, verscheide misslagen daar in aangetoond (†). De Tekenaar, zegt hy, heeft dit Dier vertoond met een dikken Kop, een vierkanten Snoet, de Oogen en Ooren zeer hoog en ver naar agteren geplaatst, het Lyf overal even dik,

(*) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen.* II. DEEL, bl. 61.

(†) *Mem. de Math. & Physiq.* où *des Sçavans Etrang.* Tom. II. p. 197.

dik, de Pooten zeer lang: om kort te gaan, in die Afbeelding ſchynt de Staart platagtig en in 't midden zeer dik, gelyk die van den Bever, daar dezelve in tegendeel naar 't end langs hoe dunner wordt.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

De oude Dierbeſchryvers hebben ook een te groote gelykheid geſteld van den Otter met den Bever. PLINIUS en BELLONIUS zeggen, dat zy volmaakt overeenkomen, uitgezonderd in de Staart; daar het zeker is, dat, behalve het verſchil in de Lighaamsgeſtalte, de Bever geene Vliespooten heeft. De Otter heeft den Kop veel ronder en meer naar dien van een Bontſem gelykende, met een platte Neus: hy is kleinder dan de Bever, doch veel grooter dan een Kat. De gewoone langte van het Lyf is drie Voeten, en die van de Staart anderhalven Voet. De Oogen zyn zeer klein; de Ooren kort, rond en laager geplaatſt dan de Oogen: de Pooten naauwlyks agt of tien Duimen lang. Het geheele Lighaam van boven, als ook de Staart en Schenkels, zyn meer of minder donker Kastanje-bruin; aan de Keel, Borſt en Buik, is de Vagt vuil wit of grys.

PL. XIV. *Fig.* 1.

Ik zal my alleen ophouden met de Ontleedkundige Beſchryving van den Heer SUE, die zeer naauwkeurig ſchynt te zyn. De Otter, zegt hy, is een zeer Vleezig Dier en de Beenderen zyn, naar de andere Deelen te rekenen, dunner dan gewoonlyk: ook heeft hy zeer weinig Vet, vooral onder de Huid. Het Wyfje

Ontleedkundige Beſchryving.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

heeft vier Prammen, die den geheelen Buik bedekken, zynde byna vierkant en uit ontelbaare Kliertjes ſamengeſteld, die men zeer duidelyk kon onderſcheiden. Het Net ſcheen de Milt als tuſſchen zyne verdubbeling te bevatten. De Maag geleek, in haare plaatzing en gedaante, naar die van een Menſch; doch men vondt ze uitwendig met een menigte van ronde doorſchynende ſtippen bezaaid, alwaar van binnen de Donsrok ſcheen te ontbreeken, maakende dus zekere putjes of holligheden. De Twaalfvingeren-Darm was zeer lang, en alle Darmen waren van Klapvliezen ontbloot, hebbende de ſlingeringen der dunne Darmen veel overeenkomſt met die van den Menſch. De Karteldarm was maar weinig dikker, en liep geheel regt tot aan den Endeldarm, die, wegens de kleinheid van het Bekken, zeer kort was. Men vondt de Klieren, in dat gedeelte van 't Darmſcheil, 't welk aan de dunne Darmen gehegt is, als tot een groote langwerpige Klier ſamengehoopt, gelyk in veele Viervoetige Dieren. De Lever beſtondt uit zeven Lobben, die, van elkander afgeſcheiden, byna in de Buik zwommen, wegens de langte en ſlapheid haarer Banden. De Galblaas was vry groot, de Milt klein, het Alvlees tien Duimen lang, en derhalve verſcheide maalen ſamengevouwen of geplooid.

PL. XIV. *Fig.* 2.

De Nieren beſtonden ieder uit twaalf of dertien geheel afgezonderde deelen, die ieder een tak kreegen van de Uitmelkende Bloedvaten; de

By-

Bynieren hadden de grootte en kleur van een middelmaatige Aardbezie. De Pisblaas lag geheel buiten 't Bekken, dryvende byna gelyk de Darmen in de Buik.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

Deelen der Voortteeling.

In een Mannetjes Otter vondt de Heer DE MURALTO aan het uiterfte van den Endeldarm, binnen de Sluitfpier, twee langwerpige Blaasjes, gevuld met een Vogt, dat naar rottige Kaas rook, en van binnen bekleed met een Huidje, dat een weinig hard is, van roodagtige kleur, gelyk aan 't gene men vindt in de Maag der Hoenderen. Behalve deeze Kaasagtige witte Stoffe is 'er zekere Vogtigheid, welke, wanneer men de Blaasjes drukte, door verfcheide gaatjes uitliep in de holligheid van den Endeldarm. Die zelfde Blaasjes 't eenemaal afgefcheiden van de Sluitfpier, en vervolgens aan de Lugt bloot gefteld zynde om ze te droogen, werdt hunne Stoffe, in den tyd van drie Maanden, genoegzaam aan het Sivet gelyk, in kleur, zelfftandigheid en doordringende reuk. Wat nu het gebruik der Blaasjes, en van de Stoffe, daar in vervat zynde, belangt, kan men niets met zekerheid vaftftellen, dan dat miffchien de Otter zig daar van bedient, om door het verfpreiden van dezelve de Viffchen aan te lokken: aangezien in de Balletjes, die tot lok-aas der Viffchen bereid worden, de fterk ruikend Stoffen 't voornaamfte Ingredient zyn. De Pisblaas geleek naar die van een Kat, zo in gedaante als in grootte. De Teftikels, die een langwer-

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

pige figuur hadden, hingen buiten aan den Buik als in de Honden; hebbende wederzyds veel Klieragtig wezen. Het Teellid, ter langte van een kleinen Vinger, ſcheen aan 't end verdeeld te zyn, was omgekromd en met Kraakbeen bekleed. Iets dergelyks vondt men in de Kittelaar van 't Wyfje, zynde de Schaamdeelen, voor 't overige, uitwendig als die der Vrouwsperſoonen.

Het Ovaale Gat in 't Hart.

De Heer PERRAULT hadt in 't Hart van den Otter geen blyk gevonden van een Opening, die met het Ovaale Gat in de Menſchelyke Vrugt overeenkomſt kon hebben; terwyl men niettemin zulks in dit Dier, dat dikwils onder Water duiken moet, verwagten zoude. Om die reden heeft de Heer SUE met veel oplettendheid het maakzel van het Hart onderzogt, om te tragten te ontdekken, welk een weg het Bloed volge, ten tyde als deeze Dieren onder Water zyn. Hy vondt niet alleen een klein Gaatje, dat voor die Opening verſtrekte, waar door hy de ſlinker Holligheid uit de regter kon opblaazen; maar nog twee andere Gaatjes, aan 't end van de bovenſte Holader en 't begin van 't regter Oor; door welke beiden hy zagtelyk de punt van een ſtomp Stylet in 't ſlinker Oor kon brengen. Voorts was 'er een derde Opening aan den bovenrand van 't regter Oor, naby het end van de onderſte Holader; zynde het begin van een ſoort van Boezem, ruim een vierde Duims wyd, waar in zig alle

PL. XIV. *Fig.* 3.

Kroon

Kroonaderen der regter Holligheid ontlastten; en een Buisje in deezen Boezem gebragt hebbende, deedt hy de Lugt vry gemakkelyk overgaan in het slinker Oor.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

„ Eene Waarneeming (zegt hy), die eeni-
„ ge oplettendheid schynt te verdienen, is,
„ dat, naar maate ik de Lugt door het Ovaa-
„ le Gat dreef, schoon het Oor zig uitzette,
„ zo wel als de Zak en Long Aders en de slin-
„ ker Holligheid; die zelfde Lugt niet uitging
„ door de Openingen, welke daar mede ge-
„ meenschap hadden; en even zo was het met
„ het Ovaale Gat, wanneer ik de Lugt dreef
„ door de andere Openingen. Deeze Waar-
„ neeming doet my gelooven, dat 'er voor ie
„ der van deeze Gaatjes kleine Klapjes zyn,
„ die de Vloeistoffen beletten uit te gaan, wan-
„ neer zy ingekomen zyn. Onafhanglyk van
„ deeze gissing, ziet men hier uit, dat de Na-
„ tuur meer dan eene Opening bezorgd heeft
„ tot den doorgang van het Bloed van 't eene
„ Oor des Harts in 't ander, volgens de be-
„ hoeften van het Dier, en de verschillende
„ Omstandigheden, daar het zig in bevindt" (*).

't Is ondertusschen zonderling, dat de Heer STELLER aanmerkt, hoe de Asiatische, of zo men wil Brasiliaansche Otter, naauwlyks twee Minuuten onder Water kan blyven, om dat denzelven het Ovaale Gat ontbreekt (†). En men moet

(*) *Mem. des Sçav. Etrang.* Tom. II. p. 204.
(†) *Nov. Act. Acad. Petropol.* Tom. II. p. 387, 390.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Otter.*

moet ten uiterften verbaasd ftaan, wanneer men in een onlangs uitgekomene Befchryving der Dieren leeft, dat deeze zelfde Otter verfcheide Uuren agter elkander onder Water kan blyven, terwyl hy zig onder eenige ruigte of tusfchen Steenen, op den bodem der Rivieren, fchuil hout tot het beloeren en belaagen van zyne Prooy. Immers, men erkent in 't algemeen, dat de Otter niet lang onder Water kan leeven, en daar omtrent wordt het voorbeeld bygebragt van een Otter, dien men verftikt vondt in een Fuik, met een levendige Snoek, welke door hem was nagejaagd.

Spieren. De Spieren van dit Dier zyn, naar evenredigheid, dikker en fterker dan in anderen: ja men vindt 'er verfcheide, den Otter in 't byzonder eigen. Niet alleen aan den Hals en Kop, maar zelfs aan de Schenkelen en Dyën, zyn 'er eenigen boven 't gewoone getal. Men kan ligt begrypen, dat de Natuur deeze fchikking in een Schepzel, 't welk tot het zwemmen en booren in den Grond zo veel kragt moet oefenen, niet te vergeefs gemaakt heeft.

Gebruik. Het Vleefch van den Otter, hoe onaangenaam ook van Geur, wanneer het raauw is, wordt, gebraden zynde, dikwils in de Kloosters gegeten, om dat hetzelve, onder den naam van Vifch, in de Vaften doorgaat. Het is hard, taay en groffappig, zo dat men het met een Kruidige Saus moet eetbaar maaken. De Huid of Vagt dient tot Moffen en ander Bont,

als ook tot Mutſen. Men heeft 'er ſedert eenige Jaaren in Noorwegen, alwaar de Otters overvloedig zyn, veel aftrek en verzending van gehad, naar Duitſchland en de Nederlanden. In de Geneeskunde wordt de Lever aangepreezen tegen de Roode Loop en andere Buikvloeijingen, wanneer dezelve, eenige Dagen in ſterke Azyn geſtaan hebbende, in de Oven gedroogd is en tot Poeijer gemaakt. De Ballen agt men tegen de Vallende Ziekte dienſtig, hoewel zy in lang zo kragtig niet zyn als het Bevergeil. Het Vet ſtremt, gelyk dat der Viſſchen, in de Koude niet: het blyft altyd vloeibaar, zynde derhalve tot het verdryven der Jigtigheden en 't verſterken der Zenuwen bekwaam. Men mengt het onder de Oploſſende Smeeringen, tot geneezing van de Kwaalen der Gewrichten.

I. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Otter.*

(3) *Wezel met de Voetzoolen geſpleeten, het Lyf bruin ros, op 't midden van de Rug zwart.*

III. *Gulo.* Veelvraat.

Dit Dier is 't onregte met de *Hyæna* verward geworden, gelyk van de hedendaagſche Dierbeſchryvers, KLEIN en BRISSON, nog geſchiedt; daar het weezentlyk, zo ten opzigt van de Woonplaats, als van de geſtalte en kleur, grootelyks van dezelve verſchilt. Het heeft zynen La-

(3) Muſtela plantis fiſſis, Corpore rufo-fuſco, medio Dorſi nigro. *Faun. Suec.* 6. Gulo. OL. MAGN. SCHEFF. *Lapp.* 339. RACZ. *Polon.* 339.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Veelvraat.*

Latynſchen en Nederduitſchen Naam van zynen gulzigen aart, en de gewoone benaaming in de Noordſche Taalen, *Jerven* of *Erven*, geeft het zelfde te kennen.

Lighaamsgeſtalte. Pl. XIV. *Fig.* 4.

De geſtalte van dit Dier is als een Wolf, doch kleinder en langwerpiger, zo dat het meer naar die van een Dashond zweemt; waar van het in grootte ook weinig verſchilt. KLEIN heeft een Afbeelding daar van uitgegeven, gemaakt naar een Dier dat in het Koninklyke Kabinet van Dresden gedroogd te vinden was, zynde levendig uit Siberie derwaards gebragt. Dit at dagelyks dertien Ponden Vleeſch, en bleef niet te min onverzadigd. De langte was twee Voeten, behalve den Kop; de hoogte ruim anderhalven Voet: de kleur donkerbruin. Volgens anderen is de kleur zwart, met bruine en geelagtige Vlammen, of bruin met een roſſen Glans; doch over de Rug loopt een gitzwarte Streep, zynde de Borſt en Buik wit. De Staart heeft de kleur van 't lighaam: de Pooten zyn dik, de Klaauwen en Tanden zeer ſcherp; waar door het zo ſtout is, in 't aanranden van alle Dieren, daar het by kan komen.

Woonplaats.

De Veelvraat onthoudt zig op de hooge Gebergten van Lapland en Dalekarlie, en de groote Wilderniſſen van 't Noordelyk deel van Europa en Aſie, zyn in 't algemeen zyne Woonplaats. Men vindt hem ook in Noorwegen, Sweeden, Rusland, Lithauwen, Kourland, ja in ſommige Boſſchen van Duitſchland. Zelfs

wordt in 't Berigt, dat de Heer GMELIN van zyne Reize door Siberie gegeven heeft, aangemerkt, dat hy in alle zo heete als koude Landen van Afie, van de Linie af tot aan den Noordpool, te vinden zy. In dat zelfde Werk wordt omftandig van deszelfs Levensmanier gefproken, en hoe hy de Dieren meeftendeels met Lift bemagtigt, die hem tot Voedzel zullen dienen: onder anderen gaat hy ook, gelyk de Los, in de Mik of op de neerhangende takken zitten van een Boom, en fpringt de voorbygaande Dieren op de Rug, blyvende, indien zy groot en fterk zyn, gelyk Bokken, Reën en Herten, daar op zitten, hoe fnel zy ook loopen, en vreetende middelerwyl daar van met geweld, tot dat het Beeft onmagtig neervalt.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Veelvraat.*

Het zonderlingfte, en waar in dit Dier van alle andere Schepzelen fchynt te verfchillen, is, dat het byna onverzadelyk fchynt te zyn. Men wil dat het, een Prooy hebbende, die zesmaal grooter is dan zyn eigen Lighaam, nogthans met vreeten niet kan ophouden, voor dat het Vleefch geheel daar af is. Nooit wordt de Veelvraat verzadigd, voor dat hy niet meer kan eeten, 't welk gebeurt, wanneer zyn Buik dermaate is gezwollen, dat 'er, om zo te fpreeken, niets meer in kan. Dit zet zyn Lyf uit als een Ton, en brengt hem in de uiterfte vadzigheid, zo dat hy niet loopen, ja naauwlyks zig verroeren kan, leggende fomtyds als een dood Kreng, geheel buiten ftaat om zig te red-

Zyne Gulzigheid.

 den

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Veelvraat.*

den of te verweeren, en in dit geval wordt hy niet alleen dikwils van de groote Roofdieren, maar zelfs somtyds van de Veldmuizen of Rotten, aangetast en verscheurd. Het oude denkbeeld, dat de Veelvraat in sommige Gevallen, door zyn Lyf tusschen twee digt aan elkander staande Boomen te knellen, de Verteering helpt en zig Ontlasting maakt, is derhalve zo onwaarschynlyk niet. OLAUS MAGNUS verbeeldt zig, dat dit Dier, inzonderheid in Poolen, Rusland, Tartarie en Lapland, van de Natuur voortgebragt zy, om de Inwooners dier Landen wegens hunne Gulzigheid te bestraffen, en CROLLIUS meent, dat de Geneesheeren van hetzelve 't gebruik der Braak- en Purgeermiddelen geleerd hebben.

Inwendige deelen.

By de Ontleeding van dit Dier, welke, zo BARTHOLINUS verhaalt (*), door den Hoogleeraar PAVIUS, in tegenwoordigheid van J. DE LAAT, in 't werk gesteld werdt, vondt men eene wonderbaare overeenkomst met het Menschelyk Lighaam, zelfs ten opzigt van den opschortende Band des Levers, waar in anders de Beesten altemaal van den Mensch verschillen; maar het Kanaal der Darmen was van het begin tot het end even wyd en van de zelfde gedaante; 't welk de reden schynt te zyn, dat de Veelvraat de half verteerde Spyzen door de enkele samendrukking van zyn Buik kan loozen.

De

(*) BARTHOLIN. *Cent.* IV. *Hist.* 30.

De Vagt van den Veelvraat, die een Glans heeft als Zyde, en zeer zagt is van Hair, maakt een zeer kostbaar Bont uit, 't welk den Jaageren de moeite wel betaald zet, die zy zig geeven, om het zonder Schietgeweer, of ook met een Boog, door middel van platte Houten Pylen, te vermeesteren, ten einde de Vagt niet beschadigd worde. De beste gelegenheid om hem te vangen is, wanneer hy, zyn Buik vol gevreeten hebbende, in onmagt ter aarde legt, of zyn Lighaam tusschen twee Boomen of Paalen knelt, om zig daar van te ontlasten.

I. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Veelvraat.*

(4) *Zwarte Wezel, onder aan den Hals met eene witte drielobbige Vlak.*

IV. *Barbara.*

Dit Dier heeft de gestalte en grootte van den Marter; doch de kleur is zwart en het Hair styver: de Oorlapjes zyn rond en ruig. Voor de Oogen heeft het een Aschkleurige plek: Vlakken midden onder den Hals, doch niet aan de Keel: vier Prammen agter de Navel.

Het woont in Brasil, zegt de Heer LINNÆUS. Of het de zwarte Wezel met een geheel witte Staart zy, die de twaalfde is van KLEIN; dan de gene, dien BRISSON onder den naam van *Vison* beschryft, in Kanada huisvestende, over 't geheele Lyf donker Kastanie-bruin van kleur: is my niet gebleeken.

(5) *Wezel met gespleeten Voetzoolen, geelagtig Marter.*

V. *Martes.*

(5) Mustela fulvo-nigricans, Gula pallida. *Faun. Suec.*

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *tig bruin over 't Lyf, aan de Keel bleek.*

Marter. De Latynſche Naam van dit Dier is *Martes* of *Foyna*, waar van de Franſche, *Martre, Marte, Fouine* of *Foine*, afgeleid moet worden, zo wel als de Italiaanſche *Martaro* of *Martarello.* De Hoogduitſche Naam is *Marder*, de Engelſche *Martin*, de Poolſche *Kuna*, de Sweedſche *Moard*; doch in 't Hoogduitſch geeft men het, naar de Plaatſen daar het zig onthoudt, den byzonderen naam van *Huis-*, *Steen-*, *Boſch-* Marder. Ook zie ik dat door den Heer BRISSON deeze laatſte, als een byzondere Soort, van den Huis- of Steen-Marter wordt afgeſcheiden, daar hy voornaamelyk door de kleur aan de Keel, die niet wit maar geel is, van verſchilt. De Heer LINNÆUS zegt, dat in deeze ook eene verſcheidenheid is, naar dat dezelve in de Beuken- of Denneboomen huisveſt.

Eigenſchappen. De Marter is een Europeaanſch Dier, dat zig zo wel onthoudt in oude holle Boomen, van allerley ſoort, als in de tuſſchenruimten van Stapels Brand- of Timmerhout, en in de gaten of kloven van oude Gebouwen, op Hooy-Zolders, in Schuuren, naby de Duiven- en Hoenderhokken. Immers daar vindt hy zyn geliefde Aas; Gevogelte naamelyk, dat hy op de reuk ſchynt te kennen. Hy is een wreede Vyand van Duiven en Hoenderen, waar van hy, in 't Hok wee-

Suec. 7. *Syſt. Nat.* 5. N$_o$. 2. Martes. GESN. *Quadr.* 151. JONST. *Quadr.* Tab. 64. RAJ. *Quadr.* 200.

weetende te komen, dozynen de keel af byt, zuigende 'er het Bloed uit. Ook houdt hy veel van de Eijeren, die hy dikwils, zonder breeken, van de eene plaats naar de andere overbrengt. Zelfs eet hy Muizen en Inkhoorens, indien hy dezelven betrappen kan, en ſomtyds zekere Vrugten, doch geen Kruid of Bladen van Boomen.

I. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Marter.*

Deeze Dieren ſlaapen den geheelen dag; by nagt loopen zy naar alle kanten, om zig van Leeftogt te voorzien. Zy zyn voor de Honden zeer bevreesd, en, als zy van dezelven in een Boſch overvallen worden, weeten zy ze heel ſchielyk, door in de Boomen te klauteren, te ontkomen. Men verdryft deeze Huis-vyanden door middel van kleine Dashondjes, die ze uit de holen en gaten jaagen om dan te worden geſchooten. Dit geſchiedt niet alleen om deeze Roofdieren te vernielen, maar de Jaagers kunnen ſomtyds van deezen Vangſt beſtaan, waar toe het Saizoen op 't end van den Herfſt of tegen den Winter, wanneer de Vagten koſtbaarſt zyn, waargenomen wordt. Men kan ze ook op verſcheide andere manieren vangen; 't zy in een ſoort van groote Rotte-Vallen, doende daar in een levendig Kuiken of een ſtuk Vleeſch tot lok-aas: 't zy met Knippen of Slagen, of met Yzeren Angels, die men zorgvuldig bedekken moet; dewyl deeze Dieren zeer ſlim zyn. Het gebeurt dikwils, dat een Marter, met den Voorpoot in een Knip vaſt geraakt zynde, denzelven af byt of afſcheurt, om zig te redden. Als men zig

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Marter.*

aan 't bewaaren van de Huid niet gelegen laat, en 't vermaak wil hebben van dit Dier met Honden te laaten vegten, weet het zig zeer lang en dapper te verdedigen: want zyn leven is zeer taay; en daar van zal misschien de Latynsche Naam *Martes* afkomstig zyn.

Hy is tembaar.

De Marters zyn gemakkelyk tam te maaken, wanneer men ze van jongs af opvoedt; doch, om 'er niet van beschadigd te worden, moeten hunne scherpe Hoektanden tot gelyke hoogte met de Voortanden worden afgevyld. Want anders zyn zy niet te betrouwen, en de reuk van Vleesch, 't zy gezooden of gebraden, verlokt hun dermaate, dat zy, wanneer men ze beletten wil iets daar van te rooven, in toorn ontsteeken: weshalve 't best is hun, op dien tyd, aan een Kettingje vast te maaken. Ook loopt dikwils een tamme Marter, als 't in den Bronstyd is, omtrent de Maand van Maart, voor altoos weg. Men heeft 'er gezien, die zo tam waren, dat zy met de Honden speelden en zig van de Menschen op allerley manieren lieten behandelen; gaande tegen den avond uit in de Bosschen, tot het opzoeken van hunne prooy. De Wyfjes brengen doorgaans, in de Maand April, t'eener dragt vier Jongen voort.

Zyn Stank.

De Marter houdt veel, gelyk de Otter, van te dryten op een schoone plaats. Zyne Vuiligheid ruikt sterk naar Moskeljaat, en aan deeze Reuk kan men dikwils ontdekken, waar zyne verblyfplaats is. Bovendien geeft zyn geheele

Lyf

Lyf een ſtank uit, zweemende naar dien van den Bontſem, en men vindt aan zyn Fondament ook zekere Blaasjes of Beursjes, die een Vogt bevatten, dat een leelyke Reuk heeft. 't Is om deeze reden, dat hy insgelyks geteld wordt onder de Stinkdieren.

I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Marter.*

Lighaamsgeſtalte.

De Lighaamsgeſtalte gelykt naar die van den Wezel, de grootte is omtrent als die van een Kat. Men heeft zyne langte, van 't end van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, bevonden te zyn een Voet en vyf Duimen; die van de Staart elf Duimen. Hy ſtaat laager op zyne Pooten, en heeft korter Nagelen of Klaauwen dan een Kat: ook is de Kop veel ſpitſer, en meer naar die van een Vos gelykende; de Staart ruighairig; de Ooren kort, breed en rond; de Tong lang en glad, bezet met ſcherpe tepeltjes, doch zagt, naar agteren ſtrekkende. Hy heeft verſcheide lange Knevel-Hairen aan de zyden van den Bek, gelyk de Katten; ook glinſteren zyne Oogen in de duiſternis, en hy komt, in 't vallen, altyd op de Pooten neer. De Voetzool is in vyf genagelde Vingeren, die allen byna even lang zyn, verdeeld en ten deele van een geſcheiden; zo dat men die *half-ge− vliesd* zou mogen noemen.

Inwendige deelen.

By de Ontleeding van den Marter, vondt men de Beenderen van den Kop bykans zodanig als die van den Vos: het Wangebeentje zeer lang en gekromd. De Tanden waren, in de beide Kaaken, eveneens als in den Vos en Wolf: te

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Marter.*

weeten, zes Snytanden, die taamelyk klein zyn, vooral aan de Onderkaak, evenwydig of in een regte lyn geplaatst, stomp tevens en puntig. Hy heeft twee groote Hondstanden, die een weinig zydewaards hellen en vyf Kiezen wederzyds. De Gehoorgang is gelyk in den Vos en Kater. De Schouderbladen zyn zeer breed. De Darmen werden, gelyk in de Veelvraat, altemaal van eene zelfde wydte gevonden, en zonder Blinden Darm. De Milt was taamelyk klein; het Alvlees witagtig; de slinker Nier laager dan de regter geplaatst. Het Teellid, dat zyn oorsprong neemt van de Banden van 't Schaambeen, was niet alleen Kraakbeenig, maar weezentlyk Been, aan 't end gedraaid als een Boorfret. Somtyds heeft men in een der Nieren van de Marters, die wanstaltig, hard en Kraakbeenig geworden was, een dikken Worm gevonden, scharlakenrood, scherper en als driekantig aan 't eene, stomper en rondagtig aan 't andere end; langer naar evenredigheid dan de genen, die men in de Nieren der Honden en Wolven ontmoet.

De Huis-Marter is gemeener in Vrankryk en in de middelste deelen van Europa, dan de Bosch-Marter, die meest in Kanada, doch ook in de Noordelyke Landen van ons Wereldsdeel, gevonden wordt. Deeze onthoudt zig in groote Bosschen, en vangt 'er het Gevogelte, dat op de takken te slaapen zit, op gelyke manier als de Veelvraat. Hy voert eigentlyk den naam

van

I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Marter.* Schoone Vagt.

van Marter, en in fommige Landen wordt hy genoemd de *Goud-Marter*, wegens den roodgeelen glans, die op zyne Vagt affteekt, en dit maakt zyn Bont zeer gewild, ja viermaal zo veel waardig, als dat van den Huis- of Steen-Marter. Gesnerus merkt aan, dat een Jaager, die zodanig een Dier komt te vangen, zyn fortuin gemaakt heeft. 't Is waar dat hy zig, fomtyds, ook op of in de oude Eiken onthoudt; doch die der Beuken, hoewel kleiner dan der Denneboomen, geeft de keurlykfte Vagt, welke van alle Bonten het naafte wordt geoordeeld te komen aan dat der Sabeldieren.

Gebruik.

Het Vleefch van den Huis-Marter is goed om te eeten, en in de Geneeskunde wordt het aangepreezen als een dienftig Middel om de Zenuwen te verfterken, wegens de Olie en 't vlugge Zout, die hetzelve bevat. Men kan het laaten kooken in Olyven-Olie, en bedienen zig daar van als van de Olie van jonge Honden, om de Lighaamsdeelen, die van Jigtigheden of Verlammingen aangetaft worden, te beftryken en te fmeeren. De Drek heeft een oploffende kragt, inzonderheid tegen de verhardingen der Klieren. De Parfumeurs maaken 'er, om dat dezelve zo fterk naar Muskus ruikt, gebruik van in de famenftelling der Reukmiddelen. De Gal, in Venkelwater ontdaan, wordt aangepreezen tot wegneeming van de vlakken der Oogen.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

VI. *Putorius.* Bontsem.

(6) *Wezel met gespleeten Voetzoolen, het Lyf zwartagtig geel, de Bek en Oorlapjes wit.*

Dit Dier, waar van de Latynsche Naam *Putorius* is, en de Fransche *Putois*, heet in 't Italiaansch *Foetta* of *Puzolo*, volgens ALDROVANDUS; de Savojaarden noemen hetzelve *Paillet*, de Duitschers *Iltis* of *Ulk* en *Buntzing*: in Poolen heet het *Vydra*; in Bohemen *Tchorz*; in Sweedsch Scania *Iller*: de Engelschen noemen het *Polecat* of *Fitchet*, de Pikardiers *Catharet*. Den eerstgemelden Naam heeft het zekerlyk van wegen den onverdraaglyken Stank dien het uitgeeft, voortkomende, zo men wil, uit de blaasjes of beursjes aan 't Fondament, waar in een Vogt is, dat zeer sterk ruikt.

Eigenschappen.

De Bontsem is een Europeaansch Dier, dat zig in gaten of holen tusschen opgehoopte Steenen, of ook wel onder aan de Wortels van Boomen en by de Schoeijingen aan den Waterkant, onthoudt. Het gaat by nagt op den roof uit, en steelt Konynen, Eenden, Hoenders of ander Gevogelte, derzelver Jongen en Eijeren zeer gretig verslindende: hoewel het buiten twyfel ook Rotten, Muizen en ander klein Ongedierte, vernielt. Zelfs maakt het Jagt op Visschen, tamme en wilde Katten. In de Tuinen ver-

(6) Mustela flavescente nigricans, Ore albo, Collari flavo. *Faun. Suec.* 8. *Syst. Nat.* 5. N°. 3. Putorius. GESN. *Quadr.* 767. ALDR. *Ung.* 330. JONST. *Quadr.* Tab. 64. RAJ. *Quadr.* 199.

vergadert het ook veelerley Vrugten, en in 't Voorjaar vangt het Kikvorſchen, Slakken en Springhaanen in de Weiden. In de Boſſchen graaft het Holen tot zyne verblyfplaats, gelyk de Konynen, en dewyl het, zo 't ſchynt, den ſtank van zyn eigen Vuiligheid niet verdraagen kan, doet het zyn gevoeg in een Kuil, ver van zyn Hol.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Bontſem.*

Deeze Dieren worden ten deele wegens de ſchade, die zy aanregten, ten deele wegens hunne fraaije Vagt, gejaagd en gevangen. Hunne verblyfplaatſen zyn niet moeielyk te vinden, zo aan den Stank, als aan het Spoor, dat zy in 't loopen met hunne Staart maaken. Ook hebben zy de manier, van gaten te booren onder de Haagen en Schuttingen, daar men dan Vallen en Strikken voor kan zetten: doch het beſte is, zodanige Knippen te gebruiken, waar in de Bontſem aanſtonds verſtikt of verpletterd wordt; dewyl hy, in een Strik van Touw- of Val van Houtwerk levendig gevangen zynde, dien met veel verwoedheid in ſtukken byt. Een harde Slag op den Kop, of op de Neus, is voor hem doodelyk.

Lighaamsgeſtalte.

De Bontſem is kleiner dan de Marter, en zweemt, in geſtalte, eenigermaate naar een Vos. Hy heeft een breede ingedrukte Rug, korte Pooten, ſcherpe Tanden en kan zeer vinnig byten. De Ooren zyn kort, breed en rond. De Snoet gelykt ſomtyds naar dien van een Varken, ſomtyds meer naar dien van een Hond, en deeze

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Bontsem.*

zyn de kleinsten. Over 't Lyf heeft het tweederley soort van Hairen, sommigen kort en geel, die den goudgeelen glans aan de Vagt geeven, de anderen in het gedeelte naast aan den wortel Aschgraauw, naar de enden toe zwartagtig of Kastaniebruin. Om den Bek is de kleur wit, en boven deszelfs hoeken heeft hy, aan 't begin en in 't midden van den Kop, een geelagtige streep: de Keel, Pooten en Staart, zyn zwarter, de Nagelen van boven bruin van onderen wit. De Staart is omtrent half zo lang als 't Lyf, dat, in een volwassen Bontsem, op anderhalf Voet gerekend wordt.

Inwendige deelen.

De Keel en Maag van dit Dier hebben veel overeenkomst met die van de Wezeltjes, doch het verschilt 'er merkelyk van, zo RAJUS aanmerkt, ten opzigt der Darmen. Men vindt dezelven vier in getal; waar van de eerste een Elle lang is, een half Duim breed, taamelyk dun, plat en egaal: de tweede een vierde Elle lang en een vierde Duims breed, veel dikker dan de voorgaande en Klieragtig: de derde anderhalf Voet lang, een half Duim breed en naar 't midden toe met eene ophooping van Klieren: de vierde nagenoeg vyf Duimen lang en naby het Fondament drie vierden Duims wyd. Men wil, dat aan het getal der gaatjes, die het onder de Staart heeft, de ouderdom te ontdekken zy.

Nut en gebruik.

Het Vleesch van den Bontsem wordt gezegd eetbaar te zyn en van goede smaak, omtrent als

dat

dat van een wild Zwyn. De Vagt is een der fraaiste van onze inlandsche Bonten. Het Hair wordt tot het maaken van fyne Schilders Penseelen gebruikt. Het Bloed, gedroogd zynde en als een Poeijer ingenomen, wordt dienstig geoordeeld om kwaade Vogten door de Huid uit te dryven. Het Vet is tot verzagting der Pynen van 't Nierenwee of Graveel, in een Klysteer gemengd zynde, zeer bekwaam; als ook, door uitwendige smeering, tegen de Jigtigheden en tot versterking der Zenuwen.

I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Bontsem.*

(7) *Wezel met gespleeten Voetzoolen, de Oogen roodagtig.*

VII. *Furo.* Fret.

De Latynsche Naam, *Furo* of *Furunculus* en *Viverra*, die aan dit Dier gegeven wordt, is van duisterer oorsprong dan de Hoogduitsche *Frett*, *Frettel* en de Nederduitsche *Fret*. De Engelschen noemen het *Ferret*; de Franschen *Furet*; de Spaanschen *Huron*, *Furam*; de Polakken *Laska* en *Lasika Lesna*. In 't Grieksch wordt het *Ktis* of *Iktis* geheten.

Dit Dier schynt uit Afrika afkomstig te zyn, hoewel het in Europa genoegzaam voortteelt, zelfs in Holland en Engeland. Men houdt en draagt de Fretten gemeenlyk in Hokjes, die met Werk belegd zyn, doch hetzelve moet niet naar Pek ruiken. Hun Voedzel is Melk, Tarwenbrood, Vleesch van Vogelen en van Hon-

Eigenschappen.

(7) Mustela sylvestris, *Viverra* dicta. Raj. *Quadr.* 199.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Fret.*

Honden. Indien men een Wyfje en Mannetje by elkander zet, paaren zy, en teelen Jongen, die drie-en-dertig dagen oud moeten zyn, zo men wil, eer zy duidelyk kunnen zien.

Lighaamsgeftalte.

De Fret is wat kleiner dan de Bontfem, doch grooter dan de Wezel. Hy heeft korte ronde Ooren, witte Nagelen en roodagtige Oogen. De kleur is geelagtig of vuilwit, doch men vindt eenig verfchil tusfchen het Mannetje en Wyfje. Het Mannetje heeft een witten Snoet, zynde over 't geheele Lyf bedekt met geelagtige Hairen, waar van de langften aan 't end Kaftaniebruin zyn. Het Wyfje is kleinder dan het Mannetje en voor aan den Kop wit van kleur, verder over 't geheele Lyf geelagtig wit. De Heer LINNÆUS fchynt te twyfelen, of dit Dier wel van den Bontfem in foort verfchille?

Gebruik.

De Fret wordt alleen gebruikt tot den Konynen-Vangft; doch hy is zo vreetagtig, dat men hem den Muil met een Kettingje moet fluiten om dezelven niet te befchadigen. En, inderdaad, dit is minder te verwonderen, dewyl hy alle Beeften byna durft aanvallen, voedende zig meer met Bloed dan Vleefch.

VIII. *Zibellina.* Sabeldier.

(8) *Wezel met de Voetzoolen gefpleeten, het Lyf donker vaal, voor op den Kop witagtig, aan de Keel Afchgraauw.*

Dit Dier word van fommigen de Ruffifche of Sibe-

(8) Muftela Sibellina. RAJ. *Quadr.* 201.

Siberische Marter genoemd, om dat de Lighaamsgestalte veel naar den Marter gelykt en dat het gevonden wordt in de Noordelyke deelen van Asie, die thans in 't algemeen den naam voeren van Siberie. Anderen noemen het de Sabel-Wezel, *Mustela Sibellina* of *Sobella*; de Duitschers *Zobel*, de Polakken *Sobol*, de Sweeden *Sabbel*.

I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Sabeldier.*

Eigenschappen.

Men vindt het ook, doch veel zeldzaamer, in Litthauwen, Lapland, in China en Tartarie. Het leeft van Muizen, Rotten en zelfs van Inkhoorens, die het langs de takken der groote Boomen, tot in de toppen toe, vervolgt, als wanneer dezelven geen andere uitkomst hebben, dan over te springen op de takken van een anderen Boom, 't welk het Sabeldier niet kan doen. Ook verrast het, dikwils, niet alleen kleine, maar zelfs groote Vogels; doch het strekt wederom aan de verscheurende Dieren en Roofvogelen ten prooy.

Kostbaar Bont.

Dit Dier maakt, met de zwarte Vossen en Otters, het kostbaarste Bont uit van Moskovie. Voor aan den Kop, aan de Keel en by de Ooren, is het witagtig of Aschgraauw, doch verder is de Vagt, over 't geheele Lyf, donkervaal, met een roodagtigen glans, en wordt, hoe bruinder of meer naar Pek gelykende, hoe keurlyker geagt. Het Hair heeft, hoe fyn en zagt ook, die byzondere eigenschap, dat het, met de Hand gestreeken wordende, niet leggen blyft, maar aanstonds weder opryst en zig houdt in

I. AFDEEL. XVI. HOOFD-STUK. *Sabeldier.*

in de voorige geftalte. Van deeze Vagten moeten jaarlyks eenige duizenden, uit Siberie, aan het Ruffifch Hof geleverd worden, onder andere Bonten, tot een Schatting, de onderhoorige Tartaaren opgelegd. Ook wil men dat de Staatsgevangenen, die naar dat Land gebannen worden, fomtyds, door dergelyke Dieren te vangen hun Onderhoud moeten zoeken. Een Reiziger verhaalt, dat hy te Petersburg een Tabbaard van gitzwarte Sabelvellen zag, die door de Keizerin aan den Turkfchen Keizer tot een Gefchenk zoude gezonden worden, meer dan duizend Ponden Sterlings waardig. Men vangt deeze Dieren door middel van Vallen of Strikken, of fchietze, wanneer zy in de Boomen zitten, met Pylen uit een Boog, neemende vooral in agt, hunne keurlyke Vagt niet te befchadigen.

IX. *Erminea.* Hermyn-Wezel.

(9) *Wezel met gefpleeten Voetzoolen, de Staart aan 't end zwart.*

De Heer BRISSON onderfcheidt de Hermelyn of Hermyn van het gemeene Wezeltje; doch hy ftemt toe, dat dezelve 'er, in gedaante, veel naar gelykt, en 't is moeielyk te onderfcheiden, of het byzondere Soorten zyn, dan

(9) Muftela vulgaris. GESN. *Quadr.* 149. ALDR. *Ung.* 307. JONST. *Quadr.* Tab. LXXIV. RAJ. *Quadr.* 195.

Muftela candida five Ermineum. RAJ. *Quadr.* 198. Muftela Alpina candida. VAGN. *Helvet.* 180.

I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Wezel.*

dan enkel Verſcheidenheden van eene zelfde Soort. Ook heeft men, al van ouds, de Hermelyn aangemerkt als een wit Wezeltje; op welken Voet ik dezelve alhier, volgens het voetſpoor van LINNÆUS, beſchryven zal.

Naamsreden.

De Wezel wordt in 't Hebreeuſch *Choled* of *Cholda* genoemd, 't welk Tyd betekent; niet om dat hy lang leeft, gelyk OLEASTER zig verbeeld heeft, maar om dat hy ſchielyk oud wordt. De Griekſche Naam, *Gale*, wordt van de Melkagtige witheid, die de gemeene Wezel zelfs aan zynen Buik heeft, afgeleid. De Latynſche Naam *Muſtela* ſchynt afkomſtig te zyn van het vangen der Muizen. De Spanjaarden noemen hem *Comadreia*; de Italiaanen *Donnola* of *Ballottula*; de Franſchen *Belette*; de Duitſchers *Wieſel*, de Engelſchen *Weaſel* of *Weeſel*.

Eigenſchappen.

De Wezeltjes onthouden zig in gaten van het Aardryk, in ſpleeten van Muuren, Koornzolders en Beeſten-Stallen. Zy leeven van Rotten, Muizen, Mollen en Vledermuizen; zy gaan de Hokken berooven, zuigen de Eijeren der Duiven uit, als ook het Bloed der Hoenderen en ander tam Gevogelte, na dat zy dezelven om 't leven hebben gebragt. Indien men de Ouden gelooven mag, durven zy zelfs Haazen aantaſten, en booren tot in de Begraafplaatſen om de Oogen der Lyken uit te vreeten. Ook durft het Wezeltje met een Kat vegten, en zyn Beet, zegt men, brengt het Vuur in de Uijers der Koebeeſten. Als de Hennen

des-

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. *Wezel.*

deszelfs geluid hooren, worden zy van schrik bevangen.

Lighaamsgestalte. Pl. XIV. *Fig.* 5.

De langte des Lighaams van den Wezel is, volgens BRISSON, van het end van den Bek tot aan 't begin van de Staart, zeven Duimen, die van de Staart twee Duimen. Hy heeft kleine zwarte Oogen; de Ooren kort, maar breed en rondagtig: de Pooten zyn niet veel langer dan een Duim. Over 't geheele Lyf is hy met kort Hair bedekt, dat roodagtig vaal is op het bovenste gedeelte van het Lighaam, wit onder aan den Buik.

Inwendige deelen.

In de Verhandelingen van de Duitsche Natuur-Onderzoekers vindt men de Ontleedkundige Beschryving van een Wyfjes Wezel, door den Heer J. DE MURALTO (*). „ De Kop, „ zegt hy, loopt scherp uit als die van de „ Spitsmuis: de Snoet is met Borstels voorzien „ gelyk ook de plaats der Wenkbraauwen: de „ Tanden zyn als die der Katten: de Ooren „ rondagtig en in twee Randen verdeeld. Het „ Lyf is langwerpig: de Staart aan 't end zwart. „ De Voorpooten hebben vyf Vingeren, gelyk „ de Agterpooten: de Oogen zyn bruin. Het „ Lighaam, geopend zynde, gaf een leelyke „ stinkende Reuk uit; zo dat de Bystaanders „ daar door byna in flaauwte vielen. De Borst „ was lang, de Lever hadt zeven Lobben, „ was bleek van kleur en met een klein Gal-

„ blaas-

(*) *Ephem. Natur. Curiosor.* Dec. 2. Ann. I. Observ. XLIX.

„ blaasje voorzien: de Lyfmoeder als van een „ Kat. Men vondt, in 't uiterste van deszelfs „ Hoornen, twee Klieragtige Ballen, waar in „ Eijertjes zigtbaar waren. De langte der Dar- „ men was anderhalf Elle. Het Diertje hadt „ geen Karteldarm. Wederzyds telde men veer- „ tien Ribben; tien aan het Borstbeen gehegt, „ vier die korter waren. De Ruggegraat be- „ stondt uit zes-en-twintig Wervelen, van 't „ Hoofd tot aan den Aars. De Gezigtzenu- „ wen liepen van elkander afgescheiden voort, „ tot aan het midden van het Brein. De Ag- „ ter-Hersenen waren zeer groot. De Mannet- „ jes (zegt hy) hebben een Beenige Schaft ". I. Afdeel. XVI. Hoofdstuk. *Wezel.*

De Mexikaanen eeten de Wezeltjes. Galenus zegt, dat, wanneer zy gezouten en gedroogd zyn, hun Vleesch zo goed is als dat van Haazen. In de Geneeskunde zyn 'er oudtyds veele Eigenschappen aan toegeschreeven geweest. Het Brein, by voorbeeld, gedroogd zynde en tot Poeijer gemaakt, zou goed zyn tegen de Vallende Ziekte; de Long tegen Borstkwaalen; de Lever om de Duizeling te geneezen en de Gal om te gebruiken als een Tegengift van Venynen. Gebruik.

De Wezeltjes houden door geheel Europa, in de Weiden en Bosschagiën, huis. Men vindt ze ook in de Noordelyke deelen van Asie en 's Winters worden zy Sneeuw-wit in de hooge Gebergten ontmoet. Misschien behoort het Javaansche Wezeltje van Seba, dat kleiner is dan Verscheidenheden.

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK.

de onzen, op den Kop donkerbruin, op de Rug rood en onder aan den Buik geel; tot deeze zelfde Soort, dewyl de Staart ook in een zwarte punt uitloopt.

De Hermelyn.

De Hermelyn of Hermyn-Wezel is wat grooter dan het gemeene Wezeltje, en verschilt van 't zelve inzonderheid door de kleur van zyne Vagt, die egter niet volkomen wit is, maar meer of min geelagtig op sommige plaatsen. In de Zomer zelfs is hy op de Rug ros of roodagtig. Sommigen willen, dat hy dien naam heeft, om dat 'er in Armenie veel van zouden zyn. 't Is zeker, dat men ze in Vrankryk, Holland en Duitschland, zelden vindt, doch in de Noordelyke Landen, inzonderheid in Lapland en in Siberie, zyn zy menigvuldig. OLAUS MAGNUS schryft, dat het Woud *Lanzerucca*, de langte hebbende van tagtig Mylen, vol is van zulke witte Diertjes. In Noorwegen wordt de Hermelyn *Lekat* of ook *Rotskat* genoemd, om dat hy zyne verblyfplaats gaarne neemt in Steenagtige holen.

Eigenschappen.

Dit Dier muist zo sterk als een Kat, en het heeft de gewoonte, van 't gene, dat het vindt, weg te sleepen, inzonderheid Eijeren, die deszelfs grootste lekkerny zyn. Om die reden gaat het zelfs, aan den Oever der Zee, by stil Weer, naar de Eilandjes zwemmen, alwaar een menigte Eijeren van Watervogelen te vinden zyn. Hoe klein ook zynde, schroomt het niet, de grootste Dieren aan te tasten, inzonderheid den

Elant

Elant en den Beer, die het op de volgende wyze somtyds om 't leven brengt. Terwyl deeze Dieren slaapen, springt de Hermelyn hun in 't Oor, en byt zig daar in, met zyne scherpe Tandjes, zo vast, dat het 'er niet afvalt nog afgeschud kan worden, schoon het groote Dier nog zo vinnig aan 't loopen en tieren gaat; zo dat het eindelyk, geheel afgemat, van eene Rots te pletteren stort of op eenige andere wyze sneuvelt. Even zo gaat ook de Hermelyn somtyds op een slaapende Arend of anderen Vogel zitten, die met denzelven opvliegt en zo lang gebeten wordt, tot dat hy eindelyk, door verlies van kragten en Bloed, ter aarde valt.

I. Afdeel. XVI. Hoofd-stuk. *Hermelyn.*

De Ouden hebben de zindelykheid van het Hermelyntje zeer geroemd, willende, dat het eer door Vuur zou gaan dan door Drek of andere Vuiligheid, om zyn schoone Vagt niet te bezoedelen. Schielyk verschrikkende door een sterk Geschreeuw of zwaar Geluid, blyft het stil staan en wordt door Trekkingen of Stuipen bevangen, zo dat het den Jaager niet ontkomen kan. Anderszins wordt het met platte Pylen geschooten, of in Vallen gevangen, of ook tusschen twee Steenen, waar van men den eenen met een klein Houtje zo opzet, dat hy onmiddelyk nedervalt, wanneer het aan een Touwtje gebonden Lokaas aangeroerd wordt, en dus moet de Hermelyn door de zwaare drukking sterven. Het stinkt niet minder dan de Marter, voornaamelyk in den Speeltyd of als het

I. AFDEEL. XVI. HOOFDSTUK. ritzig is, 't welk dikwils gebeurt; want het zyn zeer geile Dieren.

Hermelyn. Keurlyke Vagt. De Hermelyn wordt wegens de uitmuntende fynheid en zuivere witheid van zyn Bont, dat tot Praalgewaad van Keizers en andere Vorsten strekt, de *Konings-Wezel* genoemd. Wonder fraay steeken de zwarte tippen der Staarten en Vlakken aan den Hals, by 't zelve af. Het wordt zelfs tegenwoordig, gelyk bekend is, overal van de Vrouwspersoonen, aan Moffen en Manteltjes gedragen. In fynheid van Hair overtreft het dat van den gemeenen Wezel grootelyks. Het Noordsche Hermelyn behoudt best zyn kleur, en wordt niet zo ligt geelagtig als het Moskovische, weshalve men het ook, te Petersburg zelfs, rykelyk betaalt.

XVII. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* BEEREN, *waar onder ook de* witte Groenlandsche *of* Yslandsche, *het kleine Beertje van de* Hudsons-Baay, *de* Dassen *en* Coati's *of* Halfvossen *uit Amerika, begreepen zyn. Hunne Kenmerken, Verscheidenheden, Eigenschappen en Gebruik.*

Kenmerken. 't Geslagt der BEEREN is, by den Heer LINNÆUS, het laatste van de Roofdieren. De Kenmerken zyn; zes Voortanden boven in den Bek, waar van, om den anderen een, van binnen uitgehold; zes onder, waar van twee

zyde-

zydelingsche langer en met puntjes op zyde, de volgende inwaards staande met hunnen Wortel. Hoektanden enkeld, Kegelvormig. Kiezen vyf of zes; de eerste zeer digt aan de Hoektanden geplaatst. De Tong glad. Een Oogluikend Vlies. De Neus uitsteekende. De Schaft gevuld met een omgekromd Been. De Heer BRISSON stelt tot Kenmerken van dit Geslagt; zes Voortanden in de beide Kaaken, genagelde Vingeren, die allen van elkander afgescheiden zyn en in het loopen de Hielen neer te zetten.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK.

De Soorten van Beeren zyn, volgens den Heer LINNÆUS, vier; te weeten, de gemeene Beer, het kleine Beertje van de Hudsons-Baay, de Das, en het Amerikaansche Dier, dat *Coati-monde* genoemd wordt.

(1) *Beer met een geknotte Staart.*

I. *Arctos.* Beer.

De Hebreeusche Naam van dit Dier is *Dob*, de Chaldeeusche *Duba*, de Arabische *Dubbe*. In 't Grieksch heet het, waarschynlyk om dat het in de Noorder Landen zig onthoudt, *Arktos*: in 't Latyn *Ursus*, waar van de Spaansche en Italiaansche Naam *Orso* en de Fransche *Ours* afkomstig zyn. De Hoogduitsche Naam is *Baer*, de Engelsche *Bear*, de Sweedsche *Bioern*: In Bohemen noemt men hetzelve *Nedwed*, in Poolen *Niedzwiedz* of *Wewer*.

Bee-

(1) Ursus cauda abrupta. *Faun. Suec.* 2. Ursus. GESN. *Quadr.* 14. ALDR. *Digit.* 117. JONST. *Quadr.* Tab. LV. DODART. Tab. 67. RAJ. *Quadr.* 171.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Beer.* Eigenschappen.

Beeren worden 'er in de Alpen van Switzerland, het Zwarte Wald, en andere Bergagtige Wildernissen van Europa niet alleen, maar ook van Asie, gevonden, doch voornaamelyk in 't Noorden. 't Zyn Dieren, die gewoonlyk leeven van den Roof van Schaapen, Bokken, Herten, Koeijen en Paarden, welken zy eerst het Bloed uitzuigen, sleepende vervolgens de romp in hun Hol. Zy zyn niet zo verscheurende of doorbreekende, als een Wolf, en willen ook geen Aas eeten, of zy moeten het zelf gedood hebben. By gebrek van andere Spyze eet een Beer ook wel Wortelen, Gras, Kruiden en allerley Besiën of Vrugten. Honigraaten zyn, indien hy die bekomen kan, zyne lekkerny. Wanneer zyn Weg zodanig steil of door een Bosch loopt, dat hy zyne Prooy niet kan voortsleepen, neemt hy dezelve tusschen de Voorpooten, al was 't een Paard; waar uit zyne sterkte blykt. Niettemin kunnen de Paarden, somtyds, met de Agterpooten een Beer zodanig afweeren, dat hy onverrigter zaake moet afdeinzen. Om die reden zal hy ook nooit Ossen en Koeijen aantasten, dan van vooren, tragtende dezelven den Muil op te scheuren. De Beeren doen een Mensch zelden aan, indien zy niet van hem beledigd zyn, of ook wanneer zy zuigende Jongen hebben; want alsdan is 't zeer gevaarlyk het Wyfje te ontmoeten. Men wil dat zy op zwangere Vrouwen zeer verslingerd zyn, uit hoofde van de Vrugt, die dezelven

draa-

draagen; doch anderszins zal een Beer, zegt men, geen Kinderen zelfs aandoen, laatende zig somtyds van een Vrouwspersoon met een Stok wegjaagen. Indien hy, in tegendeel, zig omkeert, en op het Vrouwspersoon schynt te willen aanvallen, kan zy (voegt men 'er by) haar leven redden door haar Pak van vooren op te ligten. I. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK. *Beer.*

De Beeren-Vangst is van merkelyk gevaar vergezeld. Als de Boeren in Noorwegen daar op uit gaan, zyn zy gemeenlyk met hun tweeof driën, om elkander te helpen, indien 'er een mis schieten mogt. In 't eerst tragten zy het Dier door eenige kleine, daar op afgerigte Honden, te vermoeijen, voor welken hy bangst is; dewyl dezelven onder zyn Lyf loopen en hem in 't Gemagt byten: groote Honden vat hy aanstonds aan, en verscheurtze. Wanneer hem nu de kleine Honden, eenigen tyd, geplaagd hebben, zet hy zig ruggelings tegen een Boom of Rots aan, schraapt Steenen of Aarde uit den Grond, en smyt die, dan aan de eene dan aan de andere zyde, om zig heen, ten einde zig daar mede tegen die Honden te verweeren. Als dan tragt de Jaager den Beer met eenen of twee Kogels te treffen, en, indien hy hem in de Borst of by de Ooren raakt, zo valt het Dier dood neer; maar, kwaalyk getroffen zynde, loopt de Beer verwoed op den Man aan, die dan zyn Bajonet, gelyk men in Switzerland en Tyrol altoos op den Snaphaan heeft, Beeren-Vangst.

 of

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Beer.*

of een groot Mes, 't welk de Noorſche Boeren aan een Koperen Kettingje op hunne Zyde draagen, moet gebruiken. Indien hy geene Makkers heeft, om hem by te ſtaan, moet de Boer, in zulk een Geval, dikwils zyn Leven laaten; terwyl de Beer hem, door een ſlag in den Nek, het Vel, met Hair en Vleeſch, van 't geheele Hoofd afſtroopt. Somtyds vergenoegt de Beer zig daar mede, dat hy zynen overwonnen Vyand met de Pooten zo lang klept, tot dat dezelve dood is of door 't in houden van den Adem dood ſchynt te zyn; 't welk iemand wel eens het Leeven heeft doen behouden. Maar, indien de Boer meeſter wordt, gelyk gemeenlyk geſchiedt; zo trekt hy den Beer de Huid af, en hegt den Kop, als een teken van Dapperheid, aan den Voorgevel van zyn Huis.

Winter-Legerſtee.

De Beer heeft, gelyk eenige andere Dieren, die byzondere Eigenſchap van den Winter ſlaapende door te brengen. Kort na St. Michiel bereidt hy, ten dien einde, onder de overhangende top van een Rots, of in eenig Hol, zyne Legerſtede. Hy maakt van Mos, Boombladeren of andere Ruigte, een taamelyk zagt Bedde, en ſtopt den toegang zodanig met Takken, dat iemand, die 'er niet op afgerigt is, het Hol bezwaarlyk kan ontdekken. Daar in brengt hy, ſomtyds, een geheele Week in een zo diepen Slaap door, dat men hem naauwlyks met ſchieten en kwetſen wakker kan maaken. Het wonderlykſte in deezen is, dat hy den geheelen

Win-

Winter over, in deeze Legerſtee blyft leggen, zonder eenig Voedzel, en nietteminin 't Voorjaar, wanneer hy weder te voorſchyn komt, het allervetſte bevonden wordt te zyn. Geduurende dien tyd zuigt hy aan zyne Pooten, zodanig dat dezelven een wit Schuim van zig geeven, en daar door worden de Klaauwen eindelyk zo week en teder, dat hy 'er, in 't Voorjaar beginnende uit te gaan, naauwlyks op de harde Steenen mede loopen kan, zo dat hy als lam of mank ſchynt te gaan; 't welk aan de Jaagers een groot voordeel op hem geeft. Diestyds is ook zyn Maag, door het langduurig Vasten, zwak en ſamen gekrompen; doch hy weet zyn Geneesmiddel in een Mieren-Neſt te vinden, dat hy geheel opſlokt, zo dat de Mieren door zyne Ingewanden heen kruipen, om die dus weder tot de gewoone werking te brengen. Zo lang de Beer in zyn Winter-Leger blyft, behoort hy, volgens de Noorſche Wetten, aan den Eigenaar van het Boſch.

I. Afdeel. XVII. Hoofdstuk. *Beer.*

Vernuftigheid.

Verſcheide Voorbeelden worden 'er verhaald van de vernuftigheid der Beeren, die men geenszins zou kunnen gelooven, indien het niet iedereen bekend was, op hoe veele Kunſtenaryën zy door de genen, die met gemuilbande Beeren in geheel Europa omzwerven, om zulks voor Geld te laaten zien, kunnen worden afgerigt. Men zegt dat dit Dier uit een koppel Koeijen de gene uitzoekt, die een Schelletje aan den Hals draagt, dezelve het Schelletje af-

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Beer.*

rukt en dat met de Pooten plat trapt. Ook wil men dat de Beer, een Schutter overrompeld hebbende, deszelfs geladen Snaphaan affchiet. Indien hy van een troep Boeren aangerand of vervolgd wordt, zal hy fomtyds een weerloozen aangrypen, en dien tuffchen de Voorpooten houden, waar door de anderen afgefchrikt worden, om op den Beer met fcherp te fchieten. Doodelyk gekwetft zynde, wil men, dat hy een zwaaren Steen tuffchen de Pooten neemt, en daar mede, indien hy 't bekomen kan, in een diep Water fpringt.

Verfcheidenheden.

In de Noordelyke deelen van Europa zyn drie verfcheidenheden van Beeren, die niet alleen in grootte, maar ook in kleur verfchillen. De grootfte, in Noorwegen, wordt *Gras-Beer* genoemd; om dat hy gemeenlyk van Gras en andere Kruiden, als ook van Boombladeren leeft, houdende zig op in groote Wilderniffen, en gewoon zynde zig te meften met Nooten en Eikels, tegen 't aankomen van den Winter. De kleur van deezen is niet geheel zwart, maar bruin of vaal. Een tweede, die zwarter is en tevens kleinder, wordt *Paarden-Beer* geheeten, zynde een zeer verfcheurend Dier, 't welk ook wel Bladeren en Kruiden of Boomvrugten eet, maar in den Herfft op de Kudden aanvalt. De derde en kleinfte noemt men *Zilver-Beer*, om dat de toppen der Hairtjes aan 't end blinkend wit zyn, geevende aan de Vagt eenen Zilverglans. In Poolen, aan de Ruffifche Grenzen, vindt

men

men witte, zwarte en bonte Beeren. De grootste doen aldaar de meeste schade. Men heeft in 't Waiwoodschap *Plotsko*, by 't Steedje *Glesbonie*, gezien, dat een ongemeen groote Beer, boven en behalven veel Rundvee, in eene reis wel dertig Paarden nedervelde. In 't Jaar 1721 hadden zig, in Polesie, wel tagtig Beeren te samen gerot, die troepsgewyze op den roof uitgingen en onbeschryflyke schade deeden. De Polakken weeten deeze Dieren met Netten te vangen en aan den Muil en Pooten zodanig te binden, dat zy met gemak in een Hok gerold en tam gemaakt kunnen worden. In Litthauwen is een zogenaamde Beeren-Akademie, alwaar deeze Dieren, nog jong zynde, op allerley Konsten worden afgerigt.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Beer.*

In Groenland vindt men Beeren, die spitser van Kop en dunner van Lyf dan de voorgaanden zyn, hebbende lang wit Hair, zo zagt als Wol, met zwarte Pooten en Snoet. Deeze zou men byna voor Zee-Dieren mogen neemen, om dat zy zig meest op het Ys onthouden, komende met de Schotsen somtyds aan de Kust van Noorwegen aan, daar men dan met alle man zig te werk stelt, om deeze Dieren, welker verscheurende aart bekend is, af te weeren en te dooden. Op Ysland is men grootelyks van dezelven geplaagd, alzo zy 'er somwylen, met een Noordwesten Wind aangeland zynde, alles wat hun voorkomt verscheuren, zynde grooter dan de Yslandsche Paardjes. Het zonder-

Witte Beeren in Groenland.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Beer.*

derlingste van deeze Beeren is, dat zy, geduurende hun verblyf op dit Eiland, maar één soort van Voedzel, zynde het eerste dat hun voorkomt, gebruiken. Indien zy eerst op een Mensch aangevallen zyn, maaken zy 't Menschen-Vleesch tot hunne Prooy; indien hun eerst een Beest ontmoet, gaan zy op den Roof van Beesten uit; maar geen van beiden vindende, houden zy zig met Gras en Hooy te vrede, zonder naderhand Menschen of Beesten aan te doen. Deeze Beeren hebben, ten anderen, een wonderbaar vernuft om in hun Vaderland terug te keeren op het Ys zelf, waar mede zy naar 't Eiland zyn gevoerd. Indien zy diep Landwaards in geraakt zyn, en, op een hoogen Berg komende, ontdekken dat het Ys van den Oever afwykt, klimmen zy schielyk af, om het te volgen, en al zwemmende weder te bereiken.

Dat de Beeren zeer wel zwemmen kunnen is bekend, en in deeze witte en andere bruine of zwarte Beeren, die zig in menigte op de Kusten en Eilanden, van Spitsbergen en Groenland, onthouden, blykbaar. De witte egter schynen de stoutste te zyn in 't zwemmen, en in 't opspooren van hun Aas, dat in Robben en Walrussen, jonge Walvisschen of allerley andere Visch, bestaat, en somtyds eeten zy zelfs van de Krengen, die de Walvischvangers dryven laaten. Het Beeren-Eiland heeft van de menigte deezer Dieren, die zig by de eerste ontdekking

op

op hetzelve vertoonden, dien naam verkregen. Men vangt ze zelden, om het groot gevaar dat daar in fteekt, laatende liever deeze Dieren, die dan geen Menfch zullen aandoen, ongemoeid. Wanneer zy zwemmen gebeurt het egter wel, dat zy hunne Voorpooten op het boord van een Sloep leggen, 't welk dan het Volk in groote verbaasdheid brengt: doch dit gefchiedt meer om wat te ruften, dan om iemand te beledigen. Immers men verhaalt, dat een Beer, aan de Kuft van Noorwegen, wel eens in een Vaartuig klautert, en daar geheel ordentlyk in zitten blyft, tot dat de Roeijers hem aan Land brengen: maar gemeenlyk hebben zy de voorzigtigheid van zulk een Beer, wanneer hy de Pooten op de kant van een Schuit flaat, die aanftonds met een Byl af te kappen. I. Afdeel. XVII. Hoofdstuk. *Beer.*

Men zegt, dat de Beer zyne Vrugt maar ééne Maand draagt, en twee of drie Jongen te gelyk werpt, die blind en geheel kaal zyn, gelyk een jonge Muis, ja zeer wanftaltig; 't welk niet te verwonderen is, als men aanmerkt, hoe plomp en grof van Lighaam de volwaffen Beer zelf zy. De Moer likt ze geduurig, even als de Kat haare Jongen doet, en, door of onder dit likken, krygen zy allengs Hair, wordende ook, als 't ware, gefatfoeneerd. Vier Uijers of Prammen heeft de Moer aan de Borft, daar zy de Jongen met de Voorpooten tegen aan houdt, Voortteeling.

I. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK. *Beer.*

houdt, kunnende op de Agterpooten loopen als een Mensch.

Lighaams-gestalte.

Hoe plomp de Lighaamsgestalte van dit Dier ook zy, PLINIUS niettemin zegt, dat het, ten opzigt van de Armen en Beenen, zo wel als de Aap, meer overeenkomst met ons heeft, dan de andere Dieren; en wel, om dat deeze hunne Kniejen agterwaards en de Elleboogen voorwaards gekeerd hebben: doch dit komt daar uit voort, dat in de Dieren, in 't algemeen, de Hielen voor Kniejen en het Handgewricht voor den Elleboog genomen wordt. Het Been, naamelyk, dat in den Mensch den Hiel maakt, is in de Beesten zo lang, dat het voor den Schenkel wordt gehouden, en van de agt byna ronde Beendertjes, die de Voorhand samenstellen, is in de meeste Beesten het eene zo lang, dat men het voor een Onder-Arm kan neemen. De Voor- en Agterpooten, nu, van den Beer, zweemen meer naar die van den Mensch, zo om hunne dikte van Vleesch en grofheid van Gebeente, als om dat het Hielbeen kort is en een gedeelte uitmaakt van de Voetzool, die bestaat uit vyf Toonen, doch zonder dat de Duim van de anderen afgezonderd zy; en met den grootsten of diksten van de Toonen, dien men dan voor den Duim zou mogen neemen, niet binnen maar buitenwaards geplaatst.

De Klaauwen.

De Nagelen zyn aan de uiterste ry der Vingerbeentjes, op gelyke manier als in den

Leeuw,

Leeuw, gehegt, en dit maakt, dat de Beer, zo wel als de Koning der Dieren, in 't loopen zyne Nagelen opgeligt kan houden, ten einde dezelven niet ſtomp mogen ſlyten. Deeze Nagelen zyn zwart en kleinder, doch van veel vaster zelfſtandigheid, dan in den Leeuw. Ook gebruikt de Beer zyne Klaauwen meer, tot het verſcheuren, dan zyn Bek, alwaar de kleinte der Tanden en de dikte der Lippen een beletzel is, om zig daar van met zo veel voordeel te bedienen, als de Wolf en andere Roofdieren. I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Beer.*

Inwendige deelen.

De Grootte van dit Dier is zeer ongelyk. Men heeft 'er een, by *Chelm*, de Huid afgetrokken, die zes Ellen lang was, een andere van gelyke langte te *Braclaw*, en de Huid van een derden, te *Bondargovo* in Pomerellie gevild, hieldt vyf Ellen. Die Beeren, welke door de Franſche Akademie ontleed zyn geworden, hadden, van 't end van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, de langte van vyf en een half Voet; de Staart was vyf Duim lang. Men vondt de Huid, die zeer hard op de Rug was, dun en teder aan den Buik. De Maag was zo groot niet, als men dezelve dagt te vinden; terwyl ARISTOTELES verzekert, dat de Beer die zeer groot heeft, gelyk het Varken: maar mogelyk zal zy in dit Onderwerp, 't welk door uitteering ſcheen te zyn geſtorven, ingekrompen zyn geweeſt. Zy was als in tweën verdeeld, en hadt van binnen eenige ongelykheden, die haar

deg-

I. Afdeel. XVII. Hoofdstuk. *Beer.*

deeden gelyken naar de Maag der herkaauwende Dieren. Voorts vondt men dat de Darmen, even gelyk in den Veelvraat, maar een enkel Kanaal uitmaakten, niet verschillende in kleur, zelfstandigheid of wydte; doch de langte hebbende van veertig Voeten: daar men 't Gedarmte van den Leeuw maar vyf-en-twintig Voeten lang bevonden hadt. Door dit middel heeft de Natuur den Beer in staat gesteld, om, als hy in beweeging is, de Spyze schielyk te kunnen loozen, en, als hy slaapt, lang te kunnen Vasten.

De Nieren. Het maakzel der Nieren is grootelyks van 't zelve in den Mensch en de meeste andere Dieren verschillende. Het Vetvlies weg genomen zynde vindt men een ander Vlies, zeer hard en dik, zynde niet het eigen Vlies, aan de Zelfstandigheid gehegt, maar een Vlies, dat, gelykerwys een Zak, ruim vyftig kleine Niertjes inhoudt: indien men dus zo veele Lighaampjes noemen mag; die wezentlyk van elkander afgescheiden zyn, met hun eigen Vlies omkleed, en in sommige plaatsen samengevoegd door zeer fyne Vezels en Vliezen, die by verlanging voortkomen van dat Vlies, 't welk ze allen als een Zak omwindt. De gedaante deezer Niertjes is buitenwaards breed, veelal zes-, somtyds vyf en in eenigen vierkantig; binnenwaards versmallende, alwaar ieder, gelyk de Druiven in een Tros, als met een Steeltje gehegt is aan de grooter Vaten. De Stammen, naamelyk, van

de

de Uitmelkende Ader en Slagader, niet dikker zynde dan een Schryfpen, verdeelen zig in twee en vervolgens in andere Takken, al kleinder en kleinder, tot dat ieder Niertje 'er een van krygt; geevende tevens een Pisbuisje uit, 't welk zig in 't Bekken van de Nier ontlaft. Dus beftaat ieder Steeltje uit drie Vaatjes, onder welken de Slagader het middelfte is. De grootte van ieder Niertje is als een middelmaatige Karfteng of als een Noot. Hier uit blykt, dat BARTHOLINUS ongelyk hadt, met de Nieren van een Beer by die van een Os, van een jonggebooren Kind of van een Bruinvifch, dien hy in tegenwoordigheid van den Koning van Deenemarken ontleedde, te vergelyken: want de Nieren zyn, in die Onderwerpen, alleen met groefjes in de Oppervlakte, waar door zy, in den eerften opflag, naar Beeren-Nieren gelyken, voorzien; maar by de Ontleeding wordt men gewaar, dat haare Zelfftandigheid niet van een gefcheiden is.

I. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK. *Beer.*

Gebruik. Het Vleefch der Beeren is eetbaar. De Indiaanen van Noord-Amerika houden 'er veel van, en maaken Olie van het Vet, die hun tot veelerley gebruiken ftrekt. Als men het Vet fmelt, zo blyft op den bodem van de Pan een foort van Reufel, zagter dan de Varkens-Reufel, daar zy Saus van bereiden. De Ouden hebben reeds aangemerkt, dat de Schenkels een lekkere Spyze zyn, en men zegt, dat zy in Duitfchland nog tegenwoordig, gezouten en gerookt zynde, op den Tafel van Vorften wor-

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Beer.*

den voorgezet. Als de Keizer van China een heerlyk Gaftmaal wil aanregten, laat hy veel Mylen ver in Tartarie jaagen, om Beeren te bekomen, zonder welker Vleefch het voornaamfte en lekkerfte Geregt daar aan ontbreeken zoude. Het Vet zelf is in de Geneeskunde een kragtig Middel, tot het verdryven der Jigtigheden, als ook om Kliergezwellen te doen verflaan, en zeere Beenen te doen toeloopen. De Gal, inwendig gebruikt zynde, wordt dienftig geagt tegen de Vallende Ziekte, Aamborftigheid en Geelzugt. Men bedient 'er zig uitwendig van, zegt SCRODERUS, voor vuile loopende Zweeren, voor de Kiespyn, de zwakheid van 't Gezigt en meer dergelyke Kwaalen.

De Vagt. De Huid zou, volgens SCHWENCKFELD, nuttig zyn voor de genen, die van een dollen Hond gebeten zyn, wanneer zy daar op gaan flaapen. 't Is zeker, dat dezelve een zeer goed en fraay Dekkleed uitlevert, 't welk van de Reizigers, in de Noordfche Landen, zo op Rytuigen als in Sleeden, tot befchutting tegen de Winterkoude wordt gebruikt. Deeze Vagten zyn zeer groot, de meefte, die men uit Lithauwen naar Dantzig brengt, hebben de langte van agt Voeten. Van de Huiden der kleine zwarte Beeren worden Moffen gemaakt. Zy zyn aan de Rug zeer dik, dun aan den Buik en taamelyk zagt van Hair.

(2) Beer

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. II. *Luscus.* Wolfbeer.

(2) *Beer met een lange Staart, het Lighaam Roestkleurig, de Snoet bruin, het Voorhoofd met een witagtige Streep, overlangs, op zyde.*

Dit Beertje, dat aan de Hudsons-Baay zig onthoudt, is maar weinig grooter dan de gemeene Wolf, hebbende in 't aanzien iets van den Beer en van den Vos. De Oogen zyn klein en zwart; de Ooren kort en rond; de Staart van middelmaatige langte en zig dunner vertoonende aan haar begin dan aan het end, daar zy met lang Hair bezet is. De Snoet en de vier Pooten zyn zwart; het voorste van den Kop witagtig, de Keel gantsch wit, al het overige van 't Lighaam Kastanie-bruin, doch donkerer op de Rug dan elders. Het houdt den Kop zeer laag en zet de Rug, opwaards, rond uit; doch niettemin komt de Buik byna aan den Grond, dewyl het in 't gaan de Voorpooten krom buigt. In de Beschryving der Reize naar de Hudsons-Baay, wordt een goede Afbeelding daar van gevonden.

Eigenschappen.

Men verhaalt, dat het een Geluid maakt, gelyk dat van een Hond, die verkoud is. Men heeft 'er groote en kleine: het Hair is lang, en zagt als Wol. Zy zwemmen en dompelen zig lang agtereen in 't Water. Die aan de Kust huishouden geneeren zig voornaamelyk met Krengen van Walvisschen; die Landwaards in woonen,

(2) Ursulus Lupo affinis, Americanus. EDW. *Av.* I. p. 103. Tab. 103.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. III. *Meles.* Das.

nen, leeven van alles dat hun eetbaar voorkomt.

(3) *Beer met de Staart van eenerhande Kleur, het Lyf van boven Aschgraauw, van onderen zwart, een breede streep in de langte over de Oogen en Ooren heen.*

Dit Dier wordt in 't Latyn niet alleen *Meles* maar ook *Taxus* genoemd, waar van de Hoogduitsche Naam *Tachs* of *Dachs* afkomstig zal zyn. By sommigen heet het *Melo*, *Mělotus* of *Melosum Animal* en *Blerellus.* De Spanjaarden noemen het *Tasugo*, *Texon*, de Italiaanen *Tasso*, de Franschen *Blaireau* of *Taisson*, de Engelschen *Badger*, *Brock* of *Gray*; de Polakken *Jazwick*, *Borsük*, *Kot-dziki* en *Zbik*; de Sweeden *Graaf Zwyn*, om dat het naar een Varken gelykt Holen in 't Aardryk graaft of delft.

LINNÆUS hadt te vooren van den Das een byzonder Geslagt gemaakt. BRISSON doet hetzelve thans nog, en geeft wel vier Soorten van Dassen op, alzo hy het Amerikaansch Stinkdier of Kwasje en de Sivetkat ook tot dit Geslagt betrekt. KLEIN heeft de Das gebragt onder 't Geslagt van de *Coati* of Halfvossen, als een zesde Soort, zynde de zo evengemelde Wolfbeer van de Hudsons-Baay daar van de zevende.

Eigenschappen.

Dassen vindt men byna overal in Europa, voornaamelyk, egter, in de Gebergten van Switz-

(3) Meles Unguibus anticis longissimis. *Faun. Suec.* 15. *Syst. Nat.* 6. Meles. GESN. *Quadr.* 686. Taxus. ALDR. *Digit.* 264. JONST. *Quadr.* Tab. LXIII. RAJ. *Quadr.* 185.

I. AFDEEL XVII. HOOFDSTUK. *Das.*

Switzerland ; doch in Engeland , als ook in Sweeden en de Noordelyke Landen, is het niet zeer gemeen. Gaarn onthouden zy zig op Heuvelen, die wat Steenagtig zyn, en met Boomen bezet, tegen 't Zuiden bloot ſtaande. Zy maaken Holen in den Grond, niet alleen tot hunne veiligheid, maar ook om Levens-onderhoud te zoeken: want hun gewoone Voedzel beſtaat in Torren, Wormen, Wespen en andere Inſekten, gelyk ook in Wortelen van Planten , als mede in Kikvorſchen, Muizen, Konynen, Eenden, Hoenderen en ander Gevogelte , dat zy betrappen kunnen , zelfs Appelen, Peeren en Druiven , waar mede zy zig meſten in den Herfſt. Het Dier ſlaapt doorgaans den geheelen dag, en komt niet dan na Zonne ondergang uit zyn Hol, ten zy het door Honger daar toe gedrongen wordt. Het gaat 'er ook niet ver af, en kruipt 'er , op ſtaande voet , weder in, als 't het geluid van Jaagers of van Honden gewaar wordt: want ſchoon het, gelyk men voorgeeft, geen Gevoel en niet dan een duiſter Gezigt mogt hebben, kan men egter geen ſcherp Gehoor in 't zelve loochenen. De Stem is fyn en het kan luid gieren ; blaffende niet gelyk de Honden, maar maakende veeleer, als de Varkens, een knorrend Geluid. De Honden kunnen het naauwlyks beet krygen , om dat het zo ſtyf is van Hair , en van het ſlaan van Menſchen heeft het, door de dikte van zyn Huid, weinig aandoening. Men verhaalt, dat het, van de Jaa-

 gers

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Das.*

gers vervolgd zynde, den Kop tusschen de Voorpooten steekt, en, zig rond maakende als een Kloot, van Bergen en Rotsen af gaat rollen als de Beeren. Door Honden, en andere wilde Dieren, van naby aangerand zynde, keert het zig om, op de Rug, en verweert zig daar tegen met de Tanden en Klaauwen. Maar, laat ons een Jaager van den eersten Rang, daar omtrent hooren spreeken.

De Dassen, zegt JACQUES DU FOUILLOUX, leeven van allerley Vleesch en eeten zelfs Krengen. Zy doen de Wildbaanen veel schade, inzonderheid aan de Lampreelen of jonge Konynen, in de Holen: want zy booren regt boven het Nest in, terwyl de Vos maar langs heen vervolgt. Ik heb ze, voor myn Oogen, kleine Zuigbiggetjes zien neemen, welken zy geheel levendig in hunne Gaten sleepten. 't Is zeker, dat zy 'er gretiger naar zyn dan naar eenig ander Vleesch: want, zo men een Varkens-Bout boven hunne Gaten plaatst, zullen zy nooit nalaaten uit te komen om zig derwaards te vervoegen. Dat zy allerley soort van Wild, gelyk Ganzen, Hoenderen en dergelyken, eeten, is my door Ondervinding bekend; want ik heb 'er tam opgevoed, tot aan de vier Jaaren toe. Zy zyn pleizierig en goedaartig, zonder byten of eenige beschadiging, doende niet dan speelen met de kleine Honden, en het overige van den tyd slaapende, en, als ik ze riep, kwamen zy tot my als een Hond, my overal

vol-

volgende daar ik ging. Zy zyn zeer kleums, en, wanneer men ze in een Kamer laat, daar Vuur is, zullen zy zo digt aan 't zelve gaan leggen, dat zy hunne Pooten branden, die zeer moeielyk te geneezen zyn. Zy voeden zig met Brood, met kleine Beentjes, Kaas, Vrugten, Rosynen; in één woord; zy eeten van alles wat men ze maar geeft. Als het Sneeuwt of slegt Weer maakt, komen zy somtyds wel in twee of drie dagen niet uit hunne Holen. 't Is vermaakelyk te zien hoe zy, om hun Bed te maaken, Stroo, Bladen en allerley Ruigte, op een hoop verzamelen, en dan met de vier Pooten en den Kop, in één reis, zo veel in hunne Holen brengen, als een Man in zyn Arm zou kunnen draagen. Wanneer zy van Dashondjes vervolgd worden, stoppen zy de Openingen hunner Holen agter zig toe, en, als men ze twee of driemaal agtereen laat ontrusten, vertrekken zy naar een andere plaats. I. Afdeel. XVII. Hoofd-stuk. *Das.*

Deeze Dieren leeven lang, en de Ouderdom maaktze somwylen zo blind, dat zy niet uit hunne Holen kunnen komen, wordende dan door anderen met Voedzel voorzien. Zy zyn ook zeer taay van leven: want ik heb verscheide maalen de Dassen van goede, sterke Windhonden zien byten, zodanig dat de Darmen hun uit het Lyf hingen, en niettemin booden zy nog tegenweer, als niet willende sterven. Ook vegten zy veel stouter tegen de Honden dan de Vossen doen, en hunne Beet is zeer ge- Leeftyd.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK.

Das.

vaarlyk, ja, zo sommigen willen, ongeneeslyk. Een kleine Slag met een Stok, egter, op de Neus, brengtze de dood aan.

Wy wyzen tot het Werk van dien zelfden Schryver, zodanige Leezers, die begeerig zyn te weeten, hoe men de Dassen met Dashondjes vangt, welke daar van hunnen naam hebben. Dit is een Jagt, die eenig vermaak kan geeven; hoewel de hedendaagsche Jonkers daar mede weinig op hebben, laatende zulks gewillig aan de Boeren over. Men kan ze ook met Vallen of met toehaalende Strikken vangen, of uit den Grond graaven, en in dit geval wordt de plaats, daar hun Nest of Rustplaats is, in het Hol, de Ketel genoemd. De Jaagers neemen waar, dat deeze Dieren hunne Vuiligheid, byna op gelyke manier als de Katten, bedekken, door de Aarde met hunne Voorpooten by een te schraapen. Zy voegen 'er by, dat het Wyfje ongevaar drie Maanden draagt, en in 't voorste van den Winter drie of vier Jongen ter Wereld brengt. Men verhaalt, dat de Vossen zig dikwils meester maaken van een Dassen-Hol, door alleenlyk hetzelve met hunnen Drek, die zeer stinkt, te bezoedelen.

Verscheidenheden.

De meeste hedendaagschen onderscheiden twee Soorten van Dassen, waar van de eene door den Snoet naar een Hond, de andere naar een Varken zweemt, De gemelde Autheur stelt zelfs een weezentlyk verschil tusschen die beiden, zo in de geaartheid als in de kleur van 't Hair dee-

zer

zer Dieren. ALDROVANDUS heeft Afbeeldingen uitgegeven van die twee zogenaamde Soorten. Indien zy 'er, inderdaad, beiden gevonden werden, zou ten minſte die met een Varkens-Snoet veel zeldzaamer dan de andere zyn; en 't is zeker, dat vermaarde Dierbeſchryvers die Soort voor een Verdigtzel houden, terwyl de andere zeer gemeen is: doch miſſchien zal de *Coati*, daar ik ſtraks van ſpreeken zal, voor den Zwyn-Das te houden zyn. I. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK. *Das.*

In den eerſten opſlag gelykt de Das veel naar een klein Beertje. Zyn Lyf is kort in een gedrongen, hebbende de langte van omtrent anderhalf Elle of drie Voeten, van 't uiterſte van den Snoet tot aan 't end van de Staart; de zwaarte van agt-en-twintig Pond. De Rug is zeer breed, vooral het Gat; de Hals zeer kort; het Hair hard in 't aanraaken en lang, gelykende eenigermaate naar Varkens-Borſtels, en van kleur op de Rug grys, van onderen bruin, tegen den aart van de meeſte andere Dieren; waar het van daan komt, dat men aan den Das den naam van Gryſaart heeft gegeven. De Kop komt zeer naby, in gedaante, aan dien van een Vos, alzo dezelve zig byna driehoekig vertoont, loopende aan den Snoet puntig uit. De Wangen zyn als opgeblazen, door de dikte der Kaakſpieren, die den Das zo ſterk van Gebit maakt. Over den Kop loopen Streepen, beurtlings zwart en wit. De Oogen zyn, naar evenredigheid van 't Lighaam, klein; de Ooren kort Lighaams-geſtalte.

 en

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Das.*

en rond, gelyk die van een Rot; de Tong middelmaatig, en, gelyk ook de Neus en Tanden, als die van een Hond. De Voorpooten kort, dik en van onderen breed, ieder verdeeld in vyf Toonen, met zeer ſterke bruine Nagelen, door middel van welken de Das zo bekwaam is tot het graaven van Holen in het Aardryk. De Staart is kort en dik, ſtomp aan 't end, van onderen plat en met geelagtig Hair bezet.

Witte Das uit Nieuw-Jork.

De Heer BRISSON, die deeze noemt: *Das met Hair uit vuilwit en zwart gemengeld, bekleed zynde, de Kop met wit en zwart, beurtelings, gebandeerd*: beſchryft een anderen Das uit Nieuw-Jork, welken hy in 't Kabinet van den Heer *Réaumur* gevonden hadt. Deeze was kleinder, met korte Pooten en witte Nagelen, verſchillende ook van den anderen in de kleur van 't Hair, 't welk boven op 't Lyf wit was, van onderen geelagtig of vuilwit.

Beurs aan 't Fondament.

Dat gene, 't welk dit Dier allerbyzonderſt heeft, en 't zelve van de Beeren onderſcheidt, is een groote Opening, tuſſchen de Staart en 't Fondament, van figuur byna als een ondiep Zakje of Beurs, van binnen Hairig en waar van de Wanden, even als in de Sivet-Kat, een weinigje witte Stoffe uitzweeten, welke de kleur en zelfſtandigheid heeft van Kalveren-Herſenen, die tuſſchen de Vingers zyn gewreeven of gekneusd. BRISSON verzekert, dat hy in deeze Stoffe geen aanmerkelyke Reuk ontdekt heeft, doch de Heeren DE NOBLEVILLE en SALERNE,

te Orleans, berigten dat zy in 't ontleeden van een Das, in 't voorste van den Winter, dezelve zeer sterk en onaangenaam vonden, byna gelyk die der groene Bladeren van 't groote Speenkruid. RAJUS merkt aan, dat de buitenste oppervlakte van die Beurs, daar wy hier van spreeken, aan alle zyden met samengehoopte Klieren is bedekt, en dat, bovendien, naby den Aars, twee een weinig grooter Klieren zyn, die eene wyde holte hebben, vervuld met eene soort van sterk ruikende Boter, waar van zy zig door twee kennelyke Gaten in den Darm ontlasten. Verscheide Schryvers beweeren, dat het Dier in deeze Beurs zyne Snoet steekt, als het zig gelyk een Kloot samenrolt, en 's Winters daar uit zyn Voedzel zuigt, gelyk de Beeren van haar Pooten; 't welk onderstellen zou, dat het in den Winter slaapt: doch men mag daar aan, ten minste wat de Dassen betreft die in Vrankryk zyn, met reden twyfelen; alzo men ze in 't midden van den Winter dikwils ziet loopen. Onder anderen wordt verhaald, dat 'er omtrent Kerstyd een gevangen zy en gedood, in wiens Maag men negentien Padden vondt, die nog niet lang geleeden ingeslokt waren.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Das.*

De Das, dien wy ontleedden, zeggen die zelfde Geneesheeren, was uitermaate vet. Zyn Net maakte een dubbel Geweefzel, samengesteld uit een groot getal Vetagtige Strooken, dat alle de Darmen bedekte. De Maag was gelyk

Inwendige deelen.

I. AFDEEL. XVII. HOOFD STUK. *Das.*

lyk aan die van een Menſch, doch hadt het Portier zeer naauw: de Darmen waren in 't algemeen dun, zonder blinden Darm. Men vondt de Lever in zes Lobben verdeeld; de Pisblaas van grootte als een Ganſen-Ey; de Schaft Beenig en vier Vingerbreedten lang. In een Wyfjes Das vondt de Heer J. DE MURALTO, dat de Hoornen van de Lyfmoeder opwaards tot aan de Nieren reikten, en in hunnen loop van de Zaad-Ader en Slagader met een wonder fraay geweefzel van Vaten omvlogten werden.

Gebruik. Dit Dier hadt, eer het ontleed werdt, een gantſch onaangenaame Reuk over zyn geheele Lyf, maar dezelve verdween, zo dra 'er het Vel was afgeſtroopt, en het Vleeſch met een zagt Vuur gebraden, waar door het van 't overtollige Vet ontbloot werdt, bevondt men malſcher en ten minſten zo ſmaakelyk, als dat van een wild Zwyn. Ook is men in Italie en Switzerland gewoon, hetzelve, als een der beſte Geregten, voor te zetten: doch het moet van jonge en wel gevoede Daſſen zyn. Het beſte Saizoen, om deeze Dieren regt goed te hebben, is in den Herfſt, als zy zig met Vrugten en Roſynen meſten. Het Hair dient om Penſeelen te maaken voor de Schilders. De Zadelmaakers bezigen de Huid op verſcheide manieren. In de Geneeskunde wordt alleen het Vet en Bloed gebruikt, waar van het eerſte verzagtende, verwarmende en doordringende wordt geagt te zyn. Men mengt het in Klyſteeren

te-

tegen de Graveelpyn, en wryft 'er de Nieren mede, om die te doen bedaaren. Het Bloed, gedroogd zynde en tot poeijer gemaakt, wordt, ter gifte van een Scrupel tot een half Drachme, dienſtig geoordeeld tegen de Schurftige Huidkwaalen. I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK.

(4) *Beer met een geringde Staart en een dwarſe Streep langs de Oogen heen.* IV. *Lotor.* Coati.

Dit Dier maakt, met zyne Verſcheidenheden, by den Heer KLEIN een Geſlagt uit, 't welk hy in de vierde Familie der Hairige Dieren, die gevingerd zyn of van elkander afgeſcheiden Toonen aan de Voeten hebben, als met vyf Vingeren voorzien zynde, plaats geeft, onder den naam van *Halbfuchs* of Half-Vos, betrekkende daar toe ook de Genet- en Sivet-Katten, den Das en het kleine Beertje van de Hudſons-Baay. Volgens BRISSON zyn 'er drie *Coati's*, de eerſte by de Indiaanen gemeenlyk *Mapach* genaamd, waar van JOHNSTON, Tab. LXXIV., een Afbeelding geeft, welke taamelyk goed is, zegt hy, uitgenomen de Pooten. Deeze wordt aldus van hem beſchreeven. PL. XV. *Fig.* 1.

De

(4) Urſus Caudâ elongatâ. *Syſt. Nat.* 4. *Act. Stokholm.* 1747. Tab. IX. Fig. 1. Mus Indicus alius. GESN. *Quadr.* 741. Vulpi affinis Americana. RAJ. *Quadr.* 179. Raccon. KALM. *Itin.* 2. p. 228. Coati-Monde. MARGR. *Braſ.* 228. JONST. *Quadr.* 139. WORM. *Mus.* 319. DODART. *Act.* 181. Tab. 181. MAJ. *Misc.* 30. RAJ. *Quadr.* 180. Felis montana Americana. SEB. *Mus.* I. p. 68. Tab. XLII. Fig. 1

I. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK. *Coati.*

Befchryving van BRISSON.

De langte des Lighaams is omtrent als een Kat, doch in dikte overtreft het dezelve zeer veel. De Kop is breed, de Snoet fcherp, de Onderkaak veel korter dan de Bovenkaak. De Oogen zyn klein, de Ooren kort en rond; de Pooten hebben ieder vyf taamelyk lange Toonen, met fcherpe Nagelen gewapend. De Pooten zyn altemaal kort, doch de agterften langer dan de voorften. De Voetzool is geheel kaal of van Hair ontbloot. Het geheele Lyf, uitgenomen de vier Pooten, die met kort Hair bezet zyn, is bekleed met een dikke langhairige Vagt, waar van de Hairtjes, op de Rug, grys of Afchgraauw zyn, met zwarte tippen, doch aan den Buik ros met witagtige tippen. De Snoet is vuilwit, uitgenomen een zwarte Band, die, langs en om de Oogen, dwars over dezelve heen loopt. De Staart is met zwart en geelagtig wit, beurtlings, gebandeerd. (Men vindt 'er, waar van de geheele Vagt bruin is, ook met een geringde Staart.) De Voorpooten dienen dit Dier tot Handen; 't zy om, gelyk de Honden, het gene dat het eet vaft te houden; 't zy om het aan den Bek te brengen, gelykerwys de Beeren.

Coati-monde. PL. XV. *Fig.* 2.

Voorts befchryft de Heer BRISSON de *Coati-monde*, als voornaamelyk van deeze Coati daar in

(*) Deeze Snoet ftaat egter zo krom niet als in de nevensgaande Afbeelding, gelyk de Franfche Akademiften, uit welker Werk dezelve genomen is,

I. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK. *Coati.*

in verschillende, dat dezelve een lang uitsteekende en beweeglyke Neus heeft, veel gelykende naar een Varkens-Snoet (*). Zodanig een Dier, verhaalt hy, gezien te hebben, 't welke over 't geheele Lyf bruinagtig grys was, met een Staart van de zelfde kleur; doch de andere *Coati-monde* heeft, zegt hy, gelyk de gemeene *Coati*, een Staart met zwart en ros gebandeerd; zynde de Vagt boven op 't Lyf ook van zodanige kleuren gemengeld, onder aan den Buik geheel ros. Derhalve schynen onder de Coati's, 't welk Amerikaansche Dieren zyn, byna gelyke Verscheidenheden in de figuur van den Snoet plaats te hebben, als te vooren omtrent de Dassen zyn opgemerkt.

Eigenschappen volgens LINNÆUS.

De Heer LINNÆUS, die een *Coati*, welke de Sweedsche Inwooners van Pensylvanie *Ispan* noemen, levendig van de Koningin van Sweeden tot zyn gebruik ontvangen hadt, geeft ons de volgende Beschryving van de Eigenschappen van dit Dier. Het was ongemeen scherp van Reuk, doch zwak van Gehoor en Gezigt. Als 'er iemand by 't zelve kwam, die Amandelen of Rosynen in den Zak hadt, wist het dezelven aanstonds te vinden, en ze dien Persoon afhandig te maaken. Het at meest alles wat voorkwam; Brood, Vleesch, Bry, Soupe; zelfs Kraakbeentjes en ander Gebeente, doch inzonder-heid

is, zelf aanmerken, en de Staart is in het leevend Dier, zo de Schryvers in 't algemeen verzekeren, opgeheven.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Coati.*

heid van Vogelen, welken het als Vleefch kaauwde; doch Banket, Suiker, Eijeren en allerley Vrugten, waren zyne lekkerny. In tegendeel hadt het geen fmaak in iets daar Azyn in ware, verwerpende ook Zuurkool en Vifch, dien het, raauw noch gekookt, niet gaan proeven wilde. Het dronk weinig en flurpte niet met de Tong, maar met den Mond; zo dat het, indien het Vat klein ware, en het 'er den Snoet niet waterpas in leggen kon, niet in ftaat was om daar uit te drinken; dewyl de fpitfe Neus alsdan in 't Water dook en het drinken verhinderde. Allerley foorten van Pap of Bry fchepte het met de Voorpooten, die het hol maakte als een Lepel. Het hadt veel vermaak, om alles, wat het te eeten kreeg, als met Handen in Water te doopen, terwyl het op de Agterpooten zat, en het hieldt de Spyze in 't Water neer (*); ja, wanneer iets op den bodem lag, haalde het zulks zeer vaardig, tot de kleinfte brokjes toe, daar uit. Zyn Voedzel betaftte het gaarn, rolde het in de Handen om, en bragt hetzelve, niet met eene maar met beiden, aan den Mond. Ook fcheen het zeer fyn van Gevoel te zyn. Het fliep van twaalf Uuren 's nagts tot den volgenden Middag, 't welk te

(*) Dit zal de reden zyn, dat de Heer LINNÆUS aan deeze Soort van Beer den bynaam geeft van *Lotor*, dat is Waffcher: gelyk hy zulks ook verklaart, met te zeggen: *Cibum lavat*: dat is: Hy fpoelt de Spyze af, of wafcht dezelve.

te verwonderen is, alzo dit overeenkomt met den tyd dien de Nagt duurt in zyn Vaderland (†). 's Namiddags ging dit Dier uit zyn Hok en leid zig in de Zon neder, vermaakende zig, wanneer men 't zelve iets gaf dat rond was, met hetzelve in de Handen om te rollen. Het lag gaarn op den Buik, met uitgeſtrekte Pooten en niet op zyde: maar in koud Weer ſtak het den Kop onder de Borſt, haalende de Pooten by elkander en de Rug opwaards krommende.

I. Afdeel. XVII. Hoofd-stuk. *Coati.*

Dit Dier zette, onder 't loopen, de Hielen op den Grond, met een geboogen Rug en den Kop nederwaards; kunnende ook, een groot end wegs, op de Agterpooten alleen gaan, gelyk een Beer; 't welk het voornaamelyk deedt, wanneer het iets aangenaams rook. Het klom de Menſchen by de Beenen op, en doorzogt zeer naauwkeurig alle Zakken, neemende daar uit het gene waar het behaagen in hadt, 't welk men niet beletten kon, of het gaf zyn ongenoegen al knorrende en bytende te kennen; doende anders niemand leed. Het klom, gelyk de Katten, by Boomen, Paalen, Schuttingen en alles op, doch in 't afklimmen ging het altoos agter uit. In zyn Land is het zulks gewoon, doende dit om de Vogelneſten op te zoe-

(†) Amerika naamelyk, alwaar het eerſt Avond wordt, als het reeds diep in de Nagt is in Europa, en daar het nog Nagt is, wanneer de Zon by ons reeds verſcheide Uuren heeft geſcheenen.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Coati.*

zoeken, daar het de Eijeren uithaalt. Dus hadt het ook veel vermaak in Eijeren, daar het, na dezelven eenige maalen in de Handen omgerold te hebben, eindelyk een Gat in maakte, en 'er alles uitſlurpte. Wanneer hetzelve Hoenderen te naa kwamen, greep het die aan, beet ze den Kop af en zoog 'er het Bloed uit; ontziende zelfs geen Paauwen. Het kon verdraagen dat Kinderen en Honden met hem ſpeelden, doch niet, dat men hem droeg of van den Grond opligtte. Ook was het Dier zeer eigenzinnig, willende, wanneer aan het Touw, daar het aan vaſt was, getrokken werdt, niet voortgaan, en, wanneer men het opneemen wilde, weerde het zig met de Tanden en Klaauwen, knorrende als een Beer. Men wiſt geen raad, om het van zyn ſtuk af te brengen, of iets, dat het geroofd hadt, 't zy levendig of levenloos, te ontneemen, tot dat men eindelyk bevondt, dat het prikkelen met Varkens-borſtels hem onverdraaglyk ware. Dit werdt gevallig ontdekt, terwyl men bezig was een Kamer te ſtoffen en ſedert hieldt men hem maar, als hy aan de Rokzakken of aan een Laade kwam, den Stoffer voor de Neus; waar op het Dier aanſtonds, als of hem de Vyand naderde, te rug week.

Lighaamsgeſtalte.

Na dat deeze Byzonderheden van den Coati, door

(*) Der Kon. Schwed. Akad. der Wissensch. Abhandl. 1746. p. 300.

door den Heer LINNÆUS, in de Verhandelingen der Koninglyk Sweedſche Akademie waren uitgegeven (*), zo heeft de Heer ROLOFF een nadere Beſchryving opgeſteld van dit Dier, welke in de ſtukken der Akademie van Berlyn geplaatſt is (†). Hy rekent, dat hetzelve t'onregte gebragt wordt tot het Geſlagt der Beeren, als niet alleen in de uitwendige gedaante, maar ook ten opzigte der inwendige deelen, grootelyks van dezelven verſchillende: weshalve hy oordeelt, dat anderen het, met meer reden, onder de Voſſen geplaatſt hebben. De Heer LINNÆUS, ondertuſſchen, vondt, behalve de Merktekenen van dit Geſlagt, veel overeenkomſt van den Coati met de Beeren; zo in de Geſtalte, als in 't overendſtaande Hair, het loopen op de Agterpooten, het aangrypen met de Voorpooten, enz. I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Coati.*

Niet weinig zweemt ook dit Dier naar den Beer, ten aanzien van de Schaft, die het merkwaardigſte in de Coati is, volgens LINNÆUS. Hy vondt dit Lid naar de grootte van 't Ligahaam zeer lang, nederwaards krom geboogen, en geheel van Been: het hadt de dikte van een Schryfpen, was rond van boven, aan 't end ſtomp en geſpleeten, gelykende een Koe-Poot, en hebbende aan den onderkant een dun Buisje, 't welk niet in 't Been vervat, maar met een dunne De Schaft.

(†) *Hiſt. & Mem. de l'Acad. de Berlin*, de 1756, p. 149.

I. AFDEEL. XVII. HOOFD-STUK. *Coati.*

ne Huid, die het Been omkleedde, daar aan gehegt was. Derhalve moeſt dit Beenige van de Schaft voor de twee Spongieuſe Lighaamen verſtrekt hebben. De Heer PERRAULT vergelykt het Been der Schaft van zynen Coati-monde, by het Dye-Been van een Hoen, en het moet volgens de Afbeelding, welke hy daar van geeft, zo krom niet zyn geweeſt als in de Coati van den Heer LINNÆUS. Het was, zegt hy, aan beide enden dik, en veel langer dan in de andere Dieren, die met een Beenige Schaft zyn voorzien. Langs hetzelve liepen, tot aan het Hoofdje toe, twee dikke Aderen, vol van Bloed. De Heer ROLOFF vondt in de zyne, die een Wyfje was, boven de Scheede een Kittelaar ook van Been, bedekt met eene Voorhuid van aanmerkelyke grootte.

De Kop, Tanden.

De Kop van dit Dier (zegt hy) heeft eene driehoekige figuur; zynde, ter wederzyde van den Bek, voorzien met lange, witte, ſtyve, kromme Knevels. De bovenſte Lip ſteekt meer dan anderhalf Duim over de onderſte heen. Tanden heeft het twintig in ieder Kaak, naamelyk twaalf Kiezen, zes Snytanden en twee Hoektanden. Van deeze laatſten zyn die in de Bovenkaak regter dan die in de Onderkaak, welke men haakswyze gekromd en zeer ſcherp bevondt te zyn, als Slagtanden, met een driekantige punt als een Els. Het Oogluikend Vlies was in de *Coati*, welke door den Heer ROLOFF ontleed werdt, zeer kennelyk, daar de Heer LIN-

't Oogluikend Vlies. PL. XV. *Fig.* 1. Lett. *a.*

LINNÆUS het in de zyne, waarſchynlyk om dat die blind was, niet gevonden hadt. Hy merkt aan, dat hetzelve met twee kleine Hoorntjes was voorzien, die het aan den inwaardſen en uitwaardſen Ooghoek verbonden. Naar 't Oog toe was het breeder, naar de Neus toe ſcherper, met verſcheide roode Vaatjes gekleurd en zo beweeglyk dat men het gemaklyk opwaards kon haalen, als wanneer hetzelve 't geheele Oog bedekte. De Pooten, zo voor als agter, waren niet zeer lang; de voorſten dunſt en zwakſt, de agterſten dikſt en ſterkſt. Onder aan de Voetzoolen hadden zy geen Hair, maar waren van de Nagelen tot aan de Hiel met eene Huid bekleed, die roodagtig bruin was, met verſcheide Voortjes of Streepen, gelyk de Huid in onze Handpalmen. De Vingers of Toonen geleeken meer naar die van den Menſch dan in den Beer, en de geheele geſtalte van den Voorvoet vertoonde zig als een Hand, uitgezonderd de Nagelen, zynde als met een Duim en Pink voorzien, en drie middel-Vingeren, omtrent gelyk van langte. De Franſche Akademiſten vonden in hunne *Coati-monde* wel een dergelyke Huid aan de Voetzoolen, doch agter aan den Hiel waren verſcheide uitſteekende Schubbetjes; die zy vergelyken by een Goudsbloem, wanneer dezelve zig tegen den avond ſluit. Men zou haaſt mogen zeggen, dat dit Dier Handen en Voeten heeft als een Menſch.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Coati.*

De Pooten. *Fig.* 3, 4.

Fig. 5.

Het maakzel der Darmen was, zo de Heer ROLOFF

De Darmen.

I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Coati.*

LOFF zegt, het allermerkwaardigſte in zyne *Coati.* Men weet, voegt hy 'er by, door de Vergelykende Ontleedkunde, dat de Vleeſch-vreetende Dieren niet dan korte Darmen hebben, en dat, in tegendeel, in die van Kruiden leeven, dit Kanaal veel langer is. In het Dier, 't welk wy thans beſchryven, behoorden de Darmen van taamelyke langte te zyn, om dat het weinig Vleeſch nuttigt, en niettemin moeſten de Vuiligheden gemakkelyk geloosd kunnen worden. Ten dien einde heeft de Natuur hetzelve met een dikken Darm, die zeer kort is en regt loopt, voorzien, zonder eenige Klapvliezen of rimpelagtige vernaauwingen, die in den Menſch den uitloop der Vuiligheden tegenhouden, en daar van daan meent hy, dat het komt, dat dit Dier zynen Drek niet gefigureerd, maar Papagtig looſt. Het geheele Kanaal der dunne Darmen was, op veele plaatſen, met Slymbeursjes, die zo hy meent het gemis van den blinden Darm en van 't Wormswyze aanhangzel in dit Dier, vergoeden kunnen. Het hadt de langte van meer dan zes en met den dikken Darm van omtrent zeven Ellen.

De Lever. De Lever, van kleur uit bruin en rood gemengd, hadt ook een zonderlinge gedaante. Zy beſtondt, naamelyk, uit zes Lobben, t'eenemaal van elkander afgeſcheiden, waar van de derde en grootſte, byna in 't midden, een vierkant Gat of Venſter hadt, in 't welke zig de bodem van 't Galblaasje vertoonde, doch niet

uit-

uitsteekende buiten de Oppervlakte van de Lever, zynde in het onderste gedeelte een groef voor dit Blaasje en inzonderheid voor deszelfs Hals. De Hol-Ader drong tusschen de derde en vierde Lob in de zelfstandigheid van de Lever, zodanig egter, dat een Tak derzelve ook de vyfde Lob doorboorde, die een klein byhangzel hadt, dat men voor de zesde Lob kan neemen, of veeleer voor de *Lobulus Spigelii*, te meer, om dat het kleine *Omentum* daar aan was gehegt. De Ingewanden van de Borst hadden niets aanmerkelyks. Het Krystallyn in 't Oog was door den Heer LINNÆUS, zo wel als door de Franschen, byna Klootrond gevonden; waar uit volgen moet, dat dit Dier kort van Gezigt zy. I. AFDEEL. XVII. HOOFDSTUK. *Coati.*

Men zegt, dat de Oversten der Indiaanen gebruik maaken van de Slagtanden der *Coati*, die zeer scherpsnydende zyn, om zig Wonden toe te brengen, welke zeer kennelyke Lidtekens nalaaten, ten einde dus blyken te geeven van dapperheid. De Huiden of Vagten worden in menigte uit Amerika, in 't byzonder uit Virginie en Pensylvanie, naar Europa overgebragt. De Bontwerkers, in Duitschland, gebruiken ze, onder den naam van *Siuppen-Felle*, om de Boeren-Mutsen van binnen te bekleeden. Buitendien wordt de Staart, die roodagtig is met zwarte Ringen, in Sweeden dikwils om den Hals gelegd, wanneer men in den Winter reist, ten einde zig voor de Koude te beschutten. Gebruik.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

XVIII. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* ZWYNEN *of* VARKENS, *begrypende zo wel het* tamme *als het* wilde *en* Chineesche *Varken; waar toe ook het* Guineesche, *het Amerikaansche* Muskus-Zwyn *en het Oostindische Hoorn-Varken,* Babyroussa *genaamd, behooren. De Eigenschappen, Verscheidenheden, en 't menigvuldig Gebruik der Zwynen, zo in de Huishouding als de Geneeskunde.*

Naamen. WY komen tot den Vierden Rang der Zoogende Dieren, waar aan de Heer LINNÆUS thans den naam geeft van *Bestiæ* of Beesten. Onder dezelven heeft hy de eerste plaats gegeven aan het ZWYN of VARKEN, 't welk in 't Hebreeuwsch *Chasir*, in 't Griekfch *Hus* of *Choiros* genoemd werdt; in 't Italiaansch heet het *Porco*, in 't Spaansch *Puerco*. De Latynsche Naam, in 't algemeen, is *Sus* of *Porcus*; in 't byzonder werdt het Mannetje, of de Beer, *Verres*, en gesneeden zynde *Majalis* geheeten; het Wyfje, of de Zeug, *Scropha*, en het Jong of de Big, *Porcellus*. By de Franschen heet het in 't algemeen *Porc*, de Beer *Verrat* en gesneeden zynde *Cochon*; de Zeug *Truye*. De Engelschen noemen den Beer *Boar*, de Zeug *Sow*, de Big *Pig*, en de algemeene Naam is *Hog*. De algemeene Naam is by de Duitschers *Saw*,

Su,

Su, *Schwyn* of *Schwein*: zy noemen het Mannetje *Æber* en gesneeden zynde *Barg*; het Wyfje *Mos* of *Looss*, en als het gesneeden is *Galts*; de Big of 't Speenvarken *Faerle*, *Seuwle* en als dezelve nog zuigt *Span Faerle*.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Kenmerken.

De Heer BRISSON, by wien het Zwyn of Varken het eenigste Geslagt uitmaakt in zyne Zevende Rang, behelzende zodanige Viervoetige Dieren, die Snytanden in de beide Kaaken en de Hoeven der Pooten in tweeën verdeeld hebben; is over de Tanden zeer uitvoerig. Wanneer derzelver getal, zegt hy, in de beide Kaaken gelyk is, zo zyn 'er in ieder Kaak vier of zes. Als hetzelve ongelyk is, vindt men altyd de meesten in de Onderkaak. Het grootste getal der Snytanden gaat nooit het andere meer dan twee te boven, te weeten aan ieder zyde van de Kaak één. Deeze Verscheidenheid kan niet dienen om de byzondere Soorten in dit Geslagt te onderscheiden, om dat het getal der Tanden in de Dieren van eene zelfde Soort verschilt: ook niet de Sexe, want hy hadt zo wel in de Mannetjes als Wyfjes van de zelfde Soort, onverschillig, alle die Verscheidenheden ontmoet. De Snytanden van de Bovenkaak zyn samenloopende, die in de Onderkaak, ten minste de middelsten, leggen schuins, en springen voorwaards uit. Hoektanden zyn 'er boven twee kortere, onder twee langere, die uitsteecken, zegt LINNÆUS.

Soorten.

Vier Soorten zyn 'er van dit Geslagt, volgens dee-

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK. deezen Autheur; het Zwyn naamelyk of gemeene Varken: het Guineesche, dat weinig daar van verschilt; het Zwyn van Mexico, dat de Reuk heeft van Moskeljaat en het Oostindische Zwyn of Hoorn-Varken, *Babyroussa* genaamd.

I. *Scropha.* Zeug. (1) *Zwyn, met het voorste van de Rug geborsteld, de Staart Hairig.*

Tot deeze Soort worden ook door den Heer BUFFON gebragt drie Beesten, die men gemeenlyk en zelfs door den Heer BRISSON onderscheiden vindt; naamelyk het wilde Zwyn, het tamme en het Chineesche. Want de uitwendige tekenen en hebbelykheden heeft de Heer LINNÆUS niet genoegzaam geoordeeld, om 'er byzondere Soorten van te maaken. Van het wilde Zwyn, by voorbeeld, is buiten twyfel het tamme afkomstig, en dat het den Snoet wat langer, de Slagtanden grooter en scherper, de Ooren korter en geen Wolligheid tusschen de Borstels heeft, als ook dat de kleur altyd grysagtig zwart is; kan ten deele van de Levenswyze en Opvoeding afhangen. Het Chineesche of Varken van Siam, hoewel de Rug byna kaal hebbende en korter Pooten, zo dat de Buik byna op den Grond komt, verdient ook niet als een

(1) Sus, Dorso antice Setoso, Caudâ pilosâ. *Syst. Nat.* Aper. GESN. *Quadr.* 146. ALDROV. *Bisulc.* 1013. JONST. *Quadr.* 74. RAJ. *Quadr.* 96. (*b*) Sus GESN.

een byzonder Soort aangemerkt te worden: want, zegt BUFFON, deeze drie Beesten, met elkander gepaard, brengen Beesten voort, die weder vrugtbaar zyn.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Eigenschappen.

Onder alle Viervoetige Dieren schynen de Varkens in Beestagtigheid uit te munten. Behalve een onverzadelyke gulzigheid, die hun onverschillig wat voorkomt, zelfs Menschen-Drek, doet inzwelgen, schynt de morsigheid hun aangebooren, en dit maakt ze tot veragtelyke Voorwerpen, die men schuuwt aan te raaken, en daar men, by Luiden van Fatsoen, niet dan met beschroomdheid van spreekt. Buitendien is ook de luiheid of traagheid en koppigheid hun eigen, zo dat men dikwils moeite heeft, om ze langs den Weg voort te krygen. 't Is bekend, hoe onagtzaam zy zig in de slyk omwentelen, en in de Zonneschyn beminnen te slaapen of sluimeren, blyvende dikwils tot aan den Middag in hun Kot. De koude Regenbuijen doen hun aanstonds Lyfberging zoeken, en by 't opkomen van een Onweder geeven zy hunne ongerustheid te kennen, door gieren, herwaards en derwaards loopen en 't opneemen van Stroo; zo lang, tot dat zy zig by elkander in eene Schuilplaats bevinden. Men ziet ze zelden met elkander speelen, gelyk de meeste andere Dieren, nog

GESN. *Quadr.* 872. ALDR. *Bisulc.* 937. JONST. *Quadr.* Tab. XLVII. RAJ. *Quadr.* 92. (c) Sus Chinensis. *It. Westgotth.* 62. *It. Scan.* 72.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

nog jong zynde, doen; maar met geduurig knorren brengen zy hun leeven door, zo dat het een Spreekwoord geworden is: hy knort als een Varken.

Het wroeten in den Grond.

Het wroeten in den Grond, om de kost te zoeken, is een Eigenschap, welke dit Dier byzonder heeft, zynde daar toe van de Natuur aan den Snoet voorzien met een rond Kraakbeentje, dat opgeheven en styf gemaakt wordt door twee Spieren, die van den onderften rand van 't Jukbeen af komen, en zig met twee sterke Peezen in dit Beentje inplanten. Dit wroeten strekt hun om de Wortelen te vinden en magtig te worden, die voor hun een Lekkerny zyn; meestal de genen die van den Mensch gegeten worden; gelyk Karooten, Raapen, Aardappelen, Scorzoneeren, Paardebloemen; doch ook die van eenige andere Kruiden, gelyk de Filipendula en Komyn. Men verwondert zig dikwils, hoe zy in de Bosschen, daar niet dan Wortelen van Boomen schynen te zyn, zodanig wroeten mogen; doch dit geschiedt om de Aardbuilen, die geen Steng of Bladen boven den Grond vertoonen, op te zoeken. Dit wroeten, nu, strekt wel dikwils tot schade van de Landlieden, doch aan den anderen kant worden daar door de onbebouwde Velden als geploegd en tot Koornland bekwaam gemaakt. Op dat zy dit niet in de Akkers of Weidlanden mogen doen, zyn de Boeren op sommige plaatsen door de Wetten verpligt, hun Jaarlyks

den

den Snoet met een Yzeren Ring te voorzien, of, denzelven aan 't end met een Els doorboord hebbende, een Yzer- of Koperdraad daar door te fteeken en dit zodanig om te draaijen, dat het 'er niet uit kan gaan; 't welk de Varkens door de Pyn, die het verwekt, in 't wroeten verhindert. Thans wordt ons de uitvinding medegedeeld, om hun dit kragtdaadig en voor altoos te beletten. Men moet, naamelyk, de gemelde Peezen omtrent een Duim van 't end van den Snoet, niet nader, (om het Kraakbeen van de Neus ongekwetft te houden,) geheel affnyden; waar door men ook in eens vry is van het deerlyk fchreeuwen deezer Beeften en van de moeite om ze alle Jaaren den Snoet te doorbooren. I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Spyze. Behalve Wortelen, Raapen en dergelyke Aardvrugten, Gras en Kruiden, eet het Zwyn ook Wormen en eenige andere Infekten, zelfs Vleefch en Ingewanden van grooter Dieren. In 't byzonder egter is Gras en Koorn, benevens allerley Boomvrugten, Nooten, Appelen, Peeren, Pruimen, en wat meer van dien aart gevonden wordt, zyne gewoone Spyze. De wilde Zwynen meften zig zelven met de Eikels, die zy in den Herfft menigvuldig in de Boffchen vinden. Om het Koorn te befpaaren worden de tamme, in Dalekarlie, dikwils met Koeken, die van de Pynboomen-Schors bereid zyn, vet gemaakt. Als de Beukeboom in de Zuidelyke deelen van Sweeden vrugt draagt, 't welk alle

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Jaaren niet geschiedt, dan worden de Varkens, uit de nabuurige plaatsen, in den Herfst derwaards gedreeven, en, tegen den Winter terug gehaald, zyn dezelven zo vet, als zy te vooren mager waren; doch het Spek smelt onder 't kooken byna weg, hoewel het aan de Pottagie een aangenaame Smaak geeft. Van de Eikels en Karstengen krygen zy vaster, van Koorn of Meel, met Zuur Huy gemengd, het allerlekkerste Spek (*). Men kan ze, des noods, ook voeden met de Bladeren en Takken van Olme of Ypeboomen, gelyk in Noorwegen dikwils uit gebrek geschiedt, en dus worden die tot Winterkost voor deeze Beesten opgezameld.

Behalve het Mesten moeten de Varkens ook in den Winter gevoed worden, 't welk, als de Grond bevroozen en met Sneeuw bedekt is, kostbaar valt; alzo zy aan Hooy alleen zig niet voldoen kunnen. Hierom heeft iemand voorgesteld de Kattenstaart, een Waterplant, die in ondiepe Slooten overvloedig groeit, daar toe te gebruiken. Dezelve kan door middel van een Stok, die aan 't end met twee doorgestoken Spykers, in 't kruis staande, is voorzien, bekwaamlyk met haare Wortelen worden uitgehaald, en, indien men ze dan zodanig bewaart, dat zy maatig uitdampe en niet rotte, zo zal dit een lekker Voedzel voor de Varkens zyn, waar

(*) LINNÆI *Amœnit. Academ.* Vol. V. p. 469.

waar by dezelven zig wel bevinden en hunne kragten behouden (†).

I. AFDEEL. XVIII. HOOFD. STUK.

Met deeze Beeſten wagt men, gelyk met het overige Vee, den tyd der volwaſſenheid niet af, om ze vet te maaken: want dit geſchiedt met de Varkens hoe eer hoe beter. Het Snyden, dat altyd de Meſting voorgaat, wordt gewoonlyk verrigt als zy zes Maanden oud zyn, in 't Voorjaar of in den Herfſt, en nooit in een zeer heet of koud Saizoen; 't welk de Wonde gevaarlyk of moeielyk te geneezen maaken zou. Wanneer de Biggen in 't Voorjaar zyn geſneeden, worden zy in de volgende Herfſt gemeſt, en het is zeldzaam, dat men ze twee Jaaren laat leeven. Zy groeijen egter nog in het tweede, derde, vierde, vyfde Jaar, gelyk men ziet aan de Zeugen en Beeren, die hoe ouder byna hoe zwaarder en grooter zyn. Men rekent dat het leven der wilde Zwynen zig tot vyfentwintig of dertig Jaaren uitſtrekt. ARISTOTELES ſtelt twintig Jaaren voor den Leeftyd van de Varkens in 't algemeen, en hy voegt 'er by, dat de Mannetjes en Wyfjes, beiden, tot de vyftien Jaaren toe vrugtbaar zyn.

Voorteeling.

De Zeug is altyd ritzig, en laat zig, zelfs bevrugt zynde, beſpringen. Zy draagt vier Maanden, en, geduurende dien tyd, moet de Beer van haar afgezonderd blyven, om de Vrugt niet te

(†) *Verhandel. der Kon. Sweedſche Akad.* IV. Deel. bl. 145.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

te kwetzen, noch de Jongen, als die ter Wereld komen, op te eeten; gelyk de Zeug zelve somtyds doet, wanneer zy gebrek aan Voedzel heeft. Men laatze in 't begin van 't Jaar bespringen, op dat de Biggen nog voor den Winter zouden kunnen groeijen: doch, als men ze tweemaal in 't Jaar wil doen Jongen, zo doet men zulks in November, wanneer de Biggen, in Maart ter Wereld komende, nog voor den Winter bekwaamlyk kunnen worden vet gemaakt en geslagt. De wilde Zeug werpt maar eenmaal 's Jaars, en dat gemeenlyk in de Zomer; zy laat haare Jongen wel drie of vier Maanden zuigen, en houdt ze by zig, tot dat ze twee of drie Jaaren oud zyn. De tamme Zeug laat men haare Jongen niet meer dan twee Maanden zoogen; zelfs worden de Biggen, als zy drie Weeken oud zyn, reeds met de Moer in 't Land gejaagd, om ze aan 't Gras eeten te gewennen; vyf Weeken daar na worden ze van de Moer afgenomen, en met Huy en Zemelen gevoed, om ze naderhand te mesten, of met Melk tot Speenvarkens gemaakt.

De botheid der Varkens blykt nog te meer, dewyl de Biggen naauwlyks hunne Moer kennen, prammende aan de eerste Zeug, die hun voorkomt: doch in de wilde Zwynen schynt, misschien uit noodzaake, een grooter drift te zyn van de Jongen naar de Moer en de Ouden zyn ook daaromtrent oplettender. In den Bronstyd zoekt het Mannetje en volgt het Wyf-

je,

je, blyvende doorgaans dertig dagen, met haar, in het digtste der Bosschagiën. Het is diestyds woester dan ooit, en wordt zelfs verwoed indien een ander Mannetje zyne plaats inneemen wil, wanneer zy met elkander vegten en zig somtyds doodelyk kwetzen. Men hoort ze, in zulk een Geval, yzelyk gieren, dat anders de Beer zelden doet, maar de Zeug meermaalen; en, als zy verrast worden of schielyk verschrikken, snuiven zy zo geweldig, dat men het op een grooten afstand hooren kan.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFD-STUK.

Zodanige wilde Zwynen, die niet over de drie Jaaren oud zyn, worden by de Jaagers *Beesten van Kompagnie* genoemd; alzo zy, tot dien tyd toe, zig niet van elkanderen afzonderen, volgende altemaal hunne gemeene Moer. Zy scheiden zig niet van één, voor dat zy sterk genoeg zyn, om de Wolven tegenstand te bieden. Indien zy dus Troepswyze aangevallen worden, staan zy elkander getrouwelyk by, maakende een ronden Kring, met het Lyf tegen elkander, de Koppen vooruit, en besluiten de jongste Jongen daar binnen. Men jaagtze somtyds met magt van Volk, 't welk een Klop-Jagt genoemd wordt, om dat men ze, een Bosch rondom bezet hebbende, door groot geraas daar uit doet te voorschyn komen, in welk geval het somtyds wel een Man het leeven kost. De wilde Zwynen-Jagt met Honden is ook niet zonder gevaar, en schadelyk wanneer men een ouden Beer aantreft, die weinig deugt en dik-

Zwynen-Jagt.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

wils verscheide Honden dood byt of verscheurt. Hierom zyn de Wagt- en Bulhonden best tot deeze Jagt, die tegen den Winter tydig is; hoewel men ze in den Zomer, of in 't Voorjaar, beter kan verrassen; 't geen in de nagt, by heldere Maaneschyn, bekwaamlykst geschiedt.

Verscheide Merktekenen zyn 'er, om de Grootte en Ouderdom van het Zwyn, zonder dat men het nog gezien heeft, eenigermaate te ontdekken. De wydte der Spooren die zy maaken, der Gaten die zy graaven; de grootte van den Drek, dien zy loozen, en der Voetstappen, die zy in de Aarde drukken; geeven daar een blyk van. Het gebeurt somtyds, dat zulk een Zwyn, na zig in de Vuiligheid gewenteld te hebben, tegen een Boom schuurt, en daar aan merktekenen van zyn Lighaams-grootte laat. Ook verschillen de wilde van de tamme Zwynen hier in, dat deeze laatsten hunne Agterpooten niet in het Spoor der Voorpooten zetten, en hunne Voetstappen zyn niet vlak, als die van het wilde Zwyn, maar hol. Dit volgt, in 't graaven met zyn Snoet, doorgaans de Vooren, die 'er in de Akkers zyn; het tamme maakt zyne Gaten hier en daar, zelfs dwars over de Vooren heen. Ook zyn 'er Kenmerken, om de Mannetjes der wilde Zwynen, aan het Spoor, van de Wyfjes te onderscheiden; dewyl de Zeug spitser Hoeven heeft, zettende de Agterpooten zo wyd niet van elkander, als de Beer.

Zo dra een wild Zwyn gedood is, snyden de Jaa-

Jaagers hetzelve zorgvuldig de Ballen af, die een zo ſterke Reuk hebben, dat, indien men ze 'er flegts vyf of zes Uuren aan laat blyven, al het Vleeſch daar door beſmet wordt. In een oud Zwyn deugt niets dan de Kop, daar in tegendeel het Vleeſch, der Jongen onder 't Jaar, niet alleen lekker is, maar zelfs fyn van ſmaak. De Ouden plagten de Biggen der wilde Zwynen, levendig gevangen zynde, te ſnyden, en lieten ze dan weder in 't Boſch loopen, wanneer zy veel beter wierden dan de tamme die men op 't Hok meſt.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Deeze Soort van Dieren, ſchoon overvloedig in Europa, Afrika en Aſie, wordt van natuure niet gevonden in de nieuwe Wereld. De Spanjaarden hebben ze derwaards overgebragt en zy zyn 'er vermenigvuldigd niet alleen, maar zelfs wild geworden op veele plaatſen. De Chineezen voeden een menigte Varkens op, om dat het Vleeſch en Spek derzelven hun zeer wel ſmaakt. De Turken, in tegendeel, en alle die de Leere van Mahometh aankleeven, hebben 'er, gelyk de Jooden volgens de Wet van Moſes, een afkeer van, ja durven ze niet aanraaken, als onreine Dieren zynde. De Negers brengen, tot hun Onderhoud, ook een menigte Varkens op, die in de heete Landen meeſtal zwart zyn, als minder ontaard van den natuurlyken wilden ſtaat, en in tegendeel het allermeeſt in de koude Landen; gelyk men aan

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK. Lighaamsgeſtalte.

de Ooren, welken de tamme en witte Varkens zeer lang hebben, duidelykſt beſpeurt.

In het Lighaam van een Varken (zegt de Heer DAUBENTON) openbaart zig niet minder wanſtalligheid, dan plompheid in zyne bedryven en driften. De Hals is zo kort en dik, dat de Kop byna aan de Schouderen raakt, en het houdt denzelven altyd naar om laag, terwyl, door de kortheid der Voorpooten, zyn geheele Lyf als naar de Aarde duikt. De beweegingen, die het maakt, ontbeeren de deftigheid, welke 'er is in den gang van veele andere Dieren, en het loopt al ſpringende, wegens de ſtyfheid zyner Beenen. In zyne grootſte woede heeft het een gedwongen houding, en maakt een ſlegte figuur om zig te verweeren, daar het naauwlyks iets dan zyne Slagtanden toe heeft, zonder welken zyn Gelaat by uitſtek ſchraal is, ontbeerende alle fraaiheid.

Het tamme Varken heeft den Kop langwerpig, het end van den Snoet dun, naar de grootte van het Hoofd te rekenen, en het agterſte gedeelte van 't Bekkeneel zeer verheven; de Oogen klein, de Ooren breed, den Hals dik en kort, het Lyf grof, het Gat afloopende, de Staart dun en van middelmaatige langte, de Beenen kort en regt, inzonderheid de Voorpooten. Het wilde Varken heeft den Kop langer, het onderſte gedeelte van 't Voorhoofd meer gebogen; de Slagtanden grooter en ſcherper dan die der andere Varkens: de Staart is kort en

regt

regt. In het Chineesche of Siamsche Varken is de Kop ook langer, de Snoet dikker; de Oogen zyn zo klein noch de Ooren zo groot niet; de Hals en Voorpooten korter; de Hoeven grooter, de Staart langer dan die van het tamme Varken en zonder eenige kromte. Het Voorhoofd is bultig en de Rug ingezakt, omtrent even zo, als in het wilde Zwyn. De Ooren zyn in de tamme Varkens voorwaards gestrekt, niet opwaards gelyk in de twee anderen; welk verschil zig reeds in de Jongen, die nog geen Jaar oud zyn, openbaart. De Staart krult in de Speenvarkens niet op, voor dat zy zes Weeken of daar omtrent bereiken. In de tamme Varkens is het Lyf ook langer dan in de Wilde en de Chineesche. Deeze laatsten worden in Europa dikwils opgevoed en gemest, hoewel zy kleinder zyn, wegens de lekkerheid en blankheid van hun Vleesch: zy paaren en teelen voort met de Varkens van het gewoone Ras. I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Een wild Zwyn, dat tweehonderd-zeven-en vyftig Ponden woog, en welks langte, gemeten in een regte lyn van den Muil af tot aan den oorsprong van de Staart, vyf Voeten agt Duimen was, en de omtrek, dwars over het dikste van het Lighaam heen, vier Voeten twee Duimen; hadt den Snoet en de Ooren zwart, het overige van den Kop uit wit, geel en zwart, gemengeld. De Keel was roodagtig. Op de Rug hadt het Borstels van drie en een half Duim 't Wilde Zwyn.

 lang,

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

lang, welker kleur, van den wortel af tot over de helft der langte, zwart was, verder vuil wit en aan de punt roodagtig bruin, ter langte van ongevaar een half Duim. Deeze Borstels lagen agterwaards over en bedekten elkander, zodanig dat men niet meer dan de bruine kleur van hunne uiterste tippen gewaar wierd. Het Hair, op de zyden van 't Lyf en aan den Buik, hadt maar de langte van omtrent drie Duimen, en was van de zelfde kleur als de Borstels op de Rug, maar, hoewel ook agterover leggende, vertoonde zig deszelfs witte kleur zo wel als de bruine, om dat het veel dunner stondt. In de Oxels en Liesschen, aan den binnenkant der Dyën en by het Gemagt, was het Hair roodagtig; hoewel het, naauwkeurig onderzogt zynde, bevonden werdt, alleen maar rood te zyn aan de tippen. Het end van de Staart en het onderste der Beenen, was geheel zwart. De Staart van een wilde Zeug liep uit in Borstels van zeven Duimen lang.

'tChineesche Varken.

Een Varken van Siam, welks langte, gemeten in een regte lyn van den Muil tot aan 't begin van de Staart, drie Voeten was en negendhalf Duim, hadt langs de Nek en Rug Borstels van zes Duimen lang, daar die op den top van 't Hoofd, en aan de Billen, maar van twee of drie Duimen waren en de overigen slegts een of twee Duimen. De Lippen, de Kop aan de zyden, de Keel, de Borst, Buik en de binnenkant der Beenen, hadden weinig

Hair

Hair en fcheenen zelfs, op eenige plaatfen, geheel kaal te zyn. Alle de Borftels waren zwart van kleur, maar men vondt 'er witte tuffchen de Oogen en geelagtigen, gelyk die van de meefte tamme Varkens, op de Lippen, aan 't end van de Staart en aan de Pooten. Nog verfchilt dit Varken van onze tamme Europeaanfche daar in, dat zyn Jong, ter Wereld komende, reeds de zelfde kleur heeft, dien het in de volwaffenheid behoudt: terwyl de Biggen der tamme Varkens eerft blank of wit Hair hebben, dat naderhand geel wordt aan de tippen.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFD-STUK.

De Pooten.

Het Zwyn is in den rang der Dieren met gefpleeten Hoeven geplaatft geweeft, om dat het maar twee Toonen heeft, die op den Grond raaken, aan ieder Poot; dat de uiterfte ry der Vingerbeentjes omwonden is met eene Hoornagtige zelfftandigheid en dat de Pooten, in den eerften opflag, veel gelyken naar die van den Stier, Ram, Bok, enz. Zo dra men egter de Huid heeft weg genomen, vindt men ze zeer verfchillende: want daar zyn vier Beendertjes in de Agterhand en Agtervoet, en vier Vingers, waar van ieder beftaat uit drie regelmaatige ryën. De twee middelfte Vingers zyn langer dan de anderen, en hebben ieder een Schoen, die op de Aarde ruft; de twee anderen zyn veel korter, en hebben ieder een dergelyk Hoorn, doch 't zelve is hooger geplaatft, daar naamelyk de Spooren der Offen, Bokken, Rammen, zyn.

I. AFDEEL XVIII. HOOFDSTUK.

Hier zou men de Natuur, volgens de aanmerking van den Heer DE BUFFON, haast van overtolligheid kunnen beschuldigen; dewyl het Varken, hoe zeer in volkomenheid van 't maakzel zyner Pooten de Dieren, die veel fraaijer zyn van Lighaamsgestel, overtreffende, geen het minste gebruik van deeze Vingeren heeft, om iets aan te grypen; doch wy weeten het oogmerk van den Schepper niet, en misschien doen zy grooter dienst, dan men zig verbeeldt. Ondertusschen is 't zonderling, dat in sommige Landen dikwils een Ras gevonden wordt van tamme Varkens, die altyd maar ééne Hoef of ongespleeten Pooten hebben; 't welk ARISTOTELES reeds aangemerkt heeft, in Illyrie, Pæonie en elders, voor te komen, en LINNÆUS zegt, dat men zulks omtrent Upsal in Sweeden niet ongewoon is.

Kwaalen. Dit Beest is, uit hoofde van zyne Vetheid en Morsigheid, eenige Kwaalen onderhevig. Van Schurft loopen de vetsten meest gevaar, indien men niet zorgvuldig de Hokken schoon houdt, en het Spek van zulk een Varken kan, wanneer het gegeten wordt, veel nadeel doen. Luizen gaan hier mede, gelyk in de Menschen, dikwils gepaard. Het gemeenste Ongemak, dat hun overkomt, is het gene men Gortigheid noemt, als wanneer het Spek niet deugt, zynde vol van kleine harde Korreltjes. Deeze Ziekte, waar omtrent de Koopers ligt zouden kunnen bedroogen worden, ontdekt men door 't op-

opligten van de Tong; als wanneer dezelve zig van onderen, 't zy door Kliergezwellen of kleine zwarte ſtippen, duidelyk openbaart. Ook kan men zig van hunne Ongezondheid verzekerd houden, indien de Borſtels, uit de Rug getrokken, aan den wortel bloedig zyn, of wanneer zy op de Agterpooten niet kunnen ſtaan. Om de Gortigheid van een Varken te geneezen, is het Spiesglas, hun ingegeven, van veel dienſt. Het wilde Zwyn is van deeze Ziekte bevryd.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Inwendige deelen.

De Ingewanden van het Varken gelyken, zo men gemeenlyk zegt, onder alle Dieren het meeſte naar die van den Menſch, en derzelver geſteldheid is zo bekend, dat ik my niet op zal houden, met die te beſchryven. Alleen zal ik agt geeven op de deelen der Voortteeling in de Zeug, die wegens 't groot getal van Jongen, welken zy in ééne reis ter Wereld brengt, merkelyk van de andere Beeſten zouden moeten ſchynen te verſchillen. De Lyfmoeder, egter, heeft maar twee Hoornen, of maakt een figuur gelyk de Karteldarm, waar in de Vrugten agter elkander geplaatſt zyn, en het Vatvlies omvangt, gelyk in de andere Dieren, het Pisvlies en de Vrugten, die onmiddelyk zyn vervat in een zeer dun en doorſchynend Vlies, geheel van 't Lamvlies afgezonderd, doch met gaten doorboord voor den Mond, het Aarsgat en de Schaamdeelen. Ook gaat door hetzelve de Navelſtreng heen, die in de Vrugten van een Zeug,

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

welke door den Heer DAUBENTON ontleed werdt, de langte hadt van zes Duimen. Men kon in derzelver Lyfmoeder naauwlyks iets, dat naar eene Moerkoek geleek, ontdekken, dan alleen, dat men op de Oppervlakte van het buitenſte Vlies eenige donker roode Puiſtjes vond, week van zelfſtandigheid, die, zo gemelde Heer zig verbeeldt, daar voor kunnen verſtrekken.

Gebruik in de Huishouding.

Oneindig is het gebruik, dat men in de Huishouding maakt van deeze Beeſten. De Speenvarkens worden, als zy gevuld zyn en aan 't Spit gebraden, voor een groote lekkerny gehouden. Niet minder ſmaaklyk zyn de Kinnebakken en Tong, gezouten en gerookt; de Schouders gebraden, de Pootjes gezooden en de Krapjes geſtoofd. By de Romeinen was het gebraden Buikſtuk van eene Zeug, kort na dat dezelve gejongd hadt, met de Uijers daar aan, genaamd *Sumen*, in zo veel agting, dat 'er geen Maaltyd zonder 't zelve werdt toegeregt. Op de *Vulva* waren zy zo verſlingerd, dat zy, naar 't Verhaal van PLUTARCHUS, de Zeugen, door dezelven op den Buik te ſpringen en te ſchoppen, deeden miskraamen, ten einde dat Lighaamsdeel zeer uitgezwollen te bekomen (*). Byna alle Ingewanden, zelfs de Long, kunnen gehakt, en met verſcheide Kruideryën gemengd zynde, tot Spyze worden opgediſcht. Van de Dar-

(*) In zulk een betekenis moet men het zeggen verſtaan van HORATIUS: *nil Vulvâ pulchrius amplâ.*

Darmen, met Varkens-Vleesch gestopt, maakt men Worsten, met Bloed en Lever Beulingen. De Hammen worden, door 't Zouten en de Rook, zodanig toebereid, dat veelen van 't Landvolk, in 't Noorden en in Duitschland, dezelven raauw kunnen eeten. Men houdt de Spaansche, Westphaalsche en de Pommersche of die van Lubek, voor de besten.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFD-STUK.

Het Vleesch der Varkens is wel duurder dan dat van Ossen en Schaapen, doch hetzelve en het Spek maakt een Spyze uit, welke voor zwakke Maagen en voor zodanige Menschen, die zig weinig beweegen, gantsch onvoordeelig is; voornaamelyk, indien zy 'er veel Waterige drank op gebruiken. In meest alle Ziekten wordt het gebruik van Spek, door de Geneesheeren, met veel reden verbooden, en in veelerley Ongemakken, gelyk Schurft, loopende Zweeren, Puisten en zulken, die naar de Versterving of de Kanker hellen, vooral in Veneriaale Kwaalen, is het ten uiterste nadeelig. De Heelmeesters bespeuren in de behandeling der Wonden, dat de Patient Spek gegeten heeft, aan den aart van de Etter, die daar door scherp en stinkende wordt. Men twyfelt of het Scheurbuik, dat in de Noordsche Landen zodanig heerscht, niet veel af hange van 't eeten van gezouten en gerookt Varkens-Vleesch en Spek. In de Oostersche Landen schynt de Melaatschheid daar door somtyds veroorzaakt te worden, en dit, meent men, is de voornaame reden, dat zulks

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

aan de Iſraëliten verbooden werdt. Ondertusſchen vat het Vleeſch veel beter Zout en Salpeter, en is, gezouten zynde, duurzaamer dan eenig ander Vleeſch.

In de Genees-kunde.

Veel deelen, niettemin, van 't Varken, zyn by de Geneeskundigen in gebruik. De Reuzel maakt het voornaamſte lighaam uit van veele Zalven; zynde op zig zelve, door uitwendige Smeering, bekwaam tot verzagting en wegneeming der Pynlykheden, zo in- als uitwendig, inzonderheid die der Nieren en Gewrichten. De Gal wordt van DIOSCORIDES tegen de Pyn in de Ooren aangepreezen, als ook, om de groeijing van 't Hair te beletten. De Melk gebruikt men in de doofheid en het ruiſchen der Ooren, dikwils niet zonder Vrugt. De Varkens-Stront, genaamd *Succerda*, is een Middel, daar het Gemeene Volk veel werks van maakt, tegen de Bloedvloeijingen. Gantſch verſch of nog rookende voor de Neus gehouden, belet zy het bloeden op een kragtdaadige wyze. De Boeren gebruiken het Middelrift, met groot voordeel, in de Beenbreuken en Kneuzingen, ſlaande hetzelve als een Pleiſter, die zeer verzagtende is, daar om heen.

Het wilde Zwyn levert dergelyke Geneesmiddelen uit, en, jong zynde, is het Vleeſch veel gezonder dan dat der tamme Varkens, wordende, zo wel als de Kop, voor een groote lekkerny gehouden. Men ſchryft ook aan de Pis, wanneer dezelve, met een weinig Olie, eeni-

gen

gen tyd in de Blaas is in den Schoorſteen opgehangen geweeſt, en de dikte van Honig heeft gekreegen, een byzondere kragt toe, tegen de Wormen der Kinderen, wanneer dezelve op den Navel geſtreeken wordt. De Slagtanden, die halfmaanswyze krom zyn, driekantig en zeer ſcherp; welken men, in de Onderkaak, wel agt of negen Duimen van een Paryſchen Voet lang gevonden heeft, ſtaan van ouds te boek als een voornaam Middel tegen 't Bloedſpuwen, de Pleuris en andere Ontſteekingen; dewyl zy, door hunne Lymagtige deelen, de ſcherpheid der Vogten temperen. Van de Huid maakt men Zeeven, en het Hair dient tot Schuijers, Borſtels, Stoffers en Schilders-Kwaſten.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

II. *Porcus.* Guineeſch Varken.

(2) *Zwyn met het agterſte van de Rug geborſteld, de Staart ter langte van de Pooten, een blaasje aan de Navel.*

Dit Beeſt verſchilt in Lighaamsgeſtalte naauwlyks van onze tamme Varkens; doch het heeft de Ooren zeer lang, uitloopende in eene ſcherpe punt, en de Staart, die geheel kaal is, hangt byna tot op den Grond. Men vindt aan 't zelve in 't geheel geen Borſtels, maar het geheele Lyf is met kort Hair, ros van kleur en glanzig zynde, bedekt. Op de Rug, egter, digt aan de Staart,

(2) Sus Dorſo poſtice Setoſo, Caudâ longitudine Pedum, Umbilico Cyſtifero. *Syſt. Nat.* Porcus Guineënſis. RAJ. *Quadr.* 96.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Staart, en omtrent den Hals, heeft het langer Hair, dat zig Borſtelig vertoont. Men vindt deeze Zwynen in Guinéa en Braſil. De Afbeelding, welke by JOHNSTON Tab. XLVI. daar van gegeven wordt, zegt BRISSON is goed.

III. *Tajacu.* Muskus-Zwyn.

(3) *Zwyn met een Beursje op de Rug, zonder Staart.*

Veelerley Naamen heeft dit Beeſt in de Amerikaanſche Taal. In Braſil heet het *Tajacu* of *Cuaiguara*; in Mexico *Coyamatl* of *Quaucoyamatl*, dat Muskus-Zwyn betekent. JOHNSTON heeft 'er een Afbeelding van gegeven, onder den naam van *Zainus* of *Tajacu*, die, gelyk de Afbeeldingen van PISO, MARCGRAVE en NIEREMBERG, goed zou zyn, indien 'er geen Staart aan was getekend. De Franſchen van Guajana noemen het *Cochon noir*, dat is zwart Varken. De gemeene Naam is Mexikaans Varken; ſchoon het zig ook in andere deelen van Zuid-Amerika onthoudt.

Eigenſchappen.

Deeze Beeſten loopen troepswyze en houden huis in de Gebergten en Boſſchen, leevende, gelyk de Varkens, van Wortels, Eikelen en Vrugten. Men verhaalt, dat zy allerley ſoort van Slangen, als ook de Venynige Padden, den Oorlog aandoen. Zo dra zy een van deeze Die-

(3) Sus Dorſo cyſtifero, Cauda nulla. *Syſt. Nat.* Tajacu. PIS. *Ind.* 98. Tajacu, ſive Aper Mexicanus moſchiferus. TYSON. *Act.* N. 153. RAJ. *Quadr.* 97. Cuai-

Dieren vinden, vatten zy hetzelve met de Voorpooten, ſlaan de Tanden in den Kop en zetten 'er hunne Nagels in. Wanneer het een Slang is of Adder, weeten zy hetzelve de Huid, zeer knaphandig, van den Kop tot aan de Staart toe, af te ſtroopen, en eeten het Vleeſch; gaande vervolgens, zo men wil, den Wortel opzoeken van een Boom, die hun tot Tegengift zou ſtrekken van allerley Venyn, 't welke het mogt hebben ingezoogen. RAJUS, egter, en veele anderen, twyfelen aan dit ſtuk. Men ſchryft, dat deeze Dieren zig als by geheele Legers verzamelen, en zig dus, onder eenen Overſten of Veldheer, tegen de Tygers en andere Roofdieren verdedigen. LAAT heeft, zo RUISCH verhaalt, 'er een gehad, 't welk hy tam gemaakt hadt en zes Maanden hieldt, voedende het met dunne Spyze even als de gewoone Varkens. I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Lighaams-geſtalte. Het Lighaam is kleinder dan dat der tamme Varkens in Europa. Dat gene, waar van RAJUS ſpreekt, hadt van den top des Hoofds af tot aan de plaats, daar gemeenlyk de Staart is in de Dieren, de langte van twee Voeten. De Onderkaak ſtak verder uit dan de Bovenkaak. De Hals was kort en dik, en het Hair uit zwart en wit gemengeld, even als over 't geheele Lyf, dat bezet was met Borſtels, dikker en grooter dan die der Varkens, doch zo groot niet

Cuaiguara. MARCGR. *Braſ.* 229. BARTH. CENT. II. Obſ. 96. Quavlifa cogmati Quapizott. HERN. *Mexic.* 637. Tab. 63.

I. Afdeel. XVIII. Hoofdstuk.

niet als van den Egel. Aan den Buik was het Beest geheel kaal, doch aan de zyden hadt het kort Hair, dat hoe nader aan 't midden van de Rug hoe langer wierdt; zo dat eenige Borstels aldaar vyf Vingerbreedten lang waren. Op 't midden van den Kop, tusschen de Ooren, hadt het een bosje styf Hair, ten grootsten deele zwart. De Ooren waren derdhalf Duim lang, regtopstaande en puntig. Het hadt kleine Oogen, en verder waren de Snoet en Bek, Pooten en Hoeven, als die van onze tamme Varkens: de Agterpooten met Nagelen voorzien, langer dan ze anders by de Dieren zyn, met in twee-en gespleeten Klaauwen. Het hadt geen Staart, en zulks is minder te verwonderen, merkt deeze Schryver aan; dewyl 'er in het Geslagt der Aapen ook zyn, die geen Staart, en anderen die een lange Staart hebben.

Het Beursje op de Rug.

Verscheide Schryvers merken aan, dat de Tajacu een Bultje op 't midden van de Rug heeft, zeer leelyk ruikende, 't welk men, zo dra het Beest gedood is, daar af moet snyden; dewyl, wanneer dit niet geschiedde, in minder dan een half Uur tyds het Vleesch, door zynen Stank, niet eetbaar zoude zyn, daar het anders veel smaakelyker en gezonder is dan dat van onze Mest-Varkens, komende veel overeen met dat der wilde Zwynen. Brisson verzekert ook dat het Beursje op de Rug, 't welk waarschynlyk in dat Bultje zal begreepen zyn, een dun Vogt inhoudt van zeer onaangenaame Reuk. De Heer

Ty-

TYSON, die een Ontleedkundige Beschryving van dit Zwyn aan 't licht gegeven heeft, verzekert in tegendeel, dat het Vogt, in dit Beursje vervat, naar Moskeljaat rook. Men weet dat de Reuk, in verscheide Stoffen, ligtelyk verandert. Sommigen zyn 'er, die dit Gat op de Rug, 't welk zo wyd is dat men 'er den Pink in kan steeken, een Navel noemen, en willen, dat het Zwyn daar door Adem haalt, om langer en sneller te kunnen loopen. I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

By de Ontleeding van dit Dier, verhaalt BARTHOLINUS, werdt op 't midden van de Rug, uitwendig, of boven de Ruggegraat naby de Lenden-Wervelen, een Prammetje gevonden, hebbende den omtrek byna van een Gouden Dukaat, dat de Ontleeder zig verbeeldde geschikt te zyn om de Biggetjes daar aan te laaten zuigen; alzo 'er Klieren onder lagen, en taamelyk groote Aders derwaards liepen, terwyl aan den Buik de Tepels geen Klieren hadden, noch met genoegzaame Vaten tot afscheiding van het Zog scheenen voorzien te zyn. Zelfs gaf dit Prammetje, zo DE LAAT aantekent, somtyds een Vogt uit, naar Melk gelykende: doch by naauwkeurige ondervraaging van de genen, die in Brasil lang gewoond hadden, verstondt men, dat dit vermoeden ongegrond was; alzo het Beest zyne Jongen uit de Tepels, die het aan den Buik heeft, zoogt.

De Lever, zegt hy, van de Tajacu, wordt niet door een Opschortende Band gehouden, Inwendige deelen.

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

maar is met een enkel Vlies aan de Wervelbeenderen gehegt. Zy heeft geene Galblaas. De Milt, die naauwlyks de dikte van een Pink heeft, is twee Handpalmen breed. De Maag is met twee Aanhangzels, als Hoornen, voorzien, het eene boven, het ander onder aan dezelve. De dunne Darmen waren aan de regter zyde, om hoog; de dikke, aan de flinker zyde, om laag geplaatst; hebbende, met elkander, de langte van vierendertig Voeten. Het Hart is een Handbreed af van 't Middelrift. De Long is in zeven Lobben verdeeld, waar van drie ter wederzyde, de zevende omtrent de punt van 't Hart, als gemeen zynde aan de beide deelen.

Volgens den Heer LINNÆUS is het Lighaam Afchgraauw, met een geelen Band om de Schouders en een zwart Kruis boven de Neus: de Pooten zyn zwart. Het heeft een witte Vlak boven de voorfte Kniejen: korte zwarte overendftaande Borftels tuffchen de Ooren, die kort zyn, niet op de Rug: een Bultje aan de zyden van den Bek en boven de Neus. Boven de Billen is een Klier, die een Vogt affcheidt, dat zeer welriekende is.

IV. *Babyroffa.* Hoorn-Varken.

(4) *Zwyn met twee Slagtanden op het Voorhoofd.*

Met reden wordt dit Beeft *Hoorn-Varken* of ge-

(4) Sus Dentibus duobus Caninis fronti innatis. *Syft. Nat.* Babyrouffa. BONT. *Jav.* 61. BARTH. Cent. 2. Obf. 96. GREW. *Muf.* Tab. I. SEB. *Muf* I. p. 80. Tab. L. Fig. 2. RAJ. *Quadr.* 96.

gehoornd Varken genoemd, welke naam aan 't zelve veel beter voegt dan die van *Zwyn-Hert*, of *Hert-Zwyn*, gelyk het eigentlyk zou moeten zyn, indien men deeze benaaming op eene behoorlyke wyze gebruiken wilde. Want het gelykt het allerminfte niet naar een Hert, dan wegens de Tanden op 't bovenfte Kaakebeen, die ondertusfchen zeer weinig overeenkomft hebben met de Hoornen van een Hert. Men zoude ook, wel is waar, niet zeggen kunnen, dat het volkomen naar een Zwyn gelykt; doch het verfchil is zo gering, dat men geen reden heeft, om het van de Zwynen af te zonderen. De Indiaanfche Naam, *Babyrousfa*, betekent niet meer, dan een Zwyn of Varken, *dat iets heeft van het Hert.*

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

Lighaamsgeftalte.

Volgens het Verhaal van VALENTYN, door wien dit Beeft befchreeven wordt, zou hetzelve zig nergens anders dan op 't Eiland *Bouro*, een der Molukkes, beweften Amboina; op de Ooftkuft van Celebes en daaromftreeks, onthouden. Het moet 'er vry gemeen zyn, dewyl SEBA getuigt, wel vyftig zodanige Koppen of Bekkeneelen gezien te hebben, die om de zeldzaamheid uit Ooftindie in Holland worden overgebragt. Het gelykt in kleur naar de tamme Varkens, doch is wel zo blank; het Lyf grof en vet; de Kop langwerpig en fmal, met een langen Snoet, tot het wroeten in de Aarde bekwaam. De Ooren ftaan regt op, zyn klein en puntig; de Oogen zyn klein. In de Boven-

I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK. kaak heeft het twee Slagtanden, of twee groote omgekromde Tanden, die zodanig ſtaan, dat de Punten reiken tot aan de Neusbeendertjes, onder de Oogen; 't welk voornaamelyk in deeze Dieren plaats heeft, als zy oud worden, en hun dan Pyn veroorzaakt. Deeze Tanden komen met de Wortels byna tot aan de Ooghollen toe. Die van de Onderkaak zyn ook lang, gekromd en in 't voorſte gedeelte geplaatſt. Pooten heeft het, gelyk de Europeaanſche Varkens, met geſpleeten Hoeven; de Beenen zyn lang en dun; de Staart is groot, gekruld, en eindigt met een Kwaſt.

Gebruik der Slagtanden of Hoornen. Sommigen hebben beweerd, dat deeze Tanden Hoornen waren, doch de zelfſtandigheid toont genoegzaam aan, dat het niets anders zyn dan Tanden. Meer verſchil is 'er over den dienſt, welken het Beeſt 'er van heeft. Het komt my niet waarſchynlyk voor, dat dezelven 'er tot enkel ſieraad aan zouden gegeven zyn; noch ook, om zig by nagt daar mede op te hangen aan den tak van een Boom, ten einde in veiligheid voor de Tygers en andere Roofdieren te kunnen ſlaapen: maar veeleer, dat het dezelven tot zyne verweering gebruikt; en misſchien ook om de Vrugten van eenige Boomen af te ſcheuren: terwyl het andere Tanden om te byten en te kaauwen heeft.

De Indiaanen agten het Vleeſch van dit Hoorn-Varken het beſte der wilde Dieren, en ſmaakelyker zelfs dan dat van 't gewoone wilde

Zwyn.

Zwyn. Het Lighaam is met Hair bedekt, dat zeer zagt is op 't aanraaken, kort en als Lammeren-Wol; doch boven op de Rug is het Borstelig en hard. Wat gebruik men daar van maake, vind ik niet aangetekend. I. AFDEEL. XVIII. HOOFDSTUK.

XIX. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* ARMADILLEN, *of* Schildvarkentjes, *onderscheiden in zes Soorten, naar dat zy, tusschen hunne Schilden, met een, drie, vier, zes, zeven of negen* Gordels, *zyn omringd.*

DE Spaansche Naam deezer Beesten, dien ik hier met een Nederduitschen uitgang behouden zal, is *Armadillo*, byna overeenkomende met het Latynsche Woord *Cataphractus*, 't welk een Man, van hoofd tot teen geharnast, plagt te betekenen. Immers dit Beest heeft over 't geheele Lyf een Beenig bekleedzel, op verscheiderley wyzen in Schilden en Banden verdeeld, doch in de meesten zodanig, dat het voorste en agterste van het Lighaam geheel bedekt en als beslooten zyn in een holle Schulp, terwyl om den Middel eenige platte Gordels loopen van de zelfde Stoffe, die door een Vlies zyn te samen gevoegd. De Portugeezen noemen het *Encubertado*, de Italiaanen *Bardato*, de Brasiliaanen *Tatu*. LINNÆUS geeft 'er den Geslagtnaam aan Naam.

I. AFDEEL. XIX. HOOFDSTUK.

van *Dasypus*, 't welk een Dier met ruige of ſtekelige Pooten betekent. Somtyds worden zy met den Nederduitſchen Naam van *Schildvarkens* beſtempeld, doch dezelve is, om dat zy in grootte of geſtalte weinig naar een Varken gelyken, niet zeer eigen.

Kenmerken.

De Kenmerken der Armadillen zyn, volgens LINNÆUS, dat zy het Lighaam t'eenemaal bekleed hebben met eene Beenige Schulp, die door Gordels is van een geſcheiden. Omtrent de Tanden maakt hy geen bepaaling, willende dat de genen, die gelegenheid hebben om deeze Beeſten te zien, naar dezelven, en naar 't verſchil der Sexe, onderzoeken zullen. De Heer BRISSON ſtelt als een vaſt Kenmerk van dit Geſlagt, dat zy geen Voortanden of Snytanden, noch Hoek- of Hondstanden, en niet dan Kiezen of Maaltanden hebben. Hy voegt 'er by, dat alle hunne Tanden Cylindriſch zyn; doch in de Afbeelding van den Kop eener Armadil, door hem gegeven, zou het my, uit de plaatzing en figuur van deeze Tanden, voorkomen, dat dezelven eer voor Hoektanden te houden waren: in welk geval de Armadil dan ook tot deezen Rang van Dieren behoort, daar zy anders, zo het Kiezen zyn, van afgezonderd moeſte worden.

PL. XVI. *Fig.* 4.

Soorten.

Van deeze Beeſten worden door den Heer BRISSON zeven Soorten opgeteld, en maar vyf door den Heer KLEIN. LINNÆUS heeft 'er zes, welken hy naar 't getal der Banden of Gordels

dels om het Lighaam onderscheidt, als volgt. I. AFDEEL. XIX. HOOFD-STUK.

(1) *Armadil met het Schild in drieën verdeeld, de Pooten vyf-Vingerig.*

De Heer LINNÆUS brengt thans tot deeze Soort, als eene Verscheidenheid, ook die, welke hy te vooren by den naam van Armadil met een enkeld Schild, daar van afgezonderd hadt. Deeze laatste wordt van de Engelschen gemeenlyk de Armadil met een Wezelskop geheten. BRISSON noemt ze, Armadil met een enkeld Schild en met agttien Banden, zeggende, dat van het Schild, 't welk het voorste des Lighaams bedekt, tot aan de Staart toe, de geheele Schulp verdeeld is in zo veele Banden; waar van de voorsten, die de breedsten zyn, uit vierkante, de agterste en smalste uit vierkante en ronde Schubben, ondereen gemengd, bestaan. Zo zyn ook de Schubben, die het voorste Schild bedekken, vierkant, even als die van de Staart, welke scherp uitloopt.

I. *Unicinctus.* Armadil met één Gordel.

Van de eerste, die by SEBA *Tatu* of Afrikaansche Armadil geheten en afgebeeld wordt, is de Lighaamsgestalte als volgt. De langte, van het uiterste van den Bek tot aan het begin van de Staart, omtrent tien Duimen; de Staart

Lighaams-gestalte. PL. XVI. *Fig.* 1.

(1) Dasypus tegmine tripartito, Pedibus pentadactylis. *Syst. Nat.* Tatu s. Armadillo Africanus. SEB. *Mus.* I. p. 47. Tab. XXX. fig. 3, 4. (*b*) Dasypus Cingulo simplici. *Syst. Nat.* Tatu Mustelinus. RAJ. *Quadr.* 235. GREW. *Mus.* 19. Tab. I.

I. AFDEEL. XIX. HOOFDSTUK. Staart zeven Duimen. Ieder Poot is verdeeld in vyf Vingeren, waar van de drie middelften der Voorpooten grootst, met sterke Nagelen gewapend. De Ooren zyn lang, rond aan 't end. Tusschen de twee groote Schilden zyn twaalf smalle Banden, te samen gevoegd door een dikke Vliesagtige Huid en bedekt met Ruitswyze Schubben, waar van die de twee groote Schilden bedekken, een vier-, vyf-of zeskantige figuur hebben, doch altyd onregelmaatig of ongelyk van zyden. Het Beest onthoudt zig in Afrika.

II. *Tricinctus.* Met drie Gordels. PL. XVI. *Fig.* 2.

(2) *Armadil met drie Gordels en vyf-Vingerige Pooten.*

Dit is een zeer mooy Beestje, door veele Autheuren, gelyk men hier onder ziet, beschreeven en afgebeeld. SEBA, die dit ook gehad heeft, geeft 'er twee Figuuren van. De Afbeelding van 't zelve by JOHNSTON, Tab. LXIII., zou, volgens den Heer BRISSON, goed zyn; doch men ziet klaar, dat dezelve ten opzigt van de Schubben en Banden ver van 't leven afwykt.

De

(2) Dasypus Cingulis tribus, pedibus pentadactylis. *Syst. Nat.* Tatou s. Armadillo. REDI. *Exp.* 91. T. 92. Tatu s. Armadillo Orientalis. SEB. *Mus.* I. p. 62. Tab. XXXVIII. Fig. 2, 3. Tatu apara. MARCGR. *Bras.* 232. PIS. *Brasil.* 100. RAJ. *Quadr.* 234. Armadillo s. Tatou genus alterum. CLUS. *Exot.* 109. Armadillo. GREW. *Mus.* 17 OLEAR. *Mus.* 8. Tab. VI. Fig. 4.

De langte des Lighaams, van 't end van den Snoet tot aan 't end van de Staart, zegt hy, is omtrent een Voet. De Pooten zyn, volgens MARCGRAVE en RAY, in vyf, volgens SEBA in vier Vingeren of Toonen verdeeld, waar van drie lang en vooruitsteekende, de vierde agterwaards gestrekt is, als een Spoor. Tusschen de twee Schilden zyn drie Gordels, met vierhoekige Schubben; doch voor 't overige zyn de Schubben altemaal zeshoekig, zo wel op de Staart als op 't Lyf, en vertoonen zig als Roozen. De Ooren zyn klein, rond en kaal; de Staart is platagtig van boven en onderen, bestaande maar uit één Lid. Onder aan den Buik heeft het een harde Huid, digt bezet met lang ruig Hair, gelyk de Beenen. Het woont in Oostindie niet alleen, maar ook in Brasil en Guajana; zo BRISSON aantekent.

I. AFDEEL. XIX. HOOFDSTUK.

(3) *Armadil met vier Gordels om 't Lyf.*

III. *Quadricinctus.* Met vier Gordels.

Van deeze Soort kan men weinig zeggen, alzo men 'er niets meer van weet, dan dat COLUMNA de Beenige Schulp heeft beschreeven en afgebeeld; die, gelyk het bekleedzel van de meeste anderen, uit twee Schilden bestaat, waar tusschen vier smalle Gordels zyn. Het Beestje is over 't geheele Lyf bedekt met Schubben van zes-, vyf, vierhoekige en eenige andere figuuren. Gemelde Schryver geeft het den

(3) Dasypus Cingulis quatuor. *Syst. Nat.* Cheloniscus. COL. *Aquatil.* II. p. 15. Tab. 16.

I. AFDEEL. XIX. HOOFDSTUK. den Naam van Schildpadgelykend Varkentje of Schildpad-Egel, een uitheemsch Dier. Onder de hedendaagschen is niet bekend, waar het zig onthoude.

IV. *Zexcinctus.* (4) *Armadil met zes Gordels en vyf-Vingerige Pooten.*

Met zes Gordels. Dit is de gewoone Amerikaansche Armadil, die by de meeste Autheuren voorkomt, wordende van BRISSON de Mexikaansche geheten. Deeze allen, zegt hy, behalven ALDROVANDUS, hebben 'er Figuuren van gegeven, met meer dan zes Gordels tusschen de twee groote Schilden, waar in zy mistasten. De Engelschen noemen het *groote getraliede Egel*, de Inwooners van Nieuw Spanje *Chirquinchum*, zo NIEREMBERG aantekent. HERNANDEZ geeft dit Diertje den Naam van *Ayotochtli* of *Dasypus Cucurbitinus*, by anderen *Tatou* of *Armadillo* genaamd.

De Pooten zyn ieder in vyf Vingeren, met rondagtige Nagelen aan 't end gewapend zynde, verdeeld: de Snoet is scherp, de Oogen zyn klein, de Ooren kaal en kort. Tusschen de twee Schilden vindt men zes Gordels, bedekt met driehoekige Schubben, doch op de Schilden zyn dezelven van onregelmaatige en onbepaalde figuur. De Staart, aan haaren oorsprong dik, wordt allengs naar het end toe dun-

(4) Dasypus Cingulis senis, Pedibus pentadactylis. *Mus. Ad. Frid.* 7. Dasypus Cingulis sex. *Syst. Natur.* Tatu s. Armadillo primus. RAJ. *Quadr.* 233. Tatu s. Tatu pera. MARCGR. *Bras.* 231. Armadillos. Tatou. CLUS. *Exot.* 230.

dunner, en loopt ſpits uit. De woonplaats is in Zuid-Amerika.

I. Afdeel. XIX. Hoofdstuk. V. *Septemcinctus.* Met zeven Gordels.

(5) *Armadil met zeven Gordels, de Voorpooten vier- de Agterpooten vyf-Vingerig.*

Deeze Armadil, als in 't Kabinet van de Akademie te Stokholm zynde, is door den Heer Linnæus naauwkeurig onderzogt en beſchreeven. De Kop is Eyvormig, glad, met ontelbaare Naaden die Netswyze door elkander loopen, verdeeld; de Snoet uitſteekende: de Neusgaten Halfmaanswyze, de Ooren Eyvormagtig, met Tepelagtige ſtippen bedekt. De Beenige Schulp, die het Lighaam omkleedt, is in twee Stukken van een geſcheiden door zeven ſmalle Gordels, die midden om 't Lyf loopen, zynde overdwars getekend met puntig ovaale merken. De Schulpen, die het voor- en agter-Lyf bedekken, hebben verhevene rondagtige ſtippen. De Schaft ſteekt uit, en is van onderen gekield. De Staart, met een groot getal Ringen gebandeerd, is kaal en een weinig korter dan het Lyf. Aan de Voorpooten zyn vier Toonen, de twee binnenſten langer, de twee buitenſten korter; aan de Agterpooten vyf, waar van de zydelingſe korter. Alle de Toonen hebben groote, ſterke Nagelen, doch die der Voorpooten zyn zeer ſpits en ſcherp als een Els.

De

(5) Daſypus Cingulis ſeptenis, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis. *Amæn. Acad.* Vol. I. p. 281. Daſypus Cingulis ſeptem. *Syſt. Nat.*

I. AFDEEL. XIX. HOOFDSTUK. Met agt Gordels.

De Heer BRISSON beſchryft, als zyne vyfde Soort, een Braſiliaanſche Armadil met agt Gordels, die de Portugeezen, zegt hy, *Verdadeiro*, de Inwooners van Guajana *Tatou Kabaſſou* noemen. Van deeze heeft, zo hy verhaalt, JOHNSTON, Tab. LXXIV., een goede Afbeelding gegeven, onder den Naam van *Armadillo ſeu Aiatochtli.* Hier toe betrekt hy de zeven-Gordelige Armadil van LINNÆUS; niettegenſtaande 'er Autheuren zyn, die meer dan agt Gordels aan deeze geeven. Misſchien heeft men in 't maaken der Afbeeldingen zo zeer niet gelet op 't getal van deeze Gordels; misſchien is het een ſpeeling der Natuur. LINNÆUS vraagt dan met reden, of deeze Vyfde Soort, met zeven Gordels, genoegzaam van de volgende onderſcheiden zy?

VI. *Novemcinctus.*

(6) *Armadil met negen Gordels, de Voorpooten vier- de Agterpooten vyf-Vingerig.*

Met negen Gordels. PL. XVI. *Fig.* 3.

Deeze Armadil, die van SEBA de Amerikaanſche genoemd wordt en afgebeeld, verſchilt van de eerſte Soorten merkelyk door de langte van de Staart en de grootte der Ooren, die zo wel als 't Lyf met Schubben zyn bedekt. De lang-

(6) Daſypus Cingulis novem, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis. *Mus. Ad. Frid.* 6. Daſypus Cingulis novem. *Syſt. Nat.* Tatou s. Armadillus Americanus. SEB. *Mus.* I. p. 45. Tab. XXIX. Fig. 1. en Tab. LIII. Fig. 6. Tatue Braſilienſibus. MARCGR. *Braſil.* 231. RAJ. *Quadr.* 233. (*b*) Daſypus. HERN. *Mexic.* 314.

langte van het Lyf was anderhalve, die van de Staart een Voet, en van den Kop vier Duimen. Voor 't overige komt de Beſchryving met de voorgaande Soort nagenoeg overeen.

I. Afdeel. XIX. Hoofdstuk.

Uit dit alles blykt, dat men den Heer Linnæus geheel ten onregte toeſchryft, op te tellen zes Soorten van Armadillen; *te weeten met een Schild van 1 ſtuk, van 3, van 4, van 6, van 7 en van 9 ſtukken.* Dit ſtrydt niet alleen tegen de Afbeeldingen van deeze Beeſten, en tegen de aanwyzing van Brisson, die aan alle Soorten, behalven de eerſte, *twee Schilden* toeſchryft; maar tegen de duidelyke Woorden van Linnæus zelf, die niet van *Schilden in zo veel Stukken verdeeld*, maar van *Gordels*, in verſchillend getal, tusſchen de Schilden, ſpreekt; behalve in de Eerſte Soort, daar wel het Bekleedzel in drieën verdeeld is, doch aan welke hy niettemin den Naam geeft van *Unicinctus*, om dat 'er een Stuk, als een enkele Gordel, tusſchen de twee Schilden loopt. Zo men agt geeft op de Beſchryving van Brisson, zou deeze eerſte Soort moeten gezegd worden, niet een Schild van *één*, maar van *negentien* ſtukken te hebben; 't welk inderdaad wat veel verſchilt.

Eigenſchap der Armadillen.

De Schilden met derzelver Gordels, door eene Vliezige Huid te ſamen gevoegd, dienen als zo veele Geledingen aan dit Beeſt, om over elkander te ſchuiven, en zig rond te maaken gelyk een Kloot, op de wyze der Egels of Pisſebedden; verbergende zyn Kop, Pooten en

I. AFDEEL. XIX. HOOFDSTUK. Buik, zodanig, dat het kan gefchopt, getreeden en geflagen worden, zonder nadeel. Dus heeft de Natuur hetzelve, zonder eenige bekwaamheid tot verweering tegen Roofdieren, de behendigheid gegeven om derzelver Tanden te ontfnappen; daar het anders een lekker beetje voor zoude zyn, want het is zeer malfch van Vleefch. Sommigen, zegt men, zyn Venynig, anderen niet; en dit zoude aan het getal der Gordels onderfcheiden kunnen worden; zynde die met agt onfchadelyk, met zes fchadelyk. De Adders, wil men, dat het in Vrede mede leeft, houdende zyn Verblyf met die Dieren in een zelfde Hol.

Leevens-manier. Men vindt de Armadil ook de Kalabas-agtige Konyn genoemd, en dit, eensdeels om de gedaante, welke dit Beeft aanneemt, anderdeels om de diepe Holen, die het in 't Aardryk graaft, waar toe het zyne lange fterke Klaauwen gebruiken kan. De langte, die het in ééne nagt doorboort, gaat de verbeelding te boven; zo dat men het in een Hok, daar de Grond bloot is, te vergeefs zou tragten te bewaaren. Het aaft op Mieren, gelyk de Mieren-Eeters; doch de manier, op welke het dezelven magtig wordt, is nog zeldzaamer; naamelyk door middel van zyn Staart, die het aan den Bek brengt. Voorts eeten de Armadillen, Wormen, Infekten en Vifchjes, als ook zekere Vrugten en Befiën, onthoudende zig veelal op Moeraffige plaatfen.

Gebruik. Hoe kan men zeggen, dat de Pooten van dee-

ze

ze Beestjes naakt zyn, terwyl de dikke Huid al- I. AFDEEL. XIX. HOOFDSTUK.
daar met zulke lange grove Hairen bezet is, en zo ruig, dat de Armadil deswegens den Geslagtnaam van *Dasypus* of Ruigpoot voert: gelyk men er ook tusschen de Schubben vindt, over 't Lyf: maar misschien zal men de Afbeelding van een Hairloos Jong tot de Beschryving gebruikt hebben. Het Vleesch, der genen die onschadelyk zyn, levert aan de Indiaanen een zeer smaakelyke Spyze uit. Van de Schilden maaken zy een dergelyk gebruik als van de Schulp der Schildpadden, en zy dienen hun, om door een soort van Wichelaary, als 't ware, den genen, die iets gestoolen of ontvreemd heeft, te ontdekken en te straffen. Van dezelve tot Poeijer gemaakt, een Vierde Loots in genomen, verbeeldt men zig in Amerika, dat door eene Zweetdryvende kragt tot geneezinge der Venus-Ziekte zoude strekken.

XX. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* EGELEN, *hun verschil van de* Stekel-Varkens, *hunne Eigenschappen, uit- en inwendige Lighaamsdeelen, en gebruik in de Geneeskunde.*

EEn voornaame hoedanigheid, waar in de Egels overeenkomen met het Stekel-Varken, en van de meeste andere Dieren verschil-

I. AFDEEL XX. HOOFDSTUK. len, heeft fommigen, gelyk den Heer KLEIN, die de verdeeling zyner Rangen alleenlyk naar het getal der Klaauwen maakt, deeze onder elkander doen verwarren. BRISSON egter onderfcheidtze, op het voetfpoor van den Heer LINNÆUS, wel degelyk; maakende van ieder een byzondere Afdeeling, in zynen Twaalfden Rang, die zodanige Dieren bevat, welke, met genagelde Vingeren aan de Pooten voorzien zynde, twee Snytanden boven en twee onder in den Mond hebben: en zyn voornaame Kenmerk is, dat de Egel met Honds- of Hoektanden voorzien is, welken het Stekel-Varken niet heeft. De Heer LINNÆUS heeft den Egel in deezen Vierden Rang der Zoogende Dieren, onder de *Beftiæ* of Beeften, geplaatft, en het Stekel-Varken in den Vyfden Rang, onder de *Glires* of Rotten.

Naamen. De Latynfche Naam van den Egel is *Erinaceus* of *Herinaceus*, fomtyds ook wel *Herix*, of *Echinus* naar het Griekfch, in welke Taal men hem, wegens zyne Doornagtige Stekels, ook *Acanthion* genoemd vindt. By de Italiaanen wordt hy *Riccio* of *Rizo*; by de Spanjaarden *Erizo*; by de Portugeezen *Ourizo* of *Orico Cachero*, en by de Franfchen *Heriffon* geheten; welke Naamen altemaal, met meer of min verandering, van den Latynfchen *Herix* afkomftig zyn. De Engelfchen noemen hem *Urchin* of *Hedge-Hog*, de Duitfchers *Igel*, *Eigel*, *Hachel*;

de Sweeden *Igelkott*, en de Hollanders fomtyds Yzervarken. I. AFDEEL. XX. HOOFDSTUK.

Het Kenmerk der Egelen is, dat zy twee Voortanden hebben, evenwydig, omtrent beitelswyze, langer en van de anderen afftaande; de bovenften verft: overal twee Hoektanden, die voorwaards hellen, klein zynde: drie of vier fcherpe Kiezen of Maaltanden, met puntjes op zyde: het Lighaam bekleed met Stekels. Kenmerken.

Van dit Geflagt geeft de Heer LINNÆUS thans maar ééne Soort op; naamelyk, den gewoonen of Europifchen Egel (1); dien hy te vooren den *Egel met Ooren* genoemd, en van den *Amerikaanfchen Egel* met kleinder Ooren, by SEBA afgebeeld (*), onderfcheiden hadt, zynde dit Geflagt te vooren van hem in den Rang der Roofdieren, *Feræ*, gebragt geweeft. I. *Erinaceus Europæus.* Europifche Egel. PL. XVII. *Fig.* 1.

De Egel onthoudt zig byna overal in Europa; doch in eenige Landen is hy gemeener dan in anderen. Dus merkt de Heer LINNÆUS aan, dat hy menigvuldig gevonden wordt in Gothland, zeldzaamer in Sweden, en byna niet in de Nortlandfche Provinciën. Het is een vreesagtig doch tevens flim Beeft. Wanneer hy, vervolgd wor-

(1) Erinaceus. *Faun. Suec.* 16. *Syft. Nat.* 52. *It. Goth.* 264. Echinus five Erinaceus terreftris. GESN. *Quadr.* 368. ALDR. *Quadr.* 459. JONST. *Quadr.* 119. Tab. LXVIII. RAJ. *Quadr.* 231. SEB. *Mus.* I. p. 78. Tab. XLIX. *Fig.* 1, 2.

(*) Erinaceus fubauriculatus. *Syft. Nat.* VI. Echinus Americanus albus. SEB. *Fig.* 3.

I. AFDEEL. XX. HOOFDSTUK.

wordende door Menschen, Honden of andere Dieren, geen kans ziet om te ontvlugten, haalt hy zyn Kop en Pooten in, maakt zig Klootrond en zet zyne Stekels of scherpe Pennen overend, zodanig, dat men hem naauwlyks aan kan tasten zonder zig te beschadigen. Dikwils houdt hy zig, in dit geval, zo stil, dat men geen leeven in hem bespeurt, en hem voor dood leggen laat. Een ander gebruik is 'er, 't welk hy van zyne Pennen weet te maaken. Hy rolt zig, op den Grond, onder Boomen, zo dat 'er Vrugten in zyne Pennen blyven steeken, die hy dus naar zyn Hol brengt. Doorgaans gaat hy by nagt uit, kunnende op de Boomen klauteren, om de Vrugten daar af te plukken, eetende ook Wortelen en Kruiden niet alleen, maar zelfs Muizen en misschien ander Ongedierte. Ten tyde van den Wyn-Oogst, en in den Herfst, is hy vet. Zyn gewoone Verblyfplaats is in Kreupelbosch of Ruigte onder de Haagen en in Wyngaarden; zynde, wanneer men hem in een Tuin geplaatst heeft, zeer moeielyk weder te vinden. Den Winter brengt hy door in zyn Hol, dat is te zeggen in de holligheid van een Boom, onder drooge Bladen of Mos, waar van hy zig een Nest of Legerstee maakt en slaapt daar in gelyk de Mol; kunnende lang zonder eeten zyn, en schynende door 't slaapen vet te worden. Men verhaalt, dat de Egel somtyds in het Hol van een Beer kruipt en den Beer zo lastig valt met zyne scher-

ſcherpe Pennen, dat dezelve genoodzaakt wordt te verhuizen. I. AFDEEL. XX. HOOFD-STUK.

Sommige Menſchen voeden, uit pleizier, een Egel in hun huis op, 't welk zy gemakkelyk doen kunnen, dewyl hy met zyne Tanden of Klaauwen niemand nadeel doet en bykans alle eetbaare Spyze nuttigt, zelfs Wyn en Melk. RAJUS merkt aan, dat hy een Geluid geeft als het kryten van een Kind, wanneer men hem op de Pooten trapt; doch anderen hebben, by het openen van zulk een Beeſt, waargenomen, dat het, aan een Tafel vaſt genageld zynde, geen het minſte Geluid gaf, midden in de ſterke poogingen, welken het maakte om zig los te worſtelen. Men heeft ook verhaald, dat Vuur of Water in ſtaat was om den Egel, als hy zig tot een ronde Kloot gemaakt heeft, het Lyf weder te doen uitrekken: daar men thans het tegendeel heeft bevonden. Met heet Water geſprengd en voor 't Vuur geroosterd zynde, kromp hy langs hoe digter in een, en, hoe zeer hy ook gepynigd werdt, alles was vrugteloos, tot dat men hem met Handen, die met dikke Handſchoenen gewapend waren, los maakte. Hierom is het gantſch onwaarſchynlyk, dat dit Beeſt, door het piſſen van den Vos op zyn in een gekrompen Lighaam, verſtikken zou, gelyk GESNERUS verhaalt. Ten anderen weet men, dat hetzelve zeer taay van Leven is. SCRODERUS heeft opgemerkt, dat in een Egel, dien hy levendig ontleedde, het Bloed, 't welk

 uit

I. AFDEEL. XX. HOOFDSTUK. uit de Vaten liep, koud, Wateragtig en bleek was, zynde ook de Ingewanden koud, zo wel als 't Hart, dat drie Uuren lang bleef kloppen, toen de Borst geopend ware, niettegenstaande de aanraaking van de uitwendige Lugt.

Voortteeling. De Autheuren verhaalen wel, dat de Egels elkander om-armen en Buik tegen Buik paaren; doch zy berigten ons niet, hoe veel Dagen of Maanden het Wyfje draage, noch hoe veel Jongen zy ter wereld brenge in ieder Dragt. Sommigen hebben beweerd, dat hetzelve, ter voller Dragt zynde gekomen, uit schrik voor de Stekels, waar mede de Vrugt bezet was, niet baarde, en dat dit haar duur kwam te staan, alzo de Vrugt langs hoe harder en stekeliger wierdt. Dit heeft een Spreekwoord ter baan gebragt (*), 't welk men toepast op de genen, die een Zaak, wegens beschroomdheid, uitstellen tot hunne Schade. Niettemin is 't zeer onwaarschynlyk, dat dit het Geval met de Egels zy; dewyl men thans verzekerd is, dat de Pennen der Jongen, eer die ter wereld komen, veel te zagt zyn om de Moer te kunnen beschadigen.

Sommige Schryvers willen dat 'er kleine en groote Egels zyn, leidende dit onderscheid af, 't zy van de grootte van dit Beest of van de langte zyner Pennen. Ook weet men, dat 'er van Egels met een Varkens-Snoet en met een Honden-Snoet, als van byzondere Dieren, gesproken

(*) *Echinus partum differt.*

ken wordt. RAJUS zegt, dat men in Engeland niet vindt dan de laatfte Soort, en twyfelt, of de andere wel ergens zy: nogthans houden veelen die met den Varkens-Snoet voor de gemeenfte, en de eenigfte, die bekwaam is om te worden gegeten; doch 't verfchil tusfchen die beide figuuren van Snoet is zo groot niet, dat men niet vermoeden kan, of de een heeft den Snoet, van een zelfde Beeft by dien van een Varken, de ander by dien van een Hond, kunnen vergelyken.

I. AFDEEL. XX. HOOFD-STUK.

Lighaams-geftalte.

De Heer BRISSON geeft ons de volgende Befchryving van de Lighaamsgeftalte van den gemeenen of Europeaanfche Egel. De langte, zegt hy, was, van het uiterfte van den Snoet tot aan het begin van de Staart, negen Duimen; die van den Kop, van de Neusgaten tot aan het Agterhoofd, twee en een half Duim; van de Staart een Duim. Het Beeft heeft kleine uitpuilende Oogen; de Ooren rond, breed en overend ftaande; de Neusgaten getand als de Kam van een Haan. Aan ieder Poot heeft de Egel vyf Toonen, met Nagelen gewapend, zynde de Duim korter dan de andere Vingers. Het bovenfte deel van 't Lyf, de top van 't Hoofd, naamelyk, de Rug en Zyden, vindt men bezet met puntige Stekels, die fcherp zyn en ftyf, uit bruin en wit gemengeld; de grootften omtrent anderhalf Duim lang: doch de Kop, uitgenomen de top alleen, de Keel, Buik, Pooten en Staart, is bekleed met bruin

 of

I. AFDEEL. XX. HOOFDSTUK.

of witagtig Hair. Snytanden zyn 'er, in ieder Kaak, twee langere om hoog, van elkander af ſtaande, onder twee, die byna aan elkander raaken. Hondstanden in de Bovenkaak vier wederzyds, klein, en by paaren afgezonderd; in de Onderkaak wederzyds drie, aan elkander raakende en ſchuins naar vooren hellende. Vier Kiezen, waar van de agterſte kleinder dan de drie anderen. In 't geheel is 't getal der Tanden zes-en-dertig.

Ontleedkundige Beſchryving.

Verſcheide Ontleedkundigen hebben de inwendige deelen van den Egel onderzogt. By BLASIUS vindt men daar van vyf of zes Beſchryvingen. Wy zullen ons alleen ophouden met die, welke de Leden van de Koninglyk Franſche Akademie der Weetenſchappen geeven van twee Egels, door hun ontleed, een Mannetje en Wyfje. Onder de Huid vonden zy een ſterke Spier, die buiten twyfel dienen zal om dit Beeſt zig rond te doen ſamentrekken. De Darmen waren altemaal van gelyke grootte en dikte, zonder Blinden Darm; hebbende met elkander de langte van vier Voeten. In het Darmſcheil vertoonden zig de Melkadertjes zeer wit en duidelyk; de Ontvangplaats van de Chyl was wyd en vol. Het Galblaasje was blaauw van kleur, en Eirond, zynde geplaatſt in 't midden der twee bovenſte en grootſte Lobben van de zeven, daar de Lever in was verdeeld. De Nieren waren een Duim lang, van Olyfkleur, de regter meer naar den Kop

toe

toe dan de ſlinker. De Waterblaas vondt men klein.

I. Afdeel. XX. Hoofdstuk. Deelen der Voorttee-ling.

In 't byzonder hebben deeze Ontleedkundigen gelet op de geſtalte der Teeldeelen; te meer, dewyl, zo Aristoteles wil, de Egel onder alle Viervoetige Dieren, die een volkomen en levendig Jong ter wereld brengen, het eenigſte zy, 't welk de Ballen binnen 't Lyf beſlooten draagt, gelyk de Vogelen. Men vondt ze dus, hebbende een zeer grooten Opperbal, niet afgeſcheiden van den Bal, gelyk in het Stekelvarken, maar in de geheele langte aan den Bal gehegt. Deeze Opperbal, grooter dan de Bal, ontfing de Voorbereidende Zaadvaten, in vier takken verdeeld, welke daar afzonderlyk werden ingeplant, van het onderſte tot aan de helft der langte, en de Afvoerende Zaadvaten kwamen tot het bovenſte van den Opperbal uit. De Bal en zyne Zaadvaten waren aangehegt en als opgehangen in den Buik, door middel van een Band dien men een Opſchortende Spier zou mogen noemen; als Vleezig ſchynende naby den Bal en met veele Vaten doorweven, breidende zig zydewaards uit, op de wyze der breede Banden van de Lyfmoeder, zo dat zy naar de Wieken van een Vledermuis geleeken. Aan de zyden van de Blaas vondt men groote Klieragtige Beurſen, geel van kleur, en de Voorſtaanders, een weinig laager, waren ook zeer groot. De Heer du Verney heeft in het Wyfje, langs de Scheede heen, verſcheide Klie-

I. AFDEEL. XX. HOOFDSTUK.

ren zien leggen. Ook merkt hy aan, dat het Hart geen Hartzakje heeft, dat van het Middelſchot van de Borſt afgeſcheiden zy.

Het Oog.

De inwendige geſteldheid van den Oogbol, in den Egel, is zeer zeldzaam. Men vondt, naamelyk, van de drie Vogten, die in de Menſchen en de meeſte Viervoetige Dieren zyn, alleenlyk het Kryſtallyn, zonder eenig blyk van 't Waterige of Glasagtige Vogt. Het Netvlies raakte onmiddelyk aan het Kryſtallyn, en was 'er als aangeplakt op den bodem van het Oog, gelyk het Hoornvlies hetzelve bedekte en daar aan raakte van vooren. Het Druivenvlies was overal zwart, zonder Netswys Geweefzel; en maakte ook geen plooy van vooren, om den Regenboog te formeeren: zodanig dat het Oog, wanneer de Oogleden open ſtonden, niets dan zwart vertoonde. De middellyn van den Oogbol was maar twee Liniën of een zesde Duims, en hadt een Oogluikend Vlies. De Neusgaten zyn, aan den uitwendigen Rand, met een Vliesagtig Vleezig Byhangzel, dat gekruld is, voorzien.

Siberiſche en Ameri-kaanſche Egel.

De Heer BRISSON geeft vier Soorten van Egels op, waar van de eerſte onze inlandſche is, door geheel Europa gemeen; de tweede een *Siberiſche Egel*, door SEBA afgebeeld en beſchreeven (*), die korte *platte Ooren* heeft en de Stekels

(*) Erinaceus Sibericus. SEB. Vol. I. p. 79. Tab. XLIX. Het Mannetje *Fig.* 5. en het Wyfje *Fig.* 4.

kels of Pennen donker rood, met de toppen of punten Goudgeel, ja als verguld, op de Rug; aan den Buik alleen met Wollig Hair, dat ook een Goudgeelen glans heeft, bekleed. De derde, dien hy Egel met *hangende Ooren* noemt, is het Malakse Stekelvarken, waar van ik naderhand zal spreeken. De vierde, eindelyk, de Amerikaansche witte Egel van SEBA, daar ik voor heen reeds melding van heb gemaakt, en dien hy noemt Egel *zonder Ooren*, om dat de Ooren uitwendig naauwlyks zigtbaar zyn (†). Deeze was te vooren, door den Heer LINNÆUS, onder den naam van *Erinaceus subauriculatus*, voorgesteld geweest. I. AFDEEL. XX. HOOFD-STUK.

Gebruik.

De Ouden plagten zig van de Huid der Egelen als tot Borstels te bedienen, om de Kleederen schoon te maaken. Het Vleesch van deeze Beesten wordt aangemerkt stoppende en Aardagtig te zyn, en moeielyk verteerbaar, geevende ook zeer weinig Voedzel. In de Indiën egter, daar de Egels blank zyn van Vleesch, wordt hetzelve van de Indiaanen veel gegeten, die dit Vleesch zo smaakelyk agten als gemeste Hoenderen. Dewyl zy van Mieren Eijeren, Kruiden en Wortelen, leeven, zo eeten de Spanjaarden ze in de Vasten.

In de Geneeskunde.

Het ontbreekt ons niet aan Autheuren, die zonderlinge Eigenschappen, in de Geneeskunde,

(†) Erinaceus Americanus albus. SEB. Vol. I. p. 78. Tab. XLIX. *Fig.* 3.

I. Afdeel. XX. Hoofdstuk.

de, toeschryven aan den Egel. Zyn Vleesch zou, door eene opdroogende Eigenschap, dienstig zyn voor de Waterzugt en tot verhoeding van een Miskraam. Plinius tekent aan, dat, indien dit Beest zig bepist heeft, eer het gedood werdt, de genen, die van deszelfs Vleesch nuttigen, in pynlyk Wateren vervallen; daar het, anders, tegen dit Ongemak dienstig zoude zyn. Het maakt, zegt men, dat de Kinderen niet in 't Bed pissen, door zyne samentrekkende kragt. Daarentegen melden anderen, dat een Afkookzel van dit Vleesch een zeer sterk Pisdryvend Middel zy. De Asch van een verbranden Egel, wederom, wordt door Ettmuller tegen het onwillig afloopen van 't Water aangepreezen. Men mengt drie deelen daar van met één deel der Asche van de Strot van een Haan, en geeft daar van een vierde Loots met Vleeschnat in. Somtyds worden 'er, in de Voorschriften, ook andere samentrekkende Middelen bygevoegd, en dan is het tegen zulk een Ongemak, dat na een moeielyke Verlossing volgt, zeer dienstig. De Gal belet het Hair te groeijen, zo men wil, en verteert de Wratten. De Milt, gebraden en tot Poeijer gemaakt, zou voor de Miltzugtigen, en de Lever voor de Kwaalen der Nieren, een zeer kragtig Geneesmiddel zyn.

XXI. HOOFD-

I. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

XXI. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* MOLLEN, *zo de* Europische, *zwarte, witte en bonte, als de roode* Amerikaansche *en de Goudkleurige van* Siberie. *Haare Eigenschappen, in en uitwendige Lighaamsdeelen en gebruik in de Geneeskunde.*

DE Mol voert, in 't Hebreeusch, den Naam van *Haphor-Eberoth*, die volmaaktelyk haare voornaame Eigenschap, van Gaten in den Grond te graaven, uitdrukt. In 't Grieksch heet zy *Aspalax* en *Skalops.* De Spaansche Naam *Topo* en de Fransche *Taupe*, zyn beiden afkomstig van den Latynschen Naam *Talpa*, dien 'er de Italiaanen nog aan geeven. De Switzers noemen haar *Schaer* of *Schaermus*, de Duitschers *Maulwurf*; de Sweeden *Mullvad* en de Smolanders *Surck*, volgens den Heer LINNÆUS. De Engelsche Naam *Mole* of *Moldwrap*, komt byna met den Nederduitschen overeen. Naam.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, volgens dien zelfden Natuurkenner, zes Voortanden boven en agt onder in den Bek: een groote Hoektand en vier kleine; de Kiezen of Agtertanden scherp. BRISSON voegt 'er by; genagelde Vingeren en de Zoolen der Voorpooten met de binnenzyde buitenwaards gekeerd. Alle de Soorten van dit Geslagt, zegt hy, leeven onder den Kenmerken.

 Grond

I. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK.

Grond in Groeven of Ritten, die zy graaven.

Soorten van Mollen telt 'er KLEIN vier op, BRISSON zes, LINNÆUS maar twee, naamelyk de Europische en Asiatische.

I. *Europæa.* Europische Mol.

(1) *Mol met een Staart, de Pooten vyf-Vingerig.*

Eigenschappen.

Dit Beest wordt door geheel Europa gevonden, doch in Landen, daar de Grond steenagtig is, zeldzaamer dan in andere, die week zyn van Grond. Dus is hetzelve, zo ik thans verhaald vind, in Noorwegen byna geheel onbekend: daar in tegendeel in Thessalie, zo JOHNSTON ons berigt, de Mollen zo menigvuldig plagten te zyn, dat door haare ondergraavingen een Steedje zou geruineerd zyn geworden. Hoe onwaarschynlyk dit zy (†), 't is zeker, dat dit Beest een ongelooflyke schade kan toebrengen aan de Akkers, Weiden, Moeshoven en Bloemperken, weshalve men het de *Pest der Tuinen* mag noemen.

De Aarde schynt het Element te zyn van de Mol, daar zy in leeft en haar Voedzel zoekt, gelyk de Visschen in het Water, en buiten 't welke zy naauwlyks leeven kan. Hierom hebben sommigen haar, doch t'onregt, onder de Krui-

(1) Talpa Caudata, Pedibus pentadactylis. *Syst. Nat.* X. Talpa Caudata. *Syst. Nat.* VI. Talpa. GESN. *Quadr.* 931. ALDROV. *Digit.* 451. RAJ. *Quadrup.* 236. SEB. *Mus.* I. p. 68. Tab. XLI. *Fig.* 1, 4.

(†) Men kan egter niet zeggen, dat dit onmogelyk

Kruipende Dieren geteld, anderen onder de Wormen of Insekten. Haar Voedzel bestaat voornaamelyk in Wormen, doch zy eet ook wel Wortelen van sommige Kruiden, en, zo men zig verbeeldt, by gebrek ook Aarde; gelyk men bevonden heeft, sluitende een Mol, met niets dan Aarde by zig, in een Vat, waar van zy egter, eindelyk, uitteerende stierf. I. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

De Heer BRADLEY zegt, in zynen *Almanach der Landlieden*, dat men in de Maand December de Mollen vinden zal in haare Nesten, maakende Heuveltjes, samengesteld uit Bladeren, Kaf, Mos en Aarde, die veel grooter zyn dan de gewoone Molhoopen. Hy mogt 'er by gevoegd hebben, dat men ze dan slaapende aantreft: want het is zeker, dat deeze Dieren te tellen zyn onder de genen, die den Winter slaapende doorbrengen, zonder eeten; gelyk de Beer, Das, Egel en Vledermuis. Deeze Nesten maaken zy doorgaans op warme drooge plaatsen; hoewel anders de Mollen voor 't Water ook niet schuuw zyn, zwemmende zeer vaardig door de Slooten heen. ALBERTUS zegt, bevonden te hebben, dat de Mollen ook Padden en Kikvorschen eeten: want, op zekeren dag, zag hy dat een Pad aan den eenen Poot vast-

lyk zy. Immers ik vind van geloofwaardige Schryvers verhaald, dat in Switzerland een gedeelte van een Stad, aan een Meir staande, door de uithollingen, die de Karpers allengs in den Oever gemaakt hadden, in 't Water zy gestort.

I. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

vastgehouden werdt door een Mol, en uit al haar magt schreeuwde; zo 't schynt wegens de Pyn, welke haar het byten van de Mol veroorzaakte: doch hy merkt aan, dat de Kikvorschen en Padden ook doode Mollen eeten, wanneer hun die voorkomen. Zy worden van de Egels, Wezeltjes, Vossen en eenige Roofvogelen, ook verslonden; de Katten en sommige Honden, vangen ze en byten ze dood, doch zonder dezelven op te eeten, ten zy de Hongersnood hun daar toe dwinge.

't Is doorgaans 's morgens en tegen den avond dat de Mol in den Grond wroet en voornaamelyk na dat het geregend heeft; waarschynlyk om dat de Wormen als dan in beweeging zyn. Als het Aardryk door de Hitte en Droogte te zeer verschroeid is, en zo hard geworden, dat dit Dier hetzelve niet bekwaamlyk omwroeten kan, ziet men het somtyds uit zyne Gaten komen. Wy denken niet, met sommige Schryvers, dat het zulks doen moet om te paaren, maar veeleer om het Voedzel, dat het in zulk een gelegenheid niet meer onder den Grond bekomen kan, daar boven te zoeken. Doch sommigen willen, dat het Mannetje in den Bronstyd boven den Grond verschynt om een anderen, die op zyn Wyfje loert, weg te jaagen. In dit geval raaken zy somtyds in Gevegt, en zyn alsdan voor Menschen en Beesten zeer gemakkelyk te betrappen.

Manier

Dewyl de Molhoopen niet alleen een Tuin en Land

Land grootelyks ontſieren, maar het gezaaide en geplante aldaar vernielen, zo wordt veel moeite aangewend omze te vangen, en de manieren daar toe zyn veelerley. Men beloertze, als zy aan 't wroeten zyn, en ſpitze uit den Grond; doch daar toe wordt veel behendigheid en een byzondere vlugheid vereiſcht; dewyl de minſte beweeging in het Aardryk hun met wroeten doet ophouden. Verſcheide ſoorten van Vallen zyn 'er uitgedagt, die men in de Ritten zet, 't welk, naar den eiſch geſchiedende, zelden miſt. Door Water in de Ritten te laaten loopen; door Zwaveldamp; door Vuiligheid van Menſchen of Beeſten, en andere dingen die zeer ſtinken, in den Grond te graaven, kunnen zy ook verdreeven worden, voor een tyd. Elders vindt men nog andere Hulpmiddelen tegen dit Ongedierte aangetekend (*); doch thans wordt het volgende als onfeilbaar voorgeſteld.

I. Afdeel XXI. Hoofdstuk.

om ze te vangen.

„ Geteld hebbende hoe veel Molhoopen 'er „ in een Tuin zyn, neemt men zo veel Nooten, waar van de Doppen zyn afgedaan, en „ kookt die een of anderhalf Uur lang, met „ en benevens een braave Hand vol Scheerlingkruid (*Cicuta*) in Water. Dan ſteekt „ men in ieder Molhoop zulk een Noot. De „ Mollen, die 'er Liefhebbers van zyn; eeten „ deeze Nooten, en ſterven 'er van, zo dat „ men-

Middel om ze te dooden.

(*) Zie CHOMEL, *Huishoudelyk Woordenboek*, op MOL.

I. AFDEEL XXI. HOOFDSTUK.

„ menze den volgenden ogtend dood vindt voor „ haare Gaten " (*). Of zodanige Nooten beter daar toe zyn dan de Lupinen, die men al van over lang als doodelyk voor de Mollen aangemerkt heeft; zou de Ondervinding moeten leeren.

Begraaving van de Mol.

De Mol is het Onderwerp geweeft van een zonderling Verfchynzel, 't welk, voor dat het nu onlangs, door uitvinding van de oorzaak, werdt verklaard, aanleiding gaf om zig grootelyks te verwonderen. Immers, daar de Krengen van meeft alle Dieren op den Grond leggen blyven, tot dat zy opgegeten worden of verrotten, zag men dat van de Mol, agteloos weg gefmeeten zynde, heel fchielyk verdwynen, of ten halve, zo 't fcheen, weder in de Aarde kruipen. Eindelyk werdt ontdekt, dat 'er zekere Torren zyn, thans om die reden *Doodgraavers* genaamd, die dit Werk verrigten, en, hoe veel kleinder zy ook zyn dan dit Beeft, heeft de Natuur hun begaafd met eene behendigheid, om dit ftuk zodanig te overleggen, dat één zulk Torretje in ftaat zy een geheele Mol te begraaven. En zulks fchynt te gefchieden, om ongeftoord met hun Gezin dit Kreng op te kunnen eeten (†).

Ver-

(*) Hamburgifch Magazin. 24. Band. I. Stuck p. 217.

(†) Zie de *Uitgezogte Verhandelingen.* I. DEEL. Bladz. 44, enz.

Verscheide beroemde Ontleedkundigen hebben de uit- en inwendige Lighaamsdeelen van de Mol beschreeven. Ik zal, om niet al te breedvoerig te zyn in dit stuk, eerst de Lighaamsgestalte opgeeven volgens den Heer BRISSON en dan kortelyk mededeelen het voornaamste van de nieuwe Ontdekkingen, welken de Heer GAUTIER, in zyne *Waarneemingen omtrent de Natuurlyke Historie*, ons aangaande dit Beest vermeldt. I. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK.

De langte is, van 't uiterste van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, ongevaar vyf Duimen; die van den Kop, van 't uiterste van de Neus tot aan het Agterhoofd, anderhalven Duim. Het heeft een zeer korte Staart; de Oogen van grootte als Geerst-Zaad, zwart en onder 't Hair verschoolen; de Neus vier Lynen buiten de Bovenkaak uitsteekende: de Pooten zyn zeer kort, de voorsten breeder dan de agtersten, en bekwaam om in de Aarde te wroeten: vyf Vingeren aan ieder Poot, die met sterke Nagelen gewapend zyn, voornaamelyk in de Agterpooten. Over 't geheele Lyf is dit Beest bekleed met kort digt Hair, zo zagt als Zyde en zwart van kleur. Lighaams-gestalte.

Veelen der Hedendaagschen hebben zig, in navolging der Ouden, verbeeld, dat deeze Beesten geheel niet konden zien; waar van het Spreekwoord, *zo blind als een Mol*, zekerlyk zynen oorsprong heeft. De Ontleedkundigen egter bevonden, al vroeg, dat de Mollen met Oogen zyn voorzien, doch die, om dit Zintuig De Oogen.

I. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK.

voor kwetzing in het wroeten onder den Grond te beschutten, als geheel onder 't Hair verborgen waren. DERHAM hadt veel moeite om zig te verzekeren of het weezentlyk Oogen waren, doch eindelyk ontdekte hy, met behulp van 't Mikroskoop, dat de Oogen, hoe klein ook, een Kryſtallyn en Glasagtig Vogt hebben, gelyk GALENUS reeds gezegd hadt. Ook verbeeldt hy zig, dat het Beeſt dezelven intrekken en uitbrengen kan, gelyk de Slakken de hunne, om 'er by gelegenheid zig van te bedienen; want onder den Grond kan het 'er geen gebruik van hebben. Zie hier hoe de Heer GAUTIER deeze Oogen beſchryft (*).

Zy hebben omtrent de grootte van een Mostaard-Zaadje; en zyn omwonden met een zwart Vlies. De Opening van de Regenboog en 't Kryſtallyn is by uitſtek klein. De Gezigtzenuw, die zy hebben, is dun en zeer lang, om dat de Oogen ver af ſtaan van de Herſenen: zy gaat van den Oogbol onder de Slaapſpier door, en dringt door een klein Gaatje, dat onder deeze Spier is, in het Bekkeneel. Het Oog ſtaat in geen Beenige Holte, gelyk dat der andere Dieren, maar is van vooren met de Bekleedzelen, zydelings met de Slaapſpier, aan den onderkant met de Peezen der Voorhoofdſpieren, van agteren met de Ringſpier omgeven, en Straalswyze met Hair omringd, 't welk het Beeſt kan doen

(*) *Obſervations ſur l'Hiſtoire Naturelle.*

doen uitſpreiden, om des noods te kunnen zien.

I. AFDEEL. XXI HOOFD-STUK. Gehoor en Reuk.

Het weinig gebruik dat de Mollen van hun Gezigt maaken, ſchynt eenigermaate vergoed te worden door de fynheid van hun Gehoor en Reuk. De Heer GAUTIER merkt het inwendig Geſtel haarer Ooren aan, als bekwaam zynde om de aandoeningen der Lugt diep in den Grond te ontvangen. De Gehoorgaten, zegt hy, zyn wyd en loopen regt door naar de Herſenen, zynde van twee Beenige ſtukken gemaakt. Hy heeft, met een Mikroskoop, twee Hamers en twee Aambeelden daar in waargenomen. Ik vind egter, dat SCHELHAMMER en anderen dit Zintuig, in de Mollen, vry veel overeenkomſt ſtellen te hebben met dat der andere Viervoetige Dieren, zonder dat zy van deeze verdubbeling gewag maaken. De Reukzenuwen zyn grooter dan eenige andere in dit Beeſt, 't welk de Neus zeer lang en beweeglyk heeft, van gedaante als een Varkens-Snoet, ſteekende ver buiten de Kaaken uit.

In de Ontleeding van de Mol vondt men de Huid zeer dik en taay, moeielyk om door te ſnyden en naauwlyks van het Vleezig Vlies, dat daar onder legt, af te zonderen. De Maag was zeer groot; de Darmen overal van de zelfde gedaante en wydte, dan dat de Endeldarm, aan 't Fondament, zig een weinig uitzette. De Lever beſloeg een groot gedeelte van de holligheid des Buiks, zynde in verſcheide Lobben

I. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK.

verdeeld. De Milt geleek zeer naar die van een Hond; de Nieren waren van figuur als in een Menſch, doch niet grooter dan een Boon: het Hart hadt volmaakt de gedaante van een Kegel: de Longen waren met een Spongieuſe zelfſtandigheid bedekt. SEVERINI heeft opgemerkt, dat de Herſenen van een Mol groot zyn en onderſcheidelyk.

Teel-deelen.

Ik zal voornaamelyk agt geeven op de deelen der Voortteeling, waar van men hier een Toeſtel vindt, die te verwonderen is in een, naar den uiterlyken ſchyn, zo veragtelyk Beeſtje: doch miſſchien was 'er die noodig, om de Paaring onder den Grond, en zonder die beweegingen, welken andere Dieren daar toe gebruiken, te kunnen verrigten. Zy hebben de Schaft byſter lang, ja langer, zo men meent, dan eenig ander Schepzel: want dezelve is byna half zo lang als 't geheele Lyf. Behalve de gewoone Balletjes, die inwendig onder de Huid geplaatſt waren, vondt de Heer GAUTIER de Zaadblaasjes, die van de Pisblaas waren afgezonderd, ieder vergezeld met twee vreemde Lighaamen, welken gemeenſchap hadden met elkander en zig, het eene in de Afvoerende Buis, het andere in de Zaadblaasjes, ontlaſtten. Deeze Toeſtel ſchynt, volgens de Beſchryving, veel naar die in den Egel, alwaar men ook twee zodanige Lighaamen aan de zyden van de Pisblaas vindt, te gelyken. In de Balletjes, die platagtig en van figuur als Eyerneſten zyn,

ont-

ontdekte hy geelagtige Greintjes, te ſamen gehoopt door middel van eene zeer Spongieuſe zelfſtandigheid.

I. Afdeel. XXI. Hoofdstuk.

De Spieren en Beenderen.

Dewyl de Mol een groote kragt noodig heeft, om de Aarde, die ſomtyds hard is door de droogte, om te wroeten, zo heeft de Natuur haar, tot dit einde, met bekwaame Hulpmiddelen voorzien. Haar Gebeente is vaſt, met diepe Gewrichtsholligheden en hooge Knobbeltjes voorzien. Om de Borſtſpier meer Vermoogen te geeven, ſteekt het Borſtbeen ſcherp voorwaards uit, gelyk in de Vogelen: het bovenend komt niet onder de Sleutelbeenderen, als in den Menſch, maar veel hooger, en geeft een tweede Borſtſpier af, welker ſtrekking regtſtrydig is met die van de eerſte. De tegengeſtelde werking van deeze Spieren wordt geholpen door de groote Rugge-Spier, die niet alleen gewoonlyker wyze, maar verdubbeld is met een andere Spier. Deeze twee, beiden tegen het agterſte gedeelte der onechte Ribben aanleggende, en zig aan de enden ſamenvoegende, maaken een dikke Spier uit, die in 't voorſte van het Opper-Armsbeen ingeplant wordt. Dit Been is zeer kort en dik, hebbende byna de gedaante van een Dobbelſteen, in de uitgeholde hoeken gewricht met de naaſte Beenderen.

Gebruik.

In de Geneeskunde plagt men de Aſch van een verbrande Mol dienſtig te oordeelen tegen Jigt en Schurftige Huidkwaalen, 't zy inwendig of uitwendig. Een levendige Mol, in de

I. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK.

Hand gesmoord, ging voor een beproefd Koorts-middel, en ETTMULLER verzekert, dat de enkele oplegging der Hand, waar mede iemand dus een Mol heeft doen verstikken, in staat zy om de Kanker te geneezen. SCRODERUS wil, dat het Hart, gedroogd zynde en tot Poeijer gemaakt, bekwaam zy om de Breuken te geneezen; de Lever tegen Opstyging en de Pynen der Kraamvrouwen. Het Bloed is in veel agting geweest om het Hair te doen groeijen, versch op een stuk Papier of Linnen Lap gestreeken en gedroogd, die men vervolgens nat maaken en op het deel leggen moeste. Het Vet, in tegendeel, met dat van Vledermuizen gemengd, zou het overtollige Hair doen uitvallen. Van de Huid werden Mutsjes of Bonnetten gemaakt voor jonge Kinderen, om dezelven voor Stuipen te behoeden. Van ouds plagt men 'er zelfs Kleederen mede te voeren, zo AGRICOLA verhaalt.

Verschei-denheden.

Behalve de gewoone Mol, die zwartagtig is, wordt somtyds, in ons Land, ook een *witte* gevonden, by SEBA afgebeeld; en eene, die KLEIN de *Oostfriesche* noemt, zynde een weinig grooter, en over 't geheele Lyf als gemarmeld met witte Vlakken op een zwarten Grond. De Heer BRISSON houdt dezelven voor enkele Verscheidenheden: doch de *roode Amerikaansche* Mol van SEBA, die egter niet volkomen rood, maar rosagtig is, zou, behalve de kleur, indien de Tekenaar zig niet vergist heeft, ook in de

fi-

figuur der Pooten verschillen, waar van de voorsten maar drie-, de agtersten vier-Vingerig zyn. De *Virginische* Mol behoort, volgens LINNÆUS, tot het naastvolgende Geslagt. Van de *Siberische* alleen, als geen Staart hebbende, maakt hy een byzondere Soort.

I. AFDEEL. XXI. HOOFD-STUK.

II. *Asiatica.* Siberische Mol. PL. XVII. *Fig.* 2.

(2) *Mol zonder Staart, de Voorpooten drie-Vingerig.*

Deeze verschilt in het getal der Vingeren van de gemeene Mol, en komt daar omtrent, dat zonderling is, met de zo even gemelde Amerikaansche overeen. BRISSON noemt haar de *vergulde Mol van Siberie;* om dat zy over 't Lyf een groenagtig Goudgeelen glans heeft; doch men vindt 'er ook Vlakken in van rood en andere kleuren. De Neus is korter dan in onze Mollen en de Soort zo klein, dat het Beest naauwlyks een Kop schynt te hebben. SEBA geeft de Afbeelding van het Mannetje en Wyfje, zynde het laatste, dat op de Rug leggende vertoond wordt, aan den Kop en Snoet bedekt met korter en bleek geel Hair; maar aan den Buik met sierlyke kleuren gemarmeld. De Neusgaten staan wyd open: de Tanden, in de Boven- en Onderkaak, zyn scherp als die der Rotten; uitwendig vertoonen zig geen Pram-men

(2) Talpa ecaudata, palmis tridactylis. *Syst. Nat.* X. Talpa Sibirica versicolor. SEB. *Mus.* I. pag. 51. Tab. XXXII. Fig. 4, 5.

I. AFDEEL. XXI. HOOFDSTUK. men, die waarſchynlyk voor den dag zullen komen, wanneer het Dier gejongd heeft. Men vindt het in Siberie.

XXII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* SPITSMUIZEN, *waar onder de* zwarte Virginiſche Mol *is begreepen.*

DEn Naam van SOREX, dien ik elders *Slaaprot* vertaald vind, heeft KLEIN gebruikt om vyf Geſlagten van *Knaagende* Dieren, te weeten den Inkhoorn, Rot, Muis, Mol en Vledermuis, te bevatten. Men plagt hem voorheen te geeven aan de gemeene Aard- of Veldmuizen, waar van de Franſche Naam *Souris* zal afkomſtig zyn. LINNÆUS begrypt 'er een Geſlagt van Dieren onder, waar van de Kenmerken zyn: twee Voortanden, die in tweeën geſpleeten zyn, in de Bovenkaak; vier in de Onderkaak, de twee middelſten korter dan de anderen: wederzyds verſcheide Hoektanden. Hy beſchryft 'er thans drie Soorten van; naamelyk de Spitsmuis, de gekamde en die zig aan 't Water onthoudt.

I. *Araneus.* Spitsmuis. PL. XVII. Fig. 3.

(1) *Spitsmuis met de Staart langer dan 't Lyf.*

Groo-

(1) Sorex Cauda Corpore longiore. *Syſt. Nat.* X. Sorex. *Faun. Succ.* 33. Mus Araneus. GESN. *Quadr.* 741.

Grootelyks verschillende zyn de Naamen, welken dit Dier in byzondere Taalen, van Europa zelfs, voert. In 't Hebreeusch noemt men 't zelve *Kaanasa*, in 't Grieksch *Mugalee*, in 't Latyn is de gewoone Naam *Musaraneus*, waar van de Franschen het *Musaraigne* afgeleid hebben, dat de Graauwbunders volgen in hun *Museraing*. De Italiaanen noemen het *Toparagno*, de Spanjaarden *Ratto Pequenno* of *Murganbo*, de Switzers *Mutzet*, de Duitschers *Spitsmaufs*. De Engelschen geeven 'er den Naam aan van *Shrew*, *Shrew-Mouse* of *Hardy-Shrew*.

I. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

Eigenschappen.

De reden van deeze benaamingen zal ten deele van de figuur des Lighaams, waar door het naar een Muis gelykt, ten deele van de vlugheid en manier van in den Grond te booren, afgeleid moeten worden. Het is ook aan zynen Stank te onderscheiden, en schynt Vergiftig te zyn. Men heeft veel moeite om het te vangen; het doet aan de Wyngaarden, en de Aard- of Boomvrugten in 't algemeen, veel schade. Men vindt het door geheel Europa, zo wel in de Noordelyke Landen, als in Italie, daar, volgens GESNERUS, de Beet van dit Diertje Venynig zou zyn, en DIOSCORIDES meldt, dat hetzelve geopend en op de Beet gelegd, tot Geneezing daar van strekt.

RAJUS onderscheidt het van de Muizen: dat het

741. ALDROV. *Digit.* 441. Tab. 442. JONST. *Quadr.* Tab. LXVI. RAJ. *Quadr.* 239.

I. AFDEEL. XXII. HOOFD-STUK.

het kleiner zy; dat het den Snoet langer en als van een Varken heeft; aan de Vingeren der Pooten, die vyf in getal zyn: aan de Oogen, die klein zyn en zwart: aan de kortheid der Ooren; de zwarte kleur; de lange witte Nagelen en de ſcherpe Tanden, die niet van de Kiezen af ſtaan.

Lighaams-geſtalte.

De langte des Lighaams is, volgens den Heer BRISSON, van 't end van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, derdhalf Duim, die van den Kop drie vierden, en van de Staart vyf vierden Duims, doch volgens LINNÆUS is de Staart langer dan 't Lyf. De Neus ſteekt ver over de Onderkaak heen en is zeer ſpits; waar van het Spitsmuis genoemd wordt. De Oogen zyn klein en zwart, de Ooren en Pooten kort, ieder met vyf Vingeren. Boven op het Lyf is de kleur bruinros, van onderen witagtig, gelyk ook die der Pooten. In ieder Kaak ſtaan twee puntige Snytanden, de bovenſten ingekeept en haakig, de onderſten voorwaards uitſteekende, een weinig krom naar 't end toe; behalve welken het Diertje drie Hondstanden wederzyds heeft, aan de Bovenkaak, en twee aan de Onderkaak, zynde, daarenboven, met vier Kiezen aan beide zyden boven, en drie onder in den Mond, voorzien: zo dat het getal der Tanden in 't geheel agt-en-twintig is.

SEBA ſpreekt van een Ooſtindiſche Spitsmuis, *Santis* genaamd, dien hy afbeeldt, en BRISSON beſchryft een Amerikaanſchen, welke wat groo-

ter schynt te zyn, als de langte hebbende van omtrent vyf Vingeren; bruin van kleur, met drie zwarte Banden of Streepen, langsheen, op de Rug. Deeze onthoudt zig, zegt hy, in Brasil. I. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK.

(2) *Spitsmuis met gekamde Neusgaten, de Staart korter dan het Lighaam.* II. *Cristatus.* Gekamde Spitsmuis.

De gedaante is als een Mol, de kleur zwart, die van de Pootjes Sneeuwwit. Het Diertje heeft geen Ooren, maar een zeer langen Snoet. De Staart is omtrent kaal, de helft korter dan het Lyf en van de zelfde kleur. De Neusgaten zyn omringd met Hairtjes, die Straalswyze in 't rond daarom heen staan, van tien tot vyftien in getal, maakende een soort van Kam of Kuif, doch naakt gelyk in den Egel. Het onthoudt zig, volgens den Heer KALM, in Pensylvanie.

(3) *Spitsmuis met gepalmde Agterpooten, de Voorpooten en Staart, die korter dan 't Lighaam is, wit.* III. *Aquaticus.* Water-Spitsmuis. PL. XVII. *Fig.* 4.

Dit is de zwarte Virginische Mol van SEBA, welke, volgens den zelfden Reiziger, in Noord-Amerika doorgaans gevonden wordt; zynde van Lighaamsgestalte als de voorgaande, maar Asch-

graauw

(2) Sorex Naribus cristatis, Caudâ Corpore breviore. *Syst. Nat.* X.

(3) Sorex Plantis palmatis, Palmis, Caudâque Corpore breviore, albis. *Syst. Nat.* X. SEB. *Mus.* I. p. 51. Tab. XXXII. Fig. 3.

I. AFDEEL. XXII. HOOFDSTUK. graauw of bruin van kleur: de Staart viermaal korter dan het Lyf, BRISSON zegt, dat het Hair is glimmend zwart, gemengd met hoog purper, gelyk men dit Dier in 't Werk van SEBA gekleurd vindt.

XXIII. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* PHILANDERS, *zo die met een Zak of Beurs aan den Buik, welke* Buidel-Rotten, *als de genen die enkel* Bosch-Rotten *genoemd worden; meestal Amerikaansche Dieren.*

Naam. DE reden, waarom de Naam van *Philander*, die eene byzonder genegenheid van het Wyfje jegens het Mannetje schynt uit te drukken, aan dit Geslagt van Dieren gegeven zy, vind ik zo min verklaard, als de betekenis van 't Woord *Didelphis*, waar mede de Heer LINNÆUS ze thans bestempelt. Want zo dit laatste betrekking heeft op den Zak, dien het Wyfje als een tweede Lyfmoeder aan den Buik draagt, om haare Jongen te bergen, zo is deeze benaaming zekerlyk niet op alle soorten van dit Geslagt toepasselyk, zo min als die van *Buidel-Rot*. Hierom heb ik den eerstgemelden Naam, in navolging van den Heer BRISSON, verkoozen te behouden.

Kenmerken. Deeze Autheur maakt zynen Agttienden of laat-

laatsten Rang der Viervoetige Dieren, van dit Geslagt alleen, als hebbende tien Voortanden in de Bovenkaak, waar van de twee middelsten grootst, en agt in de Onderkaak, met genagelde Vingers aan de Pooten; 't welk hy in geene andere Dieren vondt. Van sommige Soorten egter merkt hy aan, dat de schikking en 't getal der Tanden niet door hem onderzogt, noch door de Schryvers, die 'er van spreeken, opgegeven zy. Volgens LINNÆUS hebben zy tien Voortanden, boven, en van de agt, onder in den Mond, zyn de twee middelste zeer kort: benevens lange Hoektanden, en Kiezen of Agtertanden, die Zaagswyze getand zyn. De Tong is als met een ry van kleine Hairtjes bezet. Zy hebben een Staart, die zeer lang is, als de Rotten, zegt BRISSON, en Pooten als de Aapen, loopende ook, gelyk die, op de Hielen. De Nagelen hunner Pooten zyn scherp. Het een en andere lydt egter uitzondering; dewyl 'er eene Soort is met een kort Staartje, en eene met stompe Nagelen.

I. AFDEEL XXIII. HOOFDSTUK.

Negen Soorten van Philanders worden door den laatstgemelden Heer beschreeven. LINNÆUS geeft 'er maar vyf op, als volgt.

Soorten.

(1) *Philander met agt Prammen in een Zak aan den Buik.*

I. *Marsupialis.* Buidel-Rot.

(1) Didelphis Mammis octo intra Abdomen. *Amœn. Acad.* I. p. 279. *Syst. Nat.* X. *Mus. Ad. Frid.* 10.

 Dee-

I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Deeze is 't, die men met reden *Buidel-Rot* kan noemen; alzo het Wyfje een wyden Zak aan den Buik draagt, waar in zy de Tepels heeft, en haare Jongen, die geheel kaal ter wereld komen, tegen Ongemakken en Gevaar verbergt. De Naamen, die in de vreemde Taalen aan dit Dier gegeven worden, vindt men hier onder aangetekend. SEBA noemt het de *grootste Oostindische Philander*, die te Amboina *Coes-Coes* geheten wordt. Men zou hem derhalve de *Amboineesche* noemen mogen, gelyk de Heer BRISSON doet: want SEBA heeft nog een Oostindische afgebeeld, die maar een weinig kleinder is en in kleur eenigermaate van deeze verschilt, wordende by de Indiaanen *Pelandor-Aroe* genoemd, zo VALENTYN ons meldt (*).

De Zak onder aan den Buik.

De Heer GAUTIER, die een Philander gekreegen hadt van den Kapitein van een Hollandsch Schip, dat uit de Westindiën kwam, heeft denzelven ontleed, en geeft de volgende Beschryving van den Zak, dien het Wyfje onder aan den Buik draagt. Het is, zegt hy, als een soort van Mouw, groot genoeg om den Vuist in te steeken, waar mede dit Dier van de Natuur be-

10. Philander maximus Orientalis. SEB. *Mus.* I. p. 64. Tab. XXXIX. Opossum. TYSON. Act. 290. p. 1565. Carigue. LAAT. *Amer.* 551. Carigueija Brasiliensibus. MARCGR. *Bras.* 222. PIS. *Bras.* 323. JONST. *Quadr.* 136. Tab. LXIII. Maritacaca. PIS. *Bras.* 323. RAJ. *Quadr.* 182. Tlaquatzien. HERNAND. *Mexic.* 330.

(*) SEB. *Mus.* I. p. 61. Tab. XXXVIII. *Fig.* 1.

begaafd ſchynt te zyn om de Jongen, die geheel Hairloos en blind ter Wereld komen, te beſchutten. De Moer bezorgtze zelf, verlaat ze niet, troeteltze onophoudelyk, en bergtze in deezen Zak, om ze door de Warmte van haar Lighaam te koeſteren, draagende dezelven overal met zig; zynde in deeze draagbaare Wieg de Tepels zodanig geplaatſt, dat de Jongen die zeer gemakkelyk vatten kunnen, om te zuigen. Deeze Moer, een Voorbeeld van tederheid, laat de Jongen nu en dan eens daar uit komen, vooral wanneer het regent, om ze waſſchen; vervolgens droogtze dezelven met de Pooten af, liktze en doet ze weder in den Zak gaan. Somtyds zet zy de Jongen, als 't mooy Weer is, in de Zonneſchyn, en, als derzelver Oogen open gaan, tragt zy hun alle vermaak aan te doen, danſende en ſpeelende met hun en hun loopen leerende. Zo dra de Jongen ſterk genoeg zyn, om zelf de Koſt te zoeken, jaagt zy dezelven als 't ware van zig, doch volgt hun van verre, om ze, op 't minſte gevaar dat hun genaakt of dreigt, weder in den Zak te bergen, en op een veilige plaats te brengen. Men heeft een Moer gevonden, die drie dagen was dood geweeſt, aan welker Buik de Jongen nog levendig hingen en zoogen.

I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Zo lang het Wyfje aan de Opvoeding van haar Krooſt bezig is, houdt zy zig niet met het Mannetje op, dat geduurende dien tyd in de Velden en Boſſchen herom zwerft en zyn vermaak

Eigenſchappen.

I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

neemt in menigte van Potferyën en Aape-Kuuren, die deeze Dieren eigen zyn. Zy zitten veel op hun Gat, en maaken dan duizenderley Grimmatſen. Ook klauteren zy verwonderlyk vlug by de Boomen op, eetende van ſommigen niet alleen de Vrugten, maar ook de Bladeren en Schors; weshalven het zeer moeielyk is dezelven in Europa op te voeden, dewyl men het Voedzel, dat zy verkiezen, hun niet geeven kan. LINNÆUS zegt, dat zy ook Suikerriet en Vogeltjes eeten.

Lighaams-geſtalte.

De langte des Lighaams, van het Ágterhoofd tot aan 't begin van de Staart, is omtrent dertien Duimen: die van den Kop, van 't Agterhoofd tot aan 't end van den Snoet, vier en een half Duim. De Staart is t'eenemaal met Ruitagtige Schubben bedekt en zeer lang; de Snoet loopt ſpits uit, met lange Knevels als de Katten. De Ooren zyn breed en hoog opſtaande. Op de Rug heeft het Dier lang Borſtelagtig Hair, bruinrood van kleur; aan de Zyden is het Hair korter en helderer: aan den Buik witagtig, een weinig naar het geele trekkende. Boven ieder Oog heeft het een donker bruine Vlak. De andere Ooſtindiſche is van onderen geel, met een geele Vlak boven ieder Oog.

LINNÆUS, die deeze Soort uit Amerika gekreegen hadt, beſchryft de Lighaams-geſtalte aldus. Het Lyf is als een Das, de grootte van een groote Kat. Het heeft een Kegelagtigen Snoet, gelyk een Varken; die gekield is, met

een

een zeer lange gaaping, als een Vos. De Neusgaten zyn loodregt, halfmaanswyze. Vyf ryën zyn 'er van lange Knevels, agt Borstels agter de hoeken van den Bek, vyf onder aan de Keel. De Ooren zyn rond uitloopende, zwart, met witte tippen. De Beenen zwart, glad, met kort Hair bezet. De Staart kaal, zo lang als 't Lyf, door rimpels als in banden verdeeld en bekwaam om aan te vatten. De Palmen der Pooten als Handen, met vyf ronde, kaale Vingeren, van gelyke grootte, met boogswyze samengedrukte Nagelen: de Duim geheel stomp. I. Afdeel. XXIII. Hoofdstuk.

(2) *Philander met de Staart by den wortel Hairig, hangende Ooren en vier Prammen.* II. *Philander.* Pl. XVIII. *Fig.* 1.

Deeze wordt in 't byzonder van den Heer Linnæus *Philander* genoemd. De Portugeezen noemen hem *Cachorro do matto*, 't welk *Bosch-Rot* betekent. Immers dit Dier, dat in Amerika, en inzonderheid in Brasil huisvest, gelykt veel naar een Rot; doch Linnæus merkt aan, dat de Afbeelding van Seba den Snoet te rond heeft en de Duimen der Agterpooten met scherpe Nagelen; 't welk in den zynen geen plaats hadt.

De langte des Lighaams is, van 't Agterhoofd tot aan 't begin van de Staart, veertien Duimen,

(2) Didelphis Caudâ basi pilosâ, Auriculis pendulis, Mammis quaternis. *Syst. Nat.* X. Tlaquazin seu Tai-ibi Brasiliensibus. Seb. *Mus.* I. p. 57. Tab. XXXVI. *Fig.* 4.

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK. men. Het heeft den Bek spits; de Oogen zwart en uitpuilende; de Ooren rond, kaal, glad en zeer dun; Knevels als een Kat. De Staart, die zeer lang is, vindt men, tot een derde deel der langte, van den wortel af, met witte Hairtjes bekleed, die zwarte tippen hebben; voor 't overige met kleine Schubbetjes bedekt. Over 't Lyf heeft het witagtig Hair met zwarte punten; waar van het wit glimmende is, en het zwart zeer af steekt op de Rug, doch allermeest aan de Beenen.

De Prammen van dit Dier zyn eigentlyk twee in getal, met vier Tepels, doch niet in een Zak of Beurs beslooten, maar tusschen de Agterpooten bloot uitpuilende. Het Vleesch zegt JOHNSTON, stinkt zeer, doch wordt niettemin tot Spyze gebruikt.

III. *Opossum.* PL. XVIII. *Fig.* 2. (3) *Philander met de halve Staart Hairig, de plaats der Wenkbraauwen bleeker, twee Prammen in een Zak aan den Buik.*

Van deezen maakt de Heer BRISSON zyne eerste Soort, tot welke hy betrekt de Afbeeldingen van de *Carigueija*, by JOHNSTON Tab. LXIII, hoewel hy erkent dat dezelve niet deugt, en die van de *Semivulpa*, by den zelfden Autheur, Tab. LVIII; dat, gelyk die van GESNERUS en ALDROVANDUS, volgens hem een

Dier

(3) Didelphis, Caudâ semipilosâ, superciliorum regione paliidiore, Mammis binis. *Syst. Nat.* X. Didelphis Mammis intra Abdomen. *Syst. Nat.* VI. Philander, Opossum sive Carigueija. SEB. *Mus.* I. pag. 56. Tab. XXXVI. *Fig.* 1, 2.

Dier is, 't welk men dus nergens vindt: eindelyk ook de *Tlaquatzin* van JOHNSTON, Tab. LXXIII, welke Afbeelding, zo hy zegt, goed zou zyn, indien het Hair korter ware. De Figuuren, zo van het Mannetje en Wyfje als van het Jong, by SEBA, PL. XXXVI, zegt hy, dat allerbeſt zyn; doch uit de Beſchryving ziet men ligtelyk, dat de Staart in de eerſtgemelde Tab. LXIII, van JOHNSTON, beter is getekend; alzo zy zig in die van SEBA geheel ruig vertoont. I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

De Braſiliaanen, dan, noemen dit Dier *Carigueija*, de Mexicaanen *Tlaquatzin*, de Portugeezen *Ropoza*, de Guajaners *Aouaré*, de Engelſchen *Poſſum* en de Franſchen in Guajana *Puant* of Stinkdier. Ook heet het *Jupatiima* by ſommigen, volgens RAJUS, en men wil dat het de *Manicou* van Pater FEUILLÉE zy. LINNÆUS hadt het te vooren, met de eerſte ſoort van dit Geſlagt, onder den naam van *Didelphis*, *welke de Prammen in den Buik draagt*, begreepen. Naam.

Het Wyfje van deezen Philander, naamelyk, heeft onder aan den Buik een dergelyke Beurs of Zak, als de eerſtgemelde, waar van zy door het getal der Prammen verſchilt, zynde de Nagels der Duimen van de Agterpooten in deeze ook ſtomp. De langte des Lighaams is maar agt Duimen, die van den Kop drie Duimen, van de Staart één Voet. De Voorpooten zyn drie Duimen lang, de Agterpooten ruim vier Duimen. Hy heeft een zeer ſpitzen Geſtalte.

 Snoet;

I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Snoet; de Bovenkaak fteekt een weinig over de Onderkaak heen; de Oogen zyn klein, rond en glinfterende; de Ooren lang, breed, zeer glad en zagt, dun en als doorfchynende, ftaande regt overend als Voffen-Ooren: Knevels van een Kat, uit zwarte Borftels beftaande, gelykerwys 'er ook aan de Wangen en boven de Oogen zyn. De Staart is ten deele met Hair bezet, en naar 't end toe met Schubben, zeer leelyk, gelyk een Rotte-Staart. Boven op het Lyf is de kleur bruinrood, doch om den Bek, aan de Keel, Buik en Beenen geel, en boven ieder Oog vindt men een geelagtige Vlak.

Eigenfchappen.

Deeze Philander is het, waar van men verhaalt, dat hy zig met zynen Staart, die om een Tak ftrengelende, aan de Boomen ophangt, om de Roofdieren te ontkomen. Het Wyfje doet zulks zelfs met de Jongen in den Zak of 't Beursje, dat zy aan den Buik heeft, van welk de Opening zig niet anders als een naauwe Spleet vertoont, zynde 't zelve ook niet grooter dan dat het een middelmaatigen Oranje-Appel bevatten zoude kunnen; des de Jongen, die ten getale van drie of vier daar in kruipen en verhoolen zitten, zeer klein moeten zyn, wanneer ze ter Wereld komen, gelyk men aanmerkt.

IV. *Murina.* PL. XVIII. *Fig.* 3.

(4) *Philander met de halve Staart Hairig en zes Tepels.*

Van

(4) Didelphis Caudâ femipilofâ, Mammis fenis. *Syft. Nat.* X. Mus fylveftris Americanus. SEB. *Mus.* I. p. 48. Tab. XXXI.

Van deezen, die by de Brasiliaanen *Marmosa* genoemd wordt, en by ALDROVANDUS *Scalopes*, is het Mannetje en Wyfje door SEBA afgebeeld, doch met eene geheel kaale Staart. BRISSON, by wien hy de Vyfde Soort is, noemt hem de *Amerikaansche Philander*. Anderen noemen hem de wilde of Bosch-Rot van Amerika. I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

Hy heeft de grootte omtrent van een Rot; een puntigen Snoet met lange Knevels; groote, zwarte Oogen; breede hangende Ooren, maar dunnetjes met Hair bezet. De Staart is zeer lang, aan 't end slangswyze omgedraaid. Het bovenste van het Lyf en de omtrek der Oogen is bruinrood; de Buik en 't Voorhoofd helder of bleekgeel; de Beenen kaal en witagtig. LINNÆUS merkt aan, dat zyne Nagelen altemaal scherp zyn, uitgenomen die aan de Duimen der Agterpooten, even als die der voorgaande Soorten. Dit Diertje, zegt hy, wordt zo wel in Asia als in Amerika gevonden.

(5) *Philander met de Staart aan den wortel Hairig en langer dan 't Lyf, de Vingeren der Voorpooten stomp genageld.* V. *Dorsigera.* PL. XVIII. *Fig.* 4.

SEBA heeft van deezen Amerikaanschen Bosch-Rot, dien BRISSON in 't byzonder de *Surinaamsche* noemt, verscheide Afbeeldingen gegeven. Zy

(5) Didelphis Caudâ basi pilosâ, Corpore longiore, Digitis manuum muticis. *Syst. Nat.* Mus sylvestris Americana. SEB. *Mus.* I. p. 49. Tab XXXI. Fig. 4, 5. & p. 90. Tab. LXXXIV. *Fig.* 4.

I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. Zy schynt van alle andere Soorten van dit Geslagt te verschillen in de zonderlinge eigenschap, van haare Jongen op de Rug te draagen, die, zo dra zy gestoord en vervolgd worden, of eenig gerugt verneemen, de Moer op 't Lyf springen, en de Staarten om haare Staart strengelen; zo dat zy zig dus vast houden, terwyl de Moer met hun de vlugt neemt, hebbende de Staart niet regt uit steekende, maar omgeslagen over 't Lyf en aan 't end gekruld. Verder is my aangaande de Levensmanier van dit Diertje, of het getal zyner Prammen, zo wel als den Heer LINNÆUS, die 't zelve niet gezien heeft, niets gebleeken.

BRISSON tekent aan, dat het in grootte en gedaante met den voorgaanden Bosch-Rot overeenkomt: dat de Oogen glinsterende zyn, de Ooren kaal en styf; dat het aan de Bovenlip Knevels heeft, gelyk de overigen; en boven ieder Oog als twee Varkens Borstels, die zig in onze Afbeelding zeer duidelyk vertoonen. In 't Mannetje is de Staart met bruine Vlakken, doch dit vindt men in 't Wyfje niet. Boven op is 't Lyf rosagtig Appelbloeizel, van onderen en aan den Kop bleekgeel, in den omtrek der Oogen donkerbrnin. De Nagels van alle Vingers der Voorpooten, gelyk ook die der Duimen van de Agterpooten, zyn kort en stomp.

Verscheidenheden. Behalve deeze beschryft BRISSON eenen *Afrikaanschen* Philander of Bosch-Rot, zynde by de Autheuren onder den naam van *Coyopollin* of *Hay-*

Hayopolin voorgesteld, weinig van onze Vierde Soort, 't zy in gestalte, 't zy in kleur verschillende. Zynen Agtsten noemt hy de Philander *met den grooten Kop*, om dat dezelve voornaamelyk daar in van de anderen verschilt. Eindelyk spreekt hy van een Philander *met een korte dikke Staart*, zynde de eenigste in dit opzigt, dewyl de anderen altemaal de Staart zo lang of langer hebben dan het Lyf. Deeze, zegt hy, komt anders, in grootte en gestalte, met den Surinaamschen overeen. Van deeze drie zyn ook de Afbeeldingen in het Werk van SEBA te vinden. I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK.

XXIV. HOOFDSTUK.

Beschryving van den RHINOCEROS, *zo den* Eenhoornigen, *als den* Tweehoornigen; *waar in het Geschil over het getal der Hoornen opgehelderd wordt. De Eigenschappen van dit Dier, deszelfs Gevegt met de Olyphanten. Manier om hem te vangen. Zyn verwoedheid, sterkte, enz.*

De Heer LINNÆUS maakt zynen Vyfden Rang van zodanige Zoogende Dieren, die twee Voortanden boven en twee onder in den Mond hebben, van de Kiezen afstaande; en geene Hoek- of Hondstanden. Onder dezelven geeft hy de eerste plaats aan den *Rhinoceros*,

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. *ros*, een Dier, 't welk sommigen gedagt hebben dat met het Hebreeusche Woord *Rem* of *Rehem* betekend werdt, waar van in de Nederduitsche Overzetting des Bybels *Eenhoorn* gemaakt is, schoon de *Vulgata* het, in de Boeken van Moses en Job, *Rhinoceros*, in de Psalmen en Jesaias *Unicornis* vertaald heeft. Wanneer nu in het vyfde Boek van Moses en in den twee-en-twintigsten Psalm van meer dan één Hoorn, of van de Hoornen des Eenhoorns gesproken wordt, zo verstaat HIERONYMUS dit van den Rhinoceros met twee Hoornen. t'Is waar, dat veele Hoornen verkeerdelyk gehouden zyn voor den Hoorn van zulk een Dier, als men onder den naam van Eenhoorn afgebeeld en beschreeven vindt; doch met stoute kaaken te verzekeren, dat het *nergens in de gantsche Wereld bestaat*; komt my zeer onbezonnen voor. Immers nu twaalf Jaar geleeden werdt de Beschryving uitgegeven van een Geraamte, dat by *Quedlingburg* in 't jaar 1663 is uit den Grond gegraven, hebbende op 't Voorhoofd een Hoorn van vyf Ellen lang. In 't vervolg zal ik gelegenheid hebben om de Historie van den Eenhoorn nader te onderzoeken en misschien met de Afbeelding van een dergelyk Dier, dat men voor weinig Jaaren in Afrika geschooten heeft, op te helderen.

Naam. De Naam *Rhinoceros* is zuiver Grieksch, en betekent een Dier dat een Gehoornde Neus heeft, weshalve de Duitschers hem *Naseborn*

noemen of *Neushoorn*, doch men zoude dan *Hoornneus* moeten zeggen, volgens de Eigenschap van onze Taal. Sommigen noemen hem in 't Latyn *Naricornis*, en in 't Fransch *Porte-Corne*; een zeer gepaste benaaming. De Persiaanen, zegt men, heeten dit Dier *Elkerkedom*, de Indiaanen *Sanda-Benamet* en *Gobela*, de Javaaners *Abana* of *Noemba*, de Hottentotten aan de Kaap *Tuabba* en *Nabba*. In de Europeaansche Taalen geeft men 't zelve meestal den Griekschen Naam.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

De Kenmerken, waar door het van de overige Dieren van deezen Rang onderscheiden wordt, bestaan volgens LINNÆUS in den Hoorn, dien het op de Neus draagt. BRISSON voegt 'er by, dat het drie Hoeven aan ieder Poot heeft, en hy meldt, dat de twee Voortanden zeer ver van elkander af staan. Hy merkt ook aan, dat het voorste deel van ieder Kaak eenigermaate plat is, of liever als vierkant afgesneeden, zynde de Snytanden alle om zo te spreeken in den hoek, die van den voorkant en de zyde gemaakt wordt, geplaatst. Twaalf Kiezen zyn 'er, zegt hy, in ieder Kaak, ter wederzyde zes.

Kenmerken.

(1) *Rhinoceros met een enkelen Kegelvormigen Hoorn*, I. *Unicornis*. Eenhoornige.

Som-

(1) Rhinoceros Cornu unico Conico. *Syst. Nat.* X. Rhinoceros. JONST, *Quadr.* 98. Tab. XXXVIII. BONT. *Jav.* 50. Tab. 51. BERGER. *Orat.* 1746. Tab. 1. GESN. *Quadrup.* 842. ALDR. *Bisulc.* 878.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. Woonplaats.

Sommigen willen dat 'er Rhinoceroſſen in Egypte zyn, doch de Reizigers in 't algemeen verzekeren ons van het tegendeel. 't Is ondertuſſchen zeker, dat men 'er vindt in Afrika, in Abyſſinie, Ethiopie en in de Ooſtindiën; ja, om kort te gaan in alle Landen daar Olyphanten zyn. De Jeſuit, Pater DU HALDE, verhaalt, dat 'er in de Provintie van *Quangſi*, in China, ook gevonden worden; maar zy komen menigvuldigſt voor in de Landen van den Grooten Mogol, in 't Ryk van Bengale en daaromſtreeks, als mede op de Eilanden Borneo, Sumatra en Java. Wy gelooven niet, dat 'er in Amerika zyn. De Portugeeſche Paters Jeſuiten, die lang vertoefd hebben in Abyſſinie, verzekeren, dat de Ingezetenen aldaar ze tam maaken en tot den arbeid gebruiken als de Olyphanten.

In Europa zyn deeze Dieren niet minder vreemd dan die, en worden alleenlyk nu en dan eens, om de zeldzaamheid, rond gevoerd of vertoond. PLINIUS verzekert, dat de groote POMPEJUS 'er de eerſte maal een te Rome in het Schouwburg bragt, 't welk egter naderhand meermaalen is geſchied. Het Romeinſche Volk, naamelyk, hadt veel vermaak in deeze Dieren te beſchouwen; inzonderheid, wanneer zy met Olyphanten, Stieren, Beeren, of met de Schermers zelf, aan 't Vegten waren. AUGUSTUS gaf de Burgeren van Rome dikwils zodanige Vertooningen, en MARTIALIS getuigt, dat men

geen

geen Dier met meer onvertzaagdheid of verwoeder zag in het Perk; hy verzekert, dat de Rhinoceros een Stier met zyn Hoorn opnam en in de Lugt smeet als een Kaatsbal (*). Men zag naderhand somwylen nog Rhinocerossen te Rome, maar, met het verval van dat doorlugtige Gemeenebest, verminderde de lust om zulke Dieren te ontbieden, en men vernam 'er, verscheide Eeuwen lang, niets van in Europa, tot dat de Portugeezen en Spanjaarden hunne Zeevaart met kragt begonnen te dryven. In 't voorst der Zestiende Eeuw deedt Koning Emanuel, te Lissabon, een Rhinoceros tegen een Olyphant vegten; dat een zeldzaam en ongehoord Schouwspel was, sedert den tyd der Romeinen. Vervolgens heeft men 'er, van tyd tot tyd, een enkelen in Europa gebragt, die dan door deeze en gene Landen rond gevoerd en voor Geld vertoond werdt. Dus zag men, nu zes-en-zeventig Jaar geleeden, een in Engeland, die groot was van statuur, een Mannetje; maar in Vrankryk schynt 'er geen geweest te zyn voor het Wyfje, dat aldaar in de Jaaren 1748 en 1749, op de Kermis van St. Germain, te kyken was. Een Hollandsch Kapitein hadt dezelve overgebragt uit de Provincie Acham, in 't Ryk des Indischen Konings van Ava; en na dat dit Dier in de Nederlanden was vertoond, werdt het door Duitschland gevoerd en kwam

(*) *Quantus erat Cornu, cui Pila Taurus erat.*

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

kwam dus eindelyk in Vrankryk, hebbende te Parys nog eenige Jaaren geleefd.

Voedzel.

De Rhinoceros is niet minder gulzig dan de Olyphant. Zyn Oppassers verzekerden, dat dit Dier dagelyks zestig Pond Hooy en twintig Pond Brood gebruikte, en veertien Emmeren Waters dronk. Hy hieldt ook veel van Bier en Wyn, en liet geduldig toe, dat men hem Tabaksrook in de Neus en Bek blies. Het gewoone Voedzel van deeze Dieren bestaat in Gras, Hooy, Stroo, Riet, benevens allerley Groente en Vrugten; ja byna alles, wat men ze geeft, wordt van hun gretig ingeslokt, uitgenomen Vleesch en Visch. Meest schynen zy te houden van harde stekelagtige Ruigte. Men kan niet zonder verwondering zien, hoe onbeschroomd zy de Doornen afschceren en Doornagtige Heesters, die men schroomt aan te raaken, kaauwen en doorzwelgen; terwyl hunne Smaak, schoon 'er de Bek bloedig van wordt, daar door schynt te worden opgewekt, even als in ons door de prikkeling van Zout, Peper en andere Speceryën. Een vermaard Reiziger zegt, dat zy de zagte zappige Kruiden laaten staan, om zulke steekende Ruigte op te zoeken, en dat 'er in de Landen by de Kaap een Heester groeit naar den Geneverboom zweemende, welken men om die reden noemt het Boompje van den Rhinoceros.

Gevegt met den Olyphant.

PLINIUS verzekert, dat 'er tusschen dit Dier en den Olyphant een natuurlyke Vyandschap plaats heeft; dat de Rhinoceros zynen Hoorn

te-

tegen Rotsſteenen ſlypt, wanneer hy zig tot het Vegten gereed maakt, en dat hy, den Olyphant zullende aantaſten, hem zynen Hoorn tragt in den Buik te ſteeken, alwaar hy ſchynt te weeten dat de Huid teerder is. Verſcheide oude en hedendaagſche Schryvers ſpreeken van het Gevegt tuſſchen deeze twee Dieren, en berigten ons, dat de Olyphant, hoe behendig hy ook de treffing van deezen Hoorn tragt te vermyden, veeltyds in 't onderſpit raakt. Men kan 'er niet aan twyfelen, of zulks valt in de Landen, daar deeze Dieren zyn, dikwils voor; dewyl de Reizigers, die in 't binnenſte van Afrika en in de Ooſterſche Landen geweeſt zyn, ons verzekeren, dat men daar dikwils Olyphanten vindt leggen, die den doodſteek gekreegen hebben van zulk een Dier. 't Is twyfelbaar, of dit Gevegt niet veeleer geſchiede, om elkander de Weiden te betwiſten; dewyl het zeer gulzige Dieren zyn, die van eenerley Voedzel byna leeven; dan uit een ingebooren haat. En, wat het ſlypen van den Hoorn belangt, daar de Ouden gewag van maaken: dit is een natuurlyke eigenſchap van dit Dier, 't welk zynen Hoorn tegen Steen, Hout en andere harde dingen wryft, zo dat die grootelyks daar door afſlyt; gelyk ik zelf in den Rhinoceros, dien men voor eenige Jaaren in Holland kyken liet, klaar gezien heb. Omtrent deszelfs gulzigheid werdt my toen verhaald, dat hy een Jongen, die wat digt by hem in 't Vaartuig

 ſtondt,

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. Jagt der Rhinoceroſſen.

ſtondt, den Hoed afrukte, en dien in een oogenblik opvrat.

Niet minder moeielyk zyn deeze Dieren, die in grootte en ſterkte onder de Viervoetigen hunne weergaa niet hebben buiten den Olyphant, levendig te vangen en zelfs zeer bezwaarlyk te dooden. Schoon wy niet gelooven kunnen, 't geen ALKAZUIN, de Arabier, vertelt; dat de Rhinoceros alle Dieren, verſcheide Mylen in 't ronde om zyne Verblyfplaats, doet verhuizen; zo is het nogthans zeker, dat de meeſten met ſchrik voor hem bevangen zyn. De Inwooners van die Plaatſen, daar hy zig onthoudt, verhaalen, dat men zig van de Jongen, die nog zuigen, met weinig moeite meeſter maakt en de Ouden ſomtyds met magt van Pylen doodt. Ondertuſſchen is dit ſtuk, aangemerkt de dikte en hardheid der Huid van dit Dier, gantſch onwaarſchynlyk. Eenige Oudvaders berigten ons, dat men den Rhinoceros door hem een jonge Maagd, met blooten Boezem, voor te ſtellen, geheel weerloos maakt: 't welk inderdaad geen geloof verdient. Sommige Schryvers verzekeren, dat de Indiaanen, terwyl het Wyfje haar Jong de pram geeft, haar aantaſten en afmaaken; een Jagt die verzeld gaat met veel gevaar, dewyl dit Dier daar door in de uiterſte verwoedheid raakt, en dan alles wat het in zyn weg ontmoet, 't zy Menſchen of Paarden, als een Vloo verplettert, om de uitdrukking van BONTIUS te gebruiken. De Jagt van 't Mannetje is in lang zo gevaar-

vaarlyk niet. Op de plaatſen daar de Rhinoceroſſen veel komen, bouwen de Indiaanen een ſterke Hut, die zy met Takken van Boomen en Bladeren of andere Ruigte toedekken; zettende daar in een Wyfje, dat reeds tam gemaakt is, en de Voordeur open laatende: dus wordt het Mannetje daar in gelokt, 't welk zy dan dooden of levendig vaſt houden, naar 't hun goeddunkt. Deeze manier heeft veel overeenkomſt met die, op welke men zig in Kraalen van de Olyphanten meeſter maakt (*). I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

In de Algemeene Hiſtorie der Reizen wordt verhaald, dat het Volk van *Bamba* een byzondere bekwaamheid heeft om de Rhinoceroſſen te vangen. Hunne manier beſtaat in het maaken van breede Graften, die van onderen naauwer toeloopen, op plaatſen, daar deeze Dieren hun Pad hebben: zy dekken die Graften of Kuilen toe met Takken van Boomen en Ruigte; zo dat de Rhinoceroſſen daar in vallen en 'er niet uitkomen kunnen. De Hottentotten doen byna het zelfde. Dewyl naamelyk, deeze Dieren altoos den zelfden Loopbaan houden, om naar Rivieren te gaan, zo is hun Pad aan het diepe ſpoor gemakkelyk te kennen, door hunne overſtallige zwaarte. De Hottentotten graaven in dit Pad een Graft van zeven tot agt Voeten diep, en omtrent vier Voeten breed, zettende in 't midden een ſpitſe Paal. Zy dekken dien Kuil

(*) Zie 't I. STUK. bladz. 431.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

Kuil zeer konstig toe, zo dat een Mensch zig zelfs daar in bedriegen zoude, en het mist niet of dit Dier valt 'er in, wordende door de scherpe punt van dien Paal zodanig getroffen en vast gehouden, dat de Jaagers, die niet ver van daar zig verschuilen, tyd hebben, om 't zelve met hunne Slagzwaarden of Messen af te maaken.

Sterkte.

De Rhinoceros is zeer fyn van Reuk en ontdekt van verre reeds de Menschen en Dieren, die bovenswinds van hem af zyn. Met den Hoorn, dien hy op de Neus heeft, kan hy Boomen ontwortelen en groote Steenen opligten, smytende dezelven tot een grooten afstand over zig heen: in één woord, hy vernielt alles, waar op zyn Hoorn eenigzins vat heeft. Wanneer hy, vertoornd zynde, niets ontmoet, op 't welke hy zyn Gramschap koelen kan, graaft hy, gelyk de Ossen, met zynen Hoorn in den Grond, maakt 'er Kuilen in, en smyt de Aarde over zyn Kop heen. Zeldzaam is het, dat hy een Mensch aantast, en in dit geval neemt hy denzelven, even als een dolle Bul of Stier, by den Middel, werpende hem zo hoog in de Lugt, dat zulk een Mensch door 't geweld van den Val verpletterd wordt. Doch 't is gemakkelyk hem te ontvlugten; dewyl hy wel snel loopt, maar zig niet vaardig om kan draaijen en niet dan regt voor zig uit kykt; zo dat men slegts een weinig ter zyde behoeft te wyken, wanneer hy op den afstand van agt of tien Schreeden is genaderd.

Volgens BONTIUS doet de Rhinoceros niemand leed, dan getergd zynde, maar in zyne Woede ſpaart hy Menſch noch Beeſt, en ſmyt alles, wat hem in den weg ſtaat, onder voet. MARTIALIS hadt reeds een dergelyk getuigenis van de genen, die hy te Rome beſchouwd hadt, gegeven. Tot bekragtiging daar van ſtrekt het Geval, dat voor weinige Jaaren den Heer THEODORUS JEMMIN, Sekretaris te Batavia, overkwam, die, in gezelſchap van twee andere Heeren, op een toer te Paard gegaan zynde door het Boſch, op eene Moeraſſige plaats een Rhinoceros ontmoette met haar Jong; want het was een Wyfje. Het Dier, hun gezien hebbende, ſtondt op, en ging langzaam naar het Boſch, dryvende het Jong voor zig heen, dat van tyd tot tyd al huppelende zig ophieldt. Een der Heeren hadt de onvoorzigtigheid, om de Rhinoceros digt van agteren te volgen, en haar eenige Sneeden toe te brengen met zyn Jagtmes, die wegens de dikte en hardheid van de Huid niet doordrongen, zo dat zig op de Rug en aan de Billen van het Dier maar eenige witte Streepen vertoonden. De Rhinoceros verdroeg dit zeer geduldig, doch, haar Jong in de Struiken verborgen hebbende, keerde zy zig eensklaps tegen den Heer om, met een afgryzelyk gebrul: zy vatte en verſcheurde zyne Laarzen, die by geluk maar van Katoen waren; anders was het met hem gedaan geweeſt Het Paard, voorzigtiger dan zyn Meeſter, wend-

I. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK.

Verwoedheid.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

de zig om en vlugtte; de Rhinoceros vervolgde 't zelve uit al haar magt, en smeet, met een schrikkelyk gedruisch, Boomen en alles wat in den weg stondt, om verre. Eindelyk kwam onze Jonker op de plaats daar hy zyn Gezelschap hadt gelaten, en toen verliet het Dier hem aanstonds en tastte de anderen aan, die, om deszelfs woede te ontvlugten, zig verschoolen agter twee dikke Boomen, naauwlyks twee Voeten van elkander staande. 't Was hun geluk dat het Dier, in zyne verwoedheid, tusschen die twee Boomen tragtte door te dringen, welken het als een Riet deedt slingeren; doch dewyl het niet magtig was om derzelver Stammen te breeken, hadden middelerwyl de gemelde Heeren gelegenheid, om met hunne Pistoolen het Dier in den Kop te treffen, en, geholpen zynde door eenige Slaaven, die, om Hout voor hunne Meesters te hakken, in het Bosch gezonden waren, maakten zy hetzelve verder met Stokken en Bylen af.

Voortteeling.

Eenige Arabische Autheuren zeggen, dat de Wyfjes Rhinoceros haar Jong verscheide Jaaren draagt, dat zy geen Jongen krygt dan vyftig Jaaren oud zynde en zevenhonderd Jaaren leeft. Die genen, welke nu ruim twaalf Jaaren geleeden zulk een Dier te Parys lieten kykken, verzekerden, dat het vyfentwintig Jaaren noodig heeft om tot Volwassenheid te komen, en dat het den Ouderdom van anderhalf honderd Jaar bereikt. Zy voegden 'er by, dat het Dier,

't

't welk zy vertoonden, naauwlyks tien Jaaren oud zynde, veel grooter zoude worden, daar het reeds de langte van tien en de hoogte van ruim vyf Voeten hadt, zynde drie en een half Voet dik: zo dat hy, nog vyftien Jaar moetende groeijen, veel grooter dan een Olyphant zou worden; 't geen niet te gelooven is. Wy denken, derhalve, dat zyn Leeftyd veel korter zy; te meer om dat dit Dier veel overeenkomst schynt te hebben met de Stieren, zelfs ten opzigt van de brullende Stem. Het Wyfje heeft een Uijer en daar aan twee Tepels: zy heeft geen Zog, dan wanneer zy gezoogen wordt, en dit maakt, dat men anders haar Uijers naauwlyks vinden kan. De Teeldeelen van het Mannetje zyn gelyk in den Olyphant en Kemel, en verschillen grootelyks van die in 't Paard en den Hond, zo PLINIUS verzekert. De Heer EDWARDS geeft ons een Afbeelding van de Schaft, volgens welke die aan 't end omtrent gefatsoeneerd zou zyn als een Lely.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

Grootte.

De gemelde BONTIUS, die in Oostindie honderden van deeze Dieren, 't zy in Stallen beslooten of in de Bosschen weidende gezien heeft, zegt dat de Rhinoceros zo zwaar van Lighaam is als een Olyphant van middelbaare grootte, hoewel hy zig veel kleinder vertoont, wegens de kortheid van zyne Pooten. Wy hebben gezien, dat 'er in de grootte der Olyphanten een merkelyk verschil is, en misschien heeft dit ook in de Rhinocerossen plaats. 't Is zeker, dat de genen,

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

die men de laatste Jaaren in Europa heeft gehad, zo byster groot niet waren. Die, waar van de Heer EDWARDS de Afbeelding geeft, zynde in 't Jaar 1752 levendig te Londen geweest, hadt nog geen zes Voeten hoogte, en de langte was veertien Voeten, van den Snoet af tot aan 't end van de Staart.

Gestalte.

De Gestalte gelykt veel naar die van een zwaaren ouden Bul, behalve dat de Pooten veel korter en dikker zyn. Ook is de Kop naar evenredigheid dikker en de Snoet langer, omtrent als die van een Varken; want dit Dier kan zyn Bovenlip naar believen uitsteeken, om iets aan te vatten, en dan vertoont zig de Snoet eenigermaate als een Arends Bek. De Onderkaak, waar over die Lip heen hangt, is stomp en zeer breed. De Oogen zyn klein, naar reden van den Kop, en staan ver van 't Voorhoofd, naar de Neusgaten toe, die plomp zyn en wyd, een half Voet van elkander. Het heeft de Ooren by uitstek groot, en breed aan 't end, als Ezels-Ooren, kunnende dezelven, gelyk de Paarden, opzetten en naar alle kanten rigten. Sommigen, gelyk BONTIUS, schryven, dat de Tong zeer ruuw zy en zo scherp als een Vyl; anderen, dat dezelve zo zagt zy als Zyde: misschien zal de Ouderdom en Levenswyze, of ook de Grootte en Landstreek, daar in eenig verschil maaken. Het zelfde zal omtrent de Kleur, welke sommigen zwartagtig graauw,

graauw, anderen Muisvaal en eenigen zelfs geelagtig ſtellen, aan te merken zyn.

I. Afdeel. XXIV. Hoofdstuk.

De Schilden en Schubben op de Huid.

Veelen hebben zig een wonderbaar denkbeeld van dit Dier geformeerd uit de Afbeeldingen, welke de oude Schryvers daar van gegeven hadden; vertoonende altemaal hetzelve, als of het op een ſierlyke wyze met Rondaſſen geharnaſt en met Schubben verſierd ware. De figuur, die in 't Werk van Kolbe zelfs gevonden wordt, zo wel als die van Johnston, heeft dit gebrek. Naderhand heeft men, op 't gezag van Bontius, alle oneffenheden van de Huid byna verworpen, maakende die alleenlyk hier en daar gerimpeld en geplooid: doch uit de nieuwe Afbeelding van Edwards en die van Parsons blykt, dat men onlangs het Lyf veel te plomp en den Hoorn te ſtomp vertoond heeft: zynde van de Schilden en Schubben geen kleine blyken daar op te vinden. Wie weet, of de rimpelagtigheid door Ouderdom geen aanleiding gegeven heeft, tot die zo zeer verworpen Afbeeldingen; te meer, dewyl men thans erkent, dat de Huid met dergelyke korrelen bezet is, als in de Robbevellen, daar de Meſſen-Scheeden mede overtrokken worden. Chardin zegt ook, dat het Lyf, behalve den Kop en Hals, met kleine Knobbeltjes of Wratagtige Uitwasſen bedekt is.

De Heer l'Advocat geeft ons in zyne Verhandeling over den Rhinoceros, dien hy in 't jaar 1749 te Parys beſchouwde, een zeer juiſte

I. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK.

befchryving van de uitwendige gedaante. De Huid, die zeer dik is, ftrekt zig drie Voeten uit, van de Ooren tot aan het begin van de Rug: aldaar maakt zy een verdubbeling, die over de Rug heen aan beide zyden nederwaards gaat; zo dat dit gedeelte, met de kreukels die in de Nek zyn gepaard, eenigermaate naar een Kap gelykt welke de Monniken op de Rug draagen: 't geen de reden is; dat de Portugeezen dit Dier boertende genoemd hebben, de *Indiaanfche Monnik.* Dit gedeelte van de Huid hangt over 't bovenfte der Voorpooten, tot aan de Kniejen, even of het omgeflagen Laarzen waren. Onder aan den Hals is een dergelyk ftuk Vel, zeer dik, omtrent een Voet lang en taamelyk zweemende naar het onderfte van den Halsband van een Os, die voor een Kar gefpannen wordt. Agter de eerfte verdubbeling, welke van STRABO by een Draagband vergeleeken wordt, ftrekt de Huid zig, met eenige nederwaards loopende rimpels, tot aan het Gat, alwaar zy weder eene verdubbeling maakt, die zeer hard is, gelyk dit geheele ftuk Huid, 't welk byzonder naar een Dekkleed van een Paard gelykt, hebbende op de Rug de langte van vier Voeten. Een Voet agterlyker dan deeze Beuling, die van STRABO ook een Draagband geheeten wordt, neemt de Staart haaren oorfprong, hebbende de langte van drie Voeten; doch zy is, ter langte van agt Duimen, of tot aan het Fondament toe, gehegt aan 't Lighaam

van

van het Dier. Het Gat is met twee dikke Beulingen omringd, die wederzyds aan 't end van het middelſtuk, boven op de Rug, beginnen, en zig met de Staart, by het Fondament, vereenigen: zo dat het Gat, van agteren gezien, door de Staart in twee deelen ſchynt te zyn geſcheiden, maakende ieder een halven Cirkel, van omtrent drie Voeten omtreks. De Agterpooten zyn ook, een weinig boven de Kniejen, met dergelyk eene verdubbeling, als de omſlag van een Laars, omzoomd. Het middelſtuk van de Rug hangt wederzyds als een Zadel af, even of het los ware, en tuſſchen de Beulingen, welken hetzelve aldaar, ter dikte van drie of vier Duimen, maakt, is de Buik van onderen met een dunne zagte Huid, ter breedte van twee Voeten, bekleed; 't welk met de agt Voeten der breedte van het middelſtuk, over de Rug heen leggende, eenen Omtrek van tien Voeten, overdwars gemeten, beſlaat.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

Men ziet hier uit, wat reden de Heer LINNÆUS gehad heeft om de gedaante der Huid van den Rhinoceros dus kortelyk te beſchryven. *Zy is kaal, met dwarſe Kreuken:* 1. *die agter 't Hoofd;* 2. *die der Schouderen;* 3. *die om den Buik voor de Billen;* 4. *die der Dyën, over de Billen heen.* Deeze Kreuken zyn de Beulingen, of verdubbelingen, waar van ik zo even ſprak, onder welken men de Hand kan ſteeken. Buiten twyfel heeft de Natuur, door deeze zonderlinge ſchikkinge, gezorgd voor de bewee-

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

gingen van dit Dier, 't welk zulk een dikke harde Huid noodig hebbende, tot befchutting van zyn log Lighaam voor uitwendige beledigingen, anders zig niet zou hebben kunnen beweegen. De Pooten hebben drie Hoeven, waar van de middelfte Hoornagtig is en ftomp, de twee andere zyn Klaauwen. Het is over 't geheele Lighaam kaal, uitgezonderd de Ooren en de Staart. De Knobbeltjes van de Huid, die naar Roksknoopen gelyken, zyn op 't Agterlyf grootft en hardft.

Zyn Hoorn.

Deeze Soort van Rhinoceros draagt op den Snoet een Kegelagtigen, agterwaards gekromden Hoorn, die altyd blyft, en vaft van zelfftandigheid is, zegt LINNÆUS. In 't algemeen zegt men, dat hy een Hoorn op de Neus heeft, waar van de Naam afkomftig is; doch dit komt op 't zelfde uit, dewyl de Neus een gedeelte is van den Snoet. Deeze Hoorn is niet enkel aan de Huid gehegt, gelyk fommigen der Ouden fchryven, maar ftaat op een uitftek van het Kaakebeen vaft geworteld, zo PARSONS ons berigt. In het Wyfje, dat te Parys was, hadt hy de langte van negen Duimen; doch in de Mannetjes Rhinoceroffen is hy fomtyds wel van twee Voeten of langer. Men kan van deszelfs langte niet oordeelen uit den Hoorn, dien de Rhinoceroffen, welken men in Europa brengt, op de Neus hebben: dewyl dezelve, doordien zy zo naauw bepaald zyn, en 'er geduurig mede aan Steenen of Hout wryven, zeer veel afflyt:

doch

doch men ontdekt klaar, dat dezelve zeer dik zy aan den Wortel en Yzerhard, loopende fpits naar boven. BONTIUS merkt aan, dat deeze Hoornen fomtyds zwart, fomtyds wit, fomtyds Afchgraauw en van verfchillende grootte zyn, naar den Ouderdom van het Dier. Ik heb 'er thans drie in handen, waar van twee roodagtig bruin, de derde groenagtig wit. Een derzelven is omtrent twee Voeten lang, zeer krom en fpits, weegende negen Pond.

Veel fabelen zyn 'er, door de Oofterfche Schryvers, van deezen Hoorn verbreid geworden. De Arabiers verhaalen, dat zig, wanneer hy midden door gezaagd wordt, de Afbeelding van een Menfch en eenige Beeften daar in vertoont; weshalve de Vorften van Afie dezelve tot Sieraad gebruikten aan hunne Draagbanden en Throonen. Zy voegen 'er by, dat de Indiaanfche Koningen zig aan Tafel altyd van Meshegten, daar van gemaakt, bedienden, en die zeer duur betaalden, om dat de Hoorn, op de nadering van eenig Venyn, altyd begon te zweeten. Onder de Romeinen plagt dezelve ook in veel agting te zyn; dewyl men zulke Hoornen, van binnen uitgehold, als Kruidhoorens gebruikte, tot bewaaring van welriekende Oliën en koftbaare Balfems in de Badftooven, ten einde die uit derzelver Bek of dunne End op 't Lighaam te laaten druipen. Hedendaags zyn deeze Hoornen in de Indiën nog zeer gewild, doch worden weinig in Europa overgebragt,

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

bragt, om dat men daar meer agting heeft voor 't Elpebeen.

KOLBE verhaalt, dat veele Persoonen aan de Kaap Koppen hadden van zulke Hoornen gemaakt, die men fraay met Goud of Zilver deedt beslaan, en dezelven gebruikte om te ontdekken, of 'er in den Wyn ook Vergift gemengd ware; dewyl dan de Koppen borsten, als zodanige Drank 'er ingegooten werdt. Waarschynlyk zal men aldaar thans reeds geneezen zyn van dat misverstand, aangaande de tegengiftige kragt deezer Hoornen, 't welk voortyds ook dermaate in Europa heeft geheerscht, dat menze zeer veel waardig agtte. Paus Klemens de VII. vereerde 'er een, als iets kostbaars, aan den Koning van Vrankryk, en PAULUS JOVIUS verhaalt, dat, toen de Franschen het Paleis van den Groot Hertog van Toskanen plunderden, zy een Schat meenden ontdekt te hebben, door een Rhinoceros-Hoorn te vinden. Hedendaags is dit vooroordeel in Europa verbannen, en men houdt deeze Hoornen alleenlyk als Rariteiten in de Kabinetten na.

II. *Bicornis.* Tweehoornige.

(2) *Rhinoceros met twee Beitelswyze Hoornen.*

Daar de Ouden veelal schynen te spreeken van een Eenhoornigen Rhinoceros, zyn 'er veelen onder de Hedendaagschen, die zig verbeelden,

(2) Rhinoceros Cornibus duobus Cuneiformibus. *Syst. Nat.* X.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

den, dat deeze Dieren altyd twee Hoornen hebben. PAUSANIAS, egter, was ook al van dit denkbeeld, zeggende: *Ik heb ook de Æthiopische Stieren gezien, die men Rhinocerossen noemt, om dat zy op 't end van de Neus een Hoorn hebben, en wat hooger nog eenen kleinder, doch op de Kop is 'er geen* (*). MARTIALIS gewaagt ook van een dubbelden Hoorn, en 'er wordt een Gedenkpenning van *Domitianus* bygebragt, daar men 't zelve dus afgebeeld ziet. In de Kabinetten, hier en daar, worden dubbele Hoornen vertoond: gelyk in dat van Sloäne, nu in 't Brittisch Museum, volgens PARSONS, twee te vinden zyn, aan één stuk Huid vast, waar van de langste vyfentwintig Duim hoog is. In de Beschryving van 't Deensche Kabinet, door OLIGER JACOBÆUS, is een dubbele Hoorn, de een twee Voeten, de ander een Voet lang; in dat van Petersburg vindt men ook een dubbelen Hoorn en andere Schryvers maaken 'er gewag van: ja LABAT meldt, dat de echte Rhinoceros drie Hoornen heeft, een boven de Neusgaten, een ander op 't Voorhoofd en een derden op de Rug.

Voorbeeld van dubbele Hoornen.

Terwyl, ondertusschen, de Rhinocerossen, die men zo hier te Lande als elders levendig gezien heeft, maar één Hoorn hadden, en dat op

(*) *Vidi etiam Æthiopicos Tauros, quos ex re ipsa Rhinocerotes vocant, quod illis e Nare extremâ Cornu prominet, & paulo superius alterum non sane magnum; in Capite nullum prorsus.*

I. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK.

op de Neus; zo heeft de Heer LINNÆUS, op het zien van een Bekkeneel, met twee platagtige Hoornen, 't een boven 't ander, hier een byzondere Soort van gemaakt, die hy erkent duister te zyn, hoewel door 't getuigenis der Schryveren, zo oude als hedendaagsche, bevestigd. Zulke dubbele Hoornen zyn in de Koninglyke Gaandery te Dresden gekomen in 't Jaar 1739, naar 't gene de Heer KLEIN verhaalt, dat hem in een Brief van wylen den Hofraad VON HEUCHER berigt zy: die hem daar omtrent dus schreef. „ Zy staan zo digt aan „ een, dat zy elkander raaken en zitten zo vast „ aan 't Vel, dat ik geen vermoeden kan heb- „ ben op eenig bedrog daar omtrent, als of zy „ 'er aan gelymd of op eenige andere manier „ aan vast gemaakt waren. De voorste Hoorn „ gelykt naar een ronden Kegel, de agterste is „ naar de Rug gekromd, en loopt, over de „ geheele langte, uit in een scherpen kant of „ Sneede; zo dat het Dier, wanneer het de „ beide Hoornen ergens ingeslagen heeft, met „ den agtersten snyden en opscheuren kan." Zyn Opvolger in het Opzigt over de Koninglyke Rariteiten-Kamer, de Heer Bergraad EILENBURG, hadt hem daar van verzekering gegeven en gemeld: dat dezelven, op een dik stuk Leder, derdhalf Duim van elkander stonden; dat de voorste Hoorn, in een regte lyn gemeten, de hoogte had van 15½ en aan den Wortel eenen omtrek van 20½ Duim; daar de agterste

maar

maar 9½ Duim hoog was, met eenen omtrek van 22 Duimen. Sedert hadt de Heer KLEIN te Dantzig een dergelyken dubbelden Hoorn gekreegen; zynde de voorste 16, de agterste 11½ Paryssche Duimen hoog, en de omtrek in beiden 19 Duimen. Ieder hadt van onderen een holligheid, omtrent twee Duimen diep: waar uit hy besluit, dat zy op dergelyke uitpuilingen van 't Bekkeneel moeten gezeten hebben, als BONTIUS zegt; maar niet, gelyk KOLBE getuigt, zodanig met het Been van de Bovenkaak of van de Neus vereenigd, dat men ze niet kon krygen, dan met een stuk Beens daar aan.

Hier uit blykt dan, dat 'er tweehoornige Rhinocerossen zyn, en dewyl de Indiaansche, hier te Lande gebragt, alleenlyk voorkomen met één Hoorn, zo willen wy liever met den Heer PARSONS besluiten, *dat 'er in Afrika een Soort zy met twee Hoornen op de Neus*, dan dat wy met sommigen zouden denken, *of ook het Mannetje tweehoornig ware, het Wyfje eenhoornig.* Immers de Ridder SLOANE is reeds van denkbeeld geweest, dat de Afrikaansche Rhinoceros en de Asiatische in Soort verschillen; en de Heer KLEIN brengt, ten dien opzigte, onder anderen het getuigenis by van den Heer BIEBERING, zynen Bloedverwant, die, eenige Jaaren aan de Kaap gewoond hebbende, eindelyk weder te Dantzig was te rug gekomen en hem mondeling had verzekerd: dat hy in Afri-

 ka

I. AFDEEL. XXIV. HOOFD-STUK.

ka geen andere Rhinoceroſſen, dan met twee Hoornen, had gezien, welken hy hem, ten opzigt van de geſtalte, zo duidelyk beſchreef, dat het alle geloof verdiende. Hy voegde 'er by, „ dat de Europëers aldaar deeze Dieren „ niet om der Hoornen wille vervolgden, alzo „ die weinig in agting waren; maar wegens de „ ſchade, die door dezelven aan de Weidlanden „ toegebragt werdt, en dat zy van zulk een „ Dier, als zy 'er zig meeſter van hadden gemaakt, zelden iets mede 't huis bragten, dan „ een ſtuk van de Huid, waar van als dan Paar„ de-Zweepen vervaardigd werden, die naby „ kwamen aan de Engelſchen; hoedanig eenen „ hy 'er hadt. Indien het jonge Lieden zyn, „ zegt hy, brengen de Jaagers ſomtyds wel „ een of twee Hoornen van de Jagt met zig, „ en hegten dezelven, als een teken van dap„ perheid, aan hunne Wooning. Hy hadt aldaar nooit van eenhoornige Rhinoceroſſen hooren ſpreeken. Anderen wederom geeven berigt, dat 'er in Afrika zoo wel met één Hoorn zyn als met twee Hoornen, en waarom zou in deeze Dieren geen dergelyk verſchil plaats kunnen hebben als in de Olyphanten, die men zonder en met Slagtanden ontmoet; des het my niet onwaarſchynlyk voorkomt, dat die beide Soorten onder elkander gevonden worden; te meer, dewyl LINNÆUS de Woonplaats van den Tweehoornigen ook in de Indiën ſtelt.

Gebruik. Wy hebben reeds van de tegengiftige kragt, die

die aan deeze Hoornen plagt toegeſchreeven te worden, gewag gemaakt. Men maakte zig ook wys, dat de Wyn, die eenigen tyd geſtaan hadt in Koppen, daar van gedraaid, dienſtig ware tot Bloedzuivering en tegen de Peſt. Waarſchynlyk zal het geraspte zaagzel of affchaafzel derzelven, tegen Stuiptrekkingen en Flaauwtens, van niet meer kragt zyn dan Hertshoorn. Aan het Bloed, gedroogd zynde en tot een Poeijer gemaakt, zyn ook wonderbaare uitwerkingen, in 't geneezen van Kolyk, het ſtemmen der Bloedvloeijingen en 't verwekken der Maandſtonden, toegeſchreeven geweeſt; twee geheel ſtrydige zaaken, zo REDI te regt aanmerkt. En wie zal daar van, in het heelen van inwendige Kwetzuuren, meer dienſt verwagten dan van Bokkenbloed. De Indiaanen en Hottentotten eeten het Vleeſch, doch het is zo taay, naar men getuigt, dat 'er wel Yzeren Tanden noodig zyn om het te vermaalen. KOLBE niettemin verzekert, dat hy het met ſmaak gegeten had; doch dan moet het zekerlyk van een Jong Beeſt geweeſt zyn. De Huid is zo hard, dat de Indiaanen daar van Harnaſſen en Schilden maaken, die zeer ligt en handelbaar zyn en waar op de Pylen afſtuiten. PLINIUS verzekert, dat men, ten zynen tyde, het beſte *Lycium* in Lederzakken, daar van gemaakt, te Rome bragt.

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK.

Zout van den Rhinoceros.

Zeker Duitſcher, die eenigen tyd in 't Stookhuis van de Hollandſche Ooſtindiſche Kompagnie,

I. AFDEEL. XXIV. HOOFDSTUK. nie, te Batavia, gediend hadt, verzekerde uit de Huid van dit Dier een Zout gehaald te hebben, waar mede hy zeer schoone Kuuren hadt gedaan. Iets dergelyks mooglyk zal het Zout zyn, 't welk men voor eenige Jaaren in Duitschland den naam gaf van 't *waare vaste Loogzout* uit den Rhinoceros, en dat de Autheur voorgaf gehaald te hebben uit de Pis van zulk een Dier, waar van hy de Geleider en Meester was. De voornaame Scheikundige, de Heer MARGGRAVIUS te Berlyn, dit Zout naar de Konst onderzoekende, bevondt 'er geen de minste Loogzoutige natuur in, maar veeleer eene Zuure Vitriooli-sche eigenschap; waar uit hy opmaakte, dat dit Zout geenszins uit de Pis van dit Dier bereid kon zyn; ten ware men vaststellen wilde, dat Aluin en Vitriool, met eenige deeltjes Koper beladen, een vast Loogzout maaken, en dat Zouten van zodanigen aart plaats kunnen hebben in 't Lighaam van den Rhinoceros (*).

XXV. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* STEKEL-VARKENS, *zo de* Afrikaansche, *als die van* Amerika *en de* Oostindische, *in 't byzonder dat van* Malakka, *waar in de kostbaare Steen*, *genaamd* Pedro del Porco, *wordt gevonden.*

De

(*) *Mem. de l'Acad. de Berlin*. Tom. XII. p. 145.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Naam.

DE Geslagtnaam, *Hystrix*, geeft aanleiding tot den bynaam van Varkens; gelyk men ook ziet dat de Spanjaarden en Italiaanen, met hun *Puerco espin* en *Porco spinoso*, de Latynsche Woorden *Porcus spinosus*, dat eigentlyk een Stekelig of met Doornen gewapend Varken betekent, nabootzen. De Franschen noemen het, om die reden, *Porc epic*, de Engelschen *Porcupine* en de Duitschers *Dornschweyn* of *Stachelschweyn*, de Sweeden *Pigg-Swin.* Wy geeven 'er den Naam van STEKELVARKEN aan.

Kenmerken.

KLEIN verwart deeze Dieren, gelyk wy te vooren aangemerkt hebben, met de Egelen. LINNÆUS brengtze in deezen Rang 't huis, en onderscheidtze door de volgende Kenmerken. De Voortanden zyn twee, zegt hy, schuins afgesneeden, volgens RAJUS; de Kiezen agt in getal. Het Lyf is met scherpe Pennen bedekt. BRISSON voegt 'er by, dat het Dier genagelde Vingeren heeft, geen Hondstanden, en zegt, dat de Voortanden, in alle de Soorten van dit Geslagt, tegen elkander aan staan, en een scherpe Sneede hebben, als een Mes.

Soorten.

De Stekelvarkens zyn in ons Wereldsdeel vreemd, wordende in Asia en Amerika gevonden. LINNÆUS geeft 'er vyf Soorten van op, BRISSON zes, niettegenstaande hy 'er het Malakse Stekelvarken, dat den kostbaaren Steen geeft, *Pedro del Porco* genaamd, van uitzondert.

I. AFDEEL XXV. HOOFDSTUK.

I. *Hyſtrix. criſtata.* Gekuifd Stekel-Varken.

(1) *Stekel-Varken met de Voorpooten vier- de Agterpooten vyf-Vingerig, een Kuif op den Kop, de Staart kort.*

Men zou dit ook het *Afrikaanſche* Stekel-Varken noemen kunnen, aangezien het zig, volgens den Heer BRISSON, zo wel in Afrika, als op de Eilanden Sumatra en Java, in de Ooſtindiën, onthoudt. Het heeft, zo hy aantekent, de langte van twee en een halven Voet, van den Snoet tot aan het Fondament: de Pooten zyn zeer kort; de voorſten maar vyf Duimen van den Buik tot aan den Grond, de agterſten zes Duimen. De Kop is vyf Duim lang; de Bovenlip geſpleeten als die van een Haas; de Oogen klein, de Ooren als die van een Menſch. Het heeft byna geen Staart. Een der Vingeren van de Voorpooten is zo klein, dat zig niets daar van dan de Nagel uitwendig vertoont. De Rug en Zyden zyn bedekt met breede Pennen, aan de punten ſcherp, van verſcheiderley langte en dikte, bont of uit wit en bruinagtig zwart gemengeld van kleur. Men vindt 'er ook die geheel en al wit zyn. Sommigen zyn van zes tot twaalf Duimen, anderen vyf-

(1) Hyſtrix Palmis tetradactylis Plantis pentadactylis, Capite criſtato, Caudâ abbreviatâ. *Syſt. Nat.* X. Hyſtrix. GESN. *Quadrup.* 563. ALDROV. *Digit.* 471. JONST. *Quadr.* 119. Tab. LXVIII DODART. *Act.* 233. RAJ. *Quadr,* 206. Hyſtrix Orientalis criſtata. SEB. *Mus.* I. p. 79. Tab. L. Fig. 1.

tien Duimen lang en geheel buigzaam. Op het agterste van den Kop en in de Nek heeft dit Dier een soort van Pluim of Kuif, uit zeer fyne, lange, buigzaame Stekels bestaande, naar Varkens-Borstels gelykende en sommigen een Voet lang, ten deele wit, ten deele grys of graauwagtig. Met dergelyk Borstelig Hair is de Borst en Buik bekleed, en daar van zal de Grieksche Naam, welke zo veel zegt als *Hyos thrix*, of Varkens-Hair, afkomstig zyn.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Wanneer het Stekelvarken getergd en toornig gemaakt wordt, blaast het zyn Lighaam op in verbittering; het zet de Pennen overend en kan 'er somtyds, zo men wil, eenigen uitschieten door de sterke Spanning van zyn Huid. Zelden, egter, zullen deeze Dieren iemand door byten of steeken beschadigen, ten zy men ze zelf kwetst of in een grooten trap beledigt; en dit geschiedt inzonderheid door hunne Pennen te drukken; 't geen zy, zo 't schynt, niet verdraagen kunnen. SEBA verbeeldt zig, dat dit mogt veroorzaakt worden door de prikkeling, welke hun het aanraaken der Pennen veroorzaakt, doende de Gal door 't geheele Lighaam zig verspreiden, alzo zy de Galblaas zeer groot hebben.

Afrikaansch Stekel-Varken.

Volgens JOBSON vindt men aan de *Gambra* Stekelvarkens, die het Gevogelte van dat Land niet minder nadeel doen dan de Sivetkatten. Eenige weinigen zyn 'er ook aan de Goudkust, doch zeer groot, hebbende de hoogte van om-

I. AFDEEL. XXV. HOOFD-STUK.

trent twee en een halven Voet, en zo ſcherp van Tanden, dat 'er geen Houtwerk tegen beſtaan kan. BOSMAN hadt 'er een geſlooten in een Ton, waar in hy het oordeelde wel bewaard te zyn; doch 's anderendaags bevondt hy, dat hetzelve, in den tyd van ééne nagt, byna door de Planken, ter plaatſe daar zy dikſt waren, was heen geboord. Dit Dier, zegt hy, is zo ſtout, dat het de gevaarlykſte Slangen durft aantaſten, en ſchiet in gramſchap eenige van zyne Pennen uit, met zo groote kragt, dat zy een Dier kwetzen kunnen. BARBOT verzekert, daar en tegen, dat de Stekelvarkens aan de Goudkuſt zeer gemeen zyn, en dat zy de Slangen voornaamelyk den Oorlog aandoen, die voor hunne Stekels ligt kwetsbaar zyn. Men zegt, dat zy ook Vrugten en Druiven eeten; doch de helft van 't jaar al ſlaapende onder den Grond doorbrengen, gelyk de Egels; geduurende welken tyd hunne Pennen uitvallen en zy weder nieuwe krygen. Op Madagaskar zyn zy menigvuldig en zeer groot, wordende hun Vleeſch van den Landaart aldaar, zo wel als van de Negers, gegeten.

Wy vinden thans dit uitwerpen der Pennen voor een Verdigtzel uitgemaakt (*); doch de genen, die dit doen, berigten ons niet, welk gebruik dit Dier dan hebbe van zyne kor-

te

(2) *De Dierlyke Wereld ter beſchouwinge open gezet.* Amſterd. 1761. p. 79.

te, ronde, ſtyve en zeer ſpitſe Stekels, welke onder deszelfs lange, breede, ſlappe Pennen verhoolen zitten, en 't voornaamſte Werktuig ſchynen te zyn, dat het tot zyne verweeringe bezigt. Deeze Pennen vonden de Franſche Akademiſten dat zeer gemakkelyk uit te rukken waren, en zo vaſt niet in de Huid gehegt, als de lange Pennen: waar door zy meenden dat het Berigt van dit uitſchieten der Pennen bekragtigd werde (*). De Poëet CLAUDIANUS doelt daar op, wanneer hy zegt: dat het Stekelvarken zelf de Boog, Koker en Pyl is, van welke het zig tegen de Jaagers bedient. I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Inwendige deelen.

In het Ontleeden van zes zodanige Stekelvarkens, ontdekten zy onder de Huid, behalve het Spieren-Vlies, dat een zeer ſterke Huidſpier maakte, wederzyds nog vier andere Spieren, dienende om de Huid op verſchillende plaatſen te beweegen. Deeze Spieren kwamen van de Tuſſchenribbige af, en haare Peezen werden ingeplant in de Huid, die de Ribben en de Zyden des Lighaams bekleedt. De Maag was in drie ongelyke Zakken verdeeld, en de twaalfvingeren-Darm ſcheen een vierden Zak uit te maaken; doch de Nugteren en Krinkeldarm waren zeer naauw in vergelyking met den Karteldarm, die in een zeer grooten Blinden Darm uitliep, met drie Banden tot een menigte van Celletjes ſamengetrokken, even als in den Menſch.

(*) *Ouvrages adoptéz.* Tom. I. p. 237.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Mensch. Een groot verschil, inderdaad, met het Gedarmte van den Egel en veele andere Dieren.

In een van deeze Stekelvarkens vonden onze Ontleedkundigen een zeldzaame speeling der Natuur: twee Milten naamelyk, beiden hoogrood, waar van de kleinste aan de slinkerzyde van de Maag gehegt was, door middel van die Galvaten welken het *Korte Vat* maaken. De Nieren scheenen wederzyds dubbeld te zyn, als hebbende eene Bynier, van grootte als een derde van de Nier. Aartig was de zelfstandigheid deezer Bynieren, als menze doorgesneeden had, gestreept, met Straalen, loopende naar 't middelpunt; omtrent gelyk in de kleine Hersenen van den Mensch. De Zaadballen, in de Mannetjes, vondt men zeer klein en smal; de Opperballen zeer groot en geheel van de Ballen afgezonderd: ook zonderling Koraalswyze verdeeld, in drie takken. Aan 't end van de Schaft werdt een Beentje gevonden, van een Duim lang.

De Oogen. Ik zal hier nog op de Oogen, welker maakzel niet minder zeldzaam was, agt geeven. De Oogbol, ongevaar een derde Duims dik, was byna klootrond; en hadt van vooren een uitpuiling als een halve Bol, welke het Hoornvlies maakte. Het Krystallyn was ook, in een der Onderwerpen, byna Klootrond, met een soort van Pit of Kern, hard als Kraakbeen, doch niet minder doorschynende dan het overige

ge van dit Lighaam. Dit hardere gedeelte was niet Klootrond gelyk het Kryſtallyn, maar platagtig, als een Vergrootglaasje. De Gezigtzenuw ging van agteren in het midden van den Oogbol, en haar uitbreiding, die het Netvlies maakt, witagtig zynde, zo vertoonde zig de Appel van het Oog minder bruin, dan de Regenboog, die, dewyl het Druivenvlies roodagtig is, de Oogen van het Stekelvarken, als het zeer toornig gemaakt wordt, gelyk Vuur doen vlammen.

I. Afdeel. XXV. Hoofdstuk.

(2) *Stekelvarken met vier-Vingerige Pooten, de Staart lang en aanvatbaar, ten halve kaal.*

II. *Prehenſilis.* Stekelvarken van Nieuw-Spanje.

Dit Dier woont in Aſia en Zuid-Amerika, zegt Linnæus. De Heer Brisson, by wien het ook de tweede Soort is, noemt hetzelve 't *Stekelvarken van Nieuw Spanje*, en onderſcheidt het van 't voorige daar in, dat de ſcherpe Stekels zig duidelyk vertoonen, terwyl dezelven in het voorgaande als onder de lange zagte Pennen verborgen zyn. De Afbeeldingen, by Hernandez en Nieremberg, zegt hy, zyn taamelyk goed.

Het heeft de grootte omtrent van een middelmaatigen Hond. Over 't geheele Lyf, uitge-

(2) Hyſtrix Pedibus tetradactylis, Caudâ elongatâ prehenſili ſeminudâ. *Syſt. Nat.* X. Hyſtrix. Bont. *Jav.* 54. Cuandu Braſilienſibus. Marcgr. *Bras.* 233. Pis. *Americ.* 99. Raj. *Quadr.* 208. Hoitztlacuatzin. Hern. *Mexic.* 322.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

gezonderd de Buik en Pooten, is het bedekt met zeer fcherpe Prikkels, drie Duimen lang, dun, van kleur uit wit en geel gemengeld met zwarte punten. Onder deeze Prikkels, behalven aan den Kop, zyn eenige zwarte Hairen, eindigende met een weinig wit, op 't aanraaken zagt. De Staart is kort en dik: zy heeft geen Stekels van de helft der langte tot aan het end; zynde dat gedeelte alleenlyk bedekt met zwart Hair, zo wel als de Buik en Pooten.

III. *Dorfata.* Stekelvarken van de Hudfons-Baay. PL. XIX. *Fig.* 1.

(3) *Stekelvarken met vier-Vingerige Voor- en vyf-Vingerige Agterpooten, de Staart lang en de Rug alleen Stekelig.*

Dit wordt van BRISSON het *Stekelvarken van de Hudfons-Baay* geheten, doch EDWARDS noemt hetzelve, misfchien met meer reden, het *Stekelvarken van Kanada*, dewyl het in geheel Noord-Amerika gevonden wordt; weshalve CATESBY aan 't zelve ook den naam van 't *Noord-Amerikaanfche* geeft. In grootte en geftalte zweemt het veel naar den Bever, maar de Kop is langwerpig als die van een Haas. Het heeft een platte Neus, die 't eenemaal bedekt is met kort Hair; de Ooren zo kort, dat zy zig naauwlyks buiten de Vagt vertoonen: de Beenen kort, de Nagelen lang en fcherp; de Staart van middelmaatige langte, naar 't end dun uitloopende, aan

(3) Hyftrix Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis, Caudâ elongatâ, Dorfo folo fpinofo. *Syft. Nat.* X. Hyftrix Canadenfis. EDW. *Av.* 52. T. 52.

aan 't Lyf taamelyk dik. 't Geheele Lighaam is met donkerbruin Hair bezet, vry zagt op 't aanraaken, vier Duimen lang, doch korter omtrent den Kop en naby de Pooten, een weinig langer op den Kop. Onder dit Hair zyn, boven op den Kop, langs de Rug en Staart, witte Stekels verborgen, met zwarte punten en zeer fcherp, de langften van omtrent drie Duimen. Onder het zwarte Hair zyn eenige Borftels gemengd, van veel meer langte, aan 't end vuilwit; waar door de Vagt zig, op eenige plaatfen, een weinig grysagtig vertoont.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Americaanfch Stekel-Varken.

De Heer BRISSON befchryft, als zyne Vierde Soort, een Stekelvarken, waar aan hy den Bynaam van het *Amerikaanfche* geeft, fchynende van de twee voorgaanden inzonderheid te verfchillen door de Staart, welke het zeer lang en dun heeft, de eene helft, naar 't end toe, zonder Stekels. De Portugeezen, zegt hy, noemen dit Dier *Ourico Cacheiro*. de Inwooners van Guajana *Gouandou*, en het fchynt de *Cuandu* der Brafiliaanen te zyn, waar van JONSTON, Tab. LX, de Afbeelding heeft, met de bygevoeging van *Eyfer-Vercken*. By DES MARCHAIS wordt het de *Stekelige Kat* geheeten. Dit zal buiten twyfel in de Tweede Soort ook begreepen zyn. Zie hier de Befchryving.

De langte is, van 't Agterhoofd tot aan 't begin van de Staart, één Voet, die van de Staart omtrent anderhalven Voet, van de Voorpooten ongevaar vier Duimen, van de Agterpoo-

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

pooten een weinig meer. De Kop is klein, de Snoet langwerpig; 't heeft ronde uitpuilende Oogen, die als een kole Vuurs glimmen; kleine Ooren, byna verborgen onder de Stekels; wyde Neusgaten; Pooten gelyk de Aapen, doch aan ieder maar vier Vingeren, zonder Duim. 't Geheele Lyf, uitgenomen de Pooten, is bedekt met Stekels, drie of vier Duimen lang, van den Wortel af geel tot omtrent de helft der langte, verder zwart of rosagtig bruin, eindigende met eene witte punt, die zeer ſcherp is. Aan den Kop en Beenen zyn de Stekels zo lang niet: rondom de Neusgaten zyn Hairige borſtels, van drie of vier Duimen, die 'er Knevels aan geeven, gelyk de Katten hebben. De Staart is ter halver langte met Stekels, doch voor 't overige ſlegts dunnetjes met Hair bezet.

Eene Verſcheidenheid, die alleen in grootte van deeze verſchilt, maakt de Vyfde Soort by den Heer BRISSON uit, waar van BONTIUS, pag. 54, een goede Afbeelding heeft gegeven, zo hy zegt. Ook meldt de Heer LE PAGE DU PRATZ, die geheel Noord-Amerika door-gereisd heeft, dat in Louiſiana zeer groote Yzervarkens zyn; men ziet 'er veelen naar de Illinoiſen toe, vyf Mylen van Zee, langs de Rivier van St. Louis heen. Volgens den Heer SARRAZIN, Geneesheer te *Quebeck*, wiens Aanmerkingen over dit Dier door wylen den Heer REAUMUR

aan

aan 't algemeen zyn medegedeeld (*), beginnen zy zeldzaam te zyn in Kanada, daar zy zig ophouden in de ontoeganglykste Bosschen, verkiezende de Gebergten voor het vlakke Land. I. Afdeel. XXV. Hoofdstuk.

Levens-manier.

Met Beeren en andere Roofdieren raaken deeze Stekelvarkens dikwils in 't Gevegt, doch weeten veeltyds hunnen Vyand te ontkomen, door op een Boom te klauteren, of zig te verbergen, 't zy in holle Stammen, of in de kloven en gaten der Steenrotsen. Hunne Woonplaats is gemeenlyk in Holen, die zy maaken onder de Wortels van groote Boomen, welker Schors en Vrugt tot Voedzel van deeze Dieren strekt. Zy houden veel van die der Pyn- of Denneboomen en dergelyken. 's Winters eeten zy ook Sneeuw, en drinken 's Zomers Water, maar vermyden wel zorgvuldig zig daar in te begeeven. Men heeft 'er gevonden van agttien of twintig Ponden zwaar. De Jaagers, zo Wilden als Franschen, beweeren, dat dit Dier van twaalf tot vyftien Jaaren leeft. Volgens hun zyn de Mannetjes in den Looptyd, die plaats heeft in de Maand September, doldriftig en verscheuren elkander somtyds uit nydigheid. Het Wyfje werpt gemeenlyk haare Jongen in de Maand April: zo dat zy omtrent zeven Maanden draagt, brengende maar één Jong te gelyk voort

(*) *Memoir. de l'Academ. des Sciences*, de l'An 1727. pag. 383.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

voort en zoogende hetzelve omtrent een Maand lang.

Gebruik van de Vagt.

De Wilden van Kanada vangen en dooden de Stekelvarkens niet alleen om het Vleefch, dat zy zeer fmaakelyk vinden, maar inzonderheid wegens de Vagt, die door haare dikte en zwaarte tot belemmering van deeze Dieren ftrekt; zo dat zy gemakkelyk in te haalen zyn; als wanneer men ze, met éénen flag op den Kop of Neus, doet fneuvelen. Men vindt 'er zevenderley foort van Hair aan; zwart, naamelyk, dat het langfte is; wit, dat de Stekels zyn; de derde foort zyn de eerft uitfchietende Stekels; de vierde is ros gekruld, dik ftaande op den Kop; de vyfde een weinig roffer, borftelig aan de zyden van de Staart; de zesde foort, omtrent de Teeldeelen en onder de Staart, zynde zwart en hard: de zevende vaal, naar 't witte trekkende en zagt, aan de Keel, den Buik en tusfchen de Beenen. Met ftrooken van deeze Huid verfieren de Indiaanen Koffertjes die van een zeer fyne en effene Boomfchors gemaakt zyn, of met Geitenvellen overtoogen; als ook Kabinetten en ander Werk. De witte Stekels of Pennen fchilderen zy zwart, rood en geel, en borduuren of befteeken daar mede de Lederen Armbanden en de Riemen, welken hunne Vrouwen om 't Lyf draagen. Deeze Borduurzels ftaan dikwils zeer fraay, zegt de Heer REAUMUR, en hebben 't voordeel van duurzaamer te zyn dan onze Borduurzels van Zyde,

ja

ja zelfs dan de met Goud- en Zilverdraad doorweven Linten en Galonnen. I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. IV. *Macroura.*

(4) *Stekelvarken met vyf-Vingerige Pooten, een lange Staart, de Stekels knodswyze.*

Orientaalsch Stekelvarken.

De Heer BRISSON, by wien deeze de Zesde en laatste Soort van Stekelvarkens is, noemt hetzelve het *Oostindische* en onderscheidt het by den naam van Stekelvarken *met de allerlangste Staart, rondom met Doornen bezet, aan 't end als een Kwast uitgespreid.* Hy beschryft het als volgt.

Het Lighaam is dik en kort, de Kop dik; de Bovenlip als in een Haas gespleeten; de Oogen groot en glinsterende; de Ooren klein en rond, van binnen geheel kaal; de Knevels lang en zeer scherp. Aan ieder Poot heeft het Dier vyf Vingeren, met dikke scherpe Nagelen gewapend. 't Geheele Lyf is, tot aan het uiterste der Pooten, bedekt met zeer dunne scherpe Prikkels, waar van de genen, die onder aan den Buik staan, verscheiderley kleuren afkaatzen, naar de byzondere opvalling van het Licht. Het heeft een zeer lange Staart, rondom met Stekels bezet, waar van de genen, die aan 't end staan, op een zonderlinge wyze als geheel uit Knoopswyze Geledingen schynen samen-

(4) Hystrix Pedibus pentadactylis, Caudâ elongatâ, aculeis clavatis. *Syst. Nat.* X. Porcus aculeatus sive Hystrix Orientalis. SEB. *Mus.* I. p. 84. Tab. LII. Fig. 1.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. mengevoegd te zyn. Deeze Stekels, niet van gelyke langte of dikte, maaken te ſamen als een ſoort van Koorn-Air uit.

De fraaije Staart. SEBA beſchryft de Staart van dit Dier, welke zo wonderlyk fraay is, omſtandig, als volgt. Dezelve heeft eene aanmerkelyke breedte, doch wordt van 't Lyf af allengs ſmaller; zynde met Stekelig Hair bezet, dat op eene gantſch aartige wyze in een dikke Koorn-Air uitloopt. In den eerſten opſlag ziet men een fyn Hairtje, dat een ander Hairtje, 't welk langer en dikker is, inneemt; byna gelyk de Ryſtkoorntjes, in hunne dopjes beſlooten, geſchikt zyn. Deeze Hairtjes, te ſamen gevoegd, maaken een bondeltje, dat doorſchynende is en een glans geeft, dien men Zilverkleurig zou mogen noemen. De Oppervlakte van de Huid is met zwart geſprenkeld.

De vermaarde BONTIUS ſpreekt, in zyn Werk over de Geneeskunde der Indiaanen, van deeze Soort van Stekelvarken; welke de Reizigers verzekeren in den Golf van *Cajeli*, naby het Eiland Celebes, gezien te hebben. Zy zeggen, dat het ſomtyds in de Galblaas een Steen heeft, die daar in groeit en van de Portugeezen *Pedro de Querco* geheeten wordt, zynde van de zelfde kleur en niet minder van kragten dan de waare *Pedro del Porco*.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. V. *Brachyura.* Malakſe Stekelvarken. PL. XIX. *Fig.* 2.

(5) *Stekelvarken met vyf-Vingerige Pooten en een korte Staart.*

Dit is het Dier, 't welk dien vermaarden Steen, het allerkoſtbaarſte Geneesmiddel, uitlevert. Men vindt 'er de regte Afbeeldingen van by SEBA, Tab. LI. Fig. 1 & 2. Het huisveſt op de Eilanden Java, Sumatra, doch inzonderheid op Malakka,

De Heer BRISSON brengt dit Dier onder de Egelen t'huis, als wanneer het Hoek- of Hondstanden zou moeten hebben, die hy als een Kenmerk opgeeft van dat Geſlagt. De langte des Lighaams is, van 't end van den Snoet af tot aan den Aars, ongevaar agt Duimen; die van den Kop, van de Neusgaten tot aan het Agterhoofd, derdhalf Duim. De Oogen zyn groot en glinſterende, de Ooren byna kaal, en neerhangende, aan ieder Poot heeft het vyf Vingeren, met korte Nagelen. Het bovenſte van het Lyf is bezet met regte Pennen, die zo ſcherp zyn als Elſen, van verſchillende langte, te weeten van een Duim tot een half Voet, van kleur ten deele wit en zwart, ten deele wit en rosagtig gemengeld. De tuſſchenruimte van de Stekels is gevuld met fyne lange Borſtels; de Kop bedekt met kort Hair; dat aan den Buik, Beenen en Pooten, is fyn, kort, ſtekelig, dik en ros.

De

(5) Hyſtrix Pedibus pentadactylis, Caudâ abbreviata. *Syſt. Nat.* X. Porcus aculeatus ſive Hyſtrix Malaccenſis. SEB. *Mus.* p. 81. Tab. LI. Fig. 1.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK. De Steen genaamd *Pedro del Porco.*

De meeste Soorten van Stekelvarkens schynen de eigenschap te hebben, dat in hunne Galblaas, gelyk in die der Menschen ook somtyds gebeurt, Steentjes groeijen. Deeze Steentjes zyn van meer of minder grootte, van die van een Hazelnoot af tot aan die van een Ockernoot, roodagtig van kleur, en, als zy uit de Indiën tot ons overgebragt worden, konstig met een klein Vliesje of Huidje bedekt, 't welk men 'er, door ze een weinig tyds in warm Water te leggen, gemakkelyk af kan scheiden. Men onderscheidtze thans gemeenlyk in Malakse en Ceylonse. De Malakse, die voor den besten gehouden wordt en somtyds wel duizend Guldens plagt te gelden, om dat men ze maar zeldzaam en niet in alle Stekelvarkens omtrent Malakka vindt; was bleek groenagtig van kleur: uit andere plaatsen van Oostindie komen 'er, die bruiner zyn, gelyk de Ceylonse, of roodagtig. Men koopt ze in Gouden bandjes gemonteerd, en voorzien met een Gouden Kettingje; welke toestel tot het gebruik dient. Want zulk een Steen, eenigen tyd gehangen of eenige reizen gedompeld zynde in een Glaasje Water of Wyn, deelt daar aan eenige bitterheid mede, verliezende t'elkens een weinig van zyne zwaarte en kragt. De Leidse Hoogleeraar en Geneesheer DECKERS hadt zulk een Steen, en nam voor ieder Aftrekzel, dat hy daar van aan zyne Patienten fleet, twee Dukatonnen: zo

dat

dat die Steen hem veel Winst heeft aangebragt.

I. AFDEEL. XXV. HOOFDSTUK.

Men houdt denzelven voor een groot Hartsterkend en Tegengiftig Middel, 't welk somtyds zyne werking alleen doet met de onzigtbaare Doorwaasseming te bevorderen; somtyds ook door 't Wateren en de Stonden. Tegen allerley soort van Koortsen, doch inzonderheid de haastige en die in welken eenige Kwaadaartigheid schynt te heerschen, of die met Pokjes, Mazelen, Peperkoornen en ander Uitslag, vergezeld gaan, wordt het Aftrekzel van deezen Steen somtyds ingegeven. Hy werdt in alle verstoppingen en verzwakkingen der Ingewanden aangepreezen als een zeer kragtdaadig, en, ik mag zeggen, wonderbaar Middel; ja, wanneer de kragten der Natuur scheenen te bezwyken in den Mensch, is de Pedro del Porco dikwils de laatste toevlugt geweest.

Zyn Kragt.

XXVI. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* HAAZEN, *waar onder de* Konynen *begreepen zyn, met haare Verscheidenheden, naamelyk die van* Angora, *van de* Kaap *en het Brasiliaansche*, Tapeti *genaamd. Jagt der Haazen. Konynen-Vangst. De wonderbaare Vrugtbaarheid en andere Eigenschappen deezer Dieren.*

DE Heer BRISSON, die zynen Twaalfden Rang maakt van Dieren met genagelde

I. AFDEEL. XXVI. HOOFD-STUK.

Vingers aan de Pooten, die twee Voortanden boven en twee onder in de Bek hebben, ſtelt daar in drie Afdeelingen; waar van de Eerſte zodanigen bevat die geen Hondstanden hebben, met een Stekelig Lighaam: de Tweede zodanigen met het Lighaam zonder Stekels; de Derde die Hondstanden hebben, 't zy met of zonder Stekels. Het Stekelvarken is het eenigſte Geſlagt van de Eerſte Afdeeling; de Spitsmuis en Egel zyn de eenigſten van de Derde: de Tweede bevat by hem zes Geſlagten van Dieren; te weeten de Bevers, Haazen, Konynen, Inkhoorens, Rotten en Muizen. Van deeze laatſten, die door den Heer LINNÆUS in deeze zyne Vyfde Rang tot vier Geſlagten zyn gebragt, moet ik nog ſpreeken.

Naam.

De Haas voert in 't Hebreeuſch den Naam van *Arnebet*, in 't Griekſch wordt hy *Lagoos* geheten, in 't Arabiſch *Ernab*, in 't Perſiaanſch *Kargos*. De Spaanſche, Portugeeſche, Italiaanſche en Franſche Naam, *Liebre*, *Lebre*, *Lepra*, *Liévre*, is buiten twyfel van den Latynſchen, *Lepus*, afkomſtig. In Engeland en Sweeden noemt men dit Dier *Hare*, in 't Hoogduitſch *Haſe*, in 't Poolſch *Zajac*, in Braſilie *Thabiti* of *Tapeti*, en in Noord-Amerika *Soutanda*.

Kenmerken.

De Kenmerken zyn, twee Voortanden in de Bek, de bovenſten verdubbeld, de binnenſten kleinder. Men kan 'er byvoegen, dat het een korte of byna geen Staart heeft.

Soorten.

Vier Soorten geeft LINNÆUS op van dit Geſlagt,

ſlagt, waar van de eerſte is de gemeene Haas, de tweede het Konyn, de derde een Kaapſe Soort, de vierde het Braſiliaanſche Konyn. Brisson heeft, behalve de gemeene vaale, een witte en zwarte Haas, doch die zyn als enkele Verſcheidenheden aan te merken. I. Afdeel. XXVI. Hoofd-stuk.

(1) *Haas met een kort Staartje, de Ooren aan de tippen zwart.* I. *Lepus timidus.* Haas.

De Haas is een zeer bekend Dier. Men vindt het onder allerley Lugtſtreeken verſpreid, zo wel in 't Noorden als in 't Zuiden van Europa en Aſie; doch die der heete Landen, Italie, Spanje en Barbarie, zyn veel kleiner, dan die van Poolen, Sweeden en Moskovie; gelyk Aristoteles reeds heeft aangemerkt,' dat die van Egypte kleiner dan die van Griekenland waren. In ſommige Eilanden van de Middellandſche Zee zyn zy zo menigvuldig geweeſt, dat *Delos* deswegens door de oude Grieken *Lagia* geheten werdt. Die der Gebergten zyn gemeenlyk grooter en zwaarlyviger dan die der vlakke Landen, en verſchillen ook daar van in kleur, zynde bruiner op het Lyf en meer wit hebbende onder aan den Hals; daar die der vlakke Landen byna geheel vaal zyn. In de Noordelykſte

(1) Lepus Cauda abbreviata, Auribus apice nigris. *Syſt. Nat.* X. Lepus Caudâ abruptâ, Pupillis atris. *Syſt. Nat.* VI. *Faun Suecic.* 8. Lepus. Gesn. *Quadr.* Aldr. *Digit.* 247. Jonst. *Quadr.* Tab. LXV. Raj. *Quadr.* 204.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

lykfte deelen van Europa zyn zy den grootften tyd van 't Jaar wit, en neemen in de Zomer-Maanden alleen hunne roffe kleur aan; hoewel 'er fommigen altyd wit blyven, en door Ouderdom worden zy altemaal min of meer wit. In Lapland heeft dit plaats, alwaar de Haazen overvloediger zyn dan in de Ooftelyke deelen van Europa. Men vindt 'er weinigen of geenen in Zuid-Amerika, fchoon 'er in Virginie en Kanada, zelfs in de Landen aan de Hudfons-Baay, gevonden worden. Deeze Haazen van Noord-Amerika zyn, volgens het Berigt van de Reizigers, niet alleen veel grooter, maar hebben ook blank Vleefch, dat anders fmaakt dan 't Vleefch van onze Haazen: zy voegen 'er by, dat derzelver Hair niet uitvalt en een zeer fraay Bont uitlevert. In uitermaate heete Landen, gelyk aan de Rivier van Senegal, in Gambia en aan de Kuft van Guinee, als ook in fommige Landen, die onder de verzengde Lugtftreek in Afrika en Amerika gelegen zyn, vindt men ook Dieren, welken de Reizigers genomen hebben voor Haazen, doch het zyn veeleer Konynen, of Dieren die naar dezelven zweemen. De Konyn, naamelyk, is uit de heete Landen afkomftig en niet te vinden in de Noordelyke Gewesten, daar de Haazen zo tierig en grooter zyn dan elders.

Eigenfchappen.

De Haas is een zeer fchuuw Dier en zo vreesagtig, dat zy niet dan met half toegelooken of zelfs geheel open Oogen flaapen, wordende door

het

het minſte gerugt wakker gemaakt; welke ſluimering men in Kinderen gewoonlyk een *Haaze-Slaapje* noemt. By dag houden zy zig ſchuil en komen zelden te voorſchyn dan in de nagt, wanneer men ze, by heldere Maaneſchyn, ziet loopen en met elkander ſpeelen; doch het minſte geraas doet hun vol ſchrik de vlugt neemen. In 't loopen munten zy in ſnelheid boven de meeſte Dieren uit, en hebben een zonderlinge manier van kromme Paden te maaken, wykende zelfs agterwaards. Hun loopen is een ſoort van Galoppeeren, uit zeer ſchielyke Sprongen beſtaande, en zy maaken in 't loopen geen geraas, om dat hunne Pooten, zelfs van onderen, met Hair overtoogen zyn. Hun Gehoor is zeer ſcherp en de Ooren, die naar reden van het Lyf zeer groot en lang zyn, dienen hun, in 't loopen, als tot beſtuuring van hunnen koers. De kortheid van hunne Voorpooten maakt, dat zy gemakkelyker by een Berg op, dan daar af kunnen komen, en dit vergroot de moeielykheid in hun te vervolgen, zo voor Dieren als voor Menſchen. I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

Loosheid.

In 't algemeen ontbreekt het den Haas niet aan vernuft of ſlimheid om zyne Vyanden te ontſnappen. „ Ik heb (zegt de vermaarde Jaa-
„ ger DU FOUILLOUX,) een Haas gezien, die
„ zo loos was, dat hy zo dra 't geluid van den
„ Hoorn niet gewaar wierd, al was het een
„ Kwartier gaans van hem af, of hy ging zwem-
„ men in een Meir, verbergende zig in 't mid-

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

„ den daar van tusschen de Biezen. Ik heb „ een Haas wel twee Uuren voor een Hond „ zien loopen, die eindelyk een anderen Haas „ op joeg en zig te rusten leide in deszelfs Le- „ ger. Anderen heb ik gezien, die twee of „ drie Meiren overzwommen, waar van het „ minste tagtig Schreeden breed was. Ik heb „ 'er anderen gezien, die, na dat zy wel twee „ Uuren lang sterk gejaagd waren, onder de „ Deur van een Schaapestal in sloopen en zig „ by het Vee verborgen hielden. Op gelyke „ manier heb ik gezien, dat een Haas, die „ door de Honden vervolgd werdt, zig verschool „ onder een troep Wolvee, welke in 't Land „ ging weiden, en dezelve niet verlaaten wil- „ de. Ik heb gezien dat anderen, als zy de „ Honden hoorden loopen, zig in den Grond „ verborgen. 't Is my voorgekomen, dat een „ Haas, langs een Haag nagezet wordende, „ langs de andere zyde terugkeerde; zo dat de „ dikte van de Haag alleen maar tusschen hem „ en de Honden was. Ook heb ik 'er een ge- „ jaagd, die, na een half Uur geloopen te heb- „ ben, op een ouden Muur klom, van zes „ Voeten hoog, en zig te rusten leide in een „ Kachel-Gat, dat met Klimop bedekt was. „ Anderen heb ik gezien, die een Riviertje, „ van ongevaar agt Schreeden breed, op de lang- „ te van tweehonderd Schreeden ten minste „ twintig maalen voor my overzwommen."

Jagt der Haazen.

De Haazen-Jagt is, volgens ALDROVANDUS, een

een ding dat wonderbaarlyk den Geest vermaakt, te meer, om dat dezelve bevryd is van die gevaaren, waar mede de Jagt van Beeren, Wolven en van Herten zelfs, vergezeld gaat. JACQUES DU FOUILLOUX merkt aan, dat het de pleizierigste Jagt zy van allen; om dat de allergrootste Personagiën, die gewoon zyn op hun gemak te leeven, dezelve alle Uuren van den dag kunnen bywoonen, zonder zig veel te vermoeijen; laatende hunne Honden voor zig heen loopen, welker slimheid zy kunnen zien, en beschouwen, hoe dezelven van den Haas, die nog slimmer is, worden om den tuin geleid. Ook staat deeze Jagt, in Duitschland, niet dan aan den Adel vry, terwyl het Gemeene Volk slegts op Roofdieren jaagen mag; zynde op sommige plaatsen de doodstraf, op anderen die van 't uitsteeken der Oogen, daar voor gesteld. In Vrankryk werdt, door een Koninglyke Ordonnantie van 't jaar 1720, het Jaagen en Visschen aan alle Militairen zonder onderscheid verbooden, en wel aan de Officieren op verbeurte van hun Employ, aan de Soldaaten op straffe der Galeijen (*).

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

Ordonnantiën op de Jagt in de Nederlanden.

Wylen zyne Doorlugtige Hoogheid heeft, kort na zyne Verheffinge tot het Stadhouderschap, in verscheide Provintiën der Nederlanden nieuwe Ordonnantiën uitgegeven, inzonderheid die-

(*) *Supplem. au Dictionn. Milit.* a Paris 1746. p. 139.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFD-STUK.

dienende om de verdere vernieling van het Wild voor te komen. Dus werdt, in September 1747 reeds, de Jagt in de Klingen van Holland, dat is in de Graaflykheids Wildernissen, omstreeks den Haage, aan alle Persoonen, zo Edel als Onedel, den tyd van vyf jaaren lang, geheel verbooden; welke Ordonnantie naderhand, in 1752 en 1757, t'elkens is vernieuwd geworden. In de Provintie van Utrecht werdt alle Jagt, hoe genaamd, en hoedanig ook, voor een Jaar tyds belet: zo ook in Gelderland en Zutphen. De Staaten van Holland droegen den Prins, in 't jaar 1749, de Vrye Jagt op in 't Gooyland, en de Staaten van Vriesland omtrent het Prinselyk Lusthuis 't Oranje-Woud, als ook op het oude en nieuwe Bild; zonder dat iemand anders daar Jaagen mogte. Voorts zyn, in de byzondere Provintiën, nieuwe Reglementen op het stuk van de Jagt gemaakt; waar by bepaald werdt, welke Persoonen tot de Jagt bevoegd waren, en hoedanigerwyze dezelve zoude mogen geschieden. In Holland, Utrecht, Vriesland en Gelderland, werdt het Plakkaat daar omtrent reeds in den Jaare 1750 uitgegeven, doch in de twee laatsten merkelyk veranderd en uitgebreid in 't volgende Jaar. In die van Groningen werdt door een Reglement van de Princesse Gouvernante, in 't jaar 1752, vastgesteld, welke Persoonen tot de Jagt gekwalificeerd waren; gelyk ook daar omtrent, in 't Jaar 1753, binnen die van Utrecht en Gelderland eeni-

eenige verandering plaats greep. En dewyl de Jagt der Vossen in het Reglement voor de Provintie Vriesland ook was bepaald, zo werdt in den jaare 1756 de belooning, die op het vangen van Vossen en ander schadelyk Ongedierte voormaals aldaar gesteld was, merkelyk verhoogd (*). I. Afdeel. XXVI. Hoofdstuk.

In Holland en Westfriesland.

Volgens de Ordonnantie van den 3 Augustus 1750, op de Houtvestery en Jagt, in Holland en Westfriesland, is het aan niemand in 't algemeen geoorlofd te Jaagen, of Havikken en andere Vogels te laaten vliegen, anders dan volgens de Plakkaaten, op een Boete van twintig Pond, ieder van veertig Grooten, en verbeurte der Honden en Vogelen; doch daar van zyn uitgezonderd die van de Ridderschap, Magistraaten, Leden en Ministers der Hooge Vergaderingen, enz. Deeze mogen alleenlyk ter Jagt gaan met drie Windhonden en twee Spions, of met vier Windhonden en één Spion, tweemaal ter Weeke, eens Oost en eens West, en telkens niet meer vangen dan twee Haazen en twee koppels Konynen, op een boete van twintig Pond en nog zo veel daar boven voor ieder Haas en tien Pond voor ieder Konyn. De genen, die tot de Jagt bevoegd zyn, moeten daar van een Akte hebben, die behoorlyk is geregistreerd: zy mogen op Konynen jaagen, na den 25 July; op

(*) Zie de *Nederlandsche Jaarboeken* van 1756, bladz. 401, en voorts op de gemelde Jaaren.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

op Haas en met den Vogel na den 1 September, tot het einde van November toe. Geen Haas mag gevangen worden dan ter loop; niet met Havikken of andere Vogelen, enz. (*).

Middel om de Honden daar op af te rigten.

De Haazen-Vangſt is het regte Middel om de Honden op allerley ſoorten van Jagt af te rigten. De Herfſt agt men den bekwaamſten tyd, om jonge Honden daar toe op te brengen, niet alleen wegens de gemaatigdheid van 't Saizoen, maar ook om dat de jonge Haazen zot zyn en hunne loosheden nog niet weeten in 't werk te ſtellen, maar zig verſcheide maalen laaten opſtooten voor de Honden, die daar in veel vermaak ſcheppen en dus beter worden afgerigt, dan geſchieden zou, indien de Haazen vlugtten en zig van hun verwyderden. 't Is zeker dat de Haazen ſterker reuk geeven, en beter nagejaagd worden van de Honden, wanneer zy op 't groene Koorn aazen, dan in eenig ander Saizoen; nogthans zyn 'er, aan welken de Natuur een ſterker reuk gegeven heeft dan aan anderen, en die meer begeerd worden van de Honden; gelyk de groote Boſch-Haazen en die Schurft zyn, welken zig naby het Water onthouden. Maar de kleine roode Haazen, die van geſtalte als Konynen zyn, hebben zo veel reuk niet, en worden van de Spoorhonden zo zeer niet opgezogt als de andere Haazen. Die in de Duinvelden of Heuveltjes, op een wel-

rie-

(*) Zie de zelfde van 't jaar 1750, bladz. 1077.

riekend Kruidje, wilde Thym genaamd, graazen, zyn gemeenlyk ſterke Haazen en loopen zeer lang. Men bevindt ook, dat ſommigen ſnooder dan de anderen zyn; inzonderheid de Wyfjes: want deeze maaken hunne ſluippaden korter en menigvuldiger dan de Mannetjes; 't gene de Honden niet behaagt: alzo het hun laſtig valt zig zo dikwils om te wenden, te meer daar een vlugge, wakkere Hond van een Beeſt houdt dat voor hem vlugt, om uit al zyne magt te loopen.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

Het Spoor van den Haas.

Als een Jaager zyne Honden langs den Weg ziet in verbyſtering raaken, moet hy af gaan zitten en zelf het Spoor opzoeken van den Haas. Dit valt niet moeielyk; want de Loopers zyn ſcherp, en gelyk de punt van een Mes gefatſoeneerd, ſteekende de kleine Nageltjes regt nederwaards in den Grond, waar van de kuiltjes in 't ronde daar om heen ſtaan, loopende altyd puntig uit. Dit komt daar van daan, dat de Haas in 't vlugten zyne Klaauwen niet opent gelyk de Bontſems en andere Stinkdieren, maar altoos zynen Poot geſlooten houdt. Zekere Landen en Saizoenen zyn 'er ook, daar de Honden de lugt niet kunnen krygen van den Haas; gelyk in den Winter en op plaatſen daar de Grond vettig is en zwaar; want dewyl de Loopers rondom Hairig zyn, neemen zy de vette Aard met zig, en dus blyft 'er niets over, waar aan de de reuk zig kan hegten: even zo is 't, wanneer 'er in 't geheel geen Geboom-

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

boomte ſtaat, of dat de Haas langs de Wegen loopt, of in de Morgendaauw. Zekere Jaargetyden zyn 'er onbekwaam toe, gelyk het Voorjaar, dewyl alsdan de geur der Bloemen aan de Honden hunne Reuk beneemt. Bovendien moet men zig wel wagten, van de Honden ter Jagt te voeren, als het Aardryk hard bevroozen is: want zy zouden alsdan de Pooten kwetzen en de Nagels kwyt raaken; terwyl de Haas, door de ruigheid zyner Pooten, daar van geen nadeel heeft, loopende zelfs op dien tyd beter dan anders.

Voortteeling.

Daar de Haazen-Vangſt zo gemeen is in Vrankryk en dagelyks tot vermaak der Luiden van Adel ſtrekt, terwyl men 'er, in de Diſtrikten, die hier toe geſchikt zyn, ſomwylen vier of vyf honderd op ééne Jagt doodt; zo verwondert zig de Heer DE BUFFON, met reden, over de ſterke Voortteeling van deeze Dieren. Immers men bevindt, dat, indien vier Haazen in een beſlooten Plaats gezet worden, op de wyze der Ouden, dezelven in 't kort een geheele Diergaarde of Warande met Wild voorzien. Hierom zullen zy buiten twyfel mis hebben, die zig verbeelden, dat dit Dier maar eens of tweemaal in 't Jaar jonge. Men ſtelt den Bronstyd gemeenlyk in January, February en Maart, doch gemelde Heer verzekert, dat zy op alle tyden van 't Jaar paaren, en dat het Wyfje zo dra niet gejongd heeft, of het laat zig weder dekken. Zelfs bevrugt zynde laat zy

dit

dit toe; en door de byzondere gesteldheid der Teeldeelen kan 'er een *Overbevrugting* plaats hebben, zo hy aanmerkt. „ Want de Scheede „ en het Lighaam der Lyfmoeder (zegt hy) zyn „ aan één, zonder dat de Lyfmoeder een Mond „ of Hals heeft gelyk in de andere Dieren; „ maar de Hoornen van de Lyfmoeder hebben „ elk eene Opening, die met een rand in de „ Scheede uitsteekt en zig uitzet in het werpen „ der Jongen: zo dat deeze twee Hoornen twee „ byzondere Lyfmoeders zyn, van elkander „ gescheiden, die de eene onafhanglyk van de „ andere kunnen werken: invoegen dat de Wyf- „ jes, in deeze Soort van Dieren, op verschil- „ lende tyden kunnen ontvangen en kraamen „ door middel van deeze twee byzondere Lyf- „ moeders, en by gevolg moeten de Overbe- „ vrugtingen zo gemeen zyn in deeze, als zy „ zeldzaam zyn in de Dieren, wien zulk een „ tweevoudig Werktuig ontbreekt".

I. AFDEEL. XXVI. HOOFD-STUK.

„ Deeze Wyfjes kunnen dan (vervolgt hy) „ op alle tyden ritzig zyn en bevrugt te ge- „ lyk, en, 't geen genoegzaam bewyst, dat zy „ niet minder geil dan vrugtbaar zyn, is een „ andere byzonderheid in haar Lighaamsgestel. „ Te weeten, zy hebben het Hoofdje van de „ Kittelaar uitsteekende en byna zo groot als „ dat van de Roede is in het Mannetje, en, „ dewyl de Spleet zig naauwlyks vertoont; ge- „ lyk ook de Mannetjes, in de Jongheid, uit- „ wendig geen Zakje noch Balletjes hebben;

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

„ zo is het dikwils zeer moeielyk de Sexe te „ onderfcheiden. Om die reden heeft men ge„ zegd, dat 'er onder de Haazen veel *Herma„ phrodieten* waren; dat de Mannetjes zo wel „ Jongen voortbragten als de Wyfjes; dat fom„ migen beurt om beurt Mannetjes waren en „ Wyfjes, en dat zy 'er beurtlings het werk „ van verrigtten. Inderdaad deeze Wyfjes, „ dikwils ritziger dan de Mannetjes, dekken „ dezelven eer zy daar van gedekt worden, „ en zy gelyken, buitendien, zo zeer in die „ Lighaamsdeelen naar elkander, dat men, zon„ der naauwkeurige befchouwing, ligtelyk het „ Mannetje voor het Wyfje en het Wyfje voor „ het Mannetje neemen kan " (*).

Jonge Haazen.

De Jaagers merken aan, dat, van de honderd Wyfjes Haazen die men vangt, wel negen-en-negentig bevrugt zyn. Men meent ook ontdekt te hebben, dat het getal der Wyfjes Haazen veel grooter zy dan dat der Mannetjes. Gemeenlyk werpen zy twee, doch fomtyds ook wel drie, vier of vyf Jongen, die zy twintig Dagen de pram geeven, waar na de Jongen zelf de koft moeten zoeken, maakende hun Leger omtrent zeftig of tagtig Schreeden van dat der Moer af; zo dat men, een Jong op zekere plaats vindende, byna verzekerd kan zyn, niet ver van daar een of twee Ouden aan te zullen treffen.

Leerzaamheid.

De Leeftyd van deeze Dieren is zeven of agt Jaa-

(*) *Hiftoire Naturelle du Liévre*. Paris, 1758.

Jaaren; op 't hoogfte tien. Zy geeven geen Geluid, dan, wanneer menze met geweld aangrypt, pynigt of kwetft, en dan is 't geen fyn Gepiep, maar een taamelyk zwaare Klank, gelykende naar dien van eens Menfchen Stem. Zy zyn zo wild niet, of men kan ze temmen en een foort van Opvoeding geeven, ja zelfs opzitten en andere potzeryën leeren, gelyk de Honden; doch zy zullen altoos weg fluipen, indien men ze niet naauw bewaart: zo dat het te verwonderen is, hoe SCALIGER getuigen kon, dat zyn Grootvader van Moeders kant eenen Haas hadt, die zo tam ware, dat hy met de Honden ter Jagt ging, en dikwils t'huis kwam met een bebloede Bek. Ook verhaalt PAULLINI, dat de Gouverneur van een Stad, genaamd Altorff, een Haas opvoedde, die zo zagtzinnig en gemeenzaam was, dat hy als een Hond de Huisbedienden volgde, met de Honden en Katten fpeelde, door de Venfteren keek naar 't geen om laag pafféerde, en met de Gaften aan Tafel zat, eetende van alles wat men hem toediende en gaande properlyk piffen in een Tinnen Waterpot; maar 't Geval willende, dat men vergeten had een Pot te zetten op de gewoone plaats, zo fprong hy op Tafel en maakte zyn Water in een Tinnen Zoutvat. Honger hebbende vraagde hy om Eeten, door met de Pooten te kloppen. Men hadt hem een Halsband met Bellen om gedaan, door welker gerammel hy de grootfte Honden op de vlugt joeg. Om kort te gaan,

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

 hy

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

hy was zo tam, dat hy Voedzel gebruikte uit de Handen der Bedienden, en zig ftrooken liet gelyk een Kat of Hond.

Voedzel.

De Haazen eeten zeer gaarn Melkfappige Planten, gelyk wilde Suikerey, Salade, Paardebloemen, Kool en veelerley ander Kruid, Gras en Klaver, doch inzonderheid het Groen van 't opfchietende Koorn, 't zy Tarw of ander Graan. By gebrek van die Spyze, nuttigen zy, in den Winter, als de Aarde een langen tyd met Sneeuw bedekt blyft, de Schors van veelerley Boomen en Heefters; zo dat zy in de Boomkweekeryën groote fchade doen kunnen, verkiezende boven alles de tedere Baft van 't jonge Houtgewas, en in de nieuw aangelegde Plantagiën, van Hakhout of ander Geboomte, is de verwoefting, die zy aanregten, fomtyds niet klein. Zy beminnen de Veldzuuring, zegt men, boven alle Kruiden, en men wil dat zy, onder de Sneeuw, ook op Muizen aazen, gelyk de Katten.

Lighaams-geftalte.

De Haas verfchilt, in zyne Lighaamsgeftalte, van alle andere Dieren, zelfs van de Honden en Katten, Wolven en Voffen, daar hy nog eenige overeenkomft mede heeft. Zyn Kop is langwerpig, fmal, en, van 't end van den Snoet af tot aan de Ooren, boogswyze rond. De Snoet is dik, en de Neusgaten vertoonen zig als een tweede Bek, omtrent een derde Duims boven de gaaping der Lippen. De Bovenlip is in 't midden uitgerand en byna geheel verdeeld door

door een taamelyk breede Sleuve, die zig tot aan de indrukking van het middelschot der Neusgaten uitstrekt, en hier van komt het dat men zodanige Menschen, inzonderheid Kinderen, wien de Bovenlip, 't zy van natuure of by toeval, gespleeten is, een *Haazemond* zegt te hebben; of eigener, in 't Hoogduitsch en Engelsch, een *Haazelip*. De Oogen zyn groot, eirond en puilen uit, zynde omtrent in 't midden van 't bovenste deel der zyden van den Kop geplaatst. Ter wederzyde van den Bek heeft hy Knevels, uit Borstelhairen bestaande, waar van de grootsten vier Duimen en daar boven lang zyn, zwart aan den Wortel, voor 't overige wit, doch de kleinsten geheel zwart. Men vindt ook eenige zulke Borstelige Hairen voorby de openingen der Neusgaten, boven en onder de Oogen. De Ooren strekken zig agterwaards uit en schynen aan den wortel elkanderen te raaken, maar hunne punten staan wat verder van een, vooral in de Wyfjes, welken de Jaagers aan dit teken kennen. Zy hebben zwarte tippen, die deeze kleur in de Winter, als de Haazen Sneeuwwit zyn, behouden, doch de Staart blyft zelfs in de Zomer wit. Het Lighaam is lang en byna overal even dik: de Staart, hoe kort ook zynde, kromt zig opwaards: de Voorpooten zyn kort en dun, inzonderheid de voorsten naar onderen toe: dat gedeelte van de Agterpooten, 't welk met den Schenkel in de Mensch overeenkomt, is naar evenredigheid niet dikker;

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

maar de eigentlyke Voet of het onderste der Agterpooten, daar dit Dier op rust, toont door zyne dikte, zo wel als het Ruggevleesch of de Lenden, de kragt aan, die de Haas in 't loopen oefent, en de Agterpooten, door hunne langte, hoe gemakkelyk hy zyne Sprongen voorwaards uit kan doen. Aan de Agterpooten zyn vier, aan de Voorpooten vyf Vingeren, en ieder Vinger loopt uit in een Nagel van middelmaatige grootte, verborgen onder 't Hair: want al de Pooten zyn geheel met Hair omkleed, en op 't agterste der Voetzoolen, zo voor als agter, vindt men bosjes Hair als Penseelen, die zig tot aan den Hiel uitstrekken.

Gesternde Haazen.

De meeste jonge Haazen hebben op de top van 't Hoofd eenige witte Hairen, die aldaar een soort van Ster maaken. Deeze verdwynt doorgaans by de eerste ruijing, maar op sommigen blyft dezelve zonder te verdwynen, zelfs in den hoogsten Ouderdom. Dus verzekert de Heer DAUBENTON, dat hy een ouden Haas gezien heeft, die ze hadt, en onder de tagtig, welken 'er op eenen zelfden dag in 't Park van Versailles gedood werden, vondt men een oud Wyfje, dat gesternd was (*).

Hunne Herkaauwing.

Sommigen hebben den Haas geteld onder de herkaauwende Dieren, en zy gronden zig op de Heilige Schriftuur, alwaar men in de Boeken van Moses zulks gemeld vindt. Ondertusschen weet

(*) *Descript. du Lièvre*, pag. 31.

weet men, dat de Haas maar ééne Maag heeft, en dat het maakzel van de Maag en het Gedarmte in dezelve zeer verschilt van de gedagte Dieren. De Blinde Darm is in dezelven klein, en zeer groot in de Haas, waar uit men ligt begrypt, hoe hy van Gras en Kruid alleen kan leeven, gelyk het Paard en de Ezel, die ook maar ééne Maag hebben, en derhalve niet kunnen herkaauwen, zegt de Heer DE BUFFON. Want, hoe zal men zig wys maaken, dat de Spyzen uit den Blinden Darm, die zo ver af is, weder in den Bek zouden kunnen komen, gelyk zy doen moesten, om de Herkaauwing te ondergaan? Misschien is 't Gevoelen waarschynlyker, dat de Blinde Darm hier de plaats bekleedt van een laatste Maag, waar in de Chylmaaking geschiedt. Immers den uiterlyken schyn van Herkaauwing heeft de Haas en het Konyn volkomen. I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

Behalve de aanmerkelyke byzonderheid in de deelen der Voortteeling, is het Pisvlies van den Haas ook, door zyne figuur en plaatzing, zeer verschillende van het Pisvlies in het Vee en de Moerkoek ook geheel anders. Om de Bekleedzelen van de Vrugt in dit Dier te beschryven, zegt de Heer DAUBENTON, opende ik een bevrugt Wyfje, dat my van Versailles uit 's Konings Tuin, den 18 Augustus, was gezonden. 't Zelve hadt in de slinker Hoorn van de Lyfmoeder drie Vrugten, welken ik 'er uithaalde, zonder dat hunne Vliezen kleefden aan de Wanden Vliezen van de Vrugt.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

den van den Hoorn. Ieder Vrugt was geheel omwonden met het Vatvlies en naby den Buik hadt dezelve een Moerkoek, omtrent van figuur als in de Mensch. Men vondt aan den Wand van den Hoorn eenige zelfstandigheid, welke scheen aan te wyzen, dat de Moerkoek aldaar was aangehegt geweest. Vervolgens, de Vrugt gehaald zynde uit het Lamvlies, ontdekte zig duidelyk, dat het Pisvlies, door middel van de Navelstreng, gemeenschap had met de Vrugt.

Wanschepzels.

Een Jaager heeft twee levendige Jongen gehaald uit de Buik van eene Haas, die reeds verscheide Uuren was dood geweest, en dezelven opgevoed met Koeijemelk. Wanschepzels zyn onder deeze Dieren niet ongewoon. In 't jaar 1583 werdt op een Jagt, by Turkenheim, een monstreuse Haas gevangen met een dubbeld Lighaam en agt Pooten, doch een enkelen Kop met drie Ooren. Een dergelyken vondt men by Ulm, in den jaare 1621, in zekere Hof, gelyk REISELIUS verzekert. LEMERY bragt eens, in de Vergadering van de Koninglyke Akademie der Weetenschappen te Parys; een dergelyk Wanschepzel, dat geleefd en geloopen hadt, zynde door een Jaager gevangen (*). Meermaalen heeft men Haazen gezien, met twee Koppen aan één Lyf; en de Berigten, dat 'er gehoornde Haazen zouden gevonden zyn, kunnen niet geheel voor valsch worden gesleeten.

Aan

(*) *Histoire de l'Acad. des Sciences*, de l'An. 1700.

Aan de Mahomethaanen is, zo wel als aan de Jooden volgens de Wet van Mofes, het eeten van 't Vleefch der Haazen, niet minder dan dat der Varkens of Zwynen, ongeoorlofd. De Grieken en Romeinen, in tegendeel, maakten 'er zo veel werks van als wy; gelyk men onder anderen kan opmaaken uit het zeggen van den Poëet MARTIALIS (*). Inderdaad, hy wordt by de Grooten zeer geagt en op de pragtigfte Maaltyden dikwils voorgezet; maar moet op verfcheide manieren zyn toebereid, om regt fmaakelyk te worden. Men verkieft zodanige Haazen, die jong en wel gevoed zyn; want deeze hebben malfch Vleefch; daar dat der genen, die over 't jaar oud zyn, reeds taay begint te worden: de al te oude Haazen zyn zwaar om te verteeren en droog; weshalve men ze voor jonge, fterke Luiden, en die vet zyn, beter agt, dan voor de genen, die zwartgallig zyn van Temperament. Men braadt en ftooft een Haas, na dat hy gelardeerd is of gevuld, en kookt 'er een Ragout van, of maakt van zyn Vleefch, Pafteijen, Struif, enz. (†).

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. Gebruik.

Aan verfcheide Lighaamsdeelen van dit Dier is, van ouds, in de Geneeskunde een aanmerkelyke kragt toegefchreeven, doch men gebruikt hedendaags daar van flegts het Hair, zegt HOFFMANN, en de Kooten: het Hair tot het doen op-

In de Geneeskunde.

(*) *Inter Quadrupedes gloria prima Lepus.*

(†) Zie CHOMEL, *Huishoudelyk Woordenboek*, op HAAS.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

ophouden van Bloedvloeijingen, de Kooten tegen den Steen en in eene moeielyke Kraam (*). De berugte Smeering van GALENUS, om het Bloed in de opening van een Slagader te ſtempen, is ſamengeſteld uit gelyke deelen, Aloë, Wierook, Myrrhe en gebrand Haazen-Hair. Men calcineert hetzelve in een digt geſlooten Pot, en geeft het inwendig, om de Pis af te dryven, van twaalf Greinen tot een half Drachme. Het Hart, de Lever, Long en 't Bloed, gedroogd en tot poeijer gewreeven zynde, wil men dat het Graveel afzetten en tegen de Vallende Ziekte dienſtig zyn. Aan de Ballen en Nieren wordt inzonderheid die kragt toegeſchreeven.

In Duitſchland is, door Doktor LEBENWALD, een zonderlinge Waarneeming gedaan, omtrent de kragt van de Blaas om den Steen in 's Menſchen Lighaam te vergruizen. Hy verhaalt, dat een Duitſch Baron, van zyne kennis, verſcheide maalen Steentjes had geloosd door de Schaft; maar eindelyk kwam 'er een, dat in de doorgang zitten bleef, en, welke middelen ook aangewend werden, niet was voort te krygen; zo dat men eindelyk, wegens de Opſtopping van het Water, beſloot tot eene inſnyding in de Schaft. De Heelmeeſter, eindelyk, gaarn deeze Operatie vermyden willende, bedagt, dat men de verſche Blaas van een Haas zou neemen,

(*) CASP. HOFFMANN, *de Medicam. Officinal. Paral.* p. 20.

men, met de Pis die 'er in mogt zyn, en calcineeren dezelve in een digte Pot. Vervolgens, een Steekwiek aan 't end met Olie bevogtigd hebbende, werdt dezelve in die Asch gestoken, en toen in de Schaft gebragt, tot aan den Steen, die daar op aanstonds in stukken brak, en met een menigte Waters geloosd werdt (*). De Autheur laat de verklaring van een zo wonderbaare uitwerking aan de Natuurkundigen over.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

(2) *Haas met een korte Staart, de Ooren kaal.*

II. *Cuniculus.* Konyn.

De Latynsche Naam, *Cuniculus*, heeft buiten twyfel aanleiding gegeven tot den Spaanschen *Conelo* en den Italiaanschen *Coniglio*; waar mede de Hoogduitsche *Kunigle* of *Kunlein*, de Sweedsche *Kanin* en de Engelsche *Cony*, zo wel als de Nederduitsche, veel overeenkomst heeft. Men plagt het in 't Fransch ook *Connil* of *Counin*, het Wyfje *Counine* en 't Jong *Counilleau* te noemen: doch de gewoone Naam in 't Engelsch is *Rabbet*, in 't Fransch *Lapin*, welke laatste waarschynlyk van *Lepus* of *Lepusculus* zal af te leiden zyn. Het Wyfje heet in 't Fransch *Hase*, de Jongen noemt men *Lapereaux*, in 't La-

(*) *Ephemerid. Nat. Curiosor.* Dec. II. Ann. 3. pag. 160.

(2) Lepus Caudâ abbreviatâ, Auriculis nudatis. *Syst. Nat.* X. Lepus Caudâ abruptâ, Pupillis rubris. *Syst. Nat.* VI. Lepus Caudâ brevissimâ, Pupillis rubris. *Faun. Suec.* 8. Cuniculus. GESN. *Quadr.* 72. ALDROV. *Digit.* 382. JONST. *Quadr.* Tab. LXV. RAJ. *Quadr.* 205.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

Latyn *Laurices*, in 't Nederduitsch *Lampreelen*.

Kenmerken. Inderdaad, het Konyn verschilt zo weinig van een Haas, dat men niet gemakkelyk de byzondere Kenmerken daar van kan opgeeven. Het heeft zo wel als die by uitmuntendheid de twee Voortanden, het Kenmerk van deezen Rang van Dieren, uit welken RAJUS het Haazen-Geslagt (*) opmaakte, daar hy de Stekelvarkens, Inkhoorens, Rotten en Muizen, onder begreep. Te vooren hadt de Heer LINNÆUS 't Konyn door de kleur der Oogappelen, die in de Haazen zwart, in 't zelve rood waren, onderscheiden; doch nu doet hy zulks door de kaalheid der Ooren, waar in buiten kyf het Konyn uitmunt. De Heer BRISSON, die onze Konynen mede in 't Geslagt der Haazen begrypt, geeft den Naam van *Konyn* aan dergelyke Dieren, met korte of byna geen Ooren, die van LINNÆUS gebragt zyn in 't Muizen-Geslagt. Zodanig een Dier zal het waarschynlyk zyn, 't welk Salomon bedoelt, wanneer hy zegt; *dat de Konynen in een Rotssteen nestelen* (†): en dus zal het Woord *Saphan*, 't welk daar gebruikt wordt, veeleer een soort van Marmeldier of andere Bergrot, die men in de Oostersche Landen vindt, betekenen, dan ons Konyn.

Woonplaats. De Konynen zyn uit de warme Gewesten oorspronglyk, en het schynt dat Griekenland en Span-

(*) Genus Leporinum. RAJ. *Synops. Quadrup.*
(†) *Proverbia* of *Spreuken Salomons*. Kap. XXX. vers 26.

Spanje eertyds de eenigste deelen van Europa waren, daar men ze vondt; ja in 't laatstgemelde Ryk plagten zy als een der grootste Landplaagen aangemerkt te worden; zodanig dat 'er zelfs, ten tyde van Keizer Augustus, een geheele Stad door dit Gedierte zou vernield zyn. Hun getal is op de Balearische Eilanden, alwaar men in 't geheel geen Haazen vindt, nog zeer groot. Men heeft ze, buiten twyfel, van daar naar de gemaatigde Gewesten, gelyk Italie, Vrankryk en Duitschland, overgebragt, alwaar zy allengs tot Inboorlingen zyn geworden. In Engeland en de Nederlanden hebben zy, al van over lang, de Zandige Heuvelen, en Duinen aan de Zee-Kust, tot hunne Woonplaats (*). In de Noordelyke deelen van Europa, en in Sweeden zelfs, worden zy niet dan in Hokken gehouden en zyn 'er zo menigvuldig niet. Zy beminnen in tegendeel de heete Landen; want men vindt 'er in de Zuidelyke deelen van Asia en Afrika, gelyk aan den Golf van Persie, in Libye, Senegal en Guinée; ja op de Fransche Eilanden van Amerika heeft men 'er overgebragt,

I. Afdeel. XXVI. Hoofdstuk.

Konyn.

(*) Wanneer en hoe zy daar gekomen zyn, blykt my niet; maar ik vind, dat zy 'er, nu omtrent honderd jaaren geleeden, zo menigvuldig waren, dat by de Staaten van Holland een Besluit genomen werdt, om ze op veele plaatzen uit te roeijen; waarschynlyk wegens het nadeel, dat zy, door het verstuiven van het Zand over de aangelegene Landeryën, toebragten. Ook is hun getal aldaar, sedert eenige jaaren, merkelyk afgenomen.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

bragt, die daar zeer wel tieren en vermenigvuldigen.

Konyn. Eigenschappen.

't Konyn is ſterker van natuur en ſtouter dan de Haas; verbitterd zynde vegt het zeer dapper en langduurig; doch voor den Vos ſchroomt het niet minder dan het Schaap voor den Wolf. Het heeft byna geen oppaſſing noodig, graavende voor zig eene Woonplaats in het Zand, daar het zig op den dag doorgaans verborgen houdt, komende 's morgens, tegen den middag en 's avonds, daar uit om zyn Voedzel te zoeken. Het eet Gras, Graan en Kruiden of Wortelen en Vrugten des Aardryks, gelyk de Haas, herkaauwende ook naar oogenſchyn. Zonderling is het geraas, dat dit Dier in 't loopen met zyn agterſte Pooten op Houtwerk of op den Grond maakt. Het drinkt byna niets en heeft een afkeer van 't Water. By eene Overſtrooming van de Loire in Vrankryk, waar door een verbaazende menigte van Wild verdronk, heeft men opgemerkt, dat veele Konynen in de Boomen geklommen waren, alwaar zy zig met de Schors geneerd hadden, tot dat het Water weder van 't Land geloopen was.

Konynen-Wouden.

Men houdt de Konynen ſomtyds in Diergaarden, die men dan *Konynen-Woud* noemt; moetende een verheven Grond zyn, aan de Ooſt- of Zuidzyde van een Heuvel of Duin, droog en middelmaatig ligt, beſt Aarde en Zand ondereen gemengd, op dat hunne Holen niet inſtorten mogen. Moeraſſige plaatſen zyn

'er

Konyn.

'er geheel onbekwaam toe. Hoe grooter zulk een Woud zy, hoe beter de Konynen 'er in voort willen. Men rekent dat één of anderhalf morgen Lands, wel voorzien zynde, jaarlyks over de tweehonderd dozynen uitlevert. Men plant 'er de Konynen in, door maar eenige weinige Rammelaars te doen by de Wyfjes, want veele Mannetjes zyn het bederf daar van: drie tot de honderd Wyfjes is genoegzaam. Men kan 'er ook Hok-Konynen toe gebruiken, die doorgaans *Kool-eeters* genoemd worden, om dat Koolsbladen derzelver voornaamste kost zyn. In het Woud kan men, indien het wat vol Konynen is, eenige Haver en Gerst zaaijen tot hun Voedzel. Men kan 'er ook 's Winters Hooy in brengen, en 't is eene aardigheid te zien hoe deeze Dieren, die anders zo schuuw zyn, zig op 't gefluit van een Oppasser, aan wien zy zyn gewend, by troepen naar hem toe begeeven.

De nabyheid der Konynen-Wouden of Duinen is voor de Wyngaarden en Koorn-Akkers zeer nadeelig; dewyl zy groote Liefhebbers zyn van 't opschietende Graangewas en van de botten of jonge takjes der Wynstokken. Als het Aardryk, in den Winter, met Sneeuw bedekt is, eeten zy zelfs, indien zy gebrek aan Hooy hebben, de Wortelen en Schors van 't Geboomte. Op de Duinen strekt hun het Helm en veelerley drooge ruikende Planten, daar op groeijende, anders tot Voedzel. Men dient

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.* hun, om dit nadeel te verhoeden, van genoegzaam Hooy te voorzien; want zy doen geen Voorraad tegen den Winter op. Sommigen neemen, om hunne Wyngaarden voor dit Gedierte te beschutten, dunne drooge Wilgetakjes, die zy met het eene end in gesmolten Zwavel doopen, en dan zes Voeten van elkander, rondom het geheele stuk Lands, met het andere end in den Grond planten. Als zy deeze takjes in brand gestoken hebben, wordt daar door zulk een Zwavelstank verspreid, dat de Konynen een afkeer krygen van zig derwaards te begeeven. Men is genoodzaakt dit om de vier dagen te herhaalen, dewyl die Stank zo lang op het Land blyft: maar als de Konynen zeer menigvuldig of zeer hongerig zyn, is dit Middel van weinig dienst.

Konynen-Vangst. Drie Manieren zyn 'er in gebruik tot den Konynen-Vangst: want men jaagtze wel zelden met Honden, om dat zy aanstonds in hunne Holen kruipen, maar men schietze met een Snaphaan, of laatze door Fretten uit de Holen jaagen en dan van Honden vatten of in Netten loopen, die rondom den Ingang van het Hol gespannen zyn, een Zak genaamd. Ook kan men ze, zo wel als de Haazen, met Jagtnetten vangen, die gelyk de Patrysnetten zyn en gesteld worden op een Weg of Pad van een Bosch, daar men weet, dat het Wild zyn Loopbaan heeft. Zulke Strikken, als waar mede men Haazen vangt, zyn 'er ook bekwaam toe, en dit is,

wan-

wanneer zy in Tuinen of Plantagiën komen, een zeer goed Middel (*). Men kanze ook, zo wel als de Haazen, met Valken, Havikken, Kat-Uilen en dergelyke Roofvogelen vangen; maar dit is, om de verdere vernieling van het Wild voor te komen, in de gemelde Ordonnantie van 't jaar 1750, volstrekt verbooden, zelfs in de Waranden; en de Duinmeijers mogen voor middernagt geene Konynen met lange Netten afzetten: ook geene Haazen, Konynen of ander Wild, met Honden, Strikken of Roers, van kant helpen: zynde de Huisluiden verpligt de Honden, die, 's nagts en by ontyden, van zelf de Konynen gaan opdelven, uit de Duinen te houden, enz. (†).

I. Afdeel. XXVI. Hoofdstuk. *Konyn.*

Paaring der Konynen met andere Dieren.

Dewyl de Haazen en Konynen uitwendig zo zeer naar elkander gelyken, zou men verwagten mogen, dat deeze Dieren met elkander paarden: te meer, dewyl de Heer REAUMUR gewag maakt van een Rammelaar die zulks met een Hoen deedt (‡), en de Jaagers verzekeren, dat de Mannetjes Haazen dikwils de Wyfjes Konynen dekken. De Heer DE BUFFON heeft omtrent dit stuk verscheide Proeven in 't werk gesteld, voedende Rammelaars met Wyfjes Haazen en Mannetjes Haazen met Konynen op, zon-

(*) Zie CHOMEL *Woordenboek*, op HAAS en KONYN.

(†) Zie de *Nederlandsche Jaarboeken* van 't Jaar 1750, bladz. 1077.

(‡) *l'Art de faire eclorre les Poulets*, &c.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

zonder dat hier uit iets voortkwam. Een jonge Haas en Konyn, van verfchillende Sexe, doch byna even oud, hebben naauwlyks drie Maanden met elkander geleefd, of zy vogten geduurig met elkander, 't geen niet eindigde dan met de dood van den Haas. Van twee ouder Haazen, welken hy ieder by een Konyn gezet had, viel den eenen 't zelfde te beurt en de ander, die zeer ritzig en zeer fterk was, niet ophoudende de Konyn te plaagen, door dezelve te willen fpeelen, deedt dezelve eindelyk door kwetzing of al te vuurige omhelzing fterven. De Proeven, met drie of vier andere Konynen en Haazen, hebben, fchoon men meermaalen een weezentlyke Paaring gewaar wierd, ook niets voortgebragt (*). Ondertusfchen heeft men, zo de Geneesheeren DE NOBLEVILLE en SALERNE verhaalen, te Orleans gezien, dat een Konyn, van een Kater gefpeeld zynde, Jongen wierp, die ten deele naar een Konyn geleeken, ten deele naar een Kat: hunne kleur was als die der gewoone Konynen, maar zy waren gemeenzaamer, beminnende de Melk zeer, en eetende, voor 't overige, al wat de Konynen eeten (†).

Voorttee-ling.

Is de Geilheid van het Konyn niet kleinder dan die van den Haas, zyne Vrugtbaarheid is zekerlyk grooter. Wy gelooven wel niet, dat van een enkel Paar, op een Eilandje gezet

zyn.

(*) *Hiftoire Naturelle du Lapin.*
(†) *Hift. Naturelle des Animaux.* Tom. V. pag. 159.

zynde, ten einde van het Jaar zesduizend zouden voortgekomen zyn: doch 't is ontwyfelbaar, dat dit Gedierte, indien 'er niets van gevangen of vernield werdt, in 't kort zo zeer vermenigvuldigen zoude, dat het een Land onbewoonbaar maakte; gelyk men leest, dat het noodlot der Balearische Eilanden eens geweest zy. Niet alleen paart het Konyn meermaalen en brengt een grooter getal van Jongen voort, dan de Haas, maar het heeft ook meer middelen om zyne Vyanden te ontsnappen. Het onttrekt zig gemakkelyk de Oogen van den Mensch; de Gaten die het in den Grond graaft, daar het zig over dag in onthoudt en zyne Jongen werpt, beschutten het voor den aanval van Wolven, Vossen en Roofvogelen. Het woont 'er met zyn Gezin in veiligheid; het brengt 'er zyne Jongen op, tot den Ouderdom van omtrent twee Maanden, en doetze niet uit hunne schuilplaats komen, voor dat zy de zwakheden der tederste jongheid gepasseerd zyn, wanneer de jonge Haazen meer te lyden hebben, dan geduurende hun gantsche Levensloop.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

Van de Hok-Konynen weet men, dat zy by uitstek vrugtbaar zyn. Op den Ouderdom van vyf of zes Maanden laaten zy zig reeds Speelen, en brengen, na een Dragt van dertig Dagen of daaromstreeks, somtyds agt of tien Jongen voort, die zy doorgaans een-en-twintig Dagen lang zuigen laaten, en zyn, kort na dat zy gejongd hebben, weder in staat om gespeeld

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

te worden. Het Wyfje heeft, zo wel als de Haas, een dubbele Lyfmoeder; nogthans zyn de Overbevrugtingen in de Konynen, zo 't schynt, zeldzaamer dan in de Haazen.

Zorgvuldigheid voor de Jongen.

'T Is aanmerkelyk, met welk eene zorgvuldigheid het Konyn een Nest maakt voor haare Jongen van haar Hair, plukkende zig het Lyf van onderen geheel kaal, op dat zy zagt leggen mogen, en verlaatende hun in de eerste Dagen naauwlyks, dan zo lang zy hun Voedzel zoekt. De wilde Konynen gebruiken nog daarenboven de voorzigtigheid, om daar toe een nieuw Hol te maaken, 't welk niet regt maar met verscheide bogten loopt, om ze te verbergen, niet alleen voor de Bontsems, Dassen en Egels, die naar de jonge Konynen zeer gretig zyn, maar zelfs voor den Rammelaar of Mannetjes-Konyn, van wien de Jongen, als hy ze vindt, opgegeten worden. Het Wyfje doet dit ook somtyds, als zy te oud is om de Jongen zog te geeven of uit gebrek van 't noodige Voedzel, en dikwils, wanneer de Jongen te vroeg door iemand zyn behandeld. Anders stopt zy den Ingang van 't gemelde Hol zorgvuldig met Aarde, die met haar Pis is nat gemaakt: maar, wanneer de Jongen aan den ingang van 't Hol beginnen te komen, en Kruiden, Gras of Hooy te eeten, die de Moer hun aanbiedt, zo schynt de Vaar hun te kennen, hy neemtze tusschen de Pooten, strykt hun Hair glad, liktze de Oogen, en dus heeft de een na den ander deel aan zyne

zorgen; terwyl tevens de Moer hem zeer lief-kooft, wordende dikwils weinige Dagen daarna weder bevrugt.

I. Afdeel. XXVI. Hoofdstuk. *Konyn.*

Een van myne Nabuuren, zegt de Heer de Buffon, die geduurende veele Jaaren zyn pleizier genomen heeft met het aankweeken van Konynen, deelde my deeze aanmerkingen mede. „ Ik begon (zegt hy) met een Rammelaar „ en Voedster alleen: de eerste was geheel wit, „ de andere geheel vaal, en onder derzelver „ Nakomelingschap, die zeer talryk was, vondt „ men veel meer vaale dan anderen, een taa- „ melyk groot getal witte en gemengelde, en „ eenige zwarte. Als het Wyfje speels is, ver- „ laat haar het Mannetje naauwlyks, zynde zo „ ritzig van aart, dat ikze, in minder dan een „ Uur tyds, vyf- of zesmaal heb zien Paaren. „ Om daar toe te komen, gaat het Wyfje met „ haar Buik leggen op den vlakken Grond, de „ vier Pooten uitgestrekt, en maakt eenig Ge- „ luid, 't welk veeleer een teken schynt te zyn „ van vermaak dan van pyn. Hunne manier „ van Paaren gelykt byzonder naar die der Kat- „ ten, met dit verschil egter, dat het Mannet- „ je het Wyfje niet zo styf vasthoudt in de „ nek. De Vaderlykheid word onder deeze „ Dieren zeer ontzien. Ik oordeel dus, uit „ de groote agting welke alle myne Konynen „ gehad hebben voor hunnen eersten Vader, „ dien het my gemakkelyk was te kennen aan „ zyne witheid, en die het eenigste Mannetje

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

„ is, dat ik van deeze kleur behouden heb:
„ hoe zeer ook de Familie vermenigvuldigen
„ mogt, de genen, die op hunne beurt Va-
„ ders wierden, waren altyd aan hem onderge-
„ ſchikt: wanneer zy met elkander vogten, 't
„ zy om de Wyfjes of om het Voedzel, liep
„ de Grootvader, op 't hooren van het rumoer,
„ aanſtonds toe, en, zo dra men hem gewaar
„ wierd, kwam alles in ſtilte; ja, zo hy 'er
„ een op de daad betrapte, werdt die onmid-
„ delyk, als tot een Spiegel der anderen, ge-
„ ſtraft. Een ander bewys van zyn Gezag o-
„ ver de geheele Nakomelingſchap is, dat ik,
„ ze alle aangewent hebbende op 't geluid van
„ een Fluitje weder in 't Hok te komen, hoe
„ ver heen zy ook waren, wanneer ik dit Sein
„ gaf altoos den Grootvader zig aan hun hoofd
„ zag ſtellen, die, ſchoon dus eerſt aangeko-
„ men zynde, ze allen agter elkander in het
„ Hok liet gaan, komende zelf het allerlaatſte
„ binnen. Ik voedde ze met Zemelen, Hooy
„ en Jeneverboom; waar van zy meer dan een
„ Vragt op de Week behoefden, eetende daar
„ van niet alleen de Beſiën en Bladen, maar
„ ook de dunne Takjes en Schors, zo dat 'er
„ niets overbleef dan het dikke Hout. Dit
„ Voedzel gaf hun Geur en hun Vleeſch was
„ ten minſte zo goed als dat der wilde Ko-
„ nynen."

Het Lubben der Konynen.

Deeze Dieren leeven agt of negen Jaaren, en zyn, dewyl zy het grootſte deel van hun Le-

Leven zonder veel beweeging doorbrengen, doorgaans vetter dan de Haazen, waar van hun Vleefch ook in kleur en fmaak verfchilt, zynde dat der Lampreelen zeer lekker, doch dat der Ouden altyd droog en hard. Men heeft het middel uitgevonden om de Mannetjes, die anders ver zo goed niet als de Wyfjes zyn, zo veel beter te maaken als een Kapoen een Hoen overtreft: door lubben naamelyk. Niets is gemakkelyker: men moet alleen de Balletjes affnyden, met een Mes, dat zeer fcherp is; en, na de Wonde geftreeken te hebben met oude Reufel, het Konyn in de Warande laaten loopen, zonder dezelve toe te naaijen; alzo die Wond vaardig van zelf geneeft. Men behoeft ook geen byzondere tyd van 't jaar tot dezelve uit te kiezen. BRADLEY raadt in zyn *Almanak der Landlieden* aan, dat men de Jonge Lampreelen, die Mannetjes zyn, altyd lubbe, waar door ze vetter en grooter worden.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

De Lighaamsgeftalte van het Konyn zweemt, zo uit- als inwendig, dermaate naar die van den Haas, dat ik niet noodig oordeel, een byzondere befchryvinge daar van te doen. Alleen zal ik agt geeven op de kleur van het Hair, waar in de tamme of Hok-Konynen, van de wilden of Duin-Konynen, verfchillen. Deeze laatften hebben een kleur gemengd uit wit, zwart en grys, 't welk dezelven zig vaal doet vertoonen, gelyk de algemeene kleur der Haazen is, die egter doorgaans wat roffer zyn. Dit is onder de

De kleur van het Hair.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

tamme Konynen ook de heerschende kleur, en, schoon de ouden wit zyn, zwart, blaauw of bont, zonder eenig vaal; zullen 'er doorgaans onder de Jongen eenigen van die natuurlyke kleur zyn. Zeldzaam is het, dat men 'er, onder dezelven, meer vindt dan twee of drie, die in kleur naar de Ouden gelyken; terwyl de vaale Konynen, schoon tam zynde, zeer zelden Jongen voortbrengen, die wit zyn, of zwart, of bont.

Verscheidenheden.

De Heer DE BUFFON merkt aan, dat de roode kleur der Oogappelen, waar van LINNÆUS te vooren sprak, alleen maar in de witte Hok-Konynen plaats heeft. Men weet dat de tamme, behalve eenig roodagtig Hair aan de Voetzoolen der Agterpooten, volgens de aanmerking van DAUBENTON; altyd grooter en vetter dan de Duin-Konynen zyn. Buiten de gemelde geeft hy nog twee Verscheidenheden op, onder de Konynen; als voor eerst de gene die *Riche* geheeten wordt, en welke BRISSON uit het Kabinet van den Heer REAUMUR beschryft, verschillende van de anderen alleen in de kleur van 't Hair. Volgens DAUBENTON is dezelve, over 't geheele Lyf, op een sierlyke wyze geteekend met wit en Arduinagtig blaauw, doch somtyds ook met bruine en zwartagtige streepen; zodanig dat die mengeling van wit, en blaauw of zwart, op het eene deel des Lighaams van die op 't andere verschilt; terwyl doch het onderste der Voorpooten en de kwastjes

ſjes aan de Agterpooten, tot den Hiel toe, vaal zyn van kleur, even als in de wilde Konynen.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFD-STUK. Konyn van Angora.

't Konyn van *Angora* verſchilt van de Konynen in 't algemeen, door de fynte en langte van zyn Hair, 't welk golvende ſtaat en zelfs gekruld of gefriſeerd is, als Wol. Ten tyde van de Ruijing loopt dit Hair in een, en maakt Kluwens, die op de Aarde neerhangen, als of 't een vyfde Poot ware; zynde als Vilt te ſamen gepakt. „ Ik heb (zegt DAUBENTON) op 't gat „ van zulk eene Konyn, die door my ontleed „ werdt, eene laag gezien van dit Vilt, welke „ meer dan een Duim dik was: het Hair van „ dit Dier hadt twee of drie Duimen langte, „ zynde aan de tippen roſagtig, voor 't overige „ wit, of bleek blaauw. Dit Konyn hadt zwart„ agtige Ooren en roodagtig Hair aan de Poo„ ten. De kleuren der Konynen van Angora „ veranderen even gelyk die der tamme of Hok„ Konynen."

Gebruik.

PLINIUS ſchryft, dat men onder de Romeinen de gewoonte had, om van de Jongen, 't zy nog ongebooren of zuigende, zonder de Ingewanden daar uit te haalen, zeer lekkere Geregten toe te maaken. Hedendaags worden de Konynen, die zeer jong zyn, te ſlymagtig geoordeeld; en de Ouden zyn te droog van Vleeſch: weshalve menze van middelbaaren Ouderdom verkieſt. Het Vleeſch deezer Dieren is malſcher dan dat der Haazen, zeer voedzaam en gemakkelyk verteerbaar, doch in de Winter beter

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK. *Konyn.*

dan by Zomer, en dat der Duin-Konynen best: want die in Hokken gehouden worden, hebben, gelyk BOILEAU zeer geestig zegt, den Smaak van de Kool, waar mede menze voedt. Somtyds worden zy gestoofd, doch meest gebraden, en ook wel, gelardeerd zynde, als de Haazen toegemaakt.

De Velletjes.

De Velletjes der Konynen, bereid zynde, leveren een zeer zagt en onkostbaar Bont uit, om Kleederen te voeren. Van het Hair maakt men, wanneer 'er meer of min Bever onder gemengd is, thans veel Mannen Hoeden: gelyk ook de Heer LINNÆUS verhaalt, dat van het korte witte Hair, 't welk als Dons op het Lyf der Haazen zit, in Sweeden met de Naald een Stoffe gemaakt wordt, die men Vilt noemt, en welke met regt den Naam zou mogen draagen van Vlooijenetten: dewyl de Inwooners van Dalekarlie in gemeen gebruik hebben, een Lap daar van, onder 't Hembd, op hun bloote Ligchaam te draagen, waar in de Vlooijen kruipen, die dus gemakkelyk te vangen zyn (*).

Het Vet.

Men geeft wel voor, dat de Asch van een verbrand Konyn de Ontsteeking van de Keel geneest; doch het Vet of Smeer is thans byna alleen, en niet dan zeldzaam, onder de Geneeskundigen in gebruik: want hoewel het zeer kragtig tot oplossing van harde Kliergezwellen, en tot verzagting of ontbinding der Sappen in de

(*) *Faun. Suecic.* p. 8.

de Verstyving der Gewrichten, geoordeeld wordt te zyn: kan deeze Eigenschap doch niet ontkend worden in de meeste Vetten der Dieren. I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

(3) *Haas, met de Staart zo lang als de Kop en roode Pooten.* III. *Capensis.* Kaapsche.

Deeze wordt aan de Kaap der Goede Hope gevonden. Hy graaft gelyk de Konynen holen in het Aardryk. De Aftekening van dit Dier is door den Heer Dr. J. BURMANNUS, *Professor Botanices* te Amsterdam, aan den Heer LINNÆUS toegezonden.

(4) *Haas zonder Staart.* IV. *Brasiliensis.* Brasiliaansche.

Dit Brasiliaansche Konyn voert den naam van *Tapeti*, of *Thabiti*, en is, volgens den Heer BRISSON, by JOHNSTON taamelyk wel onder den Naam van *Cavia Cobaya* afgebeeld; uitgenomen, dat het daar een klein Staartje heeft, welk gebrek men ook in de Figuuren van MARCGRAVE en PISO vindt. Men noemt het in Vrankryk *Porcelet des Indes*, of het Indiaansch Varkentje, om dat het als een Varken knort; anderen noemen het *Rot-Konyn*.

Het gelykt in grootte en gestalte zeer naar de Haazen of wilde Konynen, zynde ook van de zelf-

(3) Lepus Caudâ longitudine Capitis, Pedibus rubris. *Syst. Nat.* X.

(4) Lepus Caudâ nullâ. *Syst. Nat.* VI. X. Cuniculus Brasiliensis, Tapeti dictus. MARCGR. *Brasil.* 223. RAJ. *Quadr.* 205.

I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.

zelfde kleur, maar een weinig bruiner; op 't Voorhoofd rood; aan den Keel, Borst en Buik, witagtig. Sommigen hebben rondom den Hals een witten kring. Het Lyf is kort en dik, aan den Bek staan Knevels; de Voorpooten zyn met vier, de Agterpooten met drie Klaauwen voorzien.

Sommigen verhaalen, dat dit Diertje jankt gelyk de Honden, inzonderheid by nagt, 't welk de Indiaanen voor een kwaad Voorteken houden. Ook schynen 'er onder deeze Varkentjes voor te komen, die een Staart hebben, en dergelyken vindt men in Siberie met een zeer lange Staart, welker Bont veel geagt wordt. Zy zyn een lekker beetje voor de wilde Beesten en Roofvogelen, wordende daarom in Brasil zelden gevangen. Men kan ze eeten als een Speenvarkentje, plukkende alleenlyk het Hair uit, zonder te villen. In Europa wordt het somtyds voor pleizier gehouden als een Huiskat; dewyl het geen kwaad doet, de Muizen vangt en met de Kinderen speelt.

Andere Indiaansche Konynen.

Verscheide Dieren van dergelyke gestalte, die in de Oost- en Westindiën voorkomen, en van de Portugeezen onder den algemeenen naam van *Rattos de Matto* of Boschrotten begreepen worden, voeren aldaar den naam van *Cavia*, en zyn dus met den Bynaam van *Cambaya*, *Acuti*, *Aperea*, enz. van de Autheuren aangetekend. De Heer KLEIN maakt 'er een byzonder Geslagt van, onder den naam van *Afterhase*, *Afterkanin*; waar in hy ook het

het Stekelvarken van de Hudsons-Baay betrekt. I. AFDEEL. XXVI. HOOFDSTUK.
De Heer BRISSON heeft 'er onder den naam van *Konyn* insgelyks een Geslagt van geformeerd, 't welk, door korte of geen Ooren te hebben, alleenlyk van het *Haazen*-Geslagt, waar in onze Konynen, die van Angora, de Kaap en het gemelde Brasiliaansche begreepen zyn, verschilt. Dus heeft hy agt Soorten van zulke Konynen, die, volgens den Heer LINNÆUS tot het *Muizen*-Geslagt behooren, gelyk wy vervolgens zien zullen.

XXVII. HOOFDSTUK.

Beschryving van den BEVER. *Zyn zonderlinge bekwaamheid om zig een* Woonplaats te bouwen *en van Voorraad te voorzien. De verscheide Manieren om die Dieren te vangen in* Kanada *en in 't* Noorden. *De Beursen van het* Bevergeil; *deszelfs Eigenschappen en Gebruik. De* Muskus-Rot, *als ook behoorende tot het Geslagt der Beveren.*

DE Latynsche Naam, *Castor*, is zuiver Grieksch en wordt dikwils ook in de hedendaagsche Taalen aan dit Dier gegeven; gelyk men dus somtyds in 't Nederduitsch van *Kastooren* spreekt. Maar nog een andere Naam is 'er in gebruik, te weeten *Fiber*, die van de zagtheid van het Hair in de Vagt deezer Dieren afgeleid wordt, en daar van zal, buiten Naam.

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK. twyfel, de gewoone Naam in de verſcheide Taalen van Europa, afkomſtig zyn. Dus noemt men hem in 't Italiaanſch *Bivaro* of *Bevero*, in 't Spaanſch *Bevaro*, in 't Franſch *Biévre*, in 't Hoogduitſch *Biber*, in 't Engelſch *Beaver* en in 't Neerduitſch *Bever*.

Kenmerken. De Kenmerken, behalven die van deezen Rang in 't algemeen, zyn; dat hy de bovenſte Voortanden geknot heeft, met een dwarſen hoek uitgehold; de onderſten met de Punt dwars. Te weeten, de bovenſte twee zyn halfrond van boven en ſcherp als een Beitel, en loopen ſchuins af, van binnen buitenwaards, ſluitende niet op, maar ſchuivende binnen de onderſten, die langer zyn. De Staart vertoont zig als plat gedrukt.

Soorten. Twee Soorten van dit Geſlagt worden door den Heer LINNÆUS opgegeven, waar van de een de gewoone Bever is, de andere de Muskus-Rot. BRISSON heeft van ieder nog eene Verſcheidenheid, als eene byzondere Soort beſchreeven.

I. *Fiber.* (1) *Bever met een Ovaale platte Staart.*

Bever. Deeze Dieren vindt men aan de Oevers der Rivieren en Meiren, byna over den geheelen Aard-

(1) Caſtor Caudâ Ovatâ planâ. *Syſt. Nat.* VI. X. *Faun. Suecic.* p. 9. Caſtor. GESN. *Piſc.* 185. ROND. *Piſc.* 236. JONST. *Quadr.* p. 102. Tab. LXVIII. DODART. *Act.* 131. RAJ. *Quadr.* 209. ALDR. *Quadr.* 706. Fiber. BELLON. *Aquat.* 30.

Aardbodem, zelfs in de Zuidelyke deelen van Europa, in Afrika en de Indiën; doch nergens menigvuldiger dan in 't Noorden, inzonderheid in Kanada. Zy leeven zo wel in 't Water als op 't Land, en houden meeſt van ſtille, zagt vloeijende Stroomen; aan welken zy zig eene Wooning bouwen met zulk een wonderbaar beleid en konſt, dat dit ſtuk alleen hun onderſcheidt van byna alle andere Dieren. Egter is 't ook waar, dat zy zulks niet dan uit noodzaaklykheid doen: want in Duitſchland en Vrankryk houden zy dikwils, gelyk de Otters, in Holen huis, die 'er aan den Oever der Rivieren en Meiren in menigte zyn. Ik zal hier kortelyk verhaalen, wat men in de Verhandelingen van de Koninglyk Sweedſche Akademie der Weetenſchappen van deeze zonderlinge Eigenſchappen gemeld vindt (*). I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

De Bever is tot zyn Winterverblyf een Wooning benoodigd, daar hy voor de Koude beveiligd en tevens van Voedzel niet alleen, maar ook altyd van Water voorzien zy. Om die reden maakt hy den aanleg aan den ſteilen Oever van een Rivier, daar de Bodem ſlibberig is, gelyk aan den uitloop van Beeken uit Boſſchagiën. Een plaats uitgekoozen hebbende, gaat hy met zyn gezelſchap aan 't vellen van Boomen tot hun gebruik, waar van zy de Stammen Zonderlinge Bouwkonſt.

(*) Der Kon. Schwed. Akad. Abhandl. auf das Jahr 1756. Vol. XVIII. p. 196.

I. AFDEEL XXVII. HOOFDSTUK.

men met hunne ſcherpe Tanden afknaagen, tot dat de Boom om ver valt; doende dit altyd met voorzigtigheid, om door den Val niet verpletterd te worden; en ſpringende daarom, als de Boom om ver valt, weg; terwyl zy dit, niettemin, zo gezwind verrigten, dat een Popelier, van een vierendeel Elle dik, binnen een Kwartier Uurs ter neder legt. Dikwils gebeurt het, dat de Boom door andere Boomen verhinderd wordt te vallen, en alsdan tragten de Bevers ook die Boomen te vellen, of de Takken daar af te byten, zo ver zy reiken kunnen; maar, indien zy geſtoord worden, of niet tot hun oogmerk komen, zo dat de Boom middelerwyl droog wordt, laaten zy hem dus half geveld leggen; hoedanigen men 'er in de Boſſchen dikwils vindt.

Wanneer een Boom geveld is, moet hy klein gemaakt worden, om hem naar de Woonplaats te kunnen brengen. Ten dien einde kaauwen zy hem in ſtukken van vyf vierendeel Elle lang; of, zo de Boom zeer dik is, byten zy 'er korte Stukken af, 't welk zy, met hunne lange, ſterke Tanden, zodanig doen kunnen, als of die ſtukken 'er met een Byl waren afgekloofd. Somwylen laaten zy dit Hout de Rivier afdryven, tot aan hunne Woonplaats; ſomwylen ſleepen zy het langs de Aarde voort; waar toe de eene Bever op de Rug gaat leggen, met de Pooten uitgeſtrekt; de anderen ſtapelen hem vol Hout en dan wordt hy by de Tanden en Pooten

ten voortgetrokken. Men wil, dat het Mannetje zyn Wyfje op die wyze als eene Sleede gebruikt, en, wanneer 'er veele Bevers in eene Wooning zyn, zouden zy de oude Wyven daar toe bezigen; 't welk men daar uit besluit, om dat die altyd Hairloos op de Rug gevonden worden. I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Eer de Bevers tot den aanleg van hunne Wooning treeden, maaken zy een Dam, gebruikende daar toe dikwils een Boom, die dwars in een Bogt van de Rivier is gedreeven, of brengen 'er zelf een op een bekwaame plaats, daar zy andere stukken Houts, in het Water, schuins tegen op zetten en die vervolgens met Modder en Slyk toedekken, leggende dan weder Hout daar op; zo dat het een Dyk wordt, van vier of vyf Ellen dik, die volkomen Waterdigt is en altoos duurt. Een weinig boven of binnen dien Dam, alwaar de Bodem van de Rivier eerst diep is uitgegraven, wordt een andere Dam of Dyk in 't ronde gemaakt, waar binnen zy de Grondvesten leggen van hun Gebouw: dat uit Paalen bestaat, die zy digt tegen elkander in den Grond weeten te zetten, bestrykende en vullende de tusschenruimten met een mengzel uit Kley en drooge Bladeren; ten welken einde hunne platte breede Staart hun voor Troffel dient. Het bestaat uit verscheide Verdiepingen, waar van de eene doorgaans onder Water, de tweede met het Water gelyk, en de derde geheel droog is; zynde van boven met een Gewelf uit stukken

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

Houts beftaande, die op dergelyke manier beftreeken zyn, overdekt. Alles is zo gelyk en konftig gefabriceerd, dat men dikwils van deeze Wooningen, wanneer zy tegen den Oever aan leggen, niets ontdekken kan.

De Bevers woonen 'er in, op de volgende wyze. Het Mannetje en Wyfje heeft ééne Legerftee, daar zy, met het Lighaam boven Water, op een droog Bedde van Riet of Biesgras leggen, terwyl de Staart hangt in een Waterflootje, daar altyd eenige brokken Houts in dryven moeten, waar van zy de Schors eeten; liefft van den Popelier of Lyfterbefiën-Boom. Als 'er eenige verandering komt in de hoogte van het Water, zo dat het hun ontbreekt of over den Dyk heen loopt, weeten zy het in te laaten of af te dammen, en maaken dus, dat zy nimmer gebrek hebben aan dit voor hun allernoodigft Element. Ten dien einde maaken zy nog andere Dammen en Dyken, daar boven en beneden, in de Rivier, die dikwils derzelver Bedde zodanig verftoppen, dat het nevens leggende laage Land altemaal onder loopt, waar door het Houtgewas verrot of in de Winter dood vrieft.

Zulke Wooningen zyn met Takken van Boomen en Baderen, waar zy Flab, Graszooden en Aarde, ter hoogte van vyf of zes Ellen boven op ftapelen, met Wanden van twee Voeten dik, zo ftevig gebouwd, dat verfcheide Manluy een dergelyke Bevers-Hut in eenige dagen niet

ver-

vernielen kunnen. Ook heeft men 'er op plaatsen, daar zy van onheuglyke tyden af geweest zyn, en zo groot als een geheel Boerenhuis. Somtyds, doch zelden, is de Hut voor één Paar Bevers, somtyds woonen 'er wel zes Paar by elkander, en men vindt aangetekend, dat, in Kanada, twintig of dertig in ééne Wooning waren. Gemeenlyker egter is 't, dat verscheide Wooningen, door middel van Loopgraven of onderaardsche Gangen, met elkander gemeenschap hebben, en op die wyze, verzekert men, dat somtyds wel vierhonderd Bevers by een gevonden zyn.

I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Zodanige Bevers, die in een verheven Grond aan den Oever van het Water huisvesten, worden *Land-Kastooren* geheeten, en hunne Bouwkonst is ook niet te veragten. Zy maaken den aanleg van hunne Wooning met een Gat, dat van vooren min of meer in 't Water uitkomt; zo dat zy, schoon het Ys dik wordt, altyd van onder 't zelve Water kunnen bekomen. Dit Hol heeft niet meer breedte, dan om 'er door te passeeren; maar, ter diepte van vyf of zes Voeten, daar binnen, maaken zy een Kom van drie of vier Voeten wyd, om zig t'allen tyde te kunnen baaden. Vervolgens booren zy Loopgraven in den Grond, die zig by Verdiepingen langs hoe meer verheffen, om, wanneer het Water hoog wordt, op 't drooge te kunnen zyn; alwaar deeze Bevers zig een Bed maaken van Gras of Biezen, en 's Winters een Leger-

 stee

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

ſtee van Spaanderen. Somtyds heeft men zodanige Loopgraven ontdekt, van over de honderd Voeten lang.

't Opdoen van Voorraad tegen den Winter.

Deeze Wooningen, inzonderheid van de zulken, die in de Noordelyke Landen huisveſten, zyn doorgaans in Auguſtus en September voltooid, wanneer het de tyd is, om zig van Voedzel tegen den Winter te voorzien, en men beſluit het vroeger of laater aankomen van den Vorſt, uit de werkzaamheid deezer Dieren. Zy kappen een menigte groen, meeſt Popelen- en Wilgen-Hout, in ſtukken van bekwaame grootte, en brengen die, op de voorgemelde wyze, naar hunne Hutten toe; alwaar zy dezelven diep in 't Water leggen, om van het Ys niet verhinderd te worden. Vervolgens blyven zy den geheelen Winter daar binnen, haalende van tyd tot tyd ſtukken Houts op, daar zy de Baſt afkaauwen, en het Hout ten deele gebruiken tot Spaanderen voor hunne Legerſtee, of ook om dezelve en de Dammen hier en daar, als 't noodig is, te herſtellen. Wanneer het vroeg in 't Voorjaar zagt Weer wordt en hun Voedzel begint te ontbreeken, gaan zy wederom groen Hout in de Boſſchen haalen; doch, zo het lang beſlooten Water en zeer ſterk vriezende blyft, behelpen zy zig met het zagtſte Hout te eeten.

Aan het uiterſte van den Oever, daar de Hut is, heeft de Bever maar een enkel Pad, dat onder Water loopt: verder opwaards heeft hy wel tien Paden, die hy ruim en ſchoon houdt.

Zyn

Zyn meesten arbeid verrigt hy by nagt, houdende over dag zig stil, uitgenomen op zeer eenzaame plaatsen, daar hem geen Menschen stooren; alzo hy daar by dag uitgaat en werkt, doende ook altyd zyn Gevoeg buiten zyn Wooning. In 't zwemmen en onder Water duiken, plompt hy zeer sterk, met zyne lange breede en styve Staart; houdende zig de eerste maal, dat hy onder gedooken is, vry lang onder, doch vervolgens maar aan de oppervlakte van het Water.

I. Afdeel. XXVII. Hoofd-stuk.

Manier om ze te vangen.

Uit de gemelde Manier van Huishouding is ligtelyk op te maaken, dat deeze Dieren niet gemakkelyk te betrappen zyn. Men kanze Schieten, of met Netten en Strikken of in Vallen vangen, of in de Byten dood slaan. Het Schieten is zeer verdrietig, om dat men 'er zo lang op loeren moet, en niet verzekerd kan zyn, van 'er meer dan één te zullen treffen. Met Netten is de gewoonlykste manier, waar toe men 'er heeft met zeer wyde Maazen, in ieder van welken een Strik is van Paardehair. Aan het Net zyn Oogen van Touw, waar door een ander sterk Touw loopt, dat wederzyds op den Oever is vastgemaakt aan Stokken, met een Schelletje daar aan; welks Geluid den Oppasser te kennen geeft, dat een Dier in 't Net gevangen is, 't welk dan te samen schuift. 't Is wel gebeurd, dat men vier Bevers te gelyk met zulk een Net ving. In den Zomer, wanneer 't in Sweeden en Noorwegen de tyd is van de Bever-

Met Netten.

I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Jagt om 'er het Bevergeil van te krygen, worden zulke Netten somtyds stilletjes voor de Gaten gezet, daar zy zig onthouden, en, wanneer men deeze Dieren uit hunne Wooningen dryven kan, dezelven dikwils daar in gevangen.

Door middel van Honden.

De oude Bevers zyn veel slimmer en gevaarlyker om aan te doen, dan de Jongen. Men gebruikt Honden, die op deeze Jagt afgerigt zyn, en in de Holen kruipen, om de Bevers daar uit te jaagen, of door het rinkelen hunner Bellen de plaats aanwyzen, alwaar men in den Grond moet graaven, ten einde de Bevers, terwyl zy ze aan de Staart gevat hebben, met een weerhaakig Spiesyzer, dat aan een langen Stok is, daar uit te haalen. Alvoorens egter moet de opening van het Hol, in 't Water, met een Net, gelyk gezegd is, geslooten zyn, en men behoort sterk te zyn van Volk: alzo 'er anderen aan den Oever en in 't midden der Rivier moeten staan, met dergelyke Spiessen, om de Bevers, wanneer zy bezyden 't Net om, daar over heen of onder door sluipen, te steeken: doch daar toe wordt een byzondere vlugheid en kragt vereischt. 't Gebeurt ook wel, dat men, om deeze Dieren magtig te worden, dezelven met Rook uit hunne Wooningen genoodzaakt is te dryven. Dikwils worden Honden, en Menschen zelfs, deerlyk van hun gekwetst.

Met Vallen.

In Kanada, daar de Bever-Jagt in 't midden van den Winter geschiedt, om dat de Vagten dan best zyn; gebtuikt men gemeenlyk een

soort

ſoort van Vallen. De Jaagers weeten, dat deeze Dieren op verſch Hout beluſt zyn, en brengen derhalve eenige ſtukken by de Bever-Hutten, zettende daar by een Val, gelyk waar mede men ſomtyds Bontſems en dergelyke Dieren vangt. Zy ſteeken eenige Stokken diep in den Grond, waar op zy een Dwarshout leggen, dat zeer zwaar is, en door middel van een dun Takje, als een Tongetje, opgehouden wordt, anderhalf Voet hoog; verpletterende den Bever, die 't zelve af byt, onvermydelyk. Zy maaken daar ook Gaten in het Ys, wanneer 't zelve een Voet dik is, die zy vullen met Liſchdodden, om van de Bevers niet gezien te worden; ſlaande hun, wanneer zy 'er den Kop door ſteeken om Lugt te ſcheppen, met een Byl dood. Ook haalen zy ze ſomtyds, by de Staart of by een Agterpoot, levendig op 't Ys; en vangenze anders ook wel op de gemelde manier, met Netten te zetten voor de Wooningen deezer Dieren, en die dan op te rooden of te vernielen.

I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Met een Fuik.

Een andere, niet onaartige manier, is in Sweeden daar toe gebruikelyk. Men maakt van Pynboomen-Takken, daar de Baſt niet afgeſchild is, een ſoort van Fuik, twee en een vierde Ellen lang, en in 't vierkant een Vierendeel van een Elle breed, doch aan beide enden even wyd. Aan 't agterſte End zet men een Rooſter van Yzeren Staaven, die wel vaſt moeten gemaakt zyn aan 't vierkante Raam, waar mede de Takken aan elkander zyn verbonden;

I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

en zulke Raamen dienen 'er, om de ſtevigheid, drie of vier te zyn, in de langte van de Fuik, doch zonder Rooſter. Aan 't voorſte end maakt men, 't zy van Takken, of van een zwart Plankje, een Valdeur, die door middel van een Steen, welke daar aan gebonden is, wordt digt gehouden. Men gebruikt om dit Deurtje open te zetten een Teen, die midden aan den rand van 't zelve vaſt is, en die men agter om het end van de Fuik heen haalt, brengende dezelve van onderen naar 't midden toe, alwaar zy tuſſchen de Takken door gaat, en in de Fuik, aan de eene zyde, gebonden wordt. By den Yzeren Rooſter hangt men in de Fuik een Boſchje groene Popelier-Knoppen. Deeze Fuik laat men met Steenen zinken in de Sloot van den Bever, inzonderheid in 't Voorjaar, en plaatſt dezelve zodanig, dat de Valdeur onbelemmerd kan nederſlaan. 's Winters kan menze met de beide Enden, door middel van Touwen en Dwarshouten, aan 't Ys ophangen, op dat zy regt ſtaa. Als de Bever 'er in kruipt, gelyk hy om Voedzel te bekomen gaarn doet, zo is hem de Teen in den weg, die hy af byt en dus gevangen wordt; tragtende wel voorwaards te ontkomen, maar, daar breekt hy zyne Tanden op het Yzer, en verſtikt eerlang, door gebrek van Lugt.

Nog verſcheide andere Manieren zyn 'er, om de Bevers magtig te worden. Men vindtze ſomtyds wel in de Netten, die om Viſch te vangen

zyn

zyn uitgezer, of in Aalkorven; men kan ze met een Elger ſteeken, of met Yzeren Haaken uit de Holen haalen, en 't is ook wel gebeurd, dat 'er een in de Zak van een Treknet werdt gevangen. Voor eenige Jaaren betrapte men 'er, in de Aalkorf van den Biſſchop te *Sabra*, een, die in zyne Maag veel Viſch hadt; waar uit is op te maaken, dat deeze Dieren ook wel Viſch eeten, hoewel hunne gewoone Spyze niet is dan Hout, Schors, Bladen, Gras en Kruid. I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Omtrent de Lighaamsgeſtalte van den Bever, zal ik de beſchryving opgeeven van den Heer Brisson, volgens wien de langte, van het uiterſte van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, twee- en een half Voet is; de omtrek even zo veel. De Staart, die horizontaal plat is, heeft de langte van elf Duimen, in 't midden de breedte van drie Duimen, en loopt aan 't end ovaal uit. De Kop is rond, en, van 't Agterhoofd tot aan de Neusgaten, vyf en een half Duim lang. De Oogen zyn klein en zwartagtig; de Ooren kort, rond, van buiten Hairig, van binnen omtrent kaal; de Staart kort en dik; de Beenen kort. Aan ieder Poot heeft hy vyf Vingeren, die in de voorſten geheel van elkander afgezonderd zyn, in de agterſten met een ſterk Vlies te ſamen gevoegd. De Voetzoolen der Voorpooten zyn kleiner, met lange ſcherpe Nagelen gewapend, daar de Nagelen der Agterpooten breed zyn en ſtomp. 't Geheele Lyf, uitgenomen de Staart, die t'eenemaal be- Lighaamsgeſtalte.

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK. bedekt is met Schubben, waar tusschen eenige Hairtjes, zeer dun gezaaid, zig bevinden, heeft een dikke Vagt van zeer zagt Hair, dat in sommigen donkerer, in anderen bleeker Kastaniebruin is van kleur. Men vindt sommige, die geheel zwart zyn, in 't Noorden, en, hoe kouder Land zy bewoonen, hoe donkerer zy van kleur zyn.

Witte Bever. Deeze Bever wordt in Languedok gevonden, zegt de Heer BRISSON, en in de Noordelyke deelen van Europa en Amerika: maar hy beschryft uit het Kabinet van REAUMUR nog een Bever, die van den anderen alleen door de kleur verschilt, zynde over 't geheele Lyf wit, doch op 't bovenste van den Hals, of in de Nek, getekend met een groote vaale Vlak, waar onder een weinig ros gemengd is, en met een dergelyke, doch kleiner Vlak, agter op het Gat; hebbende ook verscheide rosagtig geele Hairen rondom den wortel van de Staart. Deeze woont, zegt hy, in Noorwegen en Kanada.

Voortteeling. In Kanada vindt men Kastooren die vier Voeten lang zyn, en van veertig tot zestig Ponden weegen. Hunne Leeftyd oordeelt men niet boven de vyftien of twintig Jaaren te strekken. De Wyfjes hebben vier Prammen, twee, gelyk in 't Vrouwelyk Geslagt, op de groote Borstspier geplaatst, de twee anderen aan den Hals, vier Vingerbreedten hooger. Men verzekert dat zy vier Maanden draagen, en tot vyf, zes of agt Jongen, op eenmaal voortbrengen; hoe-

wel

wel men 'er nooit meer dan vier by vindt. Deeze Waarneemingen zyn door den Heer SARRAZIN, Doktor in dienſt van den Koning van Vrankryk te Quebek, medegedeeid, en men ſchynt 'er uit te mogen beſluiten, dat die Kastooren merkelyk verſchillen van de Europeaanſchen, welke in Duitſchland, Ooſtenryk en Hongarie, gemeenlyk Bevers genoemd worden. Te Metz heeft men 'er een ontleed, die de Staart naar evenredigheid veel kleiner hadt dan de Kanadaſche Bevers. I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

Het Hair van de Vagt.

De Franſche Akademiſten, die een Bever, welke omſtreeks de Rivier van St. Laurens gevangen was, geopend hebben, zeggen, dat dezelve uitwendig naar een Otter geleek, maar, dat hy grooter en dikker ware. Zy zyn omſtandig in de beſchryving van de Vagt, welke uit twee ſoorten van Hair beſtondt, die zo wel in langte als in kleur verſchilden. Het grootſte hadt de langte van anderhalf Duim of daar omtrent, en de dikte van Hoofdhair, zynde van kleur bruin, een weinig donker doch zeer glanzig, en van zulk een digte zelfſtandigheid, dat men 'er, wanneer men het overdwars afgeſneeden hadt, zelfs met een Vergrootglas geene holligheid in ontdekken kon. Het kortſte was maar een Duim lang, doch ſtondt veel digter dan het andere: het ſcheen ook fyner te zyn, en was zo zagt, als men zig het allerfynſte Dons kan verbeelden. De mengeling van deeze twee zo verſchillende ſoorten van Hair vindt men

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

men in veele andere Dieren, zelfs in de Haas en 't Konyn; maar in de Bever, Otter en 't wilde Zwyn, is dezelve aanmerkelykst, en schynt hun ook noodiger te zyn: want deeze, zig genoodzaakt vindende in de Modder te kruipen, hadden, behalve het korte Hair, 't welk de Natuur hun gegeven heeft om ze voor de Koude te beschutten, ander lang Hair noodig om de Slyk te beletten, van door te dringen tot aan de Huid.

De Pooten en Staart.

Het maakzel der Pooten en Staart is zeer buitengewoon. De Agterpooten, naamelyk, zyn met een Vlies samengevoegd, als die van een Gans, en de voorsten, in tegendeel, met afgescheiden Vingeren; zo dat zy zeer naar Handen gelyken, niet minder dan de Voorpooten der Aapen. PLINIUS, derhalven, heeft zig vergist, wanneer hy schryft, dat 'er geen verschil tusschen den Bever en Otter is, dan in de Staart alleen. De Staart heeft geen overeenkomst met het Lighaam, zynde bedekt met Schubben, die door een Vliesje te samen gevoegd worden gevonden: zy zyn van dikte als Parkement, een agtste Duims op 't hoogste lang, meest al ongeregeld zeskantig, en van kleur uit den blaauwen bleek bruin. Als men de Bever-Vellen touwt, zyn de Schubben reeds van de Staart af, maar haare figuur blyft 'er ingedrukt, en dat gedeelte van de Huid, daar zy gezeten hebben, is geheel wit. De Staart doorsnydende, vondt men ze vet en zeer naar de Staart

der

der groote Visschen gelykende. Haare gedaante was zonderling, aan 't Lyf vier Duimen, in 't midden vyf Duimen breed en loopende rond uit aan 't end; ter langte van omtrent elf Duimen in 't geheel: zo dat dezelve een soort van Ovaal maakte: zynde voorts platagtig; aan den Wortel twee Duimen, in 't midden een Duim en aan 't end omtrent een half Duim dik. De omtrek van de Staart, aan de kanten, was taamelyk dik, doch afgerond en dunner dan langs heen en in het midden. I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Deeze Ontleedkundigen zogten naauwkeurig de Vergaarplaats op van die vermaarde Stoffe, welke den Bever van alle andere Dieren onderscheidt. Men heeft zig weleer verbeeld, dat het de Ballen van den Bever waren, daar het Bevergeil in opgeslooten is, en de Ouden hebben wonderlyke fabelen daar van verbreid. De Huid weggenomen zynde, ontdekten zy tusschen het Fondament of de gemeene Opening, daar de Bever zyn Water en Vuiligheid beiden loost, en het Schaambeen, vier groote Beurzen, waar van twee in 't midden en hooger dan de twee anderen geplaatst waren; vertoonende zig, met hun beiden, in de gedaante van een Hart, waar van het opperste omtrent een Duim beneden het Schaambeen was, en de zyden, na zig in 't ronde uitgebreid te hebben, samenliepen in het bovenste gedeelte van de *gemeene Opening*. De grootste breedte van deeze twee Beurzen, te samen genomen, was een weinig meer dan twee De Beurzen van 't Bevergeil.

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK. Duimen, en de langte was, van het opperste van ieder tot aan die Opening, ook omtrent twee Duimen. Uitwendig scheenen zy Aschgraauw te zyn van kleur, en waren met veele witagtige streepen getekend, omtrent op gelyke manier als de Aardbuilen. De buitenste Rok, die zonder rimpels was, scheen zyne kleur te ontleenen van den binnensten, welken men Aschgraauw vondt en Vleezig, hebbende van binnen verscheide plooijen, tusschen welken zig de overblyfzels vertoonden van eene grysagtige Stoffe, die eene stinkende Reuk hadt en 'er zo vast was aangehegt, dat zy 'er mede vereenigd scheen te zyn. Deeze plooijen strekten zig in beide de Beurzen uit, die met elkander gemeenschap hadden door middel van een Gat, meer dan een Duim wyd, en niet dan aan den Bodem van één gescheiden waren. Beneden deeze twee eersten waren de twee andere Beurzen, eene ter regter, de andere ter slinker zyde, hebbende ieder de gedaante van eene een weinig plat gedrukte Peer, of van een Amandel in de bolster. Zy hadden de langte van twee en een half, de breedte van omtrent een Duim, en maakten met de *gemeene Opening* als een zeer wyde V, waar binnen de twee eerste Beurzen in de figuur van een Hart waren geplaatst, gelyk gezegd is.

Deeze twee onderste Beurzen, zeggen de gemelde Akademisten, waren met de opperstеn taamelyk digt samengevoegd, omstreeks het

Fon-

Fondament; en wy vinden 't waarschynlyk, dat de Stoffe van het Bevergeil, zig begonnen hebbende te bereiden in die twee Beurzen, overgaat in de twee anderen, om zig daar te volmaaken, dikker, vetter, sterker van reuk en zelfs geeler van kleur te worden. Ook was het maakzel van de Beurzen zeer verschillende. De ondersten scheenen uit Klieren te bestaan, gelyk de Nieren van jonge Beesten: want op derzelver uitwendige oppervlakte vondt men een groot getal kleine ronde Lighaampjes, een weinig verheven, en van verschillende grootte, de grootsten een middelmaatige Linze niet te bovengaande; zynde altemaal bedekt met den Rok, die alle de Beurzen omwindt, en niets anders is, dan een verlanging van het algemeene Spierenvlies. Zy openden verscheide van deeze Klieragtige Lighaampjes, en vondenze samengesteld te zyn uit een Spongieus Vleesch, van witagtige kleur naar 't roode trekkende, en met eene aanmerkelyke holligheid voorzien: zo dat het kleine Beursjes scheenen te zyn; maar zonder eenig Vogt of merkwaardige Stoffe daar in. Op 't gevoel oordeelende, dat 'er in de Beurzen, waar van deeze kleine ronde Lighaampjes de oppervlakte bekleedden, eenige stoffe ware; sneeden zy de eene van onderen open, en daar kwam een Vogt uit, zeer onaangenaam van reuk, geel als Honig, Smeerig als gesmolten Vet, en brandbaar gelyk Terpenthyn; alzo het vuur vatte door de vlam

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

van een Kaars. Men tragtte dit Vogt, uit de andere Beurs, door drukking te doen overgaan in de opperften, of in de *gemeene Opening*; maar geen van beiden gelukte. Vervolgens werdt een derde Beurs, onder aan deeze tweede, ontdekt, die veel kleiner was en vol Vogt, ook met Klieragtige Lighaampjes omkleed. In deeze was het Vogt geelder, vloeibaarder, beter bewerkt dan in de anderen en van verfchillende reuk; gelykende zeer naar Doijer van Ey, doch een weinig bleeker. Men kon het uit deeze laatfte Beurs, zo min als uit de anderen, door drukking, in de opperfte Beurzen of in de *gemeene Opening* niet doen uitloopen.

In 't voorbygaan zeggen zy iets van 't gebruik, 't welk de Bever fchynt te maaken van dit Vogt. Men fchreef uit Kanada, dat deeze Dieren zig daar van bedienen om Appetyt te krygen, wanneer zy wanluftig zyn; dat zy hetzelve doen uitkomen, door met hunne Poot de Blaasjes te drukken, die dit Vogt bevatten, en dat de Wilden 'er de Strikken mede beftryken, die zy voor deeze Dieren zetten, om dezelve aan te lokken. RONDELETIUS hadt wel opgemerkt, dat de Bevers dikwils dit Vogt likken; maar hy fpreekt niet van het byzondere gebruik, 't geen men ons berigt, dat 'er de Wilden en het Dier zelf van hebben.

De Ballen en Schaft.

Uit deeze naauwkeurige befchryving der Beurzen, die het Bevergeil bevatten, blykt, dat het geenzins de Ballen zyn van dit Dier, gelyk vee-

veelen zig 't onregte verbeeld hebben. Sextius dreef volgens 't verhaal van Plinius den ſpot met de genen, die geloofden, dat de Bever zig de Ballen afrukt, wanneer hy van de Jaagers wordt nagezet; agtende zulks onmogelyk, dewyl zyne Ballen aan de Ruggegraat gehegt waren: maar dus bragt men een nieuwe dwaaling ter baan. Onze Ontleedkundigen vonden dezelven, gelyk Dioscorides reeds aangemerkt heeft, in de Lieſſchen: dat is, een weinig hooger dan de Beurzen aan de uitwaardſe en zydelingſe deelen van het Schaambeen; zittende geheel verhoolen; zo dat van dezelven, noch van de Schaft, niets te zien ware, voorenaleer de Huid was opgeligt. Zy waren inderdaad, by de gemelde Beurzen te vergelyken, uitermaaten klein, verſchillende voor 't overige weinig van die der Honden, naar welker Ingewanden die van den Bever ook taamelyk zweemden. De Schaft hadt aan zyn end, in plaats van Hoofdje, een Been van ruim een Duim lang, van fatſoen als een Stylet, loopende puntig uit, en rees niet, gelyk in de Honden, van het Schaambeen op naar de Navel, maar daalde nederwaards naar het Fondament, alwaar zy zo verholen eindigde, dat men, eer de Huid was weggenomen, de Sexe van het Dier niet ontdekken kon. I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Het Vleeſch van den Bever is eetbaar. De Indiaanen houden 'er veel van, inzonderheid van de Staart, die, behoorlyk toebereid zynde, Gebruik.

 niet

I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

niet minder geagt wordt dan Lamprey. 't Is zonderling, dat de Roomsch-Katholyken het zig op Vastendagen geoorlofd rekenen, de Staart en de onderste helft van dit Dier, als Visch zynde, te eeten; terwyl het bovenste deel voor Vleesch gehouden wordt. Men vergelykt hetzelve by Ossen-Vleesch; doch het is geil, taay en moeielyk te verteeren: zo dat het moet gebraden en met Kruideryën toegemaakt worden; en niettemin brengt het, door zyne geilheid en sterke reuk, dikwils walging te weeg, in de genen, die het niet gewoon zyn te gebruiken; inzonderheid, als men 'er veel van eet.

De Vagt en 't Vet.

De Vagt belangende, die is, door zyne dikte, een uitmuntend beschutzel tegen de Koude, maar zo zwaar en kostbaar, dat men 'er zig zelden van bedient, dan wanneer het Hair tot Mutsen, Wanten of Hoeden, is verwerkt. Voormaals plagt menze ook aan te merken, als van een byzondere kragt tegen de Jigt. Rondeletius wil, dat 'er niets beter tegen 't Podagra zy, dan Schoenen, daar van gemaakt, te draagen. Marius verzekert in zyne *Castorologia*, gedrukt in 't jaar 1685; dat een Muts van Bever 't Geheugen wonderlyk versterkt. In Sweeden wordt een weinig van de Staart afgesneeden, en aan een Vrouw, die in baarensnood zit, ingegeven, om de Verlossing te bevorderen. De Olie, onder 't braaden uit de Staart loopende, heeft een zeer ontbindende en te-

vens

vens verwarmende kragt; gelyk ook het Vet of Smeer van den Bever aangemerkt wordt als een zeer doordringend Middel. Uitwendig op de Huid geſtreeken, heeft men daar van dikwils, in Lammigheden of Beevingen der Ledemaaten; in Kolykpynen en andere Kwaalen der Zenuwen; veel dienſt gehad. Doch, alle Lighaamsdeelen van dit Dier zyn eenigermaate met de reuk en kragten van het Bevergeil bezwangerd.

I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

Het Bevergeil, *Caſtoreum.*

De Beurzen, waar in die Stoffe is vervat, worden zo wel in de Mannetjes als Wyfjes Bevers gevonden: zy zyn 'er volſt van tegen den Bronstyd van deeze Dieren in de Nazomer. Het is een zelfſtandigheid, die, verſch zynde, naar een mengzel van Waſch en Honig gelykt, bruin van kleur, ſterk van reuk en ſtinkende, bitter en walgelyk van ſmaak. In Sweeden, alwaar men 'er doorgaans weinig van in de Beurzen vindt, wordt het, om de veelheid te vergrooten, dikwils met Bloed en Tegelen-Poeijer vervalſcht; ook ſomtyds bedorven door het niet wel te droogen. Men voert het meeſte van daar, heimelyk, naar Noorwegen, alwaar met hetzelve op de Markt te *Elverum*, gelyk ook met de Huiden, eenige Handel gedreeven wordt. Grootelyks hangt deszelfs deugd af, van de geſteldheid, het voedzel en de Landaart der Beveren; dus is dat van Kanada het allerſlegtſte, en, 't gene uit Poolen, Rusland en

 Sibe-

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

Siberie, ons wordt toegebragt, het allerbeste en tevens zeer kostbaar.

Zie hier de Kentekenen, waar aan men het Bevergeil in de Winkels goedkeurt. In twee Lighaamen, van gedaante langwerpig rond als Peeren, en van grootte als Eenden-Eijeren, die met hunne punten aan elkander gevoegd zyn, is, binnen een bruine Vliesagtige Beurs, een wryfbaare Stoffe samengepakt, geel-, grys- of graauwagtig van kleur; van een zeer sterke en doordringende reuk, en van een byzondere heete smaak. Als men 'er, onder 't wryven, Vliezen, Huidjes en Vezelen, in gewaar wordt, kan men van de opregtheid taamelyk verzekerd zyn. Men krygtze somtyds met Vetbuisjes daar in, of ook, niet wel gedroogd zynde en dus van binnen bedorven.

Deszelfs Kragten.

De Kragten van het Bevergeil zyn van ouds tot heden in de Geneeskunde vermaard. Het bestaat, naar 't gene men door de Scheikunde ontdekt heeft, ten grootsten deele uit eene sterk ruikende Olie, die met een weinigje vlug Alkalisch of Armoniakaal Zout gemengd is: hierom doet het zeer veel dienst in alle Ziekten, waar in een Krampagtige samentrekking der fyne Vaatjes, voortkomende uit te groote aandoenlykheid van het Zenuwgestel, verslapping der Vezelen, slymagtigheid of scherpte der Vogten van een Zuuren aart, de overhand heeft. In de Benaauwdheden derhalve, die in de Mannen gemeenlyk Hypochonder, in de Vrouwen Opsty-

ſtyging of het Moerſpul genoemd worden, is het onverbeterlyk, om dat het de Toevallen van die Ziekte dikwils ſchielyk bedaaren doet; en dient vooral gemengd te worden onder de Middelen, die tot wegneeming van de Oorzaak werken of de kwaade geſteldheid der vaſte en vloeibaare deelen in 't Lighaam herſtellen zullen. Somtyds, egter, is het noodig, de bedorven Stoffen, die in de Maag en het Gedarmte vervat zyn, eerſt te ontlaſten of te verbeteren, wil men 'er een goede uitwerking van zien. Hier uit blykt, dat het Bevergeil niet op zig zelf alleen, noch op alle tyden en gelegenheden, voor een Souverein Middel tegen de Kwaalen van de Lyfmoeder te houden zy. Om die zelfde reden kan het ook te pas komen in geheel andere Kwaalen; gelyk Beroerte, Vallende Ziekte, Lammigheid, enz.

Manier van Gebruik.

De Gifte van 't *Caſtoreum*, in poeijer ingenomen, is klein: men geeft 'er zelden meer van te gelyk, dan een Scrupel of een half Drachme; anders zou het door den Afgang werken. Gemeenlyk wordt het onder Poeijers, Pillen of Drankjes gemengd. Veeltyds gebruikt men de Tinctuur van 't zelve met Brandewyn, tot eenige Druppelen. Het kan ook in Olie ontbonden worden, en deeze, zo wel als de gedeſtilleerde Olie van 't Bevergeil, wordt uitwendig met veel vrugt gebruikt, om de Ledemaaten in de Lammigheden of Slaapziekten en Beroerdheid; de Schouders, Ruggegraat en

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

Buik, in de Opſtyging, het Kolyk en dergelyke Kwaalen, te beſtryken. ETTMULLER merkt aan, dat een Spons, doordrongen met Azyn, daar men *Caſtoreum* in heeft laaten ſmelten, aan de Neus gebragt, de verdooving der Levensgeeſten doet ophouden, welke veroorzaakt is door de Dampen van glimmende Kolen, van giſtend Bier of Wyn, in Kelders beſlooten. Niets is tegen het ruiſchen der Ooren van meer kragt, dan een vlokje Katoen, in Bevergeil gedoopt, daar in geſtoken. Het komt in verſcheide ſamengeſtelde Middelen, die in de Winkels gehouden worden; inzonderheid wordt het gemengd by alle de *Opiaaten*, gelyk Theriaak, Mithridaat, enz. tot verbetering van het *Opium*, en dikwils ook by ſcherpe Purgeermiddelen, die men dan in grooter Gifte veiliger kan doen werken.

Oud en bedorven is 't Vergiftig.

Verſcheide Autheuren beweeren, dat het Bevergeil, oud, zwart en bedorven zynde, een Vergift wordt; 't welk den Menſch gek maakt, de Tong doet zwellen en een Koorts verwekt, die dikwils den Lyder in een dag tyds om 't leven helpt. Wanneer men in agt neemt, dat het een vette Dierlyke zelfſtandigheid is, zo moet die door 't bederven noodwendig rans worden, en zo veel ſcherper, als haar deelen vlugger zyn; weshalven zy ook als een Vergift zal werken, en daar tegen is het braaken door middel van Zuure dingen, met Verzagtende gepaard, gelyk Honig, in Water ontdaan, met

Azyn

Azyn en Boter, van veel dienst. Men kan ook een half Loot Koriander-Zaad daar tegen ingeeven als een Tegengift; gelyk dus het Bevergeil zelf dient om iemand, die te veel *Opium* gebruikt heeft, uit den Slaap te wekken. I. Afdeel. XXVII. Hoofdstuk.

(2) *Bever met een lange, platte, Lancetswyze Staart.*

II. *Castor Moschatus.* Muskus-Rot.

By veele Schryvers is dit Dier onder den naam van de *Water-Rot van Clusius*, of enkel onder dien van *Water-Rot*; of ook met den bynaam van *uitheemsche* voorgesteld, gelyk Johnston daar van Tab. LXXIII, onder den Naam van *Mus Aquaticus*, een Afbeelding geeft, die, volgens den Heer Brisson, taamelyk goed is, zo wel als die van Clusius zelf. Anderen noemen het, gelyk Klein, de *Muskus-Rot* en 't *Water-Marmeldier*. De Engelschen geeven 'er ook den naam aan van *Moskovische* Rot, in navolging van Charleton, en by de Sweeden heet hy *Dæsman*, volgens den Heer Linnæus.

Deeze verhaalt, dat het gemelde Dier in Moerassige staande Wateren huishoudt, en in Sweeden gezien zou zyn, naar men wil, doch niet van hem; komende in Rusland dikwils voor. De Heer Brisson geeft twee Soorten op van Muskus-Rotten, welker kenmerk, waar door zy van

(2) Castor Caudâ longâ Lanceolatâ planâ. *Syst. Nat.* VI. X. *Faun. Suecic.* 9. Mus Aquaticus exoticus. Clus. *Exot.* 375. Worm. *Mus.* Raj. *Quadr.* 217.

I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK. *Muskus-Rot.*

van den Bever onderscheiden worden, is, de Staart *Vertikaal*, of op en neer, plat te hebben, niet *Horisontaal* of Waterpas, gelyk de Bever; doch die bovendien daar in verschillen, dat de een de Vingers der Pooten altemaal met sterke Vliezen samengevoegd, de andere die Vingers, zo voor als agter, van één gescheiden heeft. De eerste wordt, zo hy zegt, in Moskovie en Lapland gevonden; de laatste in Kanada. LINNÆUS schryft aan deeze zyne tweede Soort van Bever, zo wel de Poelen van Rusland, als die van Amerika, tot eene Woonplaats toe, en zegt, dat dezelve de Agterpooten gevliesd heeft, gelyk de gewoone Bever, en van de Kalmus-Plant leeft.

Lighaams-gestalte.

Dit Dier zweemt in gestalte veel naar een Mol, doch is wel de helft grooter, en de Snoet, waar van het bovenste deel ver over 't onderste uitsteekt, gelykt naar dien van een Spitsmuis, en het gebruikt denzelven ook om in den Grond te wroeten. De Staart heeft omtrent de langte van het Lyf, doch is geen Duim breed: des ik my verwonder, hoe men zeggen kan, dat dezelve omtrent zo breed als 't Lighaam zy. Deeze Staart loopt in een stompe punt uit en is met zeer kleine Schubbetjes bedekt, waar tusschen eenige Hairtjes uitkomen. De Agterpooten zyn grooter dan de Voorpooten; doch de Schenkelen zyn in beiden kort. Over 't geheele Lyf heeft dit Dier een Vagt van zeer zagt fyn Hair, 't welk op de Rug glinsterend bruin

is,

is, aan den Buik geelagtig wit of Aſchgraauw. I. AFDEEL. XXVII. HOOFDSTUK.

Men merkt aan, dat deeze Rot een dergelyke Levensmanier heeft als de Bever, bouwende zig ook Wooningen of Hutten aan 't Water in de Biezen, en dat zyne Tanden insgelyks aan den buitenkant geel zyn. De Huid levert een zeer fraay en fyn Bont uit, dat zeer gewild is wegens zyne Muskus-Reuk; want dit Dier heeft zo men verhaalt een Buil, die, uitgeſneeden zynde, zeer aangenaam ruikt, zonder dat men 'er egter eenig Moskeljaat in vindt. De Inwooners van Martinique zegt Pater DU TERTRE, eeten deeze Dieren, doch men is genoodzaakt dezelven, gevild zynde, eene nagt over te laaten leggen in de open Lugt, en zelfs het eerſte Afkookzel weg te doen, om den al te ſterken Muskus-Reuk, waar van zy den Naam gekreegen hebben.

Muskus-Rot.

Gebruik.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van 't Geſlagt *der* MUIZEN, *waar in, behalve de* gewoone *inlandſche en vreemde* Boſch- *en* Water-Rotten, Huis- *en* Veldmuizen; *ook begreepen zyn eenige zeer zeldzaame Dieren; gelyk het* Guineeſch Biggetje, *de* Lemming, *het* Marmeldier, *de* Hamſter, Egyptiſche Springer *en* Vliegende Muis. *Optelling van de* byzondere Soorten der *inlandſche*

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

Rotten en Muizen, *volgens* BRISSON. Bezoar-*Steentje in de Blaas der Rotten*. Enz.

EEn groot verschil is 'er onder de hedendaagsche Methodisten, (gelyk de Heer DAUBENTON de genen noemt die Autheuren zyn van een geregeld Samenstel in de Natuurlyke Historie) over de schikking van de Dieren, welken de Heer LINNÆUS gebragt heeft in het Geslagt der MUIZEN. KLEIN, die de Verdeeling zyner *Gezinnen*, onder de Dieren die Hairig en gevingerd of met Klaauwen zyn, naar 't getal der Vingeren maakt, heeft de *Cavia's* of Indiaansche Konyntjes gebragt in een ander Gezin dan de *Rotten* en *Muizen*, welken hy met de Inkhoornen, Mollen en Vledermuizen, als vyf Onderdeelingen opgeeft van het Geslagt der *Knaagende Dieren*, die vyf Vingeren of Toonen hebben. De Heer BRISSON maakt, gelyk ik reeds gezegd heb, van de Cavia's het *Konynen*-Geslagt, van de Marmeldieren en dergelyke ruig-Staarten het *Rotten*-Geslagt, en brengt onze gewoone Rotten en Muizen, met eenige uitheemschen, die een byna kaale Staart hebben, tot het Geslagt der *Muizen*.

Kenmerken.

De Kenmerken, waar onder de Heer LINNÆUS alle de gemelde Dieren begrypt, zyn eenvoudig: dat zy naamelyk de onderste Voortanden scherp als Elsen hebben. Dus was dit Geslagt in staat om eene groote Verscheidenheid

van

van Dieren te bevatten; in sommigen van welken de Staart zeer kort is of geheel ontbreekt, in anderen langer dan het Lyf, en kaal in 't een, Hairig in 't ander; ja ook met een Kwast aan 't end. Sommigen hebben uitwendig geen Ooren, in anderen zyn zy kaal, in anderen Hairig, in de meesten niet lang. De Voorpooten zyn veel al vier-, de Agterpooten vyf-, in sommigen egter maar drie-Vingerig. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK.

Het getal der Soorten van dit Geslagt is derhalve grooter, dan wy het in eenig Geslagt, uitgenomen dat der Aapen, nog gehad hebben; te weeten zestien, waar onder het Guineesch Biggetje, niet onaardig, de eerste plaats bekleedt, en de Vliegende Muis of Inkhoorn de laatste. Soorten.

(1) *Muis zonder Staart, de Voorpooten vier-, de Agterpooten drie-Vingerig.* I. *Porcellus.* Guineesch Biggetje.

De Heer BRISSON noemt dit Diertje, 't welk veel meer grootte dan een Rot heeft, het *Indiaansch Konyn*, en onderscheidt het by den Soortnaam van Konyn *zonder Staart, met Ooren, wit of ros van kleur, of uit beiden gemengeld.* Het is

(1) Mus Caudâ nullâ, Palmis tetradactylis, Plantis tridactylis. *It. Westg.* 224. *Syst. Nat.* X. p. 59. Cuniculus Indicus. GESN. *Quadr.* 367. ALDR. *Dig.* 391, 393. Porcellus Indicus sive Cuniculus Indicus. JONST. *Quadrup.* 161. Tab. LXIII. Fig. 5. Mus, s. Cuniculus Americanus Guineënsis Porcelli pilis & voce. RAJ. *Quadr.* 223. Cavia Cambaya. MARCGR. *Brasil.* 224. PIS. *Bras.* 102.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK.

Guineesch Biggetje.

is de zevende Soort in zyn Konynen-Geflagt. De Franſchen, zegt hy, noemen het *Cochon d'Inde;* de Duitſchers *Indianiſch Kunele* of *Indiſch Seule*, als ook *Meerferckel*, *Meerſchwein*, 't welk Zee-Varken betekent; de Polakken *Zwinka Zamorska*, de Sweeden *Marswin*, de Engelſchen *Guiny Pig* of Guineeſch Biggetje.

Het heeft zyn oorſprong 't zy uit Guinea of uit Braſil; ten minſte wordt het uit Zuid-Amerika ſomtyds in Europa overgebragt, alwaar men het in Huis houden moet en zorgvuldig bewaaren, zo voor de Koude, als voor de Katten, die 'er niet minder heet naar zyn, dan naar de Rotten en Muizen, laatende 't zelve, wanneer zy het in hunne Klaauwen krygen, zelden ongeſchonden vry. Ik zal hier kortelyk de beſchryving doen van deszelfs Eigenſchappen, gelyk die in een byzondere Verhandeling daaromtrent gevonden wordt (*).

Eigenſchappen.

De Spyze, welke deeze Diertjes, wanneer menze in Europa heeft, gebruiken, is allerley ſoort van Aard- en Boomvrugten; doch zy kunnen, gelyk onze Konynen, weinig natte, weeke Koſt, of zulke, die afgang maakt, verdraagen, ſtervende, indien zy te veel Moeskruiden, Kool of Wortelen eeten, dikwils aan de Loop. Zy drinken weinig en moeten zuiver Water hebben of verſche Melk. Nooit eeten zy ſtaande, maar al-

(*) LINNÆI *Amœnit. Academic.* Vol. IV. p. 190. *ſub tit.* Mus Porcellus.

altyd zittende en herkaauwen op de wyze der Haazen en Konynen, flurpende den Drank met een uitgeftoken Tong, gelyk de Katten. Hunne beweeging is vlug, en zy tragten zig altyd in de een of andere Schuilplaats te verbergen. Geduurig zyn zy bezig, zig de Pooten te likken en het Hair te ftryken, gelyk de Katten, 't welk de een ook dikwils den ander doet, en de Moer inzonderheid haare Jongen. Zy klimmen bezwaarlyk en fpringen zelden, doch gaan fomtyds op de agterfte Pooten ftaan, om in de rondte te zien; willende niet gaarn in een Hok befllooten zyn; 't welk hun ziek doet worden. Zy beminnen een zagte, warme, zuivere Legerftee. Terwyl het Mannetje flaapt, houdt het Wyfje daar by, waakende, de Wagt; zy maakt fomtyds een weinig geluid, en, bemerkende dat het Mannetje niet flaapt, loopt zy toe, plukt hem by 't Hair, en doet hem opftaan, neemende zyne Legplaats in; wanneer hy, op zyn beurt, haar bewaakt. De Stem van 't Mannetje is grof, die van 't Wyfje fyn en piepende. Onophoudelyk fchynen zy met elkander te praaten, zwygende byna nooit ftil, dan onder 't flaapen. Hongerig zynde, of van iemand, die hun eeten geeft, aangelokt wordende, geeven zy hun verlangen door 't woord *ovi*, zeer duidelyk, te kennen, en betuigen hun vermaak, wanneer de Spys hun behaagt, door een zonderling Geluid, 't welk naar dat van een Klokhen zweemt. Men kan ze veilig behandelen, want

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Guineefch Biggetje.*

I, AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

Guineesch Biggetje.

den Mensch doen zy geen kwaad, en bewyzen zelfs veel vriendschap aan hunne Oppassers; doch anders zyn zy zeer schuuw en krakkeelzugtig, vegtende dikwils om de Spyze, gelyk de Honden, of om de Legplaats, gelyk de Varkens. In 't vegten vat gewoonlyk de een den anderen, in de Nek, by 't Hair, en plukt hem geweldig, terwyl deeze als een Paard agter uit slaat, weerende, zo met schoppen als krabben, den ander af. Zy beginnen 't Gevegt met knarsen der Tanden, en, indien het twee Mannetjes zyn, raakt dikwils de een zwaar gekwetst, die dan gierende het strydperk ruimt. De uitwerking van dit byten in de Nek is, indien die gebeten wordt jonger dan de ander zy, somtyds van zulk een aart, dat deszelfs Agterlyf verlamt, en hy dus elendig moet sterven.

Voortteeling.

De Mannetjes zyn ongeloofIyk ritzig, maar de oude Wyfjes laaten zig zelden dekken, hoewel sommigen lang genoeg vrugtbaar blyven, Nooit zyn de Wyfjes geilder, dan op den dag wanneer zy gejongd hebben, en worden aanstonds weder bevrugt: zynde dit misschien het eenigste Dier, dat op den zelfden dag, wanneer het gebaard heeft, zig van het Mannetje gebruiken laat. Na verloop van vyf Weeken brengt zy doorgaans twee, nooit drie, en zelden meer dan vier Jongen ter Wereld. Alsdan moet men ze van alle anderen afzonderen, want deeze zouden haar zuigen, en de nieuw-

ge-

geboorenen het Zog ontrooven; terwyl de Moer, als alles in 't gemeen is, haar Jongen niet van de anderen onderfcheidt. Zy verloft zig zelve; haalende de Jongen, één voor één, met den Bek uit, hun fchielyk de Navelftreng afbytende, en ze door likken fchoon maakende; doch het Mannetje geeft haar, indien hy 'er tegenwoordig is, zelden tyd daar toe. De Jongen komen met Oogen en Hair voorzien ter Wereld, en na twaalf Uuren tyds kunnen zy de Moer in 't loopen volgen, wykende 'er niet voor in vlugheid. Zy zyn ook byna aanftonds in ftaat, om dergelyk Voedzel te gebruiken als de Ouden; 't welk hun zeer wel te pas komt; want, als zy by toeval in Vuiligheid raaken, heeft 'er de Moer een afkeer van en zou ze laaten fterven. Om die reden is men ook verpligt, deeze Diertjes geduurig te verzorgen van een fchoone warme Slaapplaats of Neft.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Guineefch Biggetje.*

De Lighaamsgeftalte zweemt meer naar die van een Biggetje dan van een Konyn; gelyk de Afbeelding, die men in 't gemelde Werk vindt (*), aantoont; doch het heeft niet meer langte dan

Lighaamsgeftalte.

(*) *Amœnit. Academ.* Vol. IV. Tab. II. Dewyl die Afbeelding zekerlyk naar 't leven gemaakt is, waar van de Afbeelding van 't Diertje PLAAT XV. *Fig.* 3. in 't Werk genaamd *de Dierlyke Wereld ter befchouwing opengezet*, grootelyks verfchilt, gelyk uit deeze Befchryving der Lighaamsgeftalte ook blykbaar is; zo denk ik dat deeze laatfte miffchien het Brafiliaanfch Konyn, *Tapeti* (aldaar Rat Konyn genaamd, bladz.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

Guineesch Biggetje.

dan omtrent een Voet, en derhalve de grootte van een Inkhoorn of jong Konyn. Het Lyf en de Kop is zeer dik, de Snoet ſtomp, de Bovenlip als in de Haas geſpleeten, doch digt; de Onderlip veel korter dan de bovenſte, zo dat de Bek zig onder den Snoet vertoont. Nevens de Neusgaten ſtaan taamelyk lange Knevels, als ook drie Borſtelhairtjes aan den boven-, drie aan den onderkant der Oogleden. De Oogen puilen uit, zyn bruin van kleur en groot. De Ooren zyn wyd uitgeſpreid, rond van rand, kort en ſtomp, van buiten gantſch kaal, zo dat de Aders doorblinken, van binnen een weinig Hairig. De Pooten zyn kort, met zeer lange ſcherpe Nagelen gewapend, inzonderheid de Agterpooten. Het Lyf is bedekt met zagt Hair, dat taamelyk digt ſtaat, doch zeer kort is, een weinig langer en ſtyver in de Nek. De kleur verſchilt in dit Geſlagt zeer, zelfs by die welken in 't wilde voortkomen, 't geen zeldzaam is onder de Dieren. Men vindtze geheel wit, of geheel ros, de meeſten zyn uit wit en ros of geel-

bladz. 133,) 't geen Ik hier voor in het Geſlagt der Haazen beſchreeven heb, zal willen betekenen. De lange Knevels en de Nagelen, ontbreeken 'er zekerlyk aan, en de Ooren ſchynen te lang voor die van het Guineeſch Biggetje, welken maar effen tot het Hair uitkomen, zo de Verhandeling in 't Werk van LINNÆUS meldt. Ook ſchynt het my toe, dat wel meer eenige verwarring omtrent deeze Diertjes, die beiden in 't Franſch byna den zelfden naam voegen, heeft plaats gehad.

geelagtig rood gemengeld; sommigen hebben zwarte vlakken.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Guineesch Biggetje.*

De onderste Voortanden zyn, gelyk in de Rotten, Elswyze scherp; de bovenste, stomp en byna driekantig, krom staande. Het Dier heeft geen Hoektanden. De Kiezen maaken een dubbele Ry, wederzyds vier, waar van de bovensten zydelings uitwaards wyken, de ondersten inwaards, en deeze schynen, zo wel als die, ieder uit twee Tanden, doch met een derden, die dunner is, in 't midden, te bestaan; zo dat sommige Schryvers de gedaante van die Kiezen, niet onaardig, by de letter W vergelyken. Het Bekkeneel gelykt, om zyne langwerpigheid, meer naar dat van het Konyn, dan van den Inkhoorn of Bever; egter zyn de Ooghollen zo hoog niet van rand.

De Tanden.

De Ontleeding van dit Dier, in 't werk gesteld door ENTIUS, volgens het berigt van RAJUS, heeft weinig byzonders ontdekt. Het hadt den Blinden Darm zeer groot, ja grooter dan de Maag, waar in het eenigermaate overeenkomt met de Haazen en Konynen, en hier door wordt het denkbeeld omtrent derzelver Herkaauwing nader bevestigd (*). Tusschen de Schaft, die zeer groot was, en het uiterste van den Endeldarm, vondt men, gelyk in de Haas, een groote holligheid, uit welker Wanden een wit-

Inwendige deelen.

(*) Zie bladz. 387, hier voor.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. witte ſtinkende Stoffe kon uitgedrukt worden; even als uit de Klieren by den Aars.

Guineeſch Biggetje. Gebruik. Deeze Biggetjes verſtrekken, behalve 't vermaak, 't welk zy door hunne gebaarden, vlugheid en geſnap geeven, tot eene zeer aangenaame Spyze. Men pluktze 't Hair uit en braadtze, wanneer hun Vleeſch de malſchheid van Konynen- en de vetheid van Varkens- of Zwynen-Vleeſch heeft. Dikwils worden zy derhalve, in Europa, wegens hunne ſterke Voortteeling, voor de Keuken zo wel als tot pleizier, aangefokt.

II. *Leporinus.* Konyn van Java. (2) *Muis met een kort Staartje, de Voorpooten vier-, de Agterpooten drie-Vingerig.*

Deeze, die by BRISSON de eerſte is in zyn Konynen-Geſlagt en by KLEIN onder de *Afterhaſen* of *Cavia's* geplaatſt wordt, heeft de grootte omtrent van een Haas; de Kop is klein naar 't Lyf gerekend; de Ooren zyn als Muizen-Ooren; de Oogen groot en uitpuilende; de Pooten lang: het Agterlyf is dik en gelyk het geheele Dier bekleed met roſagtig Hair, waar onder eenig bruin gemengd is. Het huisveſt op de Eilanden van Java en Sumatra, in Ooſtindie.

III. *Lemmus.* Lemming. PL. XX. *Fig.* 1. (3) *Muis met een kort Staartje, de Pooten vyf-Vingerig.*

De

(2) Mus Caudâ abbreviatâ, Palmis tetradactylis, Plantis tridactylis. *Syſt. Nat.* X. p. 59. Lepus Javenſis. CAT. *Carolin.* 3. p. 18. Tab. 18.

(3) Mus Caudâ abbreviatâ, Pedibus pentadactylis.

De Naam, die in verscheide Taalen van het Noorden aan dit Diertje gegeven wordt, schynt uit het Woord *Læ*, dat by de Yslanders en Noorweegers leed betekent en 't Woord *Mus* of *Maus*, een Muis, samengesteld te zyn. Hier van komt *Lamus*, *Lemmus*, *Lemming* en *Lemmender*, altemaal Naamen in Noorwegen gebruikelyk, gelyk de Laplanders het *Lummick* noemen. De Sweeden geeven 'er den Naam van *Fiallmus*, dat is Bergmuis, of ook van *Rothmaus* en *Sabelmaus* aan; maar gemeenlyk noemt men het de *Noorweegsche Muis*, schoon hy zig van de Laplandsche Bergen, zo wel in de Sweedsche als in de Deensche Provintiën, uitbreidt.

I. Afdeel. XXVIII. Hoofdstuk. *Lemming.*

Deeze Muizen zyn eeniglyk zo 't schynt aan de Alpen van Lapland bepaald, en plagten aangemerkt te worden als de voornaamste Plaag van de omleggende Landstreeken. Men maakte zig wys, dat zy uit de Wolken op het Aardryk nedervielen, en dat dus het Land door dezelven, gelyk wel eer Egypte, onmiddelyk van Gods hand bezogt werde. Hierom gebruikte voortyds de Roomsche Geestelykheid een Formulier van bezweering en vervloeking daar

Of deeze Muizen uit de Wolken komen?

lis. *Syst. Nat.* X. p. 59. Mus Caudâ abruptâ, Corpore fulvo nigroque vario. *Syst. Nat.* VI. p. 10. *Act. Stockholm.* 1740. s. Vol. II. p, 75. Tab. VI. Fig. 4, 5. *Faun. Suecic.* 26. Mus montanus. Schoeff. *Lapp.* 346. Lemming. Olear. *Mus.* 21. Tab. XII. Fig. 6. Lemmus. Ol. Magn. *Sept.* Libr. 18. Cap. 20. Mus Norvagicus. Worm. *Mus.* 322. Tab. 325. *Monogr*, 6. Raj. *Quadr.* 227.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Lemming.*

daar tegen, dat nog voor handen is. Geleerde Mannen, gelyk WORMIUS en SCALIGER, hebben het nedervallen van deeze Dieren met den Regen en derzelver vorming in de Wolken, niet voor onmooglyk aangezien, ja zelfs met veele redenen getragt te ſtaaven: anderen hebben gemeend, dat een Nevel of dikke Miſt in ſtaat zy om ze van de Bergen af te ſleepen. Thans vindt men ook geöpperd, dat zy door een Wervelwind, *Oes* genaamd, die magtig is een geheel Laſt Haringen uit de Zee over 't Land te ſmyten, van de Bergen afgerukt en dus verſpreid zouden worden (*).

Oorſprong van dit Denkbeeld.

De Heer LINNÆUS die, met alle hedendaagſche Natuurkundigen, zulks voor Verdigtzelen houdt, meent den oorſprong deezer dwaaling ontdekt te hebben. „ Hedendaags, zegt hy, „ zyn 'er nog eenige Luiden, die gelooven, „ dat de Wolken in Lapland, Menſchen, en „ Rendieren zelfs, met zig kunnen wegvoeren; „ weshalve de genen, die in 't Gebergte rei- „ zen, genoodzaakt zouden zyn, wanneer 'er „ een Wervelwind ontſtaat, plat op den Grond „ te gaan leggen. Ik ben zelf, meer dan eens, „ op de hoogſte Bergen en van de Wolken „ omringd geweeſt. De Ysbergen zyn de al- „ lerhoogſten, en ſtrekken zig, op verſcheide „ plaatſen, langs de Alpen heen, tot drie en „ vier

(*) ER. PONTOPPIDANS, Nat. Hist. von Norwegen. II. Th. pag. 62.

„ vier Mylen in de breedte uit; op welken „ geen groene of kaale Plek gronds, maar een „ altoosduurende Sneeuw, die zo hoog, als de „ hoogste Berg, op het Aardryk legt, te zien „ is, en welker Oppervlakte overal met Baaren „ is als de Golven van de Zee. Deeze Sneeuw „ is hard, zo dat men 'er onmogelyk doorko- „ men kan en zo vast als Ys: men ziet 'er bree- „ de door den Vorst veroorzaakte Barsten in, „ daar by Zomer de Zonneschyn de Sneeuw „ aan de kanten doet smelten, waar van het „ Water afloopende Beeken maakt, en dus „ ontstaan 'er Afgronden, met loodregte kan- „ ten, of van onderen breeder, in deeze „ Sneeuwbergen; van vyftien tot dertig Vade- „ men diep.

I. Afdeel. XXVIII. Hoofdstuk. *Lemming.*

„ Wanneer de Laplanders, in 't reizen over „ deeze Bergen, aan de Kimmen een klein „ donker Wolkje bespeuren, weeten zy aan- „ stonds, dat zy op een bekwaame plaats stil „ houden, of hunnen weg naar zulk een plaats „ rigten moeten, daar zy verschuiling kun- „ nen vinden. Het Wolkje ryst langs hoe „ hooger, wordt van tyd tot tyd grooter, tot „ dat het den halven Horisont beslaat, en „ brengt een Stormwind met zig, overdekken- „ de eindelyk Menschen en Beesten als een dik- „ ke Nevel: de natte deeltjes zetten zig aan „ alle Hairen, en het wordt zo duister, dat „ men naauwlyks de Handen, veel min de Voe- „ ten, zien, noch het geroep van een anderen,

Laplandlandsche Sneeuw-Jagt.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Lemming.*

„ die op eenigen afstand is, hooren kan. Wanneer nu iemand in zulk een duisternis voortgaat, daar men niet voor zig uit kan zien, is het ligt te begrypen, dat hy gereedelyk in zulk een Afgrond, tusschen het van een geborsten Ys, vallen, en daar levendig begraaven worden of verdrenken kan. Hier uit zal het Gerugt ontstaan zyn, dat de Wolk Laplanders en Rendieren met zig voert, en van de Bergen om laag smyt. Anders kan de Wolk zo min iets opheffen als de Nevel, en nog veel minder deeze Muizen, die, gelyk andere Dieren, in de Gebergten ter wereld gebragt en opgevoed worden, van welken zy, in zekere Jaaren, als geheele Volkplantingen, afkomen, en dit op zulk een schielyke wyze, dat in voorige tyd de Inwooners der Provintiën, digt aan Lapland gelegen, die zulks niet gewoon waren, het voor een Plaag des Hemels aanmerkten, welke zy met Vast- en Bededagen tragtten af te weeren (*)."

Eigenschappen.

De Lemmingen houden in die Gebergten huis: men vindt ze 'er alle jaaren, en zelden zal men, in het doorreizen derzelven, een hoop Aarde of Heuveltje ontmoeten, in 't welke zig geen Gat vertoont, dat zo wyd is, dat men 'er, met alle de vyf Vingeren te gelyk, in den Grond kan komen. Men vindt 'er zelden meer dan een of twee

(*) Der Kon. Schwed. Akad. Abhandl. auf das Jahr 1740. Vol. II. p 75.

twee in; doch dikwils met vyf of zes Jongen by zig; hoewel zy, gelyk de Muizen, agt Prammen hebben. Zy zyn niet zeer vreesagtig, keffende, wanneer men ze naby komt, gelyk een jong Hondje, en bytende in den Stok, dien men ze voor den Bek houdt. Hunne Spyze is Gras en Rendieren-Mos; zy herkaauwen gedeeltelyk, als andere Muizen, doch zo volkomen niet; even of het een baſtaard-Soort ware. De Honden der Laplanders leeven, wanneer zy met de Rendieren ter Weide gaan, grootendeels van dit Gedierte.

I. Afdeel. XXVIII. Hoofdstuk. *Lemming.*

Het allermerkwaardigſte in deeze Muizen is hunne Vlugt van de Bergen, gelyk men het mag noemen: dewyl men opgemerkt heeft, dat zeer weinigen derwaards wederkeeren en de meeſten ſneuvelen. Toen de Heer HOGSTROEM, in 't Voorjaar 1742, te *Kaitom*, in *Luleao-Lapmark*, aankwam, vernam hy, dat deeze Bergmuizen, wat over de drie Jaaren te vooren, in ongeloofſlyke menigte, een Reize verder naar 't Ooſten ondernomen hadden. In de Zomer van dit Jaar beſpeurde hy, dat deeze Dieren weder op hunne terugreize naar de Gebergten zig bevonden. Zo wel Laplanders als Boeren verzekerden hem, dat het altyd hunne gewoonte was geweeſt, na een langer of korter tyd, dus, op de zelfde wyze als zy heen waren gereisd, terug te keeren; doch met dit onderſcheid, dat naauwlyks het honderdſte deel van hun overgebleeven was; dewyl zy, onderwegs, aan zulk een menigte van

Hunne Vlugt van de Bergen.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Lemming.* Manier van voorttrekken.

Toevallen en Gevaaren onderhevig zyn (*).

't Gemeen Gevoelen is, dat in de twintig Jaaren eens of tweemaal het Land, dat digt aan de Laplandſche Alpen legt, zo wel in Sweeden als in Noorwegen, van een Heirleger deezer Dieren overſtroomd wordt. Van 't Gebergte *Koelen*, 't welke het Ampt Nordland van Sweeden afſcheidt, en voor derzelver eigentlyke Vaderland gehouden wordt, ziet men ze, als het de tyd is van hunne Reize, overkomen, en in groote Troepen, ten deele door Nordland en Finmark naar den Oceaan, ten deele door Sweedſch Lapmark naar de Boden-Zee marſcheeren. Volgens het berigt van den Heer LINNÆUS, geſchiedt hunne Marſch in een regte lyn, waar van zy naauwlyks ooit ter zyden afwyken, of eenigen omweg neemen, en, wanneer zy zulks van wegen een Rotsſteen, die hun ontmoet, genoodzaakt worden te doen, dan zoeken zy aan de andere zyde hunne Streek weder, en gaan in den eerſten koers voort. Zo zy aan een Rivier of Meir komen, daar zwemmen zy met den zelfden koers over, en zo hun op 't Water een Vaartuig voorkomt, ſpringen zy 'er liever op en aan de andere kant weder af, dan dat zy hunnen koers veranderen zouden. Men verhaalt, dat ſommigen deezen Togt onderneemen, met hunne Jongen in de Bek of op de Rug.

Over-

(*) Der zelbſt. Abhandl. auf das Jahr 1749. Vol. XI. p. 19.

Overal, daar dit Ongedierte zynen Weg neemt, is de Schade byster groot; want zy vertreeden niet alleen het Gras, maar eeten 't zelve, en het staande Koorn, met Wortelen en al op; zo dat de Landman een zeer slegten Oogst te verwagten heeft. Egter worden 'er van de Beeren, Wolven, Vossen, Bontsems, Marters en dergelyke Dieren, een groote menigte vernield, en de Honden zelfs maaken 'er jagt op: zo dat ver de meesten onderwegs sneuvelen, eer zy de Zee aan den eenen of anderen kant bereiken: waar in men wil dat de overigen, al voortgaande in die zelfde koers, zouden loopen en om hals komen: hoewel dit egter bezwaarlyk met haaren gemelden Terugtogt naar de Bergen is overeen te brengen. Daarenboven is dit Onheil niet algemeen; treffende, gelyk de Plaag der Sprinkhaanen, maar eenige weinige Districten. In zekere Heerlykheid van 't Stigt van Bergen worden, om de drie of vier Jaaren, eenigen van deeze Muizen gevonden, die maar weinig in getal zyn, en geen aanmerkelyke Schade doen. Sommige bygeloovige Luiden houden daar jaarlyks een zogenaamd *Muizen-Feest*, hier in bestaande, dat zy hunne beste Kleederen aandoen, en, in plaats van werken, dien Dag luy en ledig, meest slaapende, doorbrengen: 't welk, misschien, van een Bedestond of Dankdag wegens dit Ongedierte zal afkomstig zyn (*). De

I. Afdeel. XXVIII. Hoofd-stuk. *Lemming.* Schade die zy doen.

(*) Er. Pontoppidans, als boven.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Lemming.* Lighaams gestalte.

De Lemming, waar van ik spreek, (afgebeeld PLAAT XX. *Fig.* 1,) is wat kleinder dan een Boschrot, en ongevaar zo groot als een Mol, waar van hy omtrent de gedaante heeft; doch de kleur van de Vagt is, niet onaardig, uit zwart, geel en ros gemengeld, of somtyds ook bruingeel gelyk de Bontsems; hier en daar gestreept en gevlakt. De Pooten en Ooren zyn zeer kort, gelyk ook de Staart, die ruig is, geel en zwart: de Kop gelykt naar dien der andere Muizen en aan den Bek zyn Knevels. 't Getal der Voortanden is onder en boven twee; dat der Kiezen twaalf, drie wederzyds, in ieder Kaak. Aan elke Poot zyn vyf scherpe kromme Nagelen, de middelsten langst. De geheele langte van 't Lyf wordt op vyf Duimen gerekend.

Inwendige deelen.

BARTHOLINUS, door wien in den jaare 1651, met den gemelden OLAUS WORMIUS, aan welken eenige Noorsche Bergmuizen van Bergen naar Koppenhagen gezonden waren, dezelve ontleed werden, kon van de Ingewanden, als uitgedroogd zynde, geen berigt geeven. Het Dyebeen was met een driedubbeld hoofd aan de Heupkom gewricht, en in de eene Muis vondt men den Schenkel, die gebroken was geweest, door Eelt te samen gegroeid. Misschien, zegt hy, was dit Been gebroken, door 't vallen van de Muis, met den Regen, op een harden Steen of op 't Dak van een Huis (*): waar uit

(*) BARTHOLIN. *Rariorum* Cent. II. Hist. 73.

uit men ziet, hoe ingeworteld dit denkbeeld ware; te belachlyker, alzo het niet weezen kan of zulk een Dier moeſt, uit de Wolken vallende, al ware het op den blooten grond, eensklaps verpletterd zyn. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK. *Lemming.*

Gebruik. Die zelfde Ontleedkundige berigt ons, hoe de Huid zo teer was, dat zy zonder ſcheuren niet afgeſcheiden kon worden, dan boven aan de Snoet, en dit is de reden, dat de Sweeden tot hun leedweezen, hoe fraay de Vagt ook zy, daar van geen gebruik kunnen maaken. De arme Laplanders eeten dikwils het Vleeſch van deeze Dieren, ſchoon de Honden alles, behalve den Kop, leggen laaten; waar uit blykt dat zy geenszins Vergiftig zyn, en hun beſmetten van de Lugt door eenen Peſtilentiaalen Stank, beſtaat zekerlyk meeſt in de inbeelding: want de veelheid deezer Dieren is hedendaags zelden zo groot, dat men 'er voor ſchrikt: in tegendeel brengt hunne komſt dikwils voordeel aan; dewyl een menigte Wild Gedierte, dat hun troepswyze van de Bergen navolgt, om 'er op te aazen, door dit middel het Landvolk in de handen loopt en gevangen wordt (†).

IV. *Marmota.* Marmel-Dier.

(4) *Muis, met een korte byna kaale Staart, rondagtige Ooren en dikke Wangen.*

Uit

(†) LINNÆUS, in de *Stokholmſe Verhand.* van 1740. als boven.

(4) Mus Caudâ abbreviatâ ſubnudâ, Auriculis rotundatis, Buccis gibbis, *Syſt. Nat.* X. p. 60. Mus Cau-

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Marmeldier.*

Uit Brasil waren wy naar Java, van daar naar de bevrozen Laplandsche Bergen overgestapt; thans doen wy een sprong naar de Alpen van Switzerland en Savoije, om een zeer bekend Dier te beschryven dat daar huisvest, en by de oude Schryvers onder den naam van *Bergrot*, in 't byzonder van *Rot der Alpen*, welken PLINIUS allereerst daar aan schynt gegeven te hebben, geboekt staat. De Italiaanen noemen het *Murmont*, *Marmota* of *Marmontana*, de Graauwbunders *Montanella*; de Duitschers en Switzers in 't algemeen *Murmelthier*, waar van de Neerduitsche naam van *Marmeldier* afkomt; in 't Fransch heet het *Marmotte*.

Eigenschappen. De geheele uitgestrektheid der Alpische Bergen, van de Grenzen van Dauphiné af tot in Tyrol, moet aangemerkt worden als het Vaderland van deeze Dieren. Zy bewoonen daar van de hoogste Toppen en verbergen zig tegen 't aankomen van den Herfst, wanneer de Alpen reeds met Sneeuw bedekt worden, in hunne Winterwooningen, alwaar, volgens het berigt der Jaageren, veelen by elkander huisvesten in een zelfde Hol, en doorgaans een oneven getal, van vyf, zeven, negen of elf. Men wil, dat

Caudâ elongatâ nudâ, Corpore rufo. *Syst. Nat.* VI. p. 10. Mus montanus. MATTH. *Dioscor.* 2. Cap. 63. Mus Alpinus. RAJ. *Quadr.* 221. WAGN. *Helvet.* p. 179. DODART. *Mem.* III. p. 31. GESN. *Quadr.* 743. ALDR. *Quadr.* 445.

dat zy 'er, byna de helft van 't Jaar, te weeten van Oktober tot in April, doorbrengen in een zo diepe Slaap, dat zy, schoon men ze aantast, rukt en trekt of slaat, geen teken geeven van gevoel of beweeging; waar van het Spreekwoord afkomstig is: *te slaapen als de Marmot.*

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK. *Marmeldier.*

Omtrent deeze Verblyfplaats zyn eenige byzonderheden aan te merken. Als het de gelegenheid toelaat, graaven de Marmeldieren hun Hol onder een harde Rots; als of de Natuur hun die voorzigtigheid geleerd had, om voor 't opdelven der Menschen beveiligd te zyn. Zy hebben twee Ingangen, de een hooger om in en uit te komen, de ander laager, om de Vuiligheid te loozen. By 't aankomen van den Winter maakt ieder zyn Legerstee van Hooy of Stroo, en, als de Koude toeneemt, of wanneer alle, die tot het Gezin behooren, 'er binnen zyn, stoppen zy de Gaten digt, en maaken ze zodanig toe, dat men ze van buiten niet ontdekken kan. De Jaagers, derhalve, wanneer zy deeze Dieren vangen willen, tekenen de plaats waar de Ingang is, eer dezelve gesloten zy, met een Stok of Steen; laatende hun doorgaans drie Weeken of een Maand in ruste, dewyl men ze in de groote Koude best betrappen kan: egter zyn zy dikwils zeer moeielyk te vinden, wegens de diepte van hunne Holen.

Wonderlyke dingen zyn van deeze Dieren

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Marmeldier.*

ren verbreid: gelyk, dat zy de verandering van het Weêr door luid gieren zouden aankondigen; dat 'er, wanneer zy uitgaan, altoos een op de Wagt ſtaat aan den ingang van het Hol, om de anderen te waarſchouwen, wanneer hy onraad verneemen mogt, en dat zy, als 't mooy Weer is, zig nu en dan eens buiten hun Hol verluſtigen: doch zulks is met het digt toegeſtopt zyn der Ingangen en met den diepen Slaap, waar in zy zig bevinden, naauwlyks overeentebrengen. 't Is zeker, dat men in de Zomer de Alpiſche Bergen van hun ziet grimmelen, zonder ze te kunnen vangen; want zy zyn op 't Gebergte ongelooflyk gaauw.

Manier om Voorraad naar hun Hol te brengen.

Onder de hedendaagſchen is op 't geloof van PLINIUS aangenomen, dat de Marmotten een zonderlinge behendigheid gebruiken, om den Voorraad, dien zy verzameld hebben, naar hunne Holen te brengen. Een hunner, wil men, gaat op de Rug leggen, en de anderen ſtapelen zyn Lyf, tuſſchen de Pooten, vol Hooy, trekkende denzelven dus, als een Sleede, by de Staart voort. Sommigen tragten dit te bewyzen door de kaalheid van de Rug, welke in deeze Dieren ſomtyds plaats heeft: doch de Heer KLEIN agt die handelwyze, zo wel in de Marmeldieren, als in de Bevers, ongelooſbaar: want de Marmotten, zegt hy, verzamelen voor zig, zo min als de Mieren, van welken men dit ook voorgegeven heeft, Voorraad tegen den Winter, dien zy ſlaapende doorbrengen;

gen; en het Hooy of Gras zou, zo wel als alle andere groene Kruiden, in 't kort in hunne Holen beschimmelen en verrotten moeten (*).

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK *Marmel-dier.*

Van alle wilde Dieren is 'er geen zo gemakkelyk tembaar, naar men schryft; de ouden uitgezonderd, die boosaartig zyn. Men leert de jonge Marmeldieren, zonder veel moeite, al wat men ze leeren wil; gelyk dansen, springen, zig als dood houden, den baas kammen en hem 't hoofd luizen op de wyze der Aapen, benevens andere potseryën. Getemd zynde vervolgt het de Honden, en byt dezelven somtyds niet zagt; maar men moet zorg draagen, dat het aan de Meubilen geen schade doe; want het knaagt en byt alles, daar het by kan komen, aan stukken, gelyk de Muizen en Rotten. Indien men het Eeten aanbiedt, neemt het zulks, om het aan den Bek te brengen, met de Voorpooten, die het als Handen gebruikt, gelyk de Inkhoorens, op de Agterpooten zittende. In 't Veld voedt het zig met Wortelen, Kruiden, Vrugten; zelfs met Torren, Sprinkhaanen en Kapellen; maar in Huis eet het Brood, Kaas, Bry, Vleeschsop en alle Spyze, die men 't zelve geeft, beminnende de Melk zeer. Onder 't drinken hoort men het preutelen of mormelen, en om die reden is 't, zegt KLEIN, dat de Duitschers het *Murmeltbier* genoemd hebben. Het Wyfje brengt, ieder Dragt,

(*) *Histor. Avium Prodrom. Appendix.*

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

Dragt, drie of vier Jongen voort. De Reuk deezer Dieren is zo ſterk, dat men die in de Zomer kwaalyk kan verdraagen. Zy leeven tot tien Jaaren toe, zo men wil.

Marmeldier. Lighaamsgeſtalte.

De Marmeldieren, tot hunne natuurlyke grootte komende, zyn weinig kleinder dan een Kat, en derhalve grooter dan de genen, die men dikwils van de Savooijaarden rond ziet draagen. De geſtalte zweemt meer naar die van de Bevers dan van de Rotten, en de kortheid der Agterpooten, gepaard met de ruigheid hunner Vagt, en de houding van het Lyf, doetze eenigermaate naar de Beeren gelyken: weshalve ook de Grieken dit Dier, zo 't ſchynt, *Arktomys*, of Beer-Rot, genoemd hebben. De ouden zyn bruiner rood dan de jongen. De Staart is ruim een handbreed lang en zwart, of uit zwart en geel gemengeld. De Agterpooten hebben vyf ſcherp genagelde Vingeren, de Voorpooten vier, waar van de Marmeldieren veel gebruik maaken, zo in 't uithollen van den Grond als in 't beklauteren der Rotſen en tuſſchen twee Muuren op te klimmen; 't welk zy wonder hoog kunnen doen, gelyk de Italiaanſche Schoorſteenveegers. De onderſte Voortanden wyken met de punt van elkander af, en de bovenſten zyn breed, van buiten geel; des het gebit veel naar dat van den Bever gelykt. Boven en onder de Oogen zyn eenige Borſtelhairen, en ter wederzyde van den Bek ſtaan eenige ryën Knevels.

De

De Ooren zyn kort en vertoonen zig als afgesneeden. I. Afdeel. XXVIII. Hoofdstuk.

By de Ontleeding vondt men twee ſtrooken Vet, van een Vinger dik, die, onder de Spieren van den Buik, tuſſchen de Vliezen begreepen waren, van welken Severinus, die de inwendige deelen van 't Marmeldier zo naauwkeurig heeft beſchreeven, in 't geheel geen gewag maakt. Het waren verlangingen van het Vetvlies der Nieren, zig uitſtrekkende, over alle de Darmen heen, tot aan het Schaambeen en bedekkende het Net, waar in de meeſte Ingewanden van den Buik beſlooten worden gevonden; gelyk aan dat der wilde Dieren, die veel loopen en ſpringen moeten. De Maag was klein en in gedaante als die van den Menſch: de Darmen byna overal even dik; zynde in 't geheel tien Voeten lang. De Lever ſcheen uit afgezonderde Klieren te beſtaan, gelyk de Nieren in jonge Kinderen, en was hoog rood van kleur; de Milt uitermaate groot en platagtig van gedaante: het Alvlees dubbeld, gelyk in de Honden. Men vondt de Balletjes in de Lieſch verborgen, en hunne zelfſtandigheid bleek zeer duidelyk uit wederzyds omgebogene en op elkander leggende Vaatjes te beſtaan, zynde met de Aderen en Slagaderen door middel van fyne Vliezen te ſamen gevoegd. De Opperbal was, gelyk in de Stekelvarkens, van den Bal afgeſcheiden. *Marmel-dier.* Inwendige deelen.

De Bergluiden der Alpen, inzonderheid in Gebruik.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

Marmeldier.

Savoije en Tyrol, (dat de armste Menschen, om zo te spreeken, op den Aardbodem zyn,) gebruiken de Marmeldieren, zo zy dezelven magtig kunnen worden, tot Voedzel, bereidende het Vleesch daar van als dat der Varkens, waar van het eenigermaate den Smaak heeft; doch het is zeer geil, taay, en zwaar om te verteeren. In de Geneeskunde wordt het Vet tot verzagting, pynstilling en oplossing aangepreezen; inzonderheid tegen het Nier-Kolyk; als wanneer men het op die Lighaamsdeelen strykt, daar de Pyn gevoeld wordt. Ook is de Smeering van PARACELSUS, die uit een Once Vet van Bergrotten, een half Once Olie van zoete Amandelen, benevens een Drachme Olie van Roozen en even zo veel Olie van Kamillebloemen, samengesteld werdt, in het Zydewee niet te veragten. Men heeft 'er, in 't aankomen van den Winter, gevonden, die zo vet waren, dat zy tot twintig Pond woogen.

Poolsch Marmeldier.

Behalve dit Alpische beschryft de Heer BRISSON twee andere Europische Marmeldieren; te weeten, dat van Straatsburg, 't welk de *Cricetus* van GESNERUS is, daar ik straks van spreeken zal, en het Poolsche, dat door KLEIN tot een zelfde Soort als het Alpische betrokken wordt. Dit laatste, dat aan Poolen eigen is, wordt aldaar *Bobak* en *Swiszez* geheeten, zynde volkomen gelyk aan het Alpische, maar geelagtig van kleur over 't geheele Lyf met een weinig ros Hair aan de Kop en Staart. Indien wy

den

den Kardinaal DE POLIGNAC gelooven mogen, (*), gaan de Eigenschappen van deeze Dieren, al het gene ooit van de Alpische Marmotten is verhaald, nog zeer ver te boven. „ Zy voeren troepswyze Kryg tegen elkander; en, na „ een hardnekkig Gevegt, waar in van wederzyden eenigen sneuvelen, wordt den Overwonnelingen tot straffe opgelegd, den Overwinnaaren te dienen: die hun ten dien einde „ in Kuilen, als een soort van Gevangenissen, „ bewaaren tegen den Oogst, wanneer deeze „ Dieren op de Rug moeten gaan leggen, om „ als Sleeden met Gras en Kruid geladen, te „ worden voortgesleept". Zo ziet men den eenen fabel op den anderen gestapeld!

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Marmeldier.*

(5) *Muis met de Staart middelmaatig van langte, Hairig, het Lighaam vaal, de Ooren rondagtig, de Voorpooten vier-, de Agterpooten vyf-Vingerig.*

V. *Monax.* Amerikaansch.

Dit Dier, 't welk in Noord-Amerika en voornaamelyk in Maryland huisvest, wordt de *Amerikaansche Marmot* genoemd en is in 't Werk van EDWARDS keurlyk afgebeeld. Het heeft de grootte omtrent van onze Konynen; de Oogen zwart en uitpuilende; de Ooren kort en rond; Kne-

(*) Antilucret. L. VI.

(5) Mus Caudâ mediocri Pilosâ, Corpore griseo, Auriculis subrotundis, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis. *Syst. Nat.* X. p. 60. Monax sive Marmota Americana. EDW. *Av.* 104. Tab. 104.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Marmeldier.*

Knevels die uit Hairen, zo ſtyf als Varkens-Borſtels, beſtaan, en dergelyke Hairen ter wederzyde van den Bek: vier Vingeren aan de Voor-, vyf aan de Agterpooten, allen zeer lang en gewapend met lange, ſcherpe Nagelen. Het geheele Lyf is met Hair bedekt, donkerbruin op de Rug, aan de Zyden een weinig ligter en nog ligter aan den Buik. De Snoet is bleek en blaauwagtig Aſchgraauw: de Nagels, Vingers en Pootén, tot den Hiel toe, zyn zwart. De Staart, die meer dan de helft der langte heeft van het Lyf, is met bruin en zwartagtig Hair bekleed.

VI. *Cricetus.* Hamſter.

(6) *Muis met een kortagtige Staart, de Ooren gerond, het Lighaam van onderen zwart, aan de Zyden rosagtig.*

Dit is het Dier, 't welk van den Heer BRISSON de *Straatburgſche Marmot* genoemd wordt, als komende veel in het Land rondom die Stad voor. Het is by de Schryvers onder den Latynſchen Naam *Cricetus* bekend. Men noemt het 't onregte *Beer-Muis;* want *Arktomys* is, gelyk wy opgemerkt hebben, de algemeene Griek-

(6) Mus Caudâ ſubabbreviatâ, Auriculis rotundatis, Corpore ſubtus nigro, Lateribus rufeſcentibus. *Syſt. Nat.* X. p. 60. Mus Caudâ elongatâ, Corpore cinereo, rutilo nigroque, longitudinaliter vario. *Syſt. Nat.* VI. p. 10. Cricetus. RAJ. *Quadr.* 221. *Eph. Nat. Cur.* D. II. A. 5. Obſ. 186. GESN. *Quadr.* 738. Hamſter. MEIJER *Thier.* (Norib. 1748 fol.) Tab. 81, 82.

Griekfche Naam der Marmeldieren, die altemaal de eigenfchap hebben van op te zitten, gelyk de Beeren. By Straatsburg heet het *Kornfaerle*, om dat het zyn werk maakt van Koorn op te zamelen en in Zakken, die het wederzyds onder de Kaaken heeft, naar zyn Neft te voeren. De Polakken noemen het *Skrzeczek* en *Chomik*, de Duitfchers in 't algemeen *Hamfter* of *Hamefter*. I. Afdeel. XXVIII. Hoofdstuk. *Hamfter*.

Menigvuldig komt dit Dier in Thuringen en in Poolen voor, alwaar het zig onthoudt in de Tarw Akkers, graavende diepe Holen in den Grond, aan 't end met drie Vertrekken; in een van welken het zyne Woonplaats heeft, in 't andere zyn Voorraad oplegt, en in het derde zyn Vuiligheden looft. Men wil ook, dat het byzondere foorten van Spyze; gelyk Graan, Erwten, Boonen, in byzondere Kamertjes bewaart, brengende dezelven in de gemelde Zakken naar zyn Hol, dat, behalve den Ingang, die zeer krom en bogtig loopt, nog een regt Gat heeft, om door te gluuren. Tweemaal 's Jaars brengt het zes Jongen voort. Eigenfchappen.

Men rekent de langte op een half Elle; zo dat het grooter dan een Rot is, en omtrent als een Konyn, of wat kleinder, hebbende zeer korte Pooten en een Staart van omtrent agt Duim lang, zo de Heer Brisson fchryft. De kleur is boven op den Kop, op de Rug en Staart, rosagtig grys: aan de Zyden van 't Lighaam ros, de Keel wit en de Buik zwart. Het Geftalte.

 ge-

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. getal der Vingeren van de Pooten, zegt LINNÆUS, is my zo wel in deeze Soort van Muizen als in de voorgaande onbekend.

Hamster. Gebruik. Men merkt aan, dat de Hamster een zeer schadelyk Dier zy, om dat het zo veel Koorn en andere Veldvrugten vernielt of weg sleept. Men graaft het uit den Grond, ten deele ook om den Voorraad magtig te worden, dien het in zyn Hol heeft opgezameld; doch het is gevaarlyk aan te doen en moet met Yzeren Haaken uitgehaald worden. Getergd wordende van een Man te Paard, heeft men gezien, dat de Hamster het Paard naar de Keel sprong en daar aan hangen bleef met zyn scherp gebit. Men kanze dooden met Poeijer van witte Nieswortel, onder deeg van Honig en Meel tot Koekjes gebakken. Het Vel levert een zeer goed Bont uit, en het Vleesch is eetbaar en goede Spyze; hoewel ik aangemerkt vind dat het, wat rykelyk gegeten, Schurft en Uitslag op 't Lyf veroorzaaken zoude. De Jongen laaten zig tam maaken, en kunnen als Inkhoorntjes gehouden worden.

Sommige Schryvers spreeken van een Diertje, *Citellus* genaamd, 't welk zy in grootte en gestalte by een Wezeltje vergelyken, en zeggen, dat het boven op 't Lyf vaal, van onderen wit zy. Misschien behoort het tot de Wezeltjes; misschien tot deeze Soort van Muizen? BRISSON heeft het in zyn Konynen-Geslagt geplaatst,

plaatſt, en zegt dat de Duitſchers het *Zyſel* of *Zieſel* noemen.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. Soorten van Rotten en Muizen.

Thans komen wy tot de beſchryving der *gewoone* Rotten en Muizen, waar onder, gelyk men reeds overlang heeft opgemerkt, eenige Verſcheidenheden zyn. BRISSON telt twaalf Soorten op, in zyn Muizen-Geſlagt, naamelyk

1. De ROT. Rattus.
   Muis met een zeer lange Staart, donker Aſchgraauw van kleur. Woont in de Huizen.
2. De MUIS. Sorex.
   Muis met een zeer lange Staart, donker Aſchgraauw, aan den Buik witagtig. Woont in de Huizen.
3. De BOSCH-ROT. Mus Sylveſtris.
   Muis met een zeer lange Staart, van boven bleekvaal, van onderen witagtig. Woont in de Boſſchen.
4. De GROOTE VELD-ROT. Mus Campeſtris major.
   Muis met een zeer lange Staart, het Lyf bruin, aan de Zyden ros. Woont in de Velden.
5. DE AMERIKAANSCHE MUIS. Sorex Americanus.
   Muis met een zeer lange Staart, en bleek bruinrood van kleur. Woont in Amerika.
6. De AMERIKAANSCHE ROT. Rattus Americanus.
   Muis met een zeer lange Staart, van boven geelagtig ros, van onderen witagtig, de Ooren agterlyk geplaatſt. Woont in Amerika.
7. De WITTE VIRGINISCHE ROT. Mus albus Virginianus.
   Muis met een lange Staart, 't lyf wit van

 kleur

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

kleur met zwartagtige Knevels. Woont in Virginie.

8. De ROT VAN NOORWEGEN. Mus Norvegicus. *Muis met een lange Staart, uit den bleek Aſchgraauwen bruin.* Wordt in Noorwegen gevonden.

9. De MULOT.
Muis met een lange Staart, het Lyf van boven uit den bruinen geelagtig, van onderen uit den witten Aſchgraauwagtig. Woont in de Boſſchen, Velden en Tuinen.

10. De OOSTERSCHE ROT. Mus Orientalis.
Muis met een lange Staart, 't Lyf ros, met witte ſtreepen op de Rug, die als uit Paarlen ſchynen ſamengeſteld te zyn, getekend. Woont in Ooſtindie.

11. De WATER-ROT. Mus Aquaticus.
Muis met een lange Staart, het Lyf van boven bekleed met Hair, dat uit zwart en geelagtig gemengeld is, van onderen Aſchgraauw. Wordt op Waterige plaatſen gevonden.

12. De KLEINE VELD-ROT. Mus Campeſtris minor.
Muis met een korte Staart; het Hair uit zwart en vuilgeel gemengeld op de Rug, donkergrys aan den Buik. Men vindtze in de Velden en voornaamelyk geduurende den Oogſttyd.

Dus ziet men, dat de Heer BRISSON zeven Soorten van *inlandſche* Rotten en Muizen opgeeft; te weeten de Huis-Rot en Muis; de Boſch- en Water-Rot, de Mulot, dat is de middelbaare, benevens de groote en kleine Veld-Rotten of Muizen: want de grootte maakt tus-

ſchen

ſchen de Rotten en Muizen byna alleen het onderſcheid van benaaming, gelyk bekend is. LINNÆUS, heeft in Sweeden zes Soorten van inlandſche Muizen opgemerkt, waar van de laatſtgemelde hier de eerſte is, en verder volgen zy elkander, als blykt. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

(7) *Muis met een Staart van middelbaare langte, dun gehaird; de Voorpooten omtrent vier-, de Agterpooten vyf-Vingerig; de Ooren korter dan het Hair van de Vagt.* VII. *Terreſtris* Veld-Muis.

By RAJUS vindt men deeze genoemd, de Veld-Muis met een grooten Kop en korte Staart; anderen noemenze de kleine Veld- of Land-Rot. Zy is grooter dan een Muis, en haar Ooren zyn byna verborgen in het Hair, dat zy langer dan de Muis heeft. De Staart is niet boven een Duim lang en met meer Hair dan in de Rot, doch egter niet digt met Hair bezet, waar van de kleur is als boven gemeld.

Deeze Soort van Muizen is het, zo 't my toeſchynt, die ſomtyds op een deerlyke wyze de Weidlanden en Bouw-Akkers omgraaven; zo dat zy in de Jaaren, wanneer zy ſterk vermenigvuldigen, *Muizen-Jaaren* in de Nederlanden

(7) Mus Caudâ mediocri ſubpiloſâ, Palmis ſubtetradactylis, Plantis pentadactylis, Auriculis Vellere brevioribus. *Syſt. Nat.* X. p. 61. Mus Caudâ longâ piloſâ, Auribus ſubrotundis Vellere brevioribus. *Faun. Suec.* Sp. 29. *Syſt. Nat.* VI. p. 10. Mus agreſtis, Capite grandi brachyuros. RAJ. *Quadr.* 218.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK.

den genaamd, als een groote Landplaag aangemerkt worden. Het is zeker dat deeze Soort van Muizen ook te Water gaat; want men heeft ze by geheele Troepen op de Zuiderzee zwemmende gevonden. 't Is niet minder waar, dat dezelve de Wortelen van Gras en Kruiden afknaagt of opeet, en misschien ook wel de Eendepullen doodt, gelyk LINNÆUS dit daar van verzekert.

VIII. *Amphibius.* Water-Rot.

(8) *Muis met een lange Hairige Staart, de Agterpooten tusschen de Vingeren gevliesd.*

Dit is de gene die men gemeenlyk *Water-Rot* noemt, en welke van den Heer LINNÆUS te vooren geplaatst was onder de Bevers, uit hoofde van de gewebde Voetzoolen der Agterpooten (*), waar omtrent hy egter thans schynt te twyfelen en BRISSON maakt in 't geheel daar van geen gewag. Hy houdt aan de kanten van Graften, Slooten en staande Wateren huis, maakende zyn Nest in de Riolen, agter de Schoeijingen, enz. Hy zwemt, duikelt, knaagt Wortelen en Kruiden, doende in de Hoven en Bouwlanden veel schade, en eetende ook waarschynlyk Visch of ander Watergedierte.

De

(8) Mus, Caudâ elongatâ pilosâ, Plantis palmatis. *Syst. Nat.* X. p. 61. Mus major Aquaticus five Rattus Aquaticus. RAJ. *Quadr.* 217. Mus Aquaticus. BELLON. *Aquat.* 35. Tab. 36.

(*) Castor Caudâ lineari tereti. Rattus Aquaticus. *Syst. Nat.* VI. p. 10. *Faun. Suec.* Sp. 25.

De langte is, volgens BRISSON, van 't end van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, zes Duimen, die van de Kop twee en van de Staart vier een vierde Duim. De Oogen zyn taamelyk groot; de Ooren kort, rond, en byna onder 't Hair verholen. Vier Vingeren of Toonen heeft hy aan de voor-, vyf aan de Agterpooten, en in plaats van den Duim aan ieder Voorpoot een Nagel, die kort is en ſtomp. Van de kleur is in de Elfde Soort, hier boven, geſproken. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

(9) *Muis met een lange byna kaale Staart, de Voorpooten vier-Vingerig met een Nageltje in plaats van Duim, de Agterpooten vyf-Vingerig.* IX. *Rattus.* Huis-Rot.

De Latynſche Naam, *Glis*, betekent het zelfde Dier als *Rattus*, een Naam, welke van 't Franſche Woord *Rat* ſchynt geformeerd te zyn. De oude Schryvers noemen hem de *groote Huis-Muis*, tot onderſcheiding van de gemeene Muizen, die hy in grootte overtreft. Ondertuſſchen voert hy in de Europeaanſche Taalen meeſtal den naam van *Ratto* of *Rato* en *Rat* of *Rot*, gelyk de Italiaanen hem *Rato di Caſa* of Huis-Rot heeten, en 't is denkelyker dat

(9) Mus Caudâ elongatâ ſubnudâ, Palmis tetradactylis cum Unguiculo Pollicari, Plantis pentadactylis. *Syſt. Nat.* X. p. 61. Mus, Caudâ longa ſubnudâ, Corpore fusco cinerascente. *Faun. Suec.* 28 *Syſt. Nat.* VI. p. 10. Mus domeſticus major. GESN. *Quadr.* 109. ALDR. *Quadr.* 417. RAJ. *Quadr.* 217 Glires. JONST. *Quadr.* Tab. LXVI.

I. AFDEEL. XXIII. HOOFDSTUK. *Huis-Rot.*

dat de Ouden door 't Woord *Glis* een Veld-Muis of Berg-Rot bedoelen. In 't Hoogduitsch geeft men 'er, somtyds, wegens de Slaaperigheid en Vadzigheid van dit Dier, den Naam van *Sieben-Schlafer* aan, dien KLEIN gebruikt als een Geslagtnaam van de Rotten.

Woonplaats.

Zyn woonplaats is in de Huizen van Europa, zegt LINNÆUS; doch elders merkt hy aan', dat dit Dier overal in Sweeden huisvest, uitgezonderd in Lapland (*). Hier omtrent is wonderbaar, 't geen ons van den Heer PONTOPPIDANS verhaald wordt (†), „ De Rotten (zegt „ hy) inzonderheid Bosch- en Water-Rotten, „ leeven in 't Noorden niet verder dan tot „ *Helgeland* toe, daar zy ook aanstonds ster- „ ven, wanneer zy uit het Zuiden met Sche- „ pen derwaards komen. Leeven zy 'er nog „ eenigen tyd, men ziet ze doch in 't volgen- „ de Voorjaar, wanneer 't Zaad uit den Grond „ komt, niet verschynen. *Hardanger* in 't „ Sticht van Bergen lydt geen Rotten. In 't „ Sticht *Aggerhuis* heeft men 't zelfde bespeurd, „ en schoon aan de Zuidzyde van *Vormen*, (een „ grooten Stroom die van *Mios* komt,) Rot- „ ten, gelyk elders, gevonden worden, blyven „ zy, daar over gebragt wordende, niet in 't „ leven; gelyk men dikwils by 't voeren van „ Koorn in 't Magazyn der Vesting *Vinger* on- „ dervonden heeft." Hy leidt zulks af van „ een

(*) *Faun. Suecic.* p. 10.

(†) Nat. Hist. von Norwegen. II. Th. p. 56.

een byzondere gefteldheid of uitdamping van den Grond. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

De fchade, welke dit Ongediert aan allerley Levensmiddelen niet alleen, maar ook aan Kleederen, Houtwerk, en alles byna wat het in ftaat is te kaauwen of te knaagen, toebrengt, maakt hetzelve alom zeer gehaat, en het wordt, om die reden, zo veel mooglyk vervolgd en vernield. In de taamelyk bewoonde deelen van Europa komt het ook zelden tot die vermenigvuldiging, dat men 'er merkelyk door benadeeld wordt; veel min dat de Ingezetenen door zulk een klein en magteloos Schepzel zouden genoodzaakt worden te verhuizen, gelyk voortyds in eenige Diftrikten van Iönie zoude gebeurd zyn. Egypte is, na de Overftroomingen van de Nyl, nog dikwils zodanig van deeze Dieren gekweld, dat men het als een Straffe des Hemels aanmerkt. De Katten zyn ons tot vernieling van dit Ongediert een groot behulp, en 't fchynt dat de Rotten in de heete Lugtftreeken ongelooflyk fterk voortteelen. Men vindt, dat de Ingezetenen van 't Eiland Procida, by Napels, zig onlangs aan het Hof aldaar beklaagden, over de Schade, welke zy van de Rotten leeden, dewyl het hun niet geoorlofd was Katten te houden. In verfcheide Plaatfen der andere Wereldsdeelen is men 'er vreezelyk van geplaagd, en die naar de Indiën vaaren ondervinden zulks op de Schepen, alwaar zy niet te vernielen zyn. Immers, wan-

Huis-Rot. Eigenfchappen.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Huis-Rot.*

neer zy Leeftogt kunnen vinden, valt dit niet gemakkelyk: anders weet men ze door middel van een Sponsje in Olie gebraden, of gestooten Glas onder gekaauwd Brood of Vet gemengd, maar wel allerzekerst met Rottekruid, van kant te helpen.

Dat de Rotten, wanneer zy ergens naauw beslooten zyn en niet te eeten krygen, elkander opvreeten, is een ontwyfelbaare zaak; doch, aan den anderen kant, weet men ook dat zy, zo 't mooglyk is, hunne makkers in den nood byſtand bieden. Ik geloof wel niet, 't geen MIZAULT verhaalt, dat, wanneer men twee Rotten in een Aarden Vat of Pot op 't Vuur zet, deeze Dieren door hun yzelyk gieren, wegens de Hitte, alle de Rotten uit de nabuurschap tot zig roepen, zo dat zy by hun in de Pot springen of in 't Vuur loopen; maar 't is zeker, dat zy op 't schreeuwen van hunne Makkers toeloopen, en dat iemand, die een Rot gegreepen heeft, somtyds door de andere Rotten aangevallen en zodanig in de Handen gebeeten wordt, dat hy den gevangen Rot moet vry laaten.

Witte Rotten.

Verscheide Schryvers verzekeren, geheel witte Rotten te hebben gezien, en in 't algemeen schynt men te gelooven, dat zy door Ouderdom wit worden; gelyk iemand verhaalt van een Rot, welke zeven of agt Jaaren in een Kooy geleefd hadt. Dit is egter te verwonderen, daar men bevonden heeft, dat deeze Dieren

ren

ren zo ongaarne beflooten willen zyn. Dat zy door het Voedzel of de Koude ook wit zouden worden, gelyk CARDANUS wil, is geheel ongeloofbaar.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

Huis-Rot. Steentje in de Blaas.

De Heer MORAND, Doctor-Regent van de Fakulteit der Medicynen te Parys, zondt, voor weinig Jaaren, aan de Koninklyke Societeit te Lions een Vertoog over een byzondere foort van *Bezoar* of Steentje, dat men gemeenlyk vindt in de Blaas der Rotten. Hy ontdekte zulks by de Ontleeding van een Rot, en meende dat het een byzondere Ongefteldheid in dat Dier ware, doch naderhand vondt hy, dat van twintig Rotten, daar hy de Mannetjes en oudften toe hadt uitgekoozen, byna de helft den Steen of eenige andere Kwaal hadden in de Piswegen. Hy merkt aan, dat de manier van groeijing van deezen Steen in de Rotten geheel anders is dan van den Menfchelyken Blaas-Steen. Zie hier zyne Waarneeming.

„ De geheele Wereld weet, dat, in 't alge„ meen, de grondflag deezer Samengroeizelen „ een Kern is, om welken zig, ongewaarwor„ delyk, een onbepaald getal van Laagen ver„ zamelt; maar, in de Rotten, is het geen tot „ grondflag dient een zeer dun vierkant Blaad„ je, 't welk de Heer MORAND, wegens den „ glans, dien het heeft, vergelykt by een klein „ ftukje Moskovifch Glas, op welks twee vlak„ ten zig Zandigheden beginnen op te hoopen, „ van den zelfden aart, als het Blaadje dat hun

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK. *Huis Rot.*

„ tot Grondſteun dient, en van figuur byna als „ kleine Naaldjes. Zy ſchikken zig daar op zulk „ een manier, dat de Steen een zeer langen tyd „ de Teerlingſe figuur behoudt, welke hy be- „ komt van de figuur van 't Plaatje, dat hem „ tot Kern verſtrekt, en altoos een weinig bui- „ ten de kanten van den Teerling uitſteekt; 't „ gene vier Draaden vertoont, die uitmunten „ door hunnen glans; ten zy 'er mooglyk ver- „ ſcheide Steentjes aan elkander zitten: alsdan „ doet de wryving, naar maate zy in grootte „ toeneemen, deeze Draaden en den glans ver- „ dwynen van de Naaldjes, die den Steen ſa- „ menſtellen ".

In de optelling deezer Bezoars, die in de Rotten zyn gevonden, wordt gewag gemaakt van eenen, die op zig zelf alleen was en de grootte hadt van een Kerſenſteen; van een anderen als een Hennipzaadje, en van een derden als een Gerſtkoorntje: om kort te gaan; men vondt 'er in een zelfde Blaas tot twaalf toe, waar van negen de grootte omtrent hadden van Koriander-Zaad, de overigen waren kleinder. De Heer MORAND heeft bovendien opgemerkt, dat de Rotten onderhevig zyn aan een Kwaal die de Lever *bottig* maakt, gelyk in het Wolvee, beſtaande uit platronde Wormen, die men ontdekken kan, zelfs zonder dat Ingewand te openen, aan witte ſtippen, waar onder zy huisveſten.

Geſtalte. De Geſtalte van den Rot is iedereen bekend.

De

De Heer BRISSON rekent zyne langte, zonder de Staart, die langer is dan het Lyf, op zeven Duimen. De Ooren zyn groot en doorſchynende. De Staart is bekleed met kleine Schubbetjes, waar tuſſchen eenige Hairtjes, zeer dunnetjes, zyn geplaatſt. De inwendige deelen komen met die van den Muis overeen. Volgens de Waarneeming der vermaardſte Outleedkundigen van deezen tyd, is de Rot, onder alle Dieren, het gene, welks deelen der Voortteeling meeſt naar die van den Menſch gelyken.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Huis-Rot.*

Gebruik.

Men wil dat de Romeinen, weleer, zo veel Smaak hadden in 't Rottenvleeſch, dat zy deeze Dieren daar toe in Hokken opkweekten, welken VARRO *Gliraria* noemt; doch uit deeze benaaming is het zeer waarſchynlyk, dat dit niet van die afſchuwelyke Dieren, maar een ſoort van Veld- of Berg-Rotten zullen geweeſt zyn, en miſſchien wel de Hamſter of het Marmeldier. Hedendaags egter zyn 'er nog Landen, daar het Volk de Rotten eet; doch misſchien zyn dat ook een ander ſoort van Rotten, die niet van bedorven rottige Spyzen en Vetten leeven, gelyk dikwils onze Huis- of Scheeps-Rotten doen. In tyden van Hongersnood vindt men dat zy dikwils gegeten zyn, en 't is niet gemakkelyk te ontdekken, of dit, dan 't gebruik van bedorven en onnatuurlyke Spyzen, benevens 't gebrek aan zuiver Water, in zulk een geval oorzaak zy van Peſtilentiaale Ziekten.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

(10) *Muis met een lange byna kaale Staart; de Voorpooten vier- de Agterpooten vyf-Vingerig.*

X. *Musculus.* Huis-Muis.

De Naam van den Muis is in veele Taalen van Europa ook nagenoeg de zelfde en zeer overeenkomſtig met den Griekſchen en Latynſchen *Mus*: want men noemt hem in 't Hoogduitſch *Maus*, in 't Sweedſch *Muus*, in 't Engelſch *Mouſe*. De Italiaanen, egter, hebben hun *Sorice* en *Sorgio di Caſa*; zo wel als de Franſchen hun *Souris*, afgeleid van *Sorex*; welk Woord, onder de Romeinen, van algemeener betekenis ſchynt geweeſt te zyn. In 't Hebreeuſch werdt de Muis *Acbar* geheeten, in 't Arabiſch *Phir* of *Phar*.

Eigenſchappen.

De Muis is een vreesagtig, vlug, ſlim Diertje, zeer ſcherp van gehoor, als ook van ſmaak en reuk. Het zwerft overal op de Koornzolders, in de Huizen en zelfs in de Boſſchen by de Huizen, inzonderheid van Eikeldraagende Boomen, zo de Heer LINNÆUS aanmerkt. Over dag houdt het zig, uit ſchrik voor Menſchen en Beeſten, doorgaans ſchuil: by nagt gaat het onbeſchroomd, om zig de koſt te beſchaaren, die

(10) Mus Caudâ elongatâ ſubnudâ, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis. *Syſt. Nat.* X. p. 62. Mus Caudâ nudiusculâ, Corpore cinereo fusco, Abdomine ſubalbescente. *Faun. Suec.* Sp. 31. *Syſt. Nat.* VI. p. 10. Mus. GESN. *Quadr.* 714 ALDR. *Quadr.* 417. JONST. *Quadr.* Tab. LXVI. Mus domeſticus vulgaris s. minor. RAJ. *Quadr.* 218.

die het op de reuk ontdekt en geen moeite spaart om ze magtig te worden, al moet het zelfs, ten dien einde, een Beschot van Planken aan Kassen en Kisten, of 't gevlogten Teen van Mandewerk doorknaagen. Het weet de lekkerste Kaas en 't beste Brood uit te kiezen; 't is zeer graag naar Vet en Vleesch of Spek; eetende verder alles byna wat 's Menschen Spys is. ARISTOTELES zegt, dat de Muizen niet drinken; doch men is thans van het tegendeel verzekerd en heeft zelfs gezien, dat zy Menschen-Spog en Pis oplekten by gebrek van Water. Volgens RICHELET knaagt de Muis alles wat hy vindt, wanneer het hem aan Drank ontbreekt, en daarom zet men, zegt hy, Water in een Bibliotheek, ten einde zy niet aan de Boeken komen mogen. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Huis-Muis.*

Behalven de Katten en Wezeltjes, waar van de eene in Huis, de andere op 't Land, groote verdelgers der Muizen zyn, maaken 'er ook de Kat-Uilen en andere Roofvogelen jagt op. Men weet, hoe veel 'er de Menschen in Valletjes vangen en van kant helpen: doch, niettegenstaande zulks, blyft 'er altoos genoeg van dit Ongediert om ons te plaagen. Dit komt eensdeels van de kleinte der Muizen, die in schuilhoeken dringen, waar uit zy naauwlyks te vernestelen zyn; anderdeels van hunne sterke Voortteeling. ARISTOTELES wil, dat zy zo wel in de schielyke voortbrenging als in menigte van Jongen boven alle andere Dieren uitmunten: want Sterke Voortteeling.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Huis-Muis.*

men heeft, voegt hy 'er by, een Muis gevonden, die bevrugt zynde in een Pot met Geerst, daar zy niet uit kon komen, was geraakt, hebbende zes-en-twintig Jonge Muisjes by zig. Wy gelooven egter niet, dat de Muis gemeenlyk t'eener dragt zó veel, of zelfs twaalf Jongen werpt: dewyl de Ondervinding leert, dat het getal der Jongen doorgaans maar vyf is of zeven op 't hoogste. Men vindt meer Mannetjes dan Wyfjes onder de Muizen.

Tembaarheid.

Deeze Diertjes maaken een scherp geluid, dat men Piepen noemt, om dat het naar den klank van een Fluitje zweemt, en zy hebben vermaak in 't Muziek, zo men wil. Ook zyn zy niet ontembaar, en, eens tam gemaakt zynde, tragten zy niet te ontvlugten. Men houdt ze somtyds in Kooytjes met een Molentje en Rad, 't welk zy, door in het Rad te loopen, zeer gezwind doen omdraaijen. Het ergste is, dat zy dikwils Pissen, 't welk een zeer leelyken Stank veroorzaakt. Onder de Muizen zyn 'er, gelyk onder de Rotten, geheel Sneeuwwit en deeze worden als wat raars gehouden. Men ziet ze somtyds in een Doos draagen, en, als die geopend wordt, uit de handen van den Baas eeten, waar na zy eenigen tyd op den Tafel, daar de Doos op staat, gekuijerd hebbende, van zelf weder in de Doos kruipen.

Het uitsteeken der Oogen.

'T Gerugt wil, dat men een Muis, door hem een Oog te doorbooren met een Naald, aanstonds sterven doet. Men heeft Proeven daar

omtrent in 't werk gesteld, en dit ook in eenige Muizen bevonden; doch naderhand begon men te denken, of het knypen van dit Diertje in de Hand, na dat men 't eerst met geweld in de Muizeval heeft getragt te vatten, en dus zeer gepynigd; ook de oorzaak van dit schielyk Sterven ware: even gelyk men de Vogeltjes, doorze hard te behandelen, ligtelyk om hals helpt. Derhalve de Proef neemende met een Muis, dien men voorzigtig greep, stak men zyn beide Oogen uit, zonder dat hy eenig letzel daar van had. Ook is t' niet onwaarschynlyk, dat men in de voorgemelde Proeven te diep gestoken heeft.

I. Afdeel. XXVIII. Hoofdstuk. *Hui.-Muis*

In de Verzamelingen der Duitsche Natuur-Onderzoekers (*) vindt men eene Waarneeming van Doktor Schelhammer, hoe dat de Muizen somtyds door Duizeligheid worden aangetast. „ Op zekeren morgen (zegt hy) in myn „ Kabinet komende, zag ik op 't midden van „ den Vloer een Muis, die zig onbeweeglyk „ hieldt, met het gezigt styf op den Grond ge- „ slagen. Verwonderd staande, dat een zo vrees- „ agtig Dier in myn tegenwoordigheid bleef zit- „ ten, naderde ik hetzelve, doch het bewoog „ zig niet. Eindelyk begon het zig zeer snel „ rond te draaijen, in een Omtrek, die niet bo- „ ven een half Voet van 't middelpunt af ware, „ en dit duurde eenigen tyd. Nu eens hieldt de

Duizeligheid der Muizen.

„ Muis

(*) *Ephem. Nat. Curiosor.* Dec. II. Ann. 7. p. 378.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Huis-Muis.* „ Muis eensklaps ſtil en verroerde niets dan den „ Kop, met eene trillende beweeging: dan begon „ hy weer op nieuws te draaijen, zonder „ ophouden. Deeze Vertooning duurde by de „ twee Uuren, waar na hy langzaam voortkroop „ naar den Wand en zig in zyn Gat ver„ borg." Zo ziet men dat de Dieren Kwaalen hebben, daar wy het minſte niet om denken zouden. Voor 't overige is deeze Duizeligheid of draaijing, gelyk men weet, in de groote Beeſten, Paarden, Koeijen en Schaapen, niet onbekend en dikwils doodelyk.

Geſtalte. De Lighaamsgeſtalte van den Muis verſchilt niet van die der Rotten, dan dat hem het Nageltje aan de Voorpooten, 't welk in deeze voor een Duim of vyfden Vinger verſtrekt, ontbreekt. BRISSON rekent de langte op twee Duimen en drie vierde Duims, die van de Staart op drie Duimen en vier Liniën: zo dat de Muis omtrent een derde der langte van den Rot heeft; die derhalve ook wel zo groot en zwaar moet zyn als twintig Muizen.

Het Hair. Het Muizen-Hair verſchaft een merkwaardig Voorwerp ten dienſte van het Mikroskoop. 't Is het doorſchynendſte van alle ſoort van Hair, en vertoont zig als eene Buis, die eenig Merg inhoudt, dat ſamengeſteld is uit Vezelen, welken zo veel duiſtere ſtreepen maaken, die in eenige Hairtjes overdwars, in anderen Spiraalswyze geplaatſt zyn. Deeze Mergagtige duiſtere deelen zyn niets anders dan kleine Slangs-

wys'

wys' omgedraaide Vezelen, en digter aan één dan in andere deelen van het Hair. Zy zullen waarschynlyk dienen tot eene zagte en ongewaarwordelyke Uitwaaseming van eenig Vogt, en dus kan de Vagt, in de Hairige Dieren, zo wel strekken tot de onzigtbaare Doorwaaseming, als om dezelven voor de Koude te beschutten: te meer, dewyl men in 't Katten-Hair iets dergelyks ontdekt.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Huis-Muis.*

In de Ontleding vindt men de Huid, aan de Zyden van de Borst en Buik, met een menigte zeer zigtbaare Zenuwtjes doorvlogten, die op een regelmaatige wyze geplaatst zyn, en in de Huidspier eindigen. De Maag heeft de gedaante van een Zakpyp. De dikke Darmen vertoonen zig als met Knoopen, van wegen de Vuiligheden of Keutels daar in vervat, inzonderheid de Endeldarm, die anders dun is als een Draad, en wit. De Milt, Lever en Nieren, zyn rood van kleur. Het Hart is middelmaatig van grootte, schuins in de Borst geplaatst met zyn punt naar de slinkerzyde: de Longen helder geel: het Bekkeneel zeer dun en als doorschynende.

Inwendige deelen.

't Gemeene Volk maakt zig wys, dat, wanneer men twee of drie Muizen, of een Rot, gevild en 't Hoofd en Pooten afgesneeden, in Water kookt en 't Sop daar van de Kinderen te eeten geeft, die gewoon zyn in 't Bed te wateren, hetzelve hun dit doet nalaaten. Om de walgelykheid te ontgaan, willen anderen, dat

Gebruik.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Huis-Muis.*

men hun de Asch van een verbrande Rot, driemaal 's daags, ingeeve. Zo de bygeloovigheid hier niets in doet, zal zekerlyk de afkeer en schrik, voor zulk een affchuwelyk Middel, de voornaamste oorzaak van een gewenschte uitwerking zyn. Men wil ook, dat die zelfde Asch de Wratten wegneemt, de Barsten der Winterhanden geneest en dienstig zy tot ophelderiug der Oogen. Het warme Bloed van een levendig opgesneeden Rot is voor een beproefd Middel, tot het doen verslaan der Kliergezwellen aan den Hals, vermaard; indien men 'er die mede wryft, en vervolgens een Lint, daar in gedoopt, zo lang om den Hals draagt, tot dat het van zelf afvalt. Niet minder heeft men opgegeven van de kragt der Rotten- of Muizenkeutels, in Azyn ontbonden, en als een Smeerzel gebruikt tegen de Schurftigheid der Huid; of ook met Honig en Uijen-Sap gemengd, om 't Hair te doen groeijen. Deeze Keutels, die den naam van *Muscerda* voeren, plagten onder den tytel van *Album nigrum* of *Album Stercus* in de Winkels bekend te zyn, en somtyds inwendig gebruikt te worden; dewyl zy sterk Purgeeren; en in standhoudende opstoppingen van den Afgang, wanneer 'er gevaar by is, vind ik niet onraadzaam dit Middel te beproeven; 't zy met dezelven te laaten inneemen, of onder de Klysteeren te mengen. Kleine Kinderen kan men, door hun drie of vier Keuteltjes met Zog of Pap in te geeven, een open Lyf maaken.

Ge-

Gedroogd en tot Poeijer gemaakt, wordt het van twaalf Grein tot een Drachme gebruikt om de Waterloozing te bevorderen en tegen 't Graveel. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

XI. *Avellanarius.* Hazelmuis.

(11) *Muis met een lange Hairige Staart, het Lighaam ros, de Keel witagtig.*

De Heer BRISSON heeft in zyn *Rotten*-Geslagt, welks Kenmerk de ruigte der Staart is, de Marmeldieren gebragt, gelyk ik reeds gezegd heb, waar van by hem vyf Soorten zyn; doch de drie eerste Soorten van dat Geslagt bestaan uit den Relmuis, den grooten en kleinen *Hazelmuis.* Deeze Dieren verschillen, zo 't my uit zyne beschryving blykt, meest in grootte, en maar zeer weinig in kleur.

De *Relmuis*, in 't Fransch *Loir*, in 't Italiaansch *Galero* of *Gliero*, heeft het Lyf en Kop vier en een half, de Staart drie en een half Duim lang: Pooten als de Rotten; het Hair boven op de Rug donker Aschgraauw, onder aan den Buik witagtig.

De *groote* Hazelmuis, in 't Fransch *Lérot*, in 't Spaansch *Raton Pequenno*, is vyf en een half Duim lang, de Staart vier Duimen. De kleur van 't Lyf is even als in de voorgaande, maar rondom de Oogen heeft hy een zwarte Vlak,

(11) Mus Caudâ longâ pilosâ, Corpore rufo, Gulâ albicante. *Syst. Nat.* X. p. 62. *Faun. Suec.* Sp. 32. Mus Avellanarum minor. RAJ. *Quadr.* 220. ALDR. *Digit.* 440.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

Vlak, en een andere onder de Ooren. De Staart is ten deele ros, ten deele zwart van Hair.

De *kleine* Hazelmuis, in 't Fransch *Croquenoix* of Nootenkraaker, in 't Italiaansch *Moscardino*, heeft de grootte van een Muis, de Staart een weinig korter dan het Lyf: het Hair is boven op 't Lyf ros, van onderen wit, met een weinig geel gemengd.

Alle deeze drie Soorten woonen in de Bosschen van Europa, zegt BRISSON, en de Engelschen noemen de twee laatsten *Dormouse* of *Sleeper*, dat is Slaap-Muis of Slaap-Rot, dewyl het de eigenschap van deeze Dieren is, het grootste deel van den Winter, gelyk de Marmotten, slaapende door te brengen.

LINNÆUS schynt, in Sweeden, de laatste Soort of kleine Hazelmuis alleen gevonden te hebben; waar van hy verhaalt, dat dezelve Nooten en Eikels in de Bosschen of Boomgaarden verzamelt en 't geen hy te veel heeft in den Grond weg graaft. Zouden de kleine *Aardmuisjes* ook tot deeze Soort behooren?

XII. *Sylvaticus.* Bosch-Muis.

(12) *Muis met een lange Staart, de Voorpooten vier-, de Agterpooten vyf-Vingerig, het Lyf grys met zwarte Hairtjes, de Buik witagtig.*

Dee-

(12) Mus Caudâ longâ, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis, Corpore griseo pilis nigris, Abdomine albido, *Syst. Nat. Faun. Suec.* Sp. 30. Mus domesticus medius. RAJ. *Quadr.* 218.

Deeze is de negende Soort in 't *Muizen*-Geslagt van BRISSON, onder den Franschen Naam van *Mulot*, hebbende de langte van vier en een halven, een Staart van drie en een halven Duim; juist even als zyn eerste Soort in 't Rotten-Geslagt: terwyl nu ook de kleur weinig verschilt, en van de Staart, ten opzigt der Hairigheid, niet gemeld wordt; zo zou dit misschien wel de *Relmuis* kunnen zyn. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

LINNÆUS zegt, dat hy in de Bosschen en Tuinen van Europa woont, en de allerhardste Planken, dikwils, op éénen dag doorboort.

(13) *Muis met een lange byna kaale Staart, de Voorpooten vier-, de Agterpooten vyf-Vingerig, gestippelde Streepen over 't Lyf.* XIII. *Striatus.* Gestreepte.

Deeze, die by SEBA onder den naam van Oostersche of Oostindische Muis afgebeeld en beschreeven wordt, onthoudt zig in de Indiën. Het is de tiende Soort der Muizen van BRISSON, die zegt, dat dezelve witte Streepen over de Rug heeft, welken als samengesteld schynen te zyn uit Paarlen. De Kleur is ros, de langte van 't Lyf twee Duimen; de Ooren en Beenen zyn kort, de Voetzoolen breed, de Staart dik, anderhalf Duim lang.

(14) *Muis*

(13) Mus Caudâ elongatâ subnudâ, Palmis tetradactylis Plantis pentadactylis, Corporis striis punctatis. *Syst. Nat.* X, p. 62. Mus Caudâ longa, striis Corporis longitudinalibus & punctis albis. *Mus. Ad. Frid.* 10. Mus Orientalis. SEB. *Mus.* II. p. 22. Tab. XXI. Fig. 2.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK.

XIV. *Longipes.* Langbeenige.

(14) *Muis met een lange ruige Staart, de Voorpooten vier-, de Agterpooten vyf-Vingerig en zeer lang.*

In de beschryving van 't Kabinet van ADOLF FREDERIK, den regeerenden Koning van Sweeden, door den Heer LINNÆUS, wordt van deeze Soort van Muis gewag gemaakt en gezegd, dat deszelfs Agterpooten de langte hebben van het Lyf, 't welk geel is van kleur. Men vindt dezelve onder de verzengde Lugtstreek.

XV. *Jaculus.* Springer.

(15) *Muis met een lange Staart, die aan 't end een Kwast heeft, de Voorpooten vyf-, de Agterpooten drie-Vingerig, de agterste Beenen zeer lang, de voorste Beenen zeer kort.*

PL. XX. *Fig.* 2.

Weinig bekend schynt dit Diertje geweest te zyn, voor dat de Sweedsche Heer HASSELQUIST hetzelve, op zyne Reize door Egypte en Palestina, in 't Jaar 1749, naauwkeurig waarnam; gelyk het van hem, in de Verhandelingen der Stok-

(14) Mus Caudâ longâ vestitâ, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis, Femoribus longissimis *Syst. Nat.* X. p. 62. Mus Caudâ longâ vestitâ, Pedibus posticis longitudine Corporis flavi. *Mus. Ad. Frid.* 9.

(15) Mus Caudâ elongatâ floccosâ, Palmis pentadactylis Plantis tridactylis, Femoribus longissimis, Brachiis brevissimis. *Syst. Nat.* X. p. 63. Mus Ægyptius. HASSELQ. *Act. Upsal.* 1750. p. 17. Cuniculus minor Caudatus Dauricus. *Mus. Petrop.* I. p. 344. N. 123 Cuniculus five Lepus Indicus, *Utias* dictus. ALDR. *Quadr.* 395. Lepus Caudâ elongatâ. *Syst. Nat.* VI. p. 9.

Stokholmsche Akademie op 't Jaar 1752, omstandig beschreeven wordt, onder den naam van *Egyptische Bergrot*, of *Mus Jaculus*, dat is te zeggen *Springer*; dewyl het springt of huppelt gelyk sommige Vogelen. Egter is het de Ouden niet geheel onbekend geweest; want ALDROVANDUS geeft 'er, onder den tytel van *Indiaansch Konyn of Haas*, Utias *gebeeten*, een zeer goede Afbeelding van. LINNÆUS hadt het ook te vooren in 't Geslagt der Haazen geplaatst, en men vindt het, in het Kabinet van Petersburg, *kleiner gestaart Konyn* genoemd, gelyk LINNÆUS het te vooren *Siberisch Konyn* getyteld hadt. In 't Arabisch heet het *Gerbuab*; de Franschen in Egypte noemen het *Rat de Montagne*, alzo het zig op de Gebergten onthoudt.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK. *Egyptische Springer.*

Woonplaats.

Men vindt het meest in Arabie en Tartarie, alwaar het van de Inboorlingen gegeten en voor een goede Spyze gehouden wordt. Gemelde Heer heeft ze ook gevonden en gevangen in de Heuvel, die als een Wenteltrap om de eerste Egyptische Pieramiede gaat, en zyn Gidsen verzekerden hem, dat zy op den bodem van de grootste Pieramiede, welke voor 't overige van een onbeschryflyke menigte Vledermuizen bewoond wordt, huisvesten.

Gestalte.

Onder de Viervoetige en Zoogende Dieren, geloof ik, zal men 'er geen vinden, 't welk zulk een zonderlinge Lighaamsgestalte heeft. De Agterpooten, naamelyk, zyn langer dan het Lyf en de Staart is meer dan driemaal zo lang.

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Egyptische Springer.*

De grootte van het Lyf overtreft die van een gewoone Huis-Muis een weinig. De Kop is langwerpig en de Bovenkaak, die ver vooruit steekt, maakt het voornaamste deel van den Snoet uit, aan wiens end een klein witagtig bultje is, dat nederwaards twee verlangingen heeft, waar tusschen een niet zeer diep groefje zig vertoont. De Knevelhairtjes zyn niet allen even lang, sommigen wit en kort; deeze staan aan de zyden van den Bek; by de Neusgaten vindt men 'er, die langer zyn en zwart: de allerlangsten, waar van eenigen omtrent drie Duim haalen, staan tusschen beiden en zyn krom, van kleur uit wit en zwart gemengeld. De Oogen zyn taamelyk groot, uitpuilende en zwart: de Ooren zyn ook lang en breed, geheel kaal en dun, zo dat men 'er de Bloedvaten duidelyk in kan zien. De Voorpooten zyn naauwlyks een Duim lang, met Vingeren, die kromme Nageltjes hebben: de Agterpooten, in tegendeel, over de drie Duimen, en onder de Knie kaal, gelyk in sommige Vogelen, hebbende regte, korte en spitse Nagelen. De Staart is van dikte als een Schryfpen, negen Duim lang, met zeer kort styf Hair bekleed, doch aan 't end een Kwast van zagt Hair hebbende. Zo is ook het Hair, dat dit Diertje over 't geheele Lyf heeft, taamelyk zagt, lang en dik; van kleur boven op den Kop en 't Lyf, als ook aan de Staart, Muisvaal; onder aan den Buik en de

Kwast

Kwast aan 't end van de Staart wit; doch de Ooren en Pooten vleeschkleurig. I. AFDEEL. XXVIII. HOOFD-STUK. *Egyptische Springer.*

Dit Diertje heeft eenige zeer byzondere Eigenschappen. Zyne Voorpooten gebruikt het niet om te loopen, maar om zyne Spyze aan den Bek te brengen, zig vast te houden, enz. Het staat en gaat op de Agterpooten, welk laatste naauwlyks in eenig Viervoetig Dier plaats heeft; want de Aapen en Meerkatten, hoe zeer bekwaam om te staan en te zitten op de Agterpooten, gebruiken in 't gaan de Voorpooten ook, en dit gaan op twee Beenen scheen den Mensch alleen eigen te zyn: hoewel 't ook waar is, dat dit Diertje niet loopt maar springt, en als voortschiet gelyk een Pyl. De Voorpooten zyn, als het die niet gebruikt, geheel onder 't Hair verborgen. Slaapende legt het de Agterpooten onder den Buik, en rust op de Kniejen. Het slaapt over dag en is by nagt in beweeging, gelyk de meesten van dit Geslagt. Men kanze bezwaarlyk tam maaken, doch men houdtze te Cairo in Kooitjes en zou ze misschien ook wel levendig in Europa kunnen overbrengen; zo de Heer HASSELQUIST, die 'er een over de twee Maanden gehad heeft, zig verbeeldt; indien zy maar voor de Koude bewaard werden. Hunne Spyze is Brood en Tarw, doch Sempsem-Zaad (*Sesamum*) behaagt hun allermeest. Eigenschappen.

(16) *Muis met een lange Donshairige Staart, de Volans.* XVI. Vliegende Muis.

(16) Mus Caudâ elongatâ villosâ, Palmis tetradacty-

I. AFDEEL. XXVIII. HOOFDSTUK. *Vliegende Muis.* PL. XX. *Fig.* 3.

de Voorpooten vier-, de Agterpooten vyf-Vingerig, vliegende met uitgespannen Zyden.

Van verscheide Schryvers is dit Amerikaansche Dier tot de Inkhoorens t'huis gebragt, doch het wordt van den Heer LINNÆUS thans als de laatste Soort in het Muizen-Geslagt geplaatst, met byvoeging, dat het in Virginie en Mexico huisvest, en dat de Huid, van de Ooren af tot aan de Voor- en Agterpooten en Staart, uitgestrekt is, boven aan met een gevouwen zwarten rand; gelyk de nevensgaande Afbeelding duidelyk toont.

BRISSON, die dit Dier de *Virginische vliegende Inkhoorn* noemt, beschryft hetzelve aldus. De langte van 't Lyf is, van 't uiterste van den Snoet tot aan 't begin van de Staart, omtrent vyf en een half Duim, dat is omtrent als een Huis-Rot. Hy heeft groote Ooren en een taamelyk lange dikke Staart. Aan ieder Poot zyn vyf Vingeren, met kleine scherpe kromme Nageltjes gewapend, de Duim van de Vingeren afstaande. Boven op is het Lyf ros, van onderen uit den Aschgraauwen geelagtig.

dactylis, Plantis pentadactylis, Lateribus extensis volitans. *Syst. Nat.* X. p. 63. Sciurus Americanus volans. RAJ. *Quadr.* 215. SEB. *Mus.* I. p. 72. Tab. XLIV. Fig. 3. EDW. *Av* 191. Tab 191.

XXIX.

I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

XXIX. HOOFDSTUK.

Beschryving van 't Geslagt *der* INKHOORNEN, *zo wel de gemeene* graauwe *Europeaansche*, *als de* witte, zwarte, bruine, geele *en* gestreepte *uit de andere Wereldsdeelen*, *en de* Vliegende *Inkhoorn*, *uit de Noordsche Landen.*

Naamen.

DE INKHOORNEN maaken het laatste Geslagt uit in de Vyfde Rang van LINNÆUS. De Griekfche Naam van deeze Diertjes; *Skiouros*, wordt afgeleid van de Schaduw, die het door zyne Staart zig geeft. Sommigen hebben 't, in 't Latyn, *Pirolus*, *Spiriosus* en *Scurulus* geheten, doch de gewoone Naam is *Sciurus*, waar van de Italiaanen *Schirivolo*, *Schirato* of *Schiratolo* hebben gemaakt, de Engelschen *Squirrel* en de Franschen *Ecureuil.* De Polakken noemen het *Wyewyorka*, de Sweeden *Ikorn* en de Duitschers *Eichorn* of *Eichermlin*; welk laatste een Hermelyn of Wezeltje der Eiken schynt te betekenen, om dat het zig veelal in die Boomen onthoudt en zyn Nest in dezelven maakt. In 't Nederduitsch noemt men 't, in navolging van 't Hoogduitsch, *Eekhoorn*, *Eikhoorn* of *Inkhoorn.*

Kenmerken.

De Heer BRISSON onderscheidt het Geslagt der Inkhoornen van dat der Rotten; welk laatste, gelyk gezegd is, by hem alleen zodanige Dieren van ons Muizen-Geslagt bevat, die ruig van Staart zyn; door de platheid van hunne

I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

ruige Staart. LINNÆUS geeft tot Kenmerken van 't Inkhoornen Geslagt op: dat zy de twee bovenste Voortanden Wigswyze, de ondersten platagtig hebben.

Soorten.

BRISSON telt veertien Soorten van Inkhoornen, waar onder drie vliegende zyn. KLEIN heeft 'er elf; LINNÆUS zeven, als volgt.

I. *Vulgaris.* Gemeene Inkhoorn.

(1) *Inkhoorn, met de Ooren aan de tippen gebaard, de Voorpooten vier-, de Agterpooten vyf-Vingerig.*

Deeze Soort van Inkhoornen onthoudt zig in de Bosschen van Europa, alwaar zy op de Boomen hun Nest maaken, en in hetzelve hunnen Voorraad bergen tegen den Winter, die uit Hazelnooten, Eikels, Amandelen, en dergelyke Vrugten, bestaat; hoewel het ook Pynboom-Appelen, Vrugten van den Denneboom, ja zelfs Ooft gebruikt; doch het is een zeer maatig en spaarzaam Diertje. Het likt en strykt zig geduurig de Vagt, gelyk de Katten, beminnende de zuiverheid en reinheid zeer. Alle Jaaren wordt het bykans kaal; en krygt wederom nieuw Hair. Op de Boomen springt het van Tak op Tak, zeer vlug, gelyk de Aapen, en 't laat zig gemakkelyk temmen, als wanneer het, gelyk

(1) Sciurus Auriculis apice barbatis, Palmis tetradactylis, Plantis pentadactylis. *Syst. Nat.* X. p. 63. Sciurus Palmis solis saliens. *Faun. Suec.* Sp. 21. *Syst. Nat.* VI. p. 9, Sciurus. GESN. *Quadr.* 13. ALDR. *Quadr.* 398. JONST. *Quadr.* Tab. LXVI. Sciurus vulgaris. RAJ. *Quadr.* 214.

lyk bekend is, voor Liefhebbery wordt gehouden in zekere Kooitjes, daar toe gemaakt, in welken het door 't omdraaijen van een Raderhokje, aan 't zelve gehegt, insgelyks zyne vlugheid betoont. Uit het Hokje gelaten zynde, maakt het wonderlyke postuuren en grillen, bewyzende zynen meester niet minder vriendschap en vermaak, dan een jong Katje of Hond. Aardig is het, te zien, hoe hetzelve de Doppen van Nooten en andere harde Schaalvrugten, al opzittende, weet te kraaken, gebruikende de Voorpooten als Handen. Men wil ook, dat het op een stuk Boomschors somtyds over de Rivier zeilt, als wanneer de breede Staart, natuurlyk, aan 't zelve tot een Zeil verstrekt. I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

De gezegde manier, om van Tak op Tak te springen, geeft den Jaageren niet weinig vermaak, doch vermoeit hun ook grootelyks in het vangen van de Inkhoornen. Zy worden met platte Pylen geschooten, of ook in Vallen en Strikken gevangen, en wel op deeze wyze. Men zet steil, tegen den Boom op, een Stok, daar dit Diertje by op loopt en zig niet hoedt voor de Strik aan 't boven-end, in welke eenige Spyze tot lokaas hangt, gelyk een Vogelkop, of iets dergelyks. Men heeft ook somtyds kleine Honden, die op deezen Vangst afgerigt zyn. Manier om ze te vangen.

's Winters blyft de Inkhoorn meest in zyn Hol, en slaapt veel; hoewel niet altyd, gelyk sommigen verhaald hebben. In 't Voorjaar is 't Voortteeling.

I. AFDEEL. XXIX. HOOFD-STUK. hunne Bronstyd en zy werpen de Jongen in Neſten van Mos, binnen holle Boomen, brengende dezelven daar in op, tot dat zy zelf Spyze kunnen zoeken. 't Getal der Jongen, die zy werpen, is meer dan één teffens.

Geſtalte. De Inkhoorn is een weinig grooter en lyviger dan het Wezeltje, of als een groote Rot, doch fyn en aardig van Geſtalte. BRISSON rekent de langte op zeven en een half, die van den Kop op twee en van de Staart op agt Duimen. De Ooren zyn kort, maar aan de tippen met zeer lange Hairtjes, als een Baard. De Voorpooten hebben, in plaats van een vyfden Vinger of Duim, een korten ſtompen Nagel, gelyk de Huis-Rotten. 't Geheele Lyf is, behalve de Keel en Buik, die witagtig zyn, bedekt met ros of uit ros en graauw gemengd Hair: de Staart heeft zeer lange Hairen, en overendſtaande, gelyk dezelve altoos is, wanneer de Inkhoorn ſtaat, zit of loopt, maakt zy eenigermaate de figuur van een Waaijer, en dient den Inkhoorn als een Vleugel in het ſpringen. Inwendig heeft hy dit met de Rotten gemeen, dat zyn Blinde Darm zeer groot is, ja niet kleinder dan de Maag.

Gebruik. De Vagt van deeze Diertjes levert een taamelyk fraay Bont uit, 't welk men *Graauw-Werk* noemt, en in de Kronyk van Noorwegen wordt verhaald, dat zeker Koning den Bynaam van *Graafell*, dat is Graauw-Vel, kreeg, om dat hy een Kleed droeg, 't welk met zodanig

nig Bont gevoerd was. 't Vleefch wordt gezegd, niet alleen eetbaar, maar zelfs aangenaam te zyn van Smaak, en zulks is niet ongelooflyk, wanneer men op 't Voedzel van deeze Diertjes agt geeft; terwyl zy in de Kooitjes zelfs Brood, Banket en dergelyke Spyzen, nuttigen. Men geeft voor, dat de Herfenen een voornaam Middel tegen de Duizeligheid zouden zyn, inzonderheid in de Koordedanfers en dergelyk Volk. 't Is uit zulk een vooroordeel, zegt men, dat de Jaagers in de Alpen hunne Vrouwen, die zwanger zyn, dezelven als ook het Vleefch der Inkhoornen eeten laaten; op dat de Kinderen, die zy voortbrengen, bekwaamer zouden zyn tot het beklauteren der Rotfen en Gebergten. I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

Gemeenlyk erkent men, dat de Inkhoorn zo wel als de Haas zyne kleur verandert, zynde in de Zomer ros of roodagtig; 's Winters grys: doch de Heer BRISSON befchryft een Siberifchen Inkhoorn, die geheel wit is van Vagt, uit het Kabinet van wylen den Heer REAUMUR. Dezelve, zegt hy, heeft nagenoeg de grootte van onzen gemeenen Inkhoorn, welken hy genoemd hadt ros van kleur, met een weinig graauw of vaal daar onder gemengd. Witte Inkhoorn van Siberie.

(2) *Zwarte Inkhoorn.* II. *Niger.*

Deeze is grooter dan de gemeene Inkhoorn en fomtyds wel geheel zwart, doch fomtyds ook Zwarte van Mexico.

(2) Sciurus niger. CATESB. *Carol.* II. p. 73. T. 73.

I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK. ook met eenig wit aan de Ooren, Neus of Staart, of met een witten Kring om den Hals. Hy woont in Noord-Amerika volgens LINNÆUS en volgens BRISSON zou deeze zig ook in Mexico onthouden, alwaar hy genoemd wordt *Quauch-techallotl Thliltic*; gelyk ook HERNANDEZ 'er, onder den naam van Mexikaanschen Inkhoorn, een taamelyk goede Afbeelding van gegeven heeft.

III. *Cinereus.* Asch-graauwe van Virginie.

(3) *Groote Aschgraauwe Virginische Inkhoorn.*

Dit is de Naam dien 'er de Engelschen aan geeven. Hy heeft drie of viermaal de grootte van den gemeenen, zegt LINNÆUS; 't welk overeenstemt met BRISSON, die zyne langte stelt op omtrent elf Duimen, dat is anderhalf maal zo lang. Het Lyf en de Ledemaaten zyn naar evenredigheid dikker, maar de Kop en Ooren korter. De Voorpooten zyn vier- de Agterpooten vyf-Vingerig: de Ooren van binnen kaal van buiten met witagtig geel Hair bekleed. Onder aan het Lyf en aan de Pooten inwaards, is hy bleeker van kleur, en aan de zyden strekt zig een rosse Streep uit, die het Aschgraauw van de Rug bepaalt en afscheidt van het witagtige des Buiks. De Staart, wier lang Hair aan 't end wit en zwart gemengeld is, voor 't ove-

(3) Sciurus Virginianus cinereus major. RAJ. *Quadr.* 215. CATESB. *Carol.* II. p. 74. T. 74. KALM. ITIN. 2. p. 409.

overige, als 't Lyf; bedekt, als zy opgeheven wordt, den geheelen Inkhoorn. Hy onthoudt zig in Virginie en Carolina.

I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

(4) *Inkhoorn met rondagtige Ooren, de Pooten vyf-Vingerig.*

IV. *Flavus.* Geele, Amerikaansche.

Deeze, die ook in Amerika huisvest, wordt onder de Dieren van 't Kabinet van den Koning van Sweeden aldus beschreeven. De gestalte is als de gemeene Inkhoorn, doch hy schiet in grootte daar by te kort. De Ooren zyn kaal, rondagtig, gelykende naar die van den Mensch eenigermaate, en niet met lange Hairtjes aan de tippen. Verscheide Borstels zyn 'er op de zyden van den Bek aan de Bovenlip, en sommigen ook aan de Wangen. De Staart is Hairig, in de langte rond, en niet met zulk een dubbelen Waaijer van langagtig Hair, gelyk in de onzen. De Pooten zyn altemaal vyf-Vingerig, doch aan de voorsten is, in plaats van Duim, een zeer kort Vingertje, ook met een kort Nageltje gewapend: daar de Agterpooten een langer Duim hebben, met een scherper Nagel. De kleur is geel, maar de tippen der Hairtjes zyn witagtig,

'T Schynt wel dat de Heer BRISSON deezen bedoelt onder den Naam van *Amerikaanschen Inkhoorn*;

(4) Sciurus Auriculis subrotundis, Pedibus pentadactylis. *Syst. Nat.* X. p. 64. Sciurus Cauda tereti, Pilis brevibus, Auriculis subrotundis. *Amœn. Acad.* I. p. 281.

I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

boorn; ten minste indien het de zelfde is, welke van LINNÆUS te vooren genoemd was; *Inkhoorn met een byna ronde Staart, de Ooren rondagtig en kaal*, en by SEBA, onder den tytel van *Amerikaansch Inkhoorn*, was afgebeeld (*); maar de kleur, die in dezelve omtrent eveneens is als in de Virginische, verschilt.

V. *Getulus.* Bruine, Barbarysche. PL. XXI. *Fig.* 1.

(5) *Bruine Inkhoorn, met vier witagtige Streepen, langs heen, over 't Lyf.*

De Engelschen noemen deezen den Inkhoorn van Barbarie, alwaar hy meest, zo 't schynt, gevonden wordt; hoewel de Bynaam van *Getulus*, met welken hy by de Autheuren bekend is, hem dieper in Afrika schynt te plaatzen. RAJUS zegt, dat hy het Hair heeft ros en zwart, van de Schouderen tot aan de Staart, met bruine en witte Streepen, daar eenige afstand tusschen is, aan de Zyden, 't geen zyne Vagt zeer sierlyk maakt. Die Streepen strekken zig tot op de Staart uit, alwaar zy egter verdwynen, wanneer de Staart is uitgestrekt, wegens de dunte van derzelver Hair. Hy is een weinig kleiner dan de gewoone Inkhoorn; zyn

(*) Vol. I. p. 78. Tab. XLVIII. Fig. 5. Sciurus Caudâ teretiusculâ, Auribus subrotundis nudis. *Syst. Nat.* VI. p. 9.

(5) Sciurus fuscus, Striis quatuor albidis longitudinalibus. *Syst. Nat.* X. p. 64. Sciurus Getulus. RAJ. *Quadr.* 216. EDW. *Av.* 198. T. 198. SEB. *Mus.* I. p. 76. Tab. XLVII. Fig. 3.

zyn Ooren ſtaan niet regt op, maar vertoonen zig klein en rondagtig, gelyk uit de nevensgaande Afbeelding, die uit het Werk van den Heer EDWARDS genomen is, blykt. I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

(6) *Geele Inkhoorn, met vier bruine Streepen, langs been, over 't Lyf.* VI. *Striatus.* Geſtreepte. PL. XXI. *Fig.* 2.

Deezen dien de Heer LINNÆUS in 't Kabinet van Koning ADOLF FREDERIK beſchreeven en derhalven naauwkeurig onderzogt heeft; ſchynen de Engelſchen in 't byzonder te noemen de *Geſtreepte Inkhoorn*, en hy is in Noord-Amerika bekend by den Naam van *Rœſſelviſta*, gelyk KALM aantekent. 't Is een Diertje, wéinig grooter dan de gewoone Huis-Muis, 't welk onder den Grond huisveſt, hebbende de Voorpooten vier- de Agterpooten vyf-Vingerig, gelyk de meeſte anderen van dit Geſlagt. Deeze Afbeelding is ook van EDWARDS ontleend.

Men vindt aangemerkt, dat in Louiſiana verſcheide Soorten van Inkhoorens zyn, waar onder één taamelyk naar den Europeaanſchen zweemende, maar ſierlyker van kleur. Men ziet 'er op de Heuveltjes ook kleinen, die zeer gemeenzaam zyn, komende in de Huizen, die by de Boſſchen ſtaan, en eetende aldaar van het Koorn

(6) Sciurus flavus, Striis quatuor fuſcis longitudinalibus. *Mus. Ad. Frid.* 8*. Sciurus ſtriatus. CATESB. *Car.* II. p. 75, T. 75. EDW. *Av.* 181 T. 181 Rœſſelviſta. KALM. *Itin.* 2. p. 419.

I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

Koorn 't welk zy vinden, indien men flegts geen beweeging maakt.

Andere geftreepte Inkhoornen.

De Heer BRISSON heeft drie geftreepte Inkhoornen; één dien hy de *Brafiliaanfche* noemt, welke van grootte is als de gemeene Europeaanfche, en van kleur, boven op 't Lyf, uit geel en bruin gemengd, met witte Streepen of Banden aan de Zyden: één, dien hy den naam geeft van Inkhoorn *uit Nieuw Spanje*, wat kleiner van Lighaam, donker Muisvaal, met witagtige Streepen op de Rug; en een, genaamd de *Carolinifche*, die van CATESBY de *Aard-Inkhoorn* geheten wordt, zynde de helft kleiner dan de Europeaanfche, en van kleur ros, met zwarte Streepen waar onder witte gemengd zyn op de Rug. Miffchien zal dit de laatftgemelde Soort van LINNÆUS willen betekenen.

Dadelboomen-Inkhoorn.

Ten minften blykt hier uit, dat 'er meer dan vyf Soorten van Inkhoornen buiten de Vliegende zyn, en van een *rosgryzen* uit de Ooftindien vindt ik gene melding gemaakt, of men moeft den genen bedoelen, dien BRISSON als zyne tiende Soort opgeeft, noemende denzelven de *Dadelboomen Inkhoorn*, gemeenlyk *Dadel-Rot*, *Rat Palmifte*, waar van RAJUS en anderen onder den naam van *Afrikaanfche Wezel* fpreeken. Immers hy vraagt, of dezelve ook de *Indiaanfche geftreepte Boom-Rot* zy van RAJUS, en meldt, dat deeze Soort zo wel in Afie, als in Afrika en Amerika, gevonden wordt. Hy is wat kleiner dan de Europeaanfche, van kleur uit ros en

zwart

zwart gemengeld, met geelagtige Banden op de Rug. De Ooren zyn kort en rond, de Staart loopt puntig uit, zynde een weinig langer dan het Lyf en insgelyks gestreept of van gemengelde kleur.

I. AFDEEL. XXIX. HOOFDSTUK.

(7) *Inkhoorn met uitgebreide Buikzyden vliegende.*

VII. *Volans.* Vliegende PL. XXI. *Fig.* 3.

Deeze Inkhoorn is by de Ouden onder den Naam van Scythische of Tartarische en vliegende Rot bekend, gelyk GESNERUS daar van een taamelyk goede Afbeelding geeft. De Polakken noemen hem *Wyewyorka Lataiaka*, de Moskoviters en Russen *Letaga* en *Polatucha.* Hy onthoudt zig in de Noordelyke deelen van Europa, Asia en Amerika, doch meest in Poolen aan de Russische Grenzen: in Lapland en Finland komt hy zeldzaam voor.

Gestalte.

Dit Dier is kleiner dan de gemeene Inkhoorn, zynde het Lyf en de Staart elk ongevaar vyf Duimen lang. Het heeft ronde Ooren, groote zwarte Oogen en Knevels die uit lange zwarte Hairen bestaan: de Voorpooten met vier de Agterpooten met vyf Vingeren, altemaal scherp en krom genageld. 't Geheele Lyf is met zeer dik en zagt Hair bekleed, op de Rug donker graauw

(7) Sciurus Hypochondriis prolixis volitans. *Faun. Suec.* Sp. 22. *Syst. Nat.* VI. p. 9. Sciurus volans. SEB. *Mus.* I. p. 67. Tab. XLI. Fig. 3. CATESB. *Carol.* II. p. 76, 77. EDW. *Av.* 191. T. 191. Mus Ponticus s. Scythicus. GESN. *Quadr.* 743. Quadrupes volatile Russiæ. *Act. Petrop.* 5. p. 218.

I. Afdeel. XXIX. Hoofdstuk. graauw of rosagtig, van onderen bleek en wit; de Staart graauw. De Huid der Zyden, die aan de Voor- en Agterpooten in de langte is gehegt, kan als een Vlies worden uitgespannen, en door middel van dezelve kan hy wel twintig Roeden ver vliegen of liever springen; want hy is niet in staat om zig op te heffen gelyk de Vogelen of waterpas te vliegen als de Vledermuizen, maar hy gaat schuins nederwaards.

Eigenschappen. De Inwooners van *Mobilow*, in de Starostdy van Kriczow, berigten, dat dit Dier in holle Eiken huisvest, waar in het zig een Nest maakt van Mos en den gantschen dag door slaapt, zoekende by nagt zyn Voedzel. De Jaagers vangen het, door een Net te spannen voor de Gaten en dan van onderen Vuur te maaken aan de Stammen, welks Rook hetzelve daar uit dryft. Men noemt het den *Koning der Grauwwerken.* Het levert een schoon Bont uit, inzonderheid de Siberische, welke een weinig bleeker is. Het eet de Knoppen of toppen van groene Berkentakken, doch schynt geen smaak te hebben in Nooten en Amandelen, daar de andere Inkhoornen zodanig op verlekkerd zyn. De Staart legt het stil zittende of slaapende op de Rug, doch in 't springen of vliegen laat het dezelve zakken, en beweegtze, als een Visschen-Staart, heen en weer.